

Sportovci v neblahých dobách

VÁŽENÉ ČTENÁŘKY, VÁŽENÍ ČTENÁŘI, sport je fenoménem moderní společnosti. Většina lidí ho konzumuje ve formě vzrušující zábavy. Zpočátku ji bylo nutné osobně vyhledávat, dnes se již nabízí sama, zprostředkována různými médii. Za poslední století urazil sport a jeho vnímání dlouhou cestu, my jsme se v tomto čísle časopisu *Paměť a dějiny* soustředili na tu její část, jež se odehrála v době vlády komunistické strany.

Naším cílem nebylo popisovat institucionální vývoj československého sportu po druhé světové válce. Koho by toto téma zajímalo, lze mu doporučit publikaci Jana Kalouse a Františka Koláře (s příspěvím dalších autorů) *Sport v komunistickém Československu 1945–1989*, kterou spoluvydal Ústav pro studium totalitních režimů v roce 2015. V tomto čísle revue *Paměť a dějiny* naleznete především příběhy sportovců, jejichž kariéru poznamenala doba. Od těch známých, jako byl hokejista Václav Roziňák, odsouzený v roce 1950 v procesu s hokejovými mistry světa za vykonstruovanou velezradu na deset let odnětí svobody, až po ty doposud neznámé, jakým je ligový fotbalista Zdeněk Sobotka, který byl již v roce 1949 odsouzen Státním soudem na dvacet let za zběhnutí a pokus odejít za hranice.

Kromě silných příběhů popisujeme také to, jak sport fungoval. Soustředili jsme se na Ministerstvo vnitra a jeho počiny v oblasti sportu a tělovýchovy. Pozoruhodné je, že ve čtyřicátých a padesátých letech organizovalo vnitro pro své zaměstnance vlastní přebory, zatímco později už byli sportovci z policejních oddílů integrováni do běžných civilních soutěží. Propagandistický, a dokonce možno říci zastrašující charakter měla vystoupení složek Ministerstva vnitra na spartakiádách.

Období normalizace pak přibližujeme obsáhlými rozhovory se třemi hokejovými hvězdami té doby:

Jiřím Holíkem, Vladimírem Martincem a Bohuslavem Ebermannem. Zajímalo nás především, jak se v tehdejší hokeji na klubové i reprezentační úrovni odrážela doba: zda byli hokejisté při utkáních se sovětskou sbornou více motivováni zvítězit, jak vypadaly zájezdy do „kapitalistické ciziny“, co se řešilo na Hradě nebo na sovětském velvyslanectví, jaké byly možnosti přestupů nebo odchodu do zahraničního angažmá. Dnešní hokejový fanoušek bude možná v mnohém překvapen.

Sedmdesátá a osmdesátá léta byla také zlatou érou dopingu. Tento pro mnohé sportovce a trenéry stále ještě bolestivý problém analyzujeme na příkladu vzpírání, tedy disciplíny, která se tehdy tímto neblahým jevem kompromitovala nejen v komunistickém Československu, ale i celosvětově.

Kromě hvězd sportovních píšeme v tomto čísle i o jedné filmové. Herečka Helena Bušová hrála ve třicátých letech v řadě komedií, dokonce i s Voskovcem a Werichem ve filmu *Hej-rup!*, po válce se provdala za československého pilota RAF Karla Kasala a po únoru 1948 spolu odešli do zahraničí. Pak se její životní dráha začala zvláště komplikovat. V padesátých letech se i s manželem dvakrát vrátila zpět do Československa a účastnila se kampaně proti svým bývalým kolegům z Rádia Svobodná Evropa. Temný příběh, který vzbuzuje mnohé otázky, vyvrcholil v osmdesátých letech, kdy Kasalová marně žádala československé úřady o možnost zemřít doma.

Hokejista Vladimír Martinec odpovídá na otázku, v čem tkví největší kouzlo hokeje, slovy: „*Když ho někdo umí, tak je radost se na to dívat.*“ Milé čtenářky, milí čtenáři, za celý autorský a redakční tým, který se na přípravě *Paměti a dějin* podílel, vám přeji, ať je radost to číst.

PETR ZÍDEK, ŠÉFREDAKTOR

SPORT V KOMUNISTICKÉM ČESKOSLOVENSKU**KANONÝR PŘED STÁTNÍM SOUDEM / 3**

Případ brněnského fotbalisty Zdeňka Sobotky
Jaroslav Rokoský

Z POČÁTKŮ SPORTU SBORU NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI / 10

První celostátní sportovní přebory SNB se konaly již v září 1946
Milan Bárta

NA STRÁŽI ŠŤASTNÝCH DNŮ / 15

Vystoupení cvičenců Ministerstva vnitra na I. celostátní spartakiádě v roce 1955
Milan Bárta

PŘÍBĚH VÁCLAVA ROZIŇÁKA / 24

Hokejový mistr světa skončil v uranovém dole a nakonec v emigraci
Roman John

ZLATÁ ÉRA ČESKOSLOVENSKÉHO HOKEJE**KDYŽ JSME MĚLI PROBLÉM, ŠLI JSME ZA ŠTROUGALEM / 34**

S Jiřím Holíkem o zápasech se Sověty, politických školeních a životě po konci hokejové kariéry
Jaroslav Rokoský

NA ZÁPAD S NÁMI JEZDILO „OKO“ A „UCHO“ / 44

S Vladimírem Martincem o povinných družbách se sovětskými hokejisty, platech hokejových hvězd sedmdesátých let a tajemných mužích z vnitra, kteří doprovázeli mužstvo při reprezentaci v zahraničí
Jaroslav Rokoský

MĚLI JSME CHUŤ „RUSÁKY“ PORÁŽET / 52

S Bohuslavem Ebermannem o moci stranických funkcionářů nad hokejisty, proč odmítal lukrativní nabídky z NHL a emigroval až po konci své hokejové kariéry
Jaroslav Rokoský

„TAKOVÁ OSTATNĚ BYLA ÉRA“ / 60

Jak fungoval státem řízený doping v Československu z perspektivy vzpírání
Vít Poláček

STUDIE**ODCHODY A NÁVRATY PILOTA A HEREČKY / 67**

Příběh manželů Kasalových v kontextu zpravodajských her o Rádio Svobodná Evropa a kampaně za návrat politických emigrantů v padesátých letech
Dušan Segeš

NA CESTĚ ZA SVOBODOU / 79

Pozadí pokusu polských protikomunistických odbojářů o přechod na Západ přes Československo v listopadu 1948
Adam Zitek

V PAMĚTI

Petr Rezek / **92**

ZPRÁVY / 95**RECENZE / 99**

Paměť a dějiny – čtvrtletník, 2022/04, ročník XVI

Vydává: Ústav pro studium totalitních režimů

České republiky, Siwiewcova 2, 130 00 Praha 3

Šéfredaktor: Petr Zidek

Redakce: Vanda Vicherková, Patrik Virkner

Grafická úprava a sazba: Zuzana Michálková

Layout: Klára Hegerová

Poštovní adresa redakce:

náměstí Winstona Churchilla 1800/2, 130 00 Praha 3

e-mail: petr.zidek@ustrcr.cz

Redakční rada: Milan Bárta – předseda,

Matěj Bílý, Hana Bortlová-Vondráková,

Martin Groman, Jakub Jareš, Pavel Kosatík,

Pavla Plachá, Ondřej Podolec, Martin Tichý,

Patrik Virkner a Petr Zidek

ISSN 1802-8241

Tisk: Unipress, s.r.o., Turnov

Použití materiálů jen se souhlasem redakce

Informace o předplatném:

www.ustrcr.cz/cs/pamet-a-dejiny

Evidenční číslo: MK ČR E 18413

Obálka: Českoslovenští hokejisté slaví triumf

na mistrovství světa v roce 1972 v Praze

(foto: Zdeněk Havelka / ČTK)

Editorial: foto Zbyněk Pecák

**paměť
a dějiny**

Kanonýr před Státním soudem

Případ brněnského fotbalisty Zdeňka Sobotky

JAROSLAV ROKOSKÝ

Fotbalové Brno mělo ve své více než stoleté historii několik skvělých kanonýrů. A snad ještě více promarněných talentů, kterým bylo znemožněno stát se hvězdami trávníků doma i v zahraničí. Mezi nimi zaujímá specifické místo Zdeněk Sobotka, poválečný nadějný útočník, který místo do reprezentace zamířil do komunistického vězení.

Hřiště SK Zbrojovka Židenice, 18. května 1949. Reprezentanční mužstvo Československa přijelo do Brna sehrát přípravný zápas před nedělním utkáním s Rumunskem. V ochozech se tísní deset tisíc diváků. Zklamáním je pro ně skutečnost, že v dresu národního mužstva nenastoupil legendární Josef Bican. Soupeřem reprezentantů byl tým Brna, doplněný hráči Josefem Crhou ze Svitů Gottwaldov a Zdeňkem Sobotkou z ATK Praha. Hra reprezentace zůstala ovšem za očekáváním, teprve lepší výkon ve druhém poločase jí zajistil těsné vítězství.¹ Vybraná jedenáctka Brna naproti tomu srdnatě bojovala. Vynikl zejména střelec obou jejích branek – dvaadvacetiletý Zdeněk Sobotka. Kdo mohl tušit, že talentovaný útočník, který zápas pro zranění

nedohrál, v příštích dnech rozhodne o svém fotbalovém osudu.

CESTA K FOTBALU

Zdeněk Sobotka se narodil 15. února 1927 v Brně. Jeho otec Antonín byl povoláním cestmistr, matka Augusta, rozená Hradilová, byla v domácnosti, jak bylo tehdy obvyklé. Měl ještě sestry Květu a Jiřinu.² Fotbal hrál od dvanácti let za SK Židenice. Již v dorosteneckém věku prokazoval, že je rozeným kanonýrem. Když se za okupace hrál zápas dorosteneckých výběrů Čechy – Morava, vyhráli Moravané hlavně jeho zásluhou v poměru 4:1.³ Na sklonku války musel jít kopat zákopy, ale když se fronta přiblížila k Brnu, utekl a skrýval se doma. Po osvobození nastoupil tento vyučený automechanik do zaměstnání jako

úředník města Brna. Především se mu ale dařilo v dresu SK Zbrojovky Židenice, stával se populárním a známým. Na hřišti byl i přes menší postavu nepřehlédnutelný, trápil obranu soupeřů a záhy upoutal pozornost slavných pražských S.

Mistrovský titul v roce 1947 vybojovala Slavia Praha. Ligová soutěž se však dohrávala s ostudou, žádnému z mužstev se nechtělo sestoupit, a tak se Československá asociace fotbalová musela rázně vypořádat s úplatkářskou aférou. Mistrovská Slavia stále ještě hrála své domácí zápasy na hřišti Sparty na Letné, protože její stadion shořel za květnové revoluce. Na poválečné poměry měla celkem široký kádr. A právě v létě tohoto roku do ní zamířil i talentovaný útočník Zdeněk Sobotka. Bylo však pro něj obtížné dostat se do základní sestavy, útok měla Slavia opravdu kvalitní. Josef Bican, Vlastimil Kopecký, Jindřich Holman, Josef Pajkrť nebo František Vlček byli pro mladíka, od něhož si vedení klubu i fanoušci slibovali hlavně branky, tvrdou konkurencí. Zaměstnání dostal jako úředník v národním podniku Českomoravská Kolben-Daněk, nebyl ale spokojen s tím, že ve Slavii pravidelně nenastupoval v útoku, a vrátil se proto do rodného

1 Šťastné vítězství reprezentantů v Brně. Národní mužstvo A - Vybraná XI Brna 3:2 (0:2). *Rudé právo*, 19. 5. 1949, s. 4.

2 ABS, sb. Správa vyšetřování StB - vyšetřovací spisy (MV-V), vyšetřovací spis a. č. V-609 MV, osobní karta Zdeňka Sobotky.

3 ZABLOUDIL, Antonín - ČAPKA, František: *100 let fotbalového klubu FC Zbrojovka Brno*. CERM, Brno 2013, s. 330.

Bohuslav Tesař, předseda akčního výboru Československé asociace fotbalové na snímku z roku 1937 (foto: ČTK)

Židenice se v roce 1948 opět vrátily mezi fotbalovou elitu. Horní řada zleva: Kopecký, M. Vaněk, Zapletal, Smital, Čejka, Buchta, E. Vaněk. Dolní řada: Krejčíř, Trnka, Sobotka, Moos. (repro: ZABLOUDIL, Antonín – ČAPKA, František: *100 let fotbalového klubu FC Zbrojovka Brno*)

Brna. Odtud 1. října 1948 nastoupil vojenskou prezenční službu v Praze.

ATK PRAHA

Po únoru 1948 došlo ke sjednocování tělovýchovy a sportu podle sovětského vzoru. Akční výbor Československé asociace fotbalové, jehož vedením byl pověřen Bohuslav Tesař, vydal v únorových dnech prohlášení, v němž se uvádělo, že „našemu nejlidovějšímu a nejoblíbenějšímu sportu nebyly dány předpoklady pro jeho zdárný vývoj v pokrokovém duchu“.⁴ Viněno bylo dosavadní vedení, které bylo nahrazeno. S novým kurzem v organizaci a v koncepci byla spojena výměna funkcionářských kádrů v klubech, kde podle tehdejší rétoriky „drželi pozice až do poslední chvíle představitelé hospodářsky i politicky silné buržoazie“.⁵ Komunističtí funkcionáři si ještě po dlouhá léta

stěžovali, jak obtížné je překonávat staré „přežitky“ v myšlení lidí.

Dne 19. srpna 1948 byl na základě rozhodnutí Tělovýchovné komise Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) ustaven Armádní tělovýchovný svaz (ATS), který měl odbory pro 22 sportů, byl součástí Sokola a stal se nejvyšším orgánem pro řízení veškeré zájmové tělovýchovy a sportu v armádě. Na podzim téhož roku, 1. října, vznikl speciální útvar pro přípravu vojáků – vrcholových sportovců Armádní tělovýchovný klub (ATK). Soustředěno v něm bylo ve třech rotách postupně 219 sportovců dvaceti pěti sportovních odvětví, včetně fotbalistů. Výběr se prováděl vždy v srpnu jak z branců nastupujících vojenskou službu, tak z vítězů armádních sportovních turnajů.⁶

V domácích fotbalových soutěžích se připravovala první z mnoha

reorganizací, jejíž součástí bylo i nově sestavené mužstvo vojáků z ATK Praha, takže počet ligových klubů byl z dosavadních jedenácti rozšířen na čtrnáct. V počátcích se jednalo pouze o průměrné ligové mužstvo. Doplácelo na to, že každý rok odcházela polovina jeho hráčů do civilu a na jejich místa nastupovali nováčci, kteří se leckdy těžce přizpůsobovali novému prostředí, než jaké znali z civilních klubů. ATK Praha měl svůj domov na Strahově, kam také v říjnu 1948 narukoval Zdeněk Sobotka.

Za vojenský fotbalový klub hrál Sobotka půl roku. Na květnový zápas s národním mužstvem v Brně dostal dovolenku. Po zranění se do Prahy nevrátil a až do 22. května zůstal doma, aniž by požádal o prodloužení dovolenky. Z brněnského deníku *Rovnost* se dozvěděl, že by měl hrát za ATK Praha ve Znojmě. Na zápas přijel, ale pro zranění nenastoupil. Stejně tomu

4 Svět devadesáti minut. Z dějin československé kopané, 2. díl 1945–1980. Olympia, Praha 1981, s. 40.

5 Tamtéž.

6 PRIŠČÁK, Jaroslav a kol.: *Sport se jménem Dukla. Šedesát let armádního vrcholového sportu 1948–2008*. Ministerstvo obrany, Praha 2008, s. 29–30.

Herečka Blanka Bohdanová v době svých studií. K fotografii Zdeňka Sobotky ve svých pamětech *Život jako takový* (uprostřed) napsala: „První láska – Zdeněk.“ Na snímku vpravo Zdeněk Sobotka na fotografii ze zfalšovaného zemského ročního rybářského lístku ze 4. června 1949, v němž se vydával za Kurta Hermana. (repro, foto: BOHDANOVÁ, Blanka: *Život jako takový*, ABS)

bylo následující den v Třebíči. V pozdních nočních hodinách 25. května se vojenská fotbalová jedenáctka vrátila do Prahy. Sobotka byl předvolán ke svému veliteli majoru Josefu Malíkovi, který mu sdělil, že za přetažení dovolenky bude přísně potrestán.⁷ Spoluhráči mu řekli, že bude pravděpodobně poslán do kárného pracovního tábora. „Toto sdělení na mne tak zapůsobilo, že jsem se úplně nervově zhroutil, a aniž bych dále mohl svobodně uvažovati, rozhodl jsem se, aniž bych věděl, co dělám, že od mého útvaru zběhnu,“ vypověděl posléze Sobotka.⁸

VOJENSKÝ ZBĚH

Dne 27. května 1949 se Zdeněk Sobotka, voják prezenční služby Vojenského tělovýchovného oddílu (VTO)

Praha-Strahov, rozhodl posádku opustit s úmyslem už se k ní nevrátit. Když spoluhráči odešli na trénink, odjel vlakem do Brna k rodičům a sdělil jim, že má dovolenou a že pojedie někam hrát fotbal za ATK. Převlékl se do civilních šatů a své dívce Blance Bohdanové, která studovala brněnskou JAMU, řekl to samé. „Po příchodu k ní jsem řekl, že jedu ráno do Ostravy hrát fotbal, a to proto, aby se mě tato nevyptávala, co zde dělám. [...] Podotýkám, že Bohdanová nemá nejmenšího tušení, že jsem od vojenského útvaru zběhl.“⁹

Na druhý den ráno zašel za svým kamarádem Otakarem Doškem, vyučeným krejčím, s nímž se domluvil, že společně odejdou za hranice. Svůj úmysl sdělili ještě dalšímu kamarádovi Mojmiru Hradskému, kontrolorovi

z národního podniku Zbrojovka Brno. Ten se rozhodl, že půjde s nimi, což s povděkem přivítali, protože uměl perfektně německy.

Večer 28. května odjeli bez jakýchkoliv zavazadel, aby nebyli nápadní, do Bratislavy. Po příjezdu se ihned vydali na obhlídku do Petržalky, městské části ležící těsně při hranici s Rakouskem. Překročit státní hranici se však neodvážili. Přespali v hotelu Carlton a po obědě se opět vydali do Petržalky. „Poněvadž jsme u hranic viděli více policie, dostali jsme strach a vrátili se nazpět do Brna,“ uvedl Sobotka o jejich neúspěšném pokusu.¹⁰

Po návratu do Brna odešli Došek s Hradským domů, zatímco Sobotka se vydal ke své dívce Bohdanové. Sdělil jí, že se vrátil z Ostravy. „Ráno

7 Prvním velitelem ATK byl v letech 1948 až 1949 pplk. Josef Novák, po něm v letech 1949 až 1950 major Josef Malík. Velitelství ATK bylo zřízeno ve starém zámku v Malé Chuchli, odkud velitel každodenně rozesílal jednotlivé sportovní odbory na tréninky nebo k utkáním, přiděloval jim finanční prostředky na dopravu, případně na stravu. Tamtéž.

8 ABS, sb. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-609 MV, protokol se Zdeňkem Sobotkou sepsaný na Velitelství oddílu Státní bezpečnosti ve Znojmě, 7. 6. 1949.

9 Tamtéž.

10 ABS, sb. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-5905 MV, protokol se Zdeňkem Sobotkou sepsaný na MNO v Praze, 9. 6. 1949.

jsem se s touto úmyslně pohádal, a to proto, abych přerušil známost, jelikož jsem věděl, že budu mít velké nepřijemnosti, a bál jsem se, aby tato rovněž neměla následkem mého zběhnutí také nepřijemnost.¹¹ Herečka Blanka Bohdanová na něho později vzpomínala jako na příjemného mladého muže z dobré rodiny, sportovce, zhýčkaného ženami, penězi, cestováním. „Kdo by se divil, že mu zápasy v zahraničí učarovaly,“ píše Bohdanová. „Asi jeho láska ke mně nebyla tak silná, ani jeho už starší rodiče nebyli zábranou. Řekl mi, že emigruje. Se mnou počítat nemohl, já bych rodiče nikdy neopustila. Byl zhýčkaný i svými fanoušky, kteří mu občas poslali vzkaz – dej si pozor, chtějí ti zlomit nohu! [...] Vůbec si neuvědomoval, v jak nebezpečné době se rozhoduje. [...] Nedal se přemluvit a já jsem pochopila, že je pevně rozhodnut.“¹²

Celý den a celou noc z 30. na 31. května prochodil Zdeněk Sobotka po Brně. Na druhý den mu nějaký známý, kterého znal jen od vidění z kavárny, řekl, že ho jeho sestry hledají po městě, jelikož je na něho vydán zatykač a příslušníci SNB už byli u nich doma. Sobotka se vypravil za Otakarem Doškem, ale od jeho otce se dozvěděl, že syna zatkla policie kvůli nějakému incidentu ve městě. Na odchodu se Sobotka před Doškovým domem potkal s Mojmírem Hradským, se kterým byl i Jiří Palán, kuchař z Brna. Palán se Sobotkou se rovněž letmo znali. Palán dal Sobotkovi klíče od svého bytu, aby u něho mohl přespat, a Sobotka se pak u něj několik dní ukrýval.

Jak vznikl nápad odejít za hranice, popsal Jiří Palán takto: „Dne 3. června 1949 večer [...] jsme se se svým kamarádem Hradským opět ve městě Brně setkali. Jelikož jsme oba neměli nic na

Oprávnění k chytání ryb ve vodách Vranovské přehrady pro Kurta Hermana, za něhož se vydával Zdeněk Sobotka (repro: ABS)

práci a nikam jsme nechtěli jít, sedli jsme si na lavičku v parku u nádraží. Já jsem měl s sebou v aktovce z lahve kořalky, kterou jsme společně na lavičce vypili. Při této příležitosti ani již nevím, kdo dal z nás obou návrh, že bychom měli uprchnouti ilegálně přes státní hranice do Rakouska, jelikož jsme byli již ve značně podnapilém stavu.¹³ Jednadvacetiletý Palán řekl Hradskému, který byl o dva roky starší, že když se jim to podaří, navštíví svou tetu, která bydlí ve Vídni. Aby nebyli nápadní a nebyli při přechodu hranic zadrženi, rozhodli se obstarat si rybářské lístky na Vranovskou přehradu.¹⁴

„RYBÁŘI“ U VRANOVSKÉ PŘEHRADY

Mladí Brňané vůbec netušili, jak se dostanou přes hranice. Sobotka,

obávající se kontrol bezpečnostních složek, se rozhodl obstarat si falešné dokumenty. Vydával se za jistého Kurta Hermana z Brna, jehož osobními doklady – pracovním průkazem a potvrzením zachovalosti – se vykazoval před úřady. Při výsledku nejdříve uváděl, že si je neoprávněně přivlastnil, posléze, že je nalezl při procházce Brnem. Na toto jméno si také nechal 4. června vystavit od Zemského rybářského svazu v Brně zemský roční rybářský lístek se svojí fotografií a zfalšovaným podpisem a dva jednodenní rybářské lístky na dny 5. a 6. června.

Časně ráno 5. června odjel Zdeněk Sobotka s Jiřím Palánem a Mojmírem Hradským, kteří měli rovněž povolenky k rybolovu, autobusem do Vranova nad Dyjí. Cestu s nimi absolvoval ještě vojín Antonín Štoudek, kterého

11 Tamtéž, protokol se Zdeňkem Sobotkou sepsaný na Velitelství oddílu Státní bezpečnosti ve Znojmě, 7. 6. 1949. Tamtéž, protokol s Mojmírem Hradským sepsaný na Velitelství oddílu Státní bezpečnosti ve Znojmě, 7. 6. 1949.

12 BOHDANOVÁ, Blanka: *Život jako takový*. XYZ, Praha 2010, s. 53–54.

13 ABS, sb. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-609 MV, protokol s Jiřím Palánem sepsaný na Velitelství oddílu Státní bezpečnosti ve Znojmě, 7. 6. 1949.

14 Tamtéž.

15 Vojín Antonín Štoudek z Brna vykonával vojenskou prezenční službu u vojenského útvaru v Lipníku nad Bečvou a měl dovolenku. Jiřímu Palánovi se nepodařilo Štoudka přesvědčit, aby s nimi na Vranovskou přehradu nejezdil.

s sebou přivedl Palán a ježž Sobotka znal pouze pod jménem Tonda.¹⁵ „*Tento voják neměl naprosto žádnou vědomost o tom, že hodláme všichni tři překročit hranice do Rakouska. Tento jel s námi pouze za účelem, aby se podíval na Vranovskou přehradu, a chtěl vidět, jak chytáme ryby. Rybářské náčiní jsme maskovali tak, že do plátěných pytlíčků jsme dali hůlky, a to proto, aby bylo vidět, že skutečně máme úmysl ryby chytati,*“ vypověděl Sobotka.¹⁶

Po příjezdu do Vranova počkali na autobus do Frejštejna, kde hned vyrazili k vodě. Pozornost nebudili, protože tam již byla spousta rybářů z Brna. Zjistili však, že státní hranice je velmi dobře strážena, zase dostali strach a rozhodli se, že v tomto úseku hranici ilegálně nepřekročí. Poobědvali v místním hostinci a čekali na autobus, který měl jet na Znojmo. Přitom se rozhodli, že vystoupí v Milíčovicích, půjdou pěšky na samotu a zříceninu Nový Hrádek a pokusí se tam přejít státní hranici. „*O této věci jsme s přítomným vojákem jménem Tonda nemluvili,*“ řekl při výslechu Sobotka. „*Při příjezdu autobusu jsme pak všichni nasedli. Ještě před odjezdem tohoto přišla k autobusu kontrola hlídky SNB, která po nás žádala doklady. Této když jsem se prokázal falešným rybářským lístkem, se mě tázala, jestli se jmenuju Sobotka. Když jsem odpověděl, že ano, byl jsem zadržen a odveden na tamní stanici SNB. Tam jsem jim sdělil, že jsem přijel do Frejštejna ještě s třemi mládenci, a když jsem jim řekl, jak se tito jmenují, byli pak ve Vranově po příjezdu autobusu zadrženi.*“¹⁷

Sobotka jako důvod zběhnutí od vojenského útvaru a pokusu o ilegální

přechod hranice uvedl, že se bál trestu, který ho čekal za zběhnutí po fotbalovém utkání v Brně. V zahraničí chtěl hrát fotbal – kdyby to nevyšlo ve Vídni, plánoval odjet do Itálie, kde měl kamarády z fotbalu jako Čestmíra Vycpálka¹⁸ a jiné. Rozhodně popíral, že by do zahraničí chtěl uprchnout z politických důvodů.

ŽALOBA

Po zatčení putoval Zdeněk Sobotka do posádkové věznice ve Znojmě, kde byl vyslýchán jako vojenský zběh. Nezapíral. Velitelství oddílu Státní bezpečnosti ve Znojmě na něj obratem podalo zvláštní trestní oznámení vrchnímu vojenskému prokurátorovi v Praze pro zločin zběhnutí a pro trestné činy podle zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické re-

Vyhledky Zdeňka Sobotky, který v červnu 1945 vstoupil do KSČ, byly vskutku truchlivé

publiky.¹⁹ V ranních hodinách 8. června byl eskortován ke svému útvaru VTO Praha-Strahov. Umístěn byl v zajišťovací vazbě posádkového velitelství v Praze. Vyšetřován byl 5. oddělením hlavního štábu MNO. Jeho případ byl jasný, a tak na rozdíl od mnoha jiných příslušníků armády, kteří se skutečně či domněle postavili režimu, a byli proto krutě vyslýcháni, se jen ověřovala jeho výpověď.

Státní prokuratura Praha, kterou zastupoval generál justice Jan Vaněk, podala žalobu na vojína Sobotku 17. června 1949. Uvádělo se v ní, že 27. května 1949 opustil svůj útvar

v Praze, aby se vyhnul základní vojenské službě. Po zběhnutí se domluvil s několika civilními osobami z Brna na společném útěku do zahraničí, kde „*připojí se [...] k emigrantským žvlům, usilujícím o násilný zvrát lidově demokratického řádu republiky, a vyzradí tam orgánům cizí zpravodajské služby vše, co mu bylo známo o čsl. branné moci, včetně věcí tajného rázu, a o útěk do zahraničí se také dvakrát pokusil.*“²⁰ Tím, že si na cizí doklady dal vystavit rybářský lístek na jméno Kurt Herman, tento falešný lístek podepsal a legitimoval se jím s úmyslem klamat příslušníky SNB, falšoval veřejnou listinu. Spáchal tedy zločiny zběhnutí podle § 183, 199 vojenského trestního zákona, velezrady podle § 1, odst. 2 zákona č. 231/48 Sb., vyzvědačství podle § 5, odst. 2 zákona č. 231/48 Sb. a podvodu podle § 502, 504 vojenského trestního zákona.²¹

Na Sobotkovy kamarády Mojmíra Hradského a Jiřího Palána bylo podáno trestní oznámení Okresní prokuratury v Brně pro trestné činy podle zákona č. 231/1948 Sb. a oba byli eskortováni do vazby Okresního soudu v Brně. Tvrdili, že si přechod hranice na poslední chvíli rozmysleli, chtěli se vrátit do Brna, ale cestou byli ve Vranově zadrženi hlídkou SNB.

Vyhledky Zdeňka Sobotky, který v červnu 1945 vstoupil do KSČ, byly vskutku truchlivé.²² Pouhé čtyři dny poté, co si Sobotka vyslechl obžalobu, se odehrála justiční vražda, jež se stala symbolem komunistickým režimem popravených, umučených, vězněných a pronásledovaných vojáků – na dvoře plzeňské věznice Bory byl za „*vlastizrádnou a velezrádnou*

16 ABS, sb. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-609 MV, protokol se Zdeňkem Sobotkou sepsaný na Velitelství oddílu Státní bezpečnosti ve Znojmě, 7. 6. 1949.

17 Tamtéž. Srov. s ABS, sb. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-609 MV, zpráva o zatčení Mojmíra Hradského a Jiřího Palána z 9. 6. 1949.

18 Kanonýr pražské Slavie Čestmír Vycpálek (1921–2002) hrál v sezoně 1940/1941 za SK Židenice, kam přišel hostovat jako posila, a zachránil klub svými brankami od sestupu z nejvyšší soutěže. Po válce se proslavil jako hráč, trenér a funkcionář slavného Juventusu Turín.

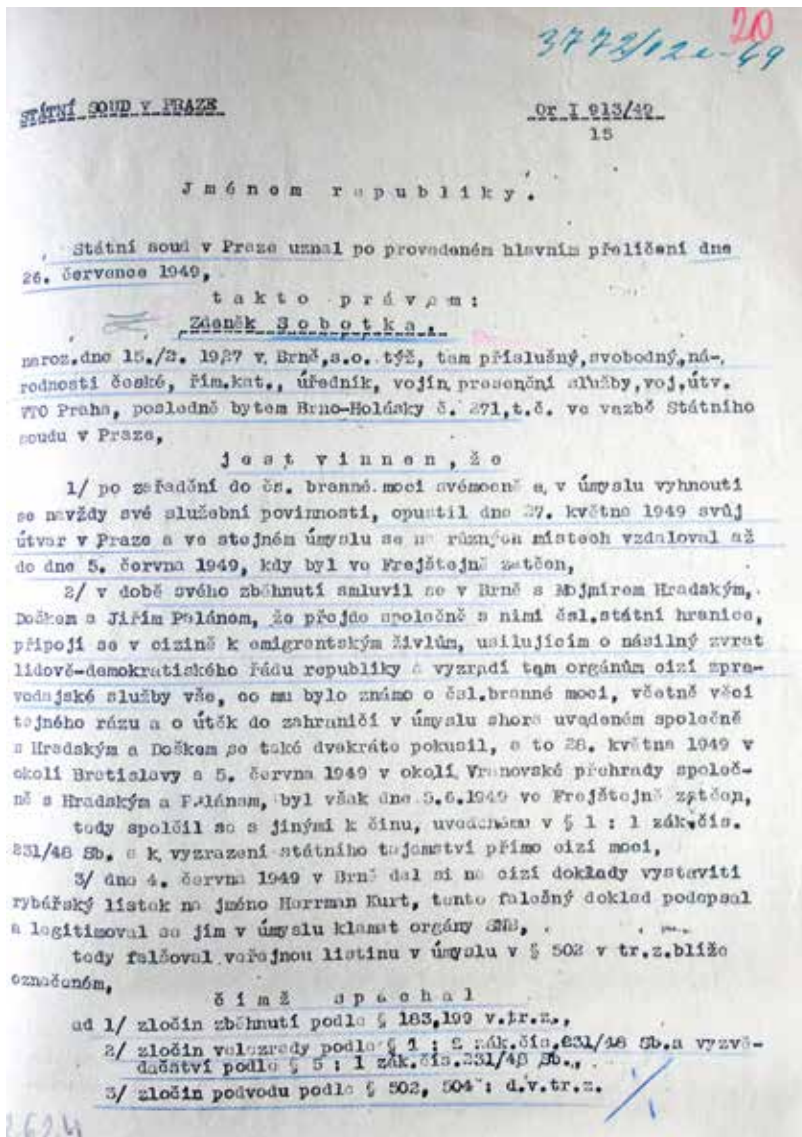
19 ABS, sb. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-609 MV, trestní oznámení z 9. 6. 1949.

20 Tamtéž, vyšetřovací spis a. č. V-5905, žaloba na Zdeňka Sobotku, 17. 6. 1949.

21 Tamtéž.

22 ABS, sb. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-5905, protokol se Zdeňkem Sobotkou sepsaný na MNO v Praze, 9. 6. 1949.

Titulní strana rozsudku Státního soudu v Praze ze dne 26. července 1949, kterým byl Zdeněk Sobotka odsouzen na dvacet let do vězení (repro: ABS)

činnost“ popraven generál Heliodor Píka.²³ „Můj otec byl zděšen,“ napsala o tom ve svých vzpomínkách Blanka Bohdanová. „Velmi se ho dotkla poprava generála Píky. Odehrála se v Plzni, v nedaleké borské věznici, kterou jsme viděli z našeho domku, a kde později skončila i moje první láska.“²⁴

NABÍDKY ZE ZAHRANIČÍ

Po válce měl mladý útočník Sobotka několik nabídek na angažmá v zahraničí, z Československa ale neodešel. V létě 1947 jej navštívil spolu s hráči SK Židenice Karlem Kopeckým a Eduardem Vaňkem jistý Foresto z Itálie, který se je snažil získat pro nějaký italský klub. Kopecký i Vaňek nabídku odmítli z rodinných důvodů, Zdeněk Sobotka rovněž neměl zájem. Italský funkcionář mu údajně řekl, že by ho za hranice dostal i ilegální cestou, což Sobotka odmítl. Počátkem léta 1948 hrál s brněnským klubem ve Štýrském Hradci, kde po zápase dostal od místních funkcionářů několik nabídek, aby se již do vlasti nevracel a zůstal v Rakousku. To Sobotka také odmítl. Koncem září 1948, týden před nastoupením vojenské prezenční služby, jej po ligovém zápase vyhledal nějaký Čech, žijící již delší dobu ve Francii. Rovněž Sobotkovi navrhoval, aby s ním odjel do Francie, kde může hrát za velmi výhodných podmínek. Měl mu přímo říct, že kdyby chtěl, může s ním hned druhý den ilegálně odejít do Paříže. Sobotka i jeho nabídku odmítl, ale hlášení bezpečnostním složkám ani tehdy neučinil.²⁵

JMÉNEM REPUBLIKY!

Státní soud Praha, 26. července 1949. Za zavřenými dveřmi probíhá hlavní přelíčení proti Zdeňku Sobotkovi. Vše se odehrává rychle a hladce. Otázkou je jen výše trestu. Obviněný na svou obhajobu uvedl, že se chtěl

dezercí vyhnout hrozícímu trestu za předchozí zběhnutí, a o svém záměru uprchnout do zahraničí pravil, že tak chtěl učinit jen proto, aby se v cizině mohl věnovat fotbalu. Sdělil, že by nic z vojenských záležitostí nevyzradil a že by se ani v cizině nepřipojoval k žádné činnosti namířené proti ČSR,

23 VÁHALA, Rastislav: *Smrt generála*. Melantrich, Praha 1992.

24 BOHDANOVÁ, Blanka: *Život jako takový*, s. 52.

25 ABS, sb. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-5905 MV, protokol se Zdeňkem Sobotkou sepsaný na MNO v Praze, 9. 6. 1949.

ať již v jakémkoliv směru. Dodal, že mu ničeho nebylo známo o tom, že v zahraničí by byl podroben nějakým zpravodajským výsledkům, a stejně tak neví nic o činnosti kýmkoli vyvíjené v zahraničí proti ČSR.

Soud však jeho obhajobě neuvěřil, označil ji za pouhou výmluvu. „Je totiž *notoricky známou skutečností*,“ konstatoval tribunál, „že v západních oblastech okupovaného Německa byly vytvořeny různé skupiny a organizace, které za podpory různých reakčních činitelů západních mocností aktivně organizují uprchlíky z Československa, usilují o násilné změny [naší] ústavy, zejména její demokraticko-republikánské formy.“ Sobotkovi značně přitěžovalo, že vykonával vojenskou prezenční službu. Soud uvedl, že uprchlíci jsou hloubkově vyslýcháni. Příslušníci branné moci musí vypovědět vše, co je jim známo o československé armádě. „A tu pak musí takový uprchlík sdělit cizím zpravodajským orgánům jméno, číslo, dislokaci nejen svého, ale i všech v místě jeho přidělení se nacházejících jiných vojenských jednotek, úřadů a ústavů, [...] výzbroj a materiální vybavení svého i jiných vojenských útvarů, jakož i jména důstojníků, způsob a rozsah výcviku.“ Co obžalovanému Zdeňku Sobotkovi polehčovalo? Bezúhonnost a doznání. A co mu naopak přitěžovalo? Že se svými činy „dopustil jako vynikající sportovec, známý i v mezinárodním sportovním světě“.²⁶

Verdikt předsedy soudu plk. just. JUDr. Jana Metličky byl nemilosrdný. Fotbalista Zdeněk Sobotka byl odsouzen k 20 letům těžkého žaláře,

Fotbalový stadion Za Lužánkami byl postaven v letech 1949–1953 (repro: ZABLOUDIL, Antonín – ČAPKA, František: 100 let fotbalového klubu FC Zbrojovka Brno)

zostřenoho jednou čtvrtletně tvrdým ložem, ke konfiskaci celého jmění a ztrátě čestných práv občanských na dobu deseti let.²⁷

ZÁVĚR

Kariéra talentovaného fotbalisty Zdeňka Sobotky tak skončila vlastně dřív, než pořádně začala. O vězeňském údělu mladého hráče toho mnoho nevíme. Snad jen to, že v letech 1950–1951 byl vězněn v Plzni na Borech.²⁸ Není jasné, kdy a za jakých okolností byl propuštěn. I když si svůj trest neodpykal celý a na fotbalové trávníky se vrátil již v sezoně 1952–1953, hrál už jen nižší soutěže za Závodní sokolskou jednotu Fučíkových elektrotechnických závodů Brno.²⁹ Členem Klubu ligových kanonýrů se tudíž nikdy nestal, ani nikdy nenastoupil za národní mužstvo

Československa. Největší klubové úspěchy si Zdeněk Sobotka připsal v dresu SK Zbrojovka Židenice: třikrát byl jeho nejlepším střelcem, celkem v nejvyšší soutěži zaznamenal 39 branek. Je jedním z řady sportovců, jejichž nadějnou kariéru zničilo gottwaldovské Československo.

JAROSLAV ROKOSKÝ (1969) je historik a vysokoškolský pedagog. Zabývá se dějinami Československa, zejména historií agrární strany, odbojem proti nacismu a komunismu a perzekucí politických vězňů. Je autorem nebo spoluautorem např. knih *Rudolf Beran a jeho doba. Vzestup a pád agrární strany* (ÚSTR – Vyšehrad, Praha 2011), *Útěk z Leopoldova. Věznice, odboj, doba. Padesátá léta v Československu I.–III.* (ÚSTR – Academia, Praha 2021) nebo *František Udržal. Sedlák a politik* (Vyšehrad, Praha 2016).

²⁶ Tamtéž, rozsudek Státního soudu Praha, 26. 7. 1949.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Vězeňský spis Zdeňka Sobotky se nezachoval. Herečka Blanka Bohdanová ve vzpomínkách uvedla, že když za ní Zdeněk Sobotka přijel na návštěvu do Plzně, kde se narodila a kde žili její rodiče, ukázala na jedno křídlo borské věznice se slovy: „Jestli s tím nepřestaneš (miněn útěk za hranice – pozn. aut.), může se ti stát, že skončíš tady!“ Jednou o prázdninách pak zazvonil u dveří jejich rodičů cizí mladík. „Jeho spoluvězeň po něm vzkázal, abych v tu a tu hodinu čekala tam, odkud jsem ukazovala, co se může stát. Z toho křídla mi zamává. Samozřejmě jsem tam stála a moje první láska mi zamávala. Trvalo to chvíli, patrně z chodby. Jeho sestra se chtěla se mnou sejít v Brně, ale nepřišla. Byla krásná a vzala si prý jugoslávského důstojníka. Už se nikdy nikdo neozval.“ BOHDANOVÁ, Blanka: *Život jako takový*, s. 55–56.

²⁹ Po návratu z vězení hrával Zdeněk Sobotka v letech 1952–1953 za Spartak EJF Brno, v letech 1954–1958 za Spartak ZJŠ Brno a v letech 1958–1959 za Slavii Žabovřesky. To znamená, že v letech 1954–1958 hrál opět za Židenice, tehdy Závody Jana Švermy, přičemž v roce 1954 byl v krajském přeboru nejlepším střelcem s 21 brankami. Zemřel 16. března 2009 v Brně-Žabovřeskách. ZABLOUDIL, Antonín – ČAPKA, František: 100 let fotbalového klubu FC Zbrojovka Brno, s. 330.

Z počátků sportu Sboru národní bezpečnosti

První celostátní sportovní přebory SNB se konaly již v září 1946

MILAN BÁRTA

Po druhé světové válce byl jedním z předpokladů pro přijetí ke Sboru národní bezpečnosti (SNB) dobrý zdravotní a tělesný stav. Nástup nováčků do výcvikových středisek byl podmíněn zdařilým absolvováním prověrky tělesné zdatnosti. Sbor měl ve svých řadách úspěšné atlety, lyžaře, ale například i jezdce na koních.¹

● Sportovci z řad SNB a armády byli na přelomu čtyřicátých a padesátých let respektovaní a úspěšní (ale také – a to především ti armádní – režimem protežovaní). Účastnili se nejrůznějších domácích vrcholových podniků, včetně sokolského sletu a zimních sletových her.

V dubnu 1946 byly u zemských velitelství SNB zřízeny sportovní referáty a rozhodnuto pořádat každoročně letní a zimní sportovní závody (celostátní přebory) příslušníků SNB. O rok později vznikly první tělovýchovné kluby SNB, po únoru 1948 byl v rámci sjednocené tělovýchovy ustaven Sokol SNB, na konci roku 1951 ho nahradil Sokol Rudá hvězda.² V rámci jednotného

státního řízení a kontroly tělesné výchovy, kterou byl pověřen Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport, došlo v roce 1953 podle sovětského vzoru k vytváření dobrovolných sportovních organizací (DSO).³ Jak název napovídá, měly na dobrovolné bázi sdružovat pracovníky resortu a jejich rodinné příslušníky. Na Ministerstvu vnitra (MV) tak vznikla DSO Rudá hvězda a v Praze, Brně a Bratislavě ústřední domy Rudé hvězdy, ve kterých byli soustředěni nejlepší zemští sportovci z řad příslušníků bezpečnostních sborů i jejich civilních zaměstnanců.⁴ Podobně tomu bylo i v dalších zemích sovětského bloku, podle vzoru sovětské sportovní organizace Dynamo vznikly např. polská Gwardia,

východoněmecké Dinamo či maďarské Újpesti Dózsa.

Oddíly Rudé hvězdy se u Ministerstva národní bezpečnosti (MNB), které v letech 1950–1953 převzalo jejich řízení, začaly dělit podle výkonnosti. Reprezentanty na mezinárodní úrovni sdružovala střediska vrcholového sportu (např. kopaná v Bratislavě, hokej v Brně), střediska výkonnostního sportu vysílala sportovce na republikové či místní přebory, nejpočetnější byly ovšem oddíly masového sportu určené pro širší veřejnost, zejména ale pro pracovníky MNB a jejich rodiny.⁵

NA MASARYKOVĚ STADIONU

Prověrkou sportovní zdatnosti příslušníků i ukázkou jejich schopnosti se staly již zmíněné celostátní přebory SNB. První byly zahájeny ve čtvrtek 12. září 1946. Začalo se ve tři hodiny odpoledne na Masarykově stadionu (dnes Velký strahovský stadion) v Praze. Na úvod proběhl slavnostní nástup účastníků, následovalo vztyčení československé vlajky a zazněla státní hymna. Záštitu nad hrami převzal ministr vnitra

1 Prap. Salinger vítězí v Polsku. Jezdci SNB dobře obstáli v silné konkurenci. *Rudé právo*, 28. 9. 1947, s. 8.

2 *Archiv bezpečnostních složek* (ABS), f. Organizační a vnitřní správa FMV IV. díl (A 6/4), inv. j. 13, RMNB č. 13 ze dne 11. 12. 1951 Zřízení a ustavení organizace „Sokol Rudá hvězda“ u Sboru národní bezpečnosti.

3 GREXA, Ján – STRACHOVÁ, Milena: *Dějiny sportu. Přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Masarykova univerzita, Brno 2011, s. 189–190.

4 ABS, f. A 6/4, inv. j. 159, RMV č. 41 ze dne 1. 9. 1954 Organizační statut DSO Rudá hvězda – vydání.

5 PETRÁŠ, Jiří: *Fotbalový oddíl Rudá hvězda/Sportovní klub policie České Budějovice 1951–2011*. Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, České Budějovice 2011, s. 20.

Příslušníci Sboru národní bezpečnosti museli být ve druhé polovině čtyřicátých let tělesně zdatní, řada z nich se věnovala nějakému sportu. Vystoupení motorkářů SNB na Dni radosti a bratrství, který se konal na sletovém stadionu na Strahově v rámci Světového festivalu mládeže a studentstva 15. srpna 1947. (foto: Jiří Rublič / ČTK)

Václav Nosek, který se ovšem osobně nedostavil, a tak zahajovací projev přednesl sekční šéf Ministerstva vnitra JUDr. František Vyhnánovský. Vzápětí následoval první fotbalový zápas mužstva Pohotovostního útvaru⁶ proti Slovensku. Přihlíželo zhruba tisíc diváků, většinou z řad příslušníků SNB.⁷

Po následující tři dny se mezi sebou utkalo celkem 350 závodníků, kteří reprezentovali družstva z Čech, Moravy, Slovenska a Pohotovostního útvaru (výsledky jednotlivců se sčítaly do soutěže družstev). V té době totiž stále platilo prvorepublikové zemské zřízení, které Československo dělilo na tzv. historické země –

Českou, Moravskoslezskou a Slovenskou – a na základě nějž byla vytvořena tři zemská velitelství.⁸ Pohotovostní útvar byl brán jako „celozemský“, samostatná účast na přeborech jej měla jako novou složku zviditelnit a zvýšit jeho prestiž.

Soutěžilo se v řadě disciplín. Na Masarykově stadionu se uskutečnily

6 Pohotovostní útvar - Pohotovostní pluk 1 NB (Národní bezpečnosti) vznikl již v květnu 1945. Jednalo se o mobilní, dobře vyzbrojený útvar, tvořený z velké většiny komunisty nebo jejich příznivci. K 1. 7. 1946 činil jeho početní stav 1 137 mužů. Útvar měl sloužit primárně k ostraze hranic, jeho členové mimoto zajišťovali také ostrahu objektů, poskytovali ozbrojenou asistenci správním úřadům, doprovázeli transporty při odsunu Němců, řešili kriminalitu spojenou s odsunem a osídlováním apod. V červnu 1946 byly z Pohotovostního útvaru vytvořeny tři pohotovostní pluky, přejmenované v září téhož roku na pohraniční pluky SNB (v červnu 1947 přibyl ještě pluk Slovensko). K 31. 3. 1948 měly pohraniční útvary celkem 5 302 mužů.

7 Přebory SNB zahájeny. *Rudé právo*, 13. 9. 1946, s. 6.

8 Toto zřízení zaniklo k 1. 1. 1949, kdy ho nahradilo dělení na nově ustavené kraje.

zápasy v kolektivních sportech – fotbalu a volejbalu (odbíjené) a soutěže v lehké atletice. Běželo se sto, čtyřista, osm set a tisíc pět set metrů a štafety čtyřikrát sto a čtyřikrát osm set metrů.⁹ Byla přidána zvláštní disciplína, která měla ukázat bojovou připravenost závodníků – štafetový běh čtyřikrát tisíc metrů s lehkým kulometem. Dále se soutěžilo ve skocích do výšky a do dálky, vrhu koulí, diskem a oštěpem a dvakrát se házelo granátem – na rychlost a cíl a na dálku. Další jedinečnou disciplínou byl běh na 10 000 metrů spojený s překonáváním vojenských překážek a střelbou na cíl. Ve strahovské tělocvičně potom probíhaly zápasy v boxu (rohování) a v řecko-římském zápasu. Plavecké soutěže se konaly v bazénu paláce Axa v ulici Na Poříčí. Závodilo se na sto metrů volný způsob, stejná vzdálenost znak, dvě stě metrů prsa, tisíc metrů volný způsob, třikrát a čtyřikrát padesát metrů volný způsob. Ani zde nechyběla zvláštní disciplína, již bylo plavání na dvacet pět metrů v lehké polní výstroji s puškou. Pro zpestření byly předvedeny ještě exhibiční skoky z třímetrového skokanského můstku. Jedinou mimopražskou disciplínou, kterou přivítala střelnice v Benetsově, byla střelba z pušky a pistole, v níž soutěžila čtyřčlenná družstva (zajímavostí je, že poslední skončil s velkou ztrátou Pohotovostní útvar, u kterého bychom předpokládali, že bude favoritem).

Klání skončilo v neděli 15. září slavnostním nástupem všech účastníků a předáním ceny ministra vnitra absolutnímu vítězi. Díky mohutnému finiši zvítězilo mužstvo Čech před Moravou a Slovenskem, na posledním místě skončili reprezentanti Pohotovostního útvaru. Václav Nosek v závěrečné řeči prohlásil, že není důležité umístění, ale to, že se příslušníci Sboru národní bezpečnosti osvědčili jako celek. Zdůraznil, že služba v SNB je obtížná a důležitá,

Na přeborech se neudělovaly medaile, ale plakety. Zde za třetí místo v plaveckém závodě v Bratislavě roku 1947. (foto: archiv Jerguše Sivoše)

a teprve až budou plně zvládnuty všechny mimořádné úkoly spojené se zajištěním bezpečnosti, bude v SNB možné plně rozvinout tělovýchovu na širokém základě. Zmínil i sokolské heslo „v zdravém těle zdravý duch“. Dodal, že by bylo dobré, kdyby se příštích závodů účastnili i sportovci bezpečnostních sborů dalších slovenských národů. Setkání ukončila

státní hymna, po které následovalo spuštění vlajky.

PROPUŠTĚNÍ I KARIÉRISTÉ

Osudy účastníků těchto přeborů byly různé. Řada z nich působila již u předválečných nebo protektorátních bezpečnostních sborů. Například bratři Štruppovi, kteří se politicky

⁹ Štafeta českých příslušníků SNB dokonce překonala časem 7,59 min. československý rekord na čtyřikrát osm set metrů z roku 1929.

Fotbalový turnaj na celostátních přeborech SNB v roce 1946 ovládl Pohotovostní útvar (15 branek), na druhém místě skončilo Slovensko (11 branek), třetí Morava (7 branek) a poslední Čechy (5 branek). Plakety byly určeny i pro pořadatele. Jejich podoba jasně odráží militarizaci přeborů: zatímco v roce 1946 byla na plakete zpodobněna bohyně vítězství s větvíčkou lípy, v roce 1950 to byl příslušník SNB se samopalem na krku. (foto: archiv autora, archiv Jerguše Sivoše)

neangažovali, se dostali po únoru 1948 do problémů. O Jaroslavu Štruppovi jeho nadřízený přímo uvedl, že „jeho velmi časté uvolňování od služby k sportovním úkolům je příčinou, že se vymyká řádnému výkonu služby, nemůže dobře sledovat rychlý spád veřejných důležitých událostí, nutných pro příslušníka SNB, a proto jest proti jiným příslušníkům SNB podprůměrným.“¹⁰ Propuštěn byl v lednu 1951 pro kázeňský prohřešek. Jeho bratr František Štrupp byl zatčen v listopadu 1950 a za porušení povinnosti strážní služby odsouzen ke dvěma měsícům odnětí svobody nepodmíněně. Ze SNB byl propuštěn na konci roku 1951.¹¹ Naproti tomu Jan Fučíkovský působil jako vedoucí tělovýchovy u politického sekretariátu Ministerstva národní bezpečnosti a v ústředním výboru (ÚV) Rudé hvězdy.¹² Z Ministerstva vnitřní (s kterým se Ministerstvo

národní bezpečnosti v září 1953 sloučilo) odešel v dubnu 1954. Největší kariéru z těchto sportovců v řadách MV udělal Václav Mudra, který se vypracoval až na náčelníka Správy tělovýchovy a vrcholového sportu Federálního ministerstva vnitřní (FMV) a stál v čele sportu v SNB až do poloviny osmdesátých let.

Již po čtyřech měsících od první sportovní akce následovaly celostátní zimní (lyžařské) přebory SNB na Moravě v Pustevnách pod Radhoštěm. Zahajovací projev pronesl v úterý 21. ledna 1947 slovenský pověřenec pro bezpečnost Mikuláš Ferjenčík, mezi přítomnými nechyběli předseda Zemského národního výboru (ZNV) v Brně František Píšek či velitel SNB pplk. Oldřich Kryštof.¹³ Sněhové podmínky sportovcům přály, na tratích leželo půl metru sněhu. Závodů se i tentokrát účastnila čtyři

družstva, která změřila síly v třicetkilometrovém závodě vojenských hlídek na lyžích se střelbou,¹⁴ běhu, sjezdu, skocích na lyžích i závodu sdruženém.¹⁵ Na prvním místě opět skončil tým Čech následovaný Pohotovostním útvar, Slovenskem a Moravou.¹⁶

Další letní a zimní přebory se nakonec nekonaly každý rok. Zpočátku byla vzhledem k uspořádání družstev podle zemského zřízení snaha střídání místa konání v jednotlivých historických zemích. Docházelo přirozeně ke změnám, ať již v soutěžících týmech, např. po rozdělení Pohotovostního pluku na pohraniční pluky SNB soutěžily týmy Pohraniční stráž (PS) jednotlivých zemí. Po zániku zemského zřízení na počátku roku 1949 se závodilo podle oborových složek – Pohraniční stráž, Veřejná bezpečnost (VB), Státní bezpečnost (StB). Objevila

10 ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, Personální spis Jaroslav Štrupp, ev. č. 1175/16, Velitelský posudek, 10. 12. 1948.

11 Tamtéž, Personální spis František Štrupp, ev. č. 4073/12.

12 Tamtéž, Personální spis Jan Fučíkovský, ev. č. 2253/14.

13 Lyžařské přebory SNB kořisti Slováků. *Rudé právo*, 22. 1. 1947, s. 4. Název titulku by mohl vést k domněnce, že sportovci ze Slovenska ovládli celou soutěž, jednalo se ovšem pouze o výsledek závodu vojenských hlídek.

14 Závod vojenských hlídek se jel i na olympijských hrách, a to v letech 1924, 1928, 1936 a 1948. Od roku 1960 jej nahradil biatlon.

15 Dnes se pro disciplínu sdružující skoky a běh na lyžích používá výraz severská kombinace.

16 Lyžařské přebory SNB. *Rudé právo*, 28. 1. 1948, s. 4.

Václav Mudra

S tělovýchovou v rámci bezpečnostního aparátu po roce 1945 je nedílně spojeno jméno Václava Mudry. Narodil se v květnu 1924 na Kladně v rodině dělníka z Poldiny huti, kde se také vyučil soustružníkem kovů a poté nastoupil do zaměstnání. Aktivně se věnoval sportu, již za války působil jako předseda lehkootletického oddílu na Kladně-Dubí.

V červnu 1945 nastoupil do rodičího se SNB k městskému velitelství SNB Kladno, o dva měsíce později se stal členem Komunistické strany Československa (KSČ). Absolvoval osvětový kurz a stal se osvětovým důstojníkem. Během únorového převratu držel v Praze hlídku před sekretariáty národních socialistů a sociálních demokratů a před budovou národněsocialistického nakladatelství Melantrich. Krátce poté se stal členem akčního výboru lehkootletického ústředí Československé obce sokolské.

Od září 1948 působil jako tělovýchovný důstojník a později náčelník oddělení tělovýchovy útvaru JASAN, majícího na starosti ochranu stranických a vládních činitelů. Stále se přitom aktivně věnoval sportu, byl úspěšným reprezentantem v lehké atletice, v roce 1949 se stal mistrem republiky v hodů diskem, vyjížděl na mezinárodní závody. Patřil i do širšího výběru sportovců pro olympiádu v roce 1952, kam však nakonec neodjel. Během reorganizace bezpečnostního aparátu ve druhé polovině roku 1953 byl jmenován vedoucím sekretářem, pak vedoucím tajemníkem a prvním místopředsedou ÚV Rudé hvězdy.

Roku 1957 se stal navíc náčelníkem tělovýchovného odboru MV. V polovině padesátých let absolvoval Večerní univerzitu marxismu-leninismu, zapojil se do činnosti hlavního výboru KSČ na MV, vedl odbočku Svazu československo-sovětského přátelství. V prosinci 1962 se stal zástupcem náčelníka odboru bojové a tělesné přípravy MV, v září 1966 náčelníkem samostatného oddělení tělovýchovy a sportu kádrové správy FMV, v březnu 1966 náčelníkem tělovýchovného odboru FMV. Byl aktivní i mimo resort, stal se členem ÚV Československého svazu tělesné výchovy (ČSTV), předsedou výboru svazu boxu ÚV ČSTV, členem exekutivy evropského boxu, členem ÚV Svazarmu, členem komise Výboru pro tělesnou výchovu a sport vlády ČSSR, členem předsednictva Československého olympijského výboru.

V roce 1968 „zakolísal“, ale rychle pak našel „správnou cestu“. V říjnu 1974 převzal nově vytvořenou Správu tělovýchovy a vrcholového sportu FMV, kterou vedl následujících dvanáct let. Poté přešel do organizačního odboru této správy a v březnu 1989 odešel v hodnosti plukovníka do starobního důchodu. Za vzornou službu mu ministr vnitra povolil i nadále nošení služebního stejnokroje a byl odměněn osobním (zvýšeným) důchodem. Za svou činnost byl dekorován řadou resortních i sportovních medailí a vyznamenání.

Zdroj: ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, Personální spis Václav Mudra, ev. č. 6843/24.

se i družstva žen a soutěží se – být v nebudovaném pořadí – účastnily i týmy civilistů.¹⁷ Došlo též na to, že se klání sportovců bezpečnostních složek stala mezinárodními. V lednu 1950 se ve Vysokých Tatrách konaly Mezinárodní lyžařské závody příslušníků lidové demokratických bezpečnostních sborů, které byly zároveň IV. zimními přebory SNB a na nichž kromě československých borců (včetně členů Lidových milicí) startovali také Poláci a Maďaři.¹⁸ Měnily se i disciplíny, do zimních přeborů se dostal např. dvacetikilometrový „memoriál hrdinů SNB“,¹⁹ přibyl též slalom, závod vojenských hlídek se zkrátil na dvacet pět kilometrů apod.²⁰ Nesměla ovšem chybět komunistická propaganda, například při zahájení IV. zimních přeborů zazněly nejen hymny tří účastnických zemí, ale i Sovětského svazu a *Internacionála*.²¹

Časté změny v československém systému státem řízeného sportu i v bezpečnostním aparátu vedly k tomu, že resortní sportovní soutěže ustupovaly do pozadí a úspěšní sportovci z řad bezpečnosti se stále intenzivněji zapojovali do civilních soutěží. Letní sportovní hry v polovině padesátých let zanikly, změnil se v dílčí turnaje tělovýchovných jednot Rudé hvězdy (kopená, volejbal). Zimní přebory se udržely až do let šedesátých. Vrcholnou akcí, které se od poloviny padesátých let příslušníci SNB pravidelně účastnili, se stala spartakiáda.

17 ABS, f. Sekretariát ministra vnitra I. díl (A 2/1), inv. j. 54, Návrh na V. celostátní zimní přebory SNB v r. 1952, 8. 9. 1951.

18 Mezinárodní lyžařské závody SNB zahájeny. *Rudé právo*, 24. 1. 1950, s. 6.

19 Ten sloučil dva do té doby samostatné závody Morávkův memoriál a Memoriál Raši a Bilíka, pojmenované po padlých hrdinech Slovenského národního povstání.

20 III. lyžař. mistrovství SNB zahájena. *Rudé právo*, 28. 1. 1949, s. 4.

21 Mezinárodní lyžařské závody SNB zahájeny. *Rudé právo*, 24. 1. 1950, s. 6.

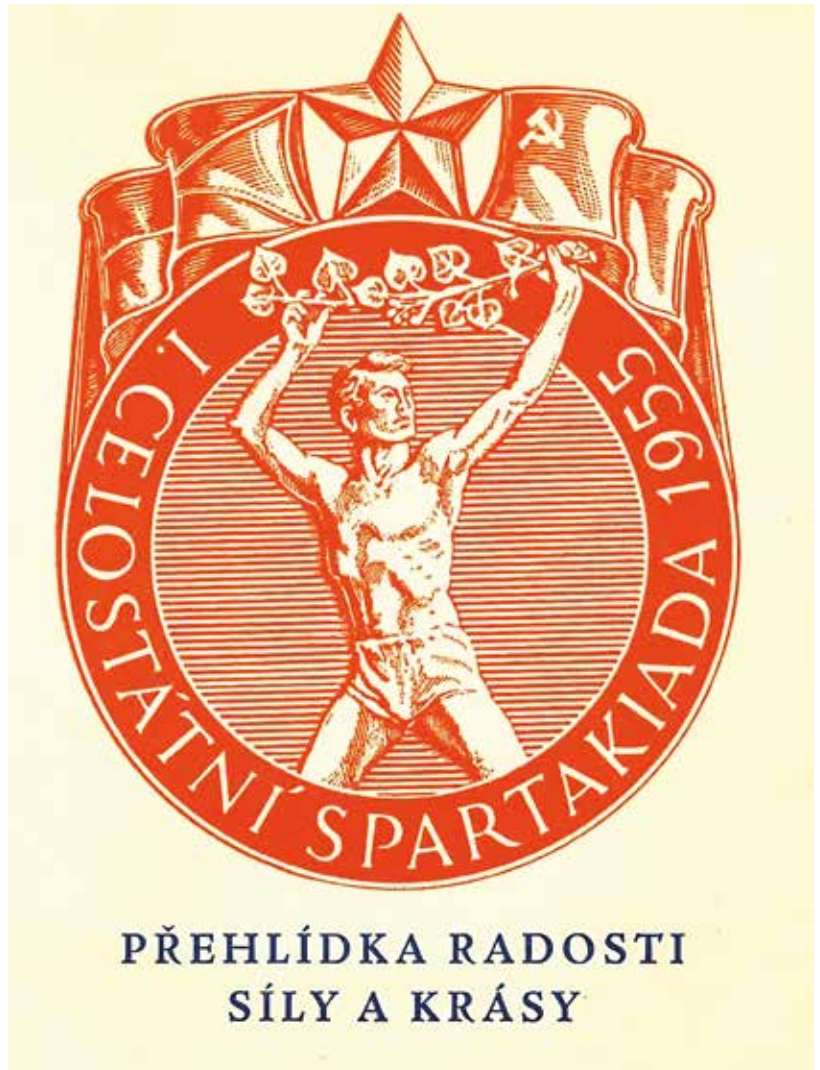
Na stráži šťastných dnů

Vystoupení cvičenců Ministerstva vnitra na I. celostátní spartakiádě v roce 1955

MILAN BÁRTA

Spartakiády se staly největším a nejmasovějším rituálem komunistického režimu v Československu. Proběhlo jich celkem šest, konaly se jednou za pět let, vždy v letech končících pětkou nebo nulou (s výjimkou roku 1970). První byla uspořádána v roce 1955, dva roky od smrti sovětského vůdce J. V. Stalina a dva měsíce po odhalení jeho monumentálního pomníku na Letné.

● V úterý 5. července 1955 čekali na diváky i na nejvyšší představitele politického života na Masarykově státním stadionu na Strahově (tehdy ovšem striktně označovaném jako Strahovský stadion) překvapení. Zatímco cvičení mladých a dospělých na I. celostátní spartakiádě proběhla v duchu předúnorových sokolských sletů, již pondělní Den Svazarmu¹ uvedl nový rozměr masové tělovýchovy, když se spolu se cvičenci, kteří mj. předváděli

¹ Svazarm (Svaz pro spolupráci s armádou) vznikl v listopadu 1951 jako dobrovolná branná organizace s účelem zajištění řádné přípravy nejširších vrstev pracujícího lidu k plnění úkolů obrany vlasti, prohloubení jednoty pracujícího lidu s lidově demokratickou armádou, výchova pracujícího lidu k věrnosti a spojeneckému svazku se Sovětským svazem a se státy lidové demokracie, zvýšení jeho odhodlanosti a schopnosti k obraně vlasti a tím i úsilí o zajištění světového míru. Zákon č. 92/1951 Sb., o branné výchově – viz <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1951-92/zneni-o> (citováno k 11. 11. 2022).

Nový rozměr masové tělovýchovy. Členové Svazu pro spolupráci s armádou (Svazarm) cvičí na I. celostátní spartakiádě s bodáky na puškách. (foto: ČTK)

šerm bodákem nasazeným na pušce, na stadionu objevili nejen parašutisté a cvičení psi, ale přijely i motocykly či traktory. Poslední den I. celostátní spartakiády potom nesl název Den ozbrojených sil. Zahajovalo ho vystoupení Dobrovolné sportovní organizace Rudá hvězda (DSO RH) a vojsk Ministerstva vnitra (MV).

V půl třetí odpoledne po dělových výstřelech a slavnostní znělce

spartakiády vyšli za zvuků *Pochodu Rudé hvězdy* z Brány borců na stadion nejprve vlajkonoši. V čele vlály vlajky ČSR a SSSR, za nimi následovalo dvanáct vlajek „spřátelených zemí“ a stejný počet vlajek DSO Rudá hvězda.² Dále pochodovaly tři tisíce cvičenců DSO Rudá hvězda v barvách trikolory, bílý a červený řad mužů a modrý žen.³ Po zhruba deseti minutách cvičení se rozeběhli

ke stranám plochy a nad stadionem zazněl recitativ: „*Před námi hrdina a jeho čistý štít – sovětské země bezpečnostní sbor; jak Felix Dzeržinský chcem' nepřítele bit a jeho ČEKA zůstane náš vzor!*“ Hned poté se objevila uniformovaná vojska Ministerstva vnitra: tisíc příslušníků Pohraniční stráže s puškami a po pěti stovkách samopaly ozbrojených vojáků Civilní obrany a Vnitřní stráže.⁴ Po

2 I. celostátní spartakiáda 1955. Společné vystoupení DSO Rudá hvězda a ozbrojených sil ministerstva vnitra. Sportovní a turistické nakladatelství, Praha 1955, s. 3.

3 Úspěch DSO Rudá hvězda a vojsk ministerstva vnitra. *Rudé právo*, 6. 7. 1955, s. 1.

4 O cvičencích Rudé hvězdy bylo od počátku jasno, naproti tomu složení a počty ozbrojených vystupujících se několikrát měnily. V uniformách se zbraněmi měli vedle Pohraniční a Vnitřní stráže vystupovat původně i příslušníci Veřejné bezpečnosti (VB) a Státní bezpečnosti (StB), milicionáři v modrých kombinézách apod. Uvažovalo se dokonce o několika stovkách cvičenců v černých trenýrkách

600 tisíc cvičenců

První celostátní spartakiáda měla v komunistické hagiografii představovat symbolické završení oslav desátého výročí osvobození Československa sovětskou armádou. Tradice spartakiád, navazující na prvorepublikové dělnické sportovní akce, měla nahradit předúnorové sokolské slety. V leččems ovšem na slety navazovala a na přípravě spartakiády se podíleli i někdejší sokolští cvičitelé. Na jaře 1955 proběhlo 311 okresních a 28 krajských spartakiádních vystoupení. Vše vyvrcholilo ve dnech 23. června až 5. července 1955 tělocvičnými vystoupeními v Praze na Strahově. Ta byla rozdělena na Den mladých, Den dospělých, Den Svazarmu a Den ozbrojených sil. Spartakiáda sestávala z téměř tří desítek skladeb, na nichž vystoupilo na šest set tisíc cvičenců. Kromě toho se v hlavním městě konala řada dalších sportovních a turistických akcí či spartakiádní Festival lidové umělecké tvořivosti nebo nejrůznější kulturní vystoupení, kterých se účastnily i hudby Ministerstva vnitra.

Dobové materiály (repro: archiv autora a redakce)

předvedení předepsaných skladeb na závěr padesátiminutového vystoupení vytvořili všichni společně tři velké soustředné kruhy v národních barvách, obklopené pěticípou hvězdou tvořenou příslušníky vojsk Ministerstva vnitra s namířenými zbraněmi (první řada ležela, druhá klečela) a všech pět tisíc cvičenců společně provolalo: „*Nad husitskou*

Prahou po staletí příští Stalinova socha bude stát!“⁵ Přestože cvičení součástí Ministerstva vnitra nazvané *Na stráži šťastných dnů* nemělo takový ohlas jako vystoupení vojáků, jež vždy patřilo mezi nejnáročnější a nejefektivnější sestavy, jednalo se o velkolepou akci, která měla být okázalou propagací bezpečnostního aparátu.⁶

OBTÍŽE S NÁCVIKEM

Za strahovským vystoupením byla dlouhá a často nelehká příprava. Základním problémem byla rychlost, s jakou musel proběhnout nácvik na spartakiádu. Vedení Komunistické strany Československa (KSČ) ponechalo na přípravě obecně málo času, začalo se v podstatě jen asi rok a půl

a černožlutých tričkách, kteří měli představovat „nepřítele“. Výsledná podoba nakonec vycházela z reálných personálních možností resortu. *Archiv bezpečnostních složek (ABS)*, f. Správa tělovýchovy a vrcholového sportu FMV I. díl (A 22/1), inv. j. 4, Návrh na vystoupení DSO Rudá hvězda na „Celostátní spartakiádě 1955“, 30. 12. 1953.

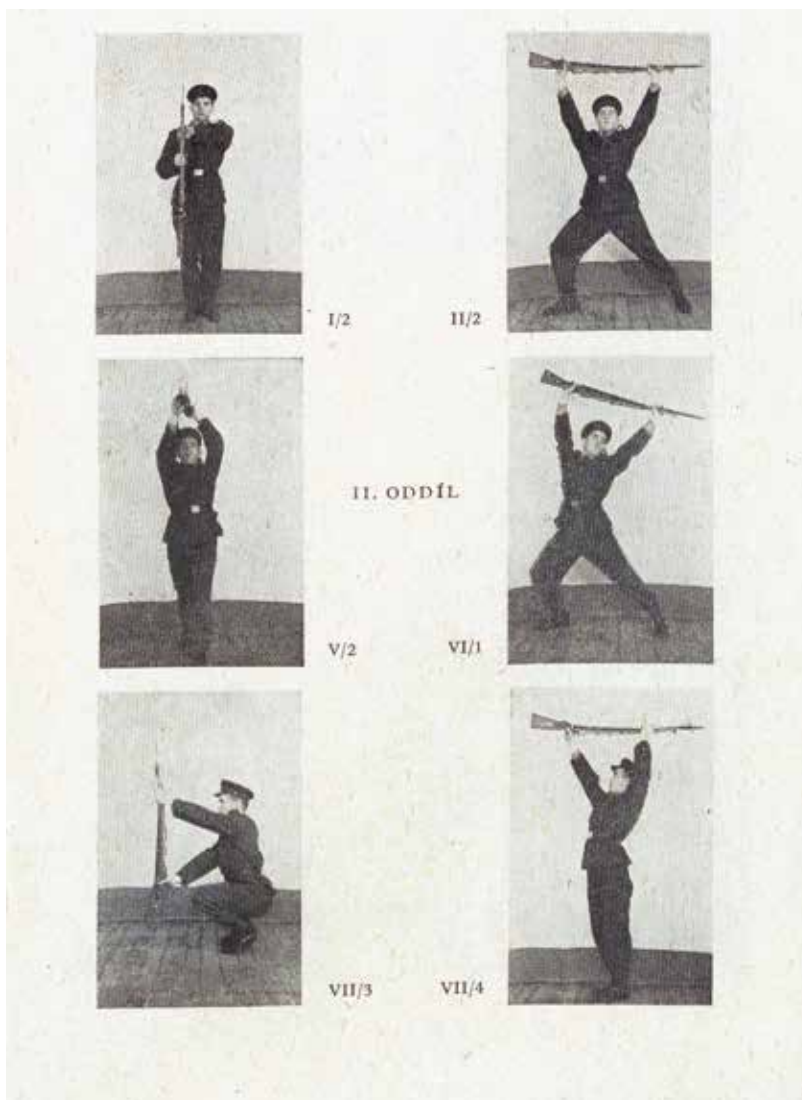
5 *I. celostátní spartakiáda 1955*, s. 4. Zvolání se týkalo monumentálního Stalinova pomníku na Letné, slavnostně odhaleného 1. 5. 1955. Staletí ale nevydržel, k zemi se poroučel již v listopadu 1962.

6 Vojáci, kteří se na rozdíl od příslušníků Sboru národní bezpečnosti (SNB) zúčastnili všech spartakiád a představovali vrchol cvičení, zaujali více i autora zdařilé knihy o spartakiádách Petra Roubala, který jim věnoval pět stran, kdežto vystoupení SNB jen dvě. ROUBAL, Petr: *Československé spartakiády*. Academia, Praha 2016, s. 156–162.

Ukázky z brožury *Společné vystoupení DSO Rudá hvězda a ozbrojených sil ministerstva vnitra. S puškou příslušník Pohraniční stráže.*
(repro: ABS, f. A 5, inv. j. 3)

před samotnou akcí (sokolské slety, které byly díky dlouhé tradici mnohem kompaktnější, se přitom začínaly připravovat již bezprostředně po skončení předešlého sletu). Centrální stranické orgány navíc zasahovaly i do nejmenších detailů příprav.⁷

Sportovní organizace Ministerstva vnitra zastihlo vyhlášení spartakiády ve stadiu reorganizace a nutilo příslušné činitele ke zvýšené aktivitě. Sport (zvláště na dobrovolné masové bázi) přitom do té doby nepatřil k primárním zájmům resortu. Vedení komunistické strany a vláda na konci roku 1952 uložily Ministerstvu vnitra organizovat tělesnou výchovu podobně jako v jiných oblastech v rámci centrálního řízení Státním výborem pro tělesnou výchovu a sport do dobrovolných sportovních organizací.⁸ V rámci Sboru národní bezpečnosti (SNB) a Pohraniční stráže měly nést specifický název Rudá hvězda, celý název tedy zněl Dobrovolná sportovní organizace Rudá hvězda.⁹ Její struktura v zásadě kopírovala územní členění státu (krajské výbory - odbočky - oddíly). V září 1954 měla papírově ve 23 druzích sportu (včetně např. sekce šachů, kuželek či ruských gorodků) celkem 2 765 oddílů s 38 077 členy, z nich ovšem jen necelá polovina se účastnila cvičení pravidelně.¹⁰ Množství „papírových“ cvičenců se dá vysvětlit tím, že pro „dobrovolnou“ organizaci existovala směrná čísla pro počet členů, i tím, že

se členství uvádělo např. v kádrových dotaznících.

Při ústředním výboru Rudé hvězdy byl na pokyn Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport zřízen Výbor I. celostátní spartakiády 1955, při jednotlivých krajských výborech

potom výbory spartakiády. Prvním úkolem se stalo vyškolení dostatečného počtu cvičitelů, kteří měli řídit nácvik. Byl jmenován ústřední cvičitelský sbor a krajské a okresní cvičitelské sbory. U vojsk MV nácvik řídili tělovýchovní pracovníci

7 K problémům spartakiády obecně viz tamtéž, s. 239–244.

8 ABS, f. Organizační a vnitřní správa FMV IV. díl (A 6/4), inv. j. 159, RMV č. 41 ze dne 1. 9. 1954 Organizační statut DSO Rudá hvězda – vydání.

9 GREXA, Ján – STRACHOVÁ, Milena: *Dějiny sportu. Přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu.* Masarykova univerzita, Brno 2011, s. 189–190. Vedení ministerstva se to ale nezdálo a na zdůraznění sovětského vzoru navrhovalo změnu názvu na DSO Dynamo, z čehož nakonec sešlo. ABS, f. A 22/1, inv. j. 4, Změna názvu DSO „Rudá hvězda“ na DSO „Dynamo“, 28. 12. 1953.

10 ABS, f. A 22/1, inv. j. 4, I. celostátní aktiv DSO Rudá hvězda ze dne 8. 9. 1954.

D S H N Í R Á Ľ

cvičenak DSO Rudá hvězda soustředěný na I. CS 1955 v Praze.

27. června 1955 - pondělí.

05.00	bučiček
05.00 - 05.30	mytí a osobní úprava
05.30 - 05.45	chlíd ubíkačí
05.45	nástup na snídani
05.45 - 06.30	snídane
06.30 - 07.10	uvítání a seznámení cvičenců s organizací, programem a funkcí soustředění, pokyny k udržování pořádku a chodu zaměstnání.
07.10 - 07.25	přesun do Veleševína
07.30 - 10.00	rozcvičení a organizace čt.
10.00 - 10.30	přestávka - přemísťovka
10.30 - 12.00	cvičení v čtích
12.00 - 12.15	přesun do Žakovovy ulice
12.15 - 12.30	osobní úprava a příprava na oběd
12.30 - 14.00	oběd + přemísťovka
14.00 - 15.30	odpolední odpočinek na lážku
15.30 - 15.45	příprava k nástupu a osobní úprava
15.45 - 16.15	agitační besedy k školám
16.15 - 16.40	nástup na suta
16.40 - 17.10	přesun na stadion Strahov
17.10 - 19.00	nástup do Satek, pození a nástup
19.00 - 21.00	zkoušky na cvičišti
21.00 - 22.00	osobní úprava a sprchování
22.00 - 22.45	přesun zpět do ubíkačí
23.00 - 23.45	vyčte
24.00	večeře

28. června 1955 - úterý.

04.00	bučiček
04.00 - 04.30	mytí a osobní úprava
04.30 - 05.00	snídane
05.00 - 05.10	příprava k odjezdu, seznámení na suta
05.10 - 05.40	přesun na Strahov
05.40 - 07.00	nástup do Satek, pození
07.00 - 10.00	zkoušky na cvičišti
10.00 - 10.30	osobní úprava, sprchování, čaj.
11.25 - 11.55	přesun do ubíkačí
11.55 - 12.30	příprava k obědu
12.30 - 13.10	oběd
13.10 - 15.00	odpolední odpočinek na lážku
15.00 - 15.25	vyčte - teoreticky, agitační besedy k školám a hodnocení průběhu nácvičky
15.30 - 15.30	příprava k odjezdu
15.30 - 16.25	přesun na Strahov
16.25 - 18.00	nástup do Satek, pození
18.00 - 21.00	zkoušky na cvičišti
21.00 - 21.30	osobní úprava a sprchování
21.30 - 22.25	přesun zpět
22.25 - 22.30	nástup k večeři
22.30 - 23.30	večeře
23.30	večeře

Každý den cvičenců byl pečlivě rozplánován (repro: ABS, f. A 5, inv. j. 3)

zapojení stranických organizací, které vybízely k účasti na nácvičku. Ministr vnitra Rudolf Barák si problémy jistě uvědomoval, současně ovšem věděl, že politické zadání musí splnit. Účast na spartakiádě proto upravovalo několik rozkazů ministra vnitra. Již prvním z konce srpna 1954 nabádal podřízené k co největší účasti. Příkladem měli jít náčelníci, komunisté a svazáci. Současně ministr zdůraznil heslo „Co člen Rudé hvězdy - to aktivní účastník nácvičky našeho vystoupení na I. celostátní spartakiádě 1955!“¹³ Z dochovaných materiálů se zdá, že otázka dobrovolnosti ustupovala do pozadí. Náčelníci měli vyhradit pro nácvičku jednu hodinu týdně z bojové přípravy. Teprve tehdy se počet cvičenců zvýšil, do značné míry proto, že nyní byl nácvička v rámci bojové přípravy nařízená.¹⁴

Počátečnímu nezájmu nahrávalo i to, že v zimě se připravená skladba nedala dost dobře nacvičovat v uzavřených tělocvičnách a mnoho prvků potřebovalo kooperaci velkého množství cvičenců, přitom se často cvičilo dokonce v kancelářích či na chodbách. Od brzkého jara se proto vyrazilo nacvičovat ven. Problémy byly i s hudebním doprovodem. Skladba nebyla včas nahrána a mnohé skupiny si ještě na okresních spartakiádách musely vystačit pouze s doprovodem klavíru. Skladba vojsk Ministerstva vnitra byla zase několikrát přepracována a tím se dále zpozdilo zahájení nácvičky.¹⁵ Již bylo zmíněno, že problémy byly zvláště s mužskými cvičenci. Ženy - šlo

jednotlivých útvarů. Již problém se sháněním cvičitelů předznamenal obtíže, které měly dále nastat.¹¹

K 1. září 1954 se začalo s masovým nácvičkem v jednotlivých tělocvičnách jednotách, přitom teprve ke stejnému

datu byl vydán organizační statut Rudé hvězdy.¹² Není proto divu, že se od počátku objevily problémy s nedostatečným počtem cvičenců, zejména mužů (což byl ovšem problém celostátní). Zvýšení zájmu nepomohlo ani

11 ABS, f. Sekretariát náměstka ministra vnitra plk. Jindřicha Kotala (A 5), inv. j. 3, Organizace příprav DSO hvězda na I. CS (celostátní spartakiádu - pozn. aut.), nedatováno.

12 ABS, f. A 6/4, inv. j. 159, RMV č. 41 ze dne 1. 9. 1954 Organizační statut DSO Rudá hvězda - vydání. Srovnej s *Archiv tělesné výchovy a sportu*, f. Spartakiády 1953-1990, k. 2, Organizační statut DSO Rudá hvězda.

13 ABS, f. A 6/4, inv. j. 158, RMV č. 40 ze dne 28. 8. 1954 I. celostátní spartakiáda - zajištění účasti na nácvičku pro vystoupení RH.

14 Do nácvičky bylo zapojeno celkem 28 059 lidí během bojové přípravy, jen 17 897 jich ale nacvičovalo i ve svém volném čase. ABS, f. A 6/4, inv. j. 3, Organizace příprav DSO hvězda na I. CS, nedatováno.

15 Tamtéž, Zpráva o průběhu příprav a provedení vystoupení DSO Rudá hvězda a vojsk MV na I. celostátní spartakiádě 1955, nedatováno.

převážně o manželky příslušníků – byly naopak vysoce hodnoceny. Měly muže předstihovat „ve všech směrech, hlavně pak v nadšení pro věc spartakiády a osobní obětavosti“.¹⁶

Nácviku se měli účastnit nejen příslušníci Sboru národní bezpečnosti, ale i vojsk Ministerstva vnitra (Pohraniční a Vnitřní stráž a Civilní obrany). Na počátku února 1955 proto v Praze proběhla velká celostátní porada velitelů všech zainteresovaných složek. Její výsledky shrnoval rozkaz ministra vnitra, který konkretizoval podíl jednotlivých ozbrojených složek podřízených ministerstvu vnitra.¹⁷

Vzhledem k tomu, že čas se krátil a dosavadní výsledky nesplnily

očekávání, jmenoval ministr štáb pro organizaci nácviku I. celostátní spartakiády Ústředního výboru DSO RH v čele s náměstkem Karlem Klímou, jehož zástupcem se stal náčelník tělovýchovného odboru MV Václav Mudra (jednalo se současně o vedoucí funkcionáře DSO Rudá hvězda). Tím se odpovědnost přenesla na Rudou hvězdu, která se nácvikem fakticky zabývala.¹⁸ Zástupcem pro věci politické byl jmenován tajemník hlavního výboru útvarových organizací KSČ na MV Jaroslav Klíma a vojska Ministerstva vnitra zastupoval velitel Hlavní správy Pohraniční stráže Josef Sixta. Jejich úkolem bylo nejen zkvalitnit, ale hlavně zintenzivnit

nácvik.¹⁹ Štábu podléhaly jednotlivé odbory a skupiny, pověřené plněním konkrétních úkolů. Jejich organizace se měnila dle postupu nácviku, nakonec vypadala následovně: skupina pro hromadná cvičení (šest odborů – pro hromadná cvičení a scénu, nástupový, vytyčovací, šatnový, průvodový, hudební), sportovní skupina (podléhala jí ústřední sportovní sekce), pořadatelská skupina (čtyři odbory – pořadatelský, ubytovací, dopravní, zdravotní), propagační skupina (čtyři odbory – propagační, kulturní, výstavní, filmový a rozhlasový a tiskový), hospodářská skupina (pět odborů – finanční, rozpočtový, materiální, stravovací, technický)

Vše provázely zmatky, nejasnosti a často se místo důležitých otázek řešily podružnosti

a skupina pro informace a mezinárodní styk.²⁰ Organizační působnost jednotlivých odborů ovšem nebyla přesně vymezena, vše provázely zmatky, nejasnosti a často se místo důležitých otázek řešily podružnosti, například na sedmi zasedáních se projednávalo oblečení náčelnictva.²¹

Celá akce měla být výrazně propagována v rámci resortu i na veřejnosti, vedoucí pracovníci DSO absolvovali celkem sedm debat v rozhlase a televizi, nechyběly články v novinách (často se objevovaly v interních časopisech *Bezpečnost* a *Sportovec RH*, v době spartakiády dokonce vycházela *Hlídka I. Celostátní spartakiády*), vznikaly plakáty, brožury apod. Morální stav měli udržovat na patřičné výši političtí pracovníci a agitátoři.

Podle původního rozhodnutí kolegů jako nejvyššího poradního orgánu

Spartakiády se účastnili také příslušníci největší ozbrojené složky, Československé lidové armády (foto: ČTK)

16 Tamtéž, Stav příprav k I. CS 1955 v DSO Rudá hvězda a v ozbrojených silách min. vnitra k 31. lednu 1955, 5. 2. 1955.

17 ABS, f. A 6/4, inv. j. 186, RMV č. 8 ze dne 18. 2. 1955 Zajištění zdárného vystoupení ozbrojených sil MV na I. CS – 1955.

18 Nešlo ale jen o záležitost MV, na celorepublikové úrovni zanikl výkonný výbor I. celostátní spartakiády, který se neosvědčil, a jeho úkoly převzalo předsednictvo Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport.

19 ABS, f. A 6/4, inv. j. 204, RMV č. 26 ze dne 28. 4. 1955 Štáb pro organizaci nácviku, příprav a vystoupení cvičenců DSO RH a vojsk MV na I. celostátní spartakiádě – jmenování členů.

20 ABS, f. A 5, inv. j. 3, Telefonní seznam I. CS, nedatováno.

Efektní závěrečné vystoupení, soustředné kruhy v národních barvách, obklopené pěticípu hvězdou, v níž v první řadě leželi příslušníci Pohraniční stráže a v druhé stáli vojáci Civilní obrany a Vnitřní stráže s namířenými zbraněmi. Sestava měla symbolizovat dík Sovětskému svazu za osvobození a připravenost k obraně vlasti, zbraně namířené směrem k publiku ale v některých vyvolávaly nepříjemné pocity. (foto: ČTK)

ministra vnitra měli příslušníci bezpečnostních složek poprvé veřejně vystoupit až na samotné spartakiádě. Vzhledem k nutnosti porovnat stupeň nácvičku a spolupráce (oficiálně ovšem „za účelem prohloubení spolupráce s pracujícím lidem a ostatními sportovci“) svolil ministr k účasti cvičenců příslušných jednot na krajských, případně okresních spartakiádách,

na nichž se vybírali účastníci, kteří měli vystupovat na Strahově. Ministr ovšem nezapomněl zdůraznit, že to nesmí být na úkor výkonu služby a plnění bojové a politické přípravy.²² Jednalo se o hlavní a poslední prověrku před samotnou spartakiádou. Na okresních a krajských spartakiádách i na dalších veřejných vystoupeních, konaných při jiných příležitostech,

vystoupilo celkem 19 021 cvičenců, z toho 12 854 mužů, 3 504 žen a 2 663 příslušníků vojsk MV.²³ Přesto zbývaly ještě mnohé nedořešené organizační i praktické záležitosti. Například náročná závěrečná scéna, vyžadující prostor a soustředění všech zúčastněných na jednom místě, se mohla nacvičovat teprve v době vlastního konání akce.

21 Tamtéž, Zpráva o průběhu příprav a provedení vystoupení DSO Rudá hvězda a vojsk MV na I. celostátní spartakiádě 1955, nedatováno.

22 ABS, f. A 6/4, inv. j. 208, RMV č. 30 ze dne 7. 5. 1955 Účast jednotek vojsk ministerstva vnitra na krajských, příp. okresních spartakiádách 1955.

23 ABS, f. Sekretariát ministra vnitra I. díl (A 2/1), inv. j. 195, Stav příprav DSO Rudá hvězda na první celostátní spartakiádu 1955 po ukončení krajských spartakiád, 13. 6. 1955.

Soustředění vybraných cvičenců v Praze proběhlo od 26. června do 7. července 1955. Téměř do poslední chvíle nebylo jasné, zda půjde o služební soustředění, nebo si cvičící na akci budou muset vzít dovolenou. Nakonec zvítězila první možnost. Včetně desetiprocentní zálohy do Prahy dorazilo 750 žen, které byly ubytovány ve škole v Žukovově ulici v Dejvicích (část dnešní Evropské), 2 600 mužů soustředěných do učiliště Ministerstva vnitra F. E. Dzeržinského na Veleslavíně a 2 650 příslušníků vojsk MV, kteří našli útočiště ve vojenském stanovém táboře Vodochody.²⁴ Jednalo se o pouhý zlomek z celkového počtu nacvičujících a dokumenty zachytily nespokojenost těch, kdo se nácvičku účastnili, ale do Prahy vybráni nebyli. Zvláště hlasitě protestovaly ženy. Jednotlivé kraje proto požadovaly navýšit směrná čísla cvičenců, které měly na Strahov vyslat.²⁵ Ještě před odjezdem do Prahy se ani nevědělo, kdo bude cvičit na Strahově, a kdo zůstane v záloze. Mnozí z těch, kdo se na poslední chvíli dozvěděli, že nevystoupí,

Spartakiáda pod kontrolou

Ministerstvo vnitra plnilo na spartakiádě také bezpečnostní službu. Již v prosinci 1954 vznikl štáb pro bezpečnostní zajištění spartakiády v čele s náměstkem Jindřichem Kotálem. Na starosti měl denní i noční průzkum situace během akce, zajištění vnitřní bezpečnosti, ochranu vedoucích státních a stranických činitelů i zahraničních delegací, ostrahu důležitých objektů, věznic, ale i státních hranic, s čímž souvisela intenzivní kontrola pasů a víz i zpřísněná cenzura atd. Jen v Praze mělo na hladký průběh vystoupení dohlížet 3 445 uniformovaných příslušníků Veřejné bezpečnosti (z toho asi třetina přímo na Strahově).

Pro Státní bezpečnost se stalo zvýšené nasazení hlavním argumentem proti účasti jejich příslušníků na nácvičku. Rozhodující roli měla hrát agentura, jejíž aktivizace začala již v jarních měsících v době okresních spartakiád. Tajní spolupracovníci měli působit mezi diváky i v řadách cvičenců, velká část z nich byla zverbována přímo pro tuto akci.

Z jednotlivých krajů tak do Prahy dorazily mezi desítkami tisíc cvičících i stovky informátorů a agentů Státní bezpečnosti. Jejich tzv. řídicí orgánové z řad StB přijížděli pod krytím funkcionářů Revolučního odborového hnutí (ROH), dopisovatelů regionálního tisku, funkcionářů tělocvičných jednot apod.

Zdroj: ABS, f. Organizační a vnitřní správa FMV, III. díl, inv. j. 716, TRMV č. 232 ze dne 17. prosince 1954 Štáb pro bezpečnostní zajištění I. celostátní spartakiády 1955 – zřízení; tamtéž, f. Vnitřní odbor Hlavní správy VB, inv. j. 285, Zpráva o bezpečnostních opatřeních v městě Praze, prováděných k zajištění I. Celostátní spartakiády 1955 v Praze, 10. 6. 1955.

se s tím nesnadno vyrovnávali. Spor musel řešit náměstek Klíma. Některé z žen (které údajně vše nesly daleko osobněji) na zprávu o své neúčasti reagovaly odjezdem. Část cvičenců v záloze navíc kvůli problémům s pořadatelem nakonec nebyla ani vpuštěna do hlediště.

Ještě před samotným vystoupením se cvičenci představili 3. července v ulicích Prahy v Průvodu dospělých. Sváteční atmosféru města si však mnoho neužili. Až do samotného vystoupení probíhal nácviček – zkoušky

Příslušníci DSO Rudá hvězda se účastnili 3. července Průvodu dospělých (foto: Fotoarchiv Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Historického muzea)

²⁴ Tamtéž. O cvičence se navíc mělo starat 400 osob pomocného personálu zajišťujících stravování, šatny, dopravu apod.

²⁵ Směrná čísla byla stanovena v dubnu 1955 na základě hodnocení kvality nácvičku. ABS, f. A 5, inv. j. 3, Organizace příprav DSO hvězda na I. CS, nedatováno.

Bulletin *Hlídka I. Celostátní spartakiády* měl informovat o dění i pomoci udržet morálku cvičenců (repro: ABS, f. A 5, inv. j. 3)

závěrečného hromadného obrazu se konaly na ruzyňském letišti. V řadě případů, zvláště u žen, byla pak hlášena zvýšená apatie v důsledku únavy a nedostatku spánku. Mnoho mužů vše naopak bralo jako velký výlet do hlavního města a docházelo k překračování večerky, porušování kázně i případům opilství.²⁶

DOZVUKY

Přes řadu problémů, jako byl pozdní začátek nácviku, obtíže se sháněním cvičenců, direktivy z centra neberoucí v potaz skutečnou situaci atd., byla spartakiádní vystoupení hodnocena jako úspěšná. Celorepublikové zkušenosti z nácviku ovšem nebyly sportovní organizace v podstatě zklamaly.²⁷ Ještě v roce 1955 proto vznikla jednotná Tělovýchovná sportovní organizace (TSO). Podobně tomu bylo na Ministerstvu vnitra, které reagovalo řadou směrnic a rozkazů. Jen v prosinci 1955 vyšly rozkazy ministra o zlepšení péče o vrcholové sportovce,²⁸ organizaci tělovýchovy u vojsk Ministerstva vnitra²⁹ a nový organizační statut Rudé hvězdy.³⁰ Ani ten nevydržel v praxi dlouho, již 1. ledna 1957 se tělovýchovné jednoty Rudá hvězda staly součástí jednotného Československého svazu tělesné výchovy (ČSTV).³¹ V té době se již na Ministerstvu vnitra připravoval nácvik vystoupení na druhou spartakiádu v roce 1960.

MILAN BÁRTA (1976) studoval na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Od roku 2008 působí jako historik v Ústavu pro studium totalitních režimů. Specializuje se na problematiku dějin státobezpečnostních složek, pražského jara a událostí let 1968 a 1969. Je autorem řady studií, nejnověji vydal knihu *Josef Pavel. Život a doba* (ÚSTR – FF UJEP, Praha – Ústí nad Labem 2021).

26 Tamtéž, Informační zpráva dozorcí služby štábu I. CS při ÚV-DSO Rudá hvězda k 8.00 hodině dne 1. července 1955.
 27 GREXA, Ján - STRACHOVÁ, Milena: *Dějiny sportu*, s. 191.
 28 ABS, f. A 6/4, inv. j. 250, RMV č. 72 ze dne 5. 12. 1955 Zlepšení péče o přední reprezentanty a ostatní přední sportovce TSO Rudá hvězda.
 29 Tamtéž, inv. j. 251, RMV č. 73 ze dne 15. 12. 1955 Směrnice pro činnost tělovýchovné a sportovní organizace Rudá hvězda u vojsk MV - vydání.
 30 Tamtéž, inv. j. 254, RMV č. 76 ze dne 29. 12. 1955 Organizační statut tělovýchovné a sportovní organizace Rudá hvězda - vydání.
 31 Tamtéž, inv. j. 307, RMV č. 53 ze dne 15. 12. 1956 Nová organizace provádění tělesné výchovy v součástech MV a masové sportovní činnosti ve vojskách MV.

Příběh Václava Roziňáka

Hokejový mistr světa skončil v uranovém dole a nakonec v emigraci

ROMAN JOHN

V letošním roce uplyne sto let od narození hokejového reprezentanta, trenéra, ale také vězně komunistického režimu Václava Roziňáka, muže oblíbeného pro svůj smysl pro humor a noblesu. V roce 1950 byl odsouzen za pokus o emigraci, který se nekonal; po sovětské okupaci v srpnu 1968 skončil jako skutečný emigrant ve Švýcarsku. Jeho životní příběh vypráví o zániku jednoho slavného týmu i naší první „zlaté hokejové generace“, ale současně o nemožnosti jedince bránit se bezprávi reprezentovanému státem.¹

„Tak co, Roziňák? Kolik jsi dal dneska gólů?“ zeptal se posměšně jeden z dozorců na jáchymovském táboře Svornost. „Žádnéj,

Václav Roziňák jako reprezentant v ledním hokeji v roce 1947 (foto: ČTK)

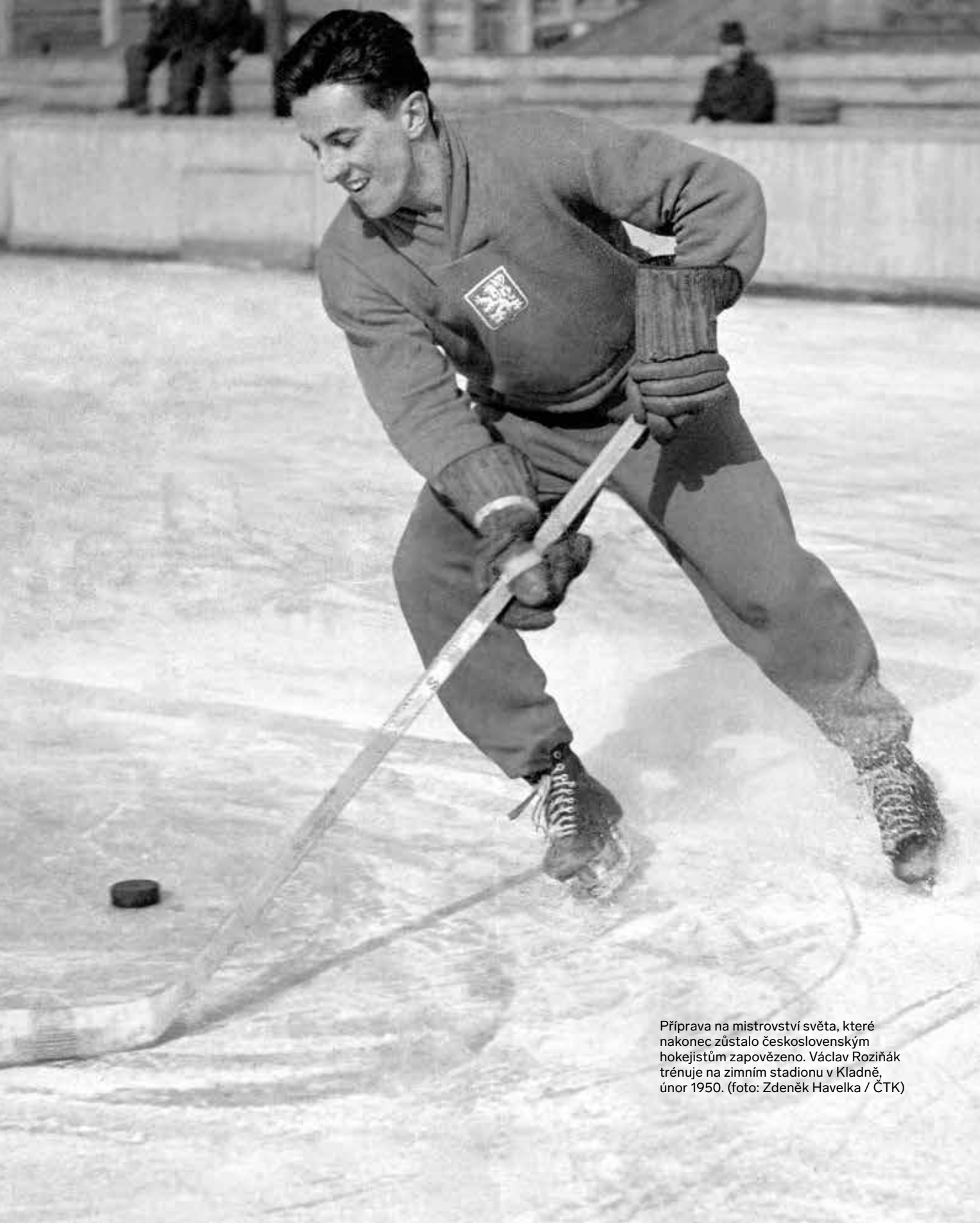
ozvalo se po chvilce mlčení. ‚Vždycky jsem si říkal, že seš bídněj hokejista,‘ dodal rádoby vtipně strážce zákona.² Krátká epizoda, zaznamenaná civilním zaměstnancem jáchymovských dolů, poté politickým vězněm Miroslavem Hamplem, je součástí dnes již poměrně dobře známého příběhu o tom, jak se z někdejších mistrů světa stali odsouzení dolující uranovou rudu. Vraťme se však na úplný začátek.

ZROZENÍ SPORTOVNÍ HVĚZDY

Budoucí známý hokejový útočník se narodil 7. prosince 1922 jako poslední z pěti dětí manželů Roziňákových. Dva ze sourozenců zemřeli ještě před Václavovým narozením, zbylí dva později pracovali v úřednických profesích. Jestliže bychom o někom prohlásili, že je křtěný Vltavou, o Václavu Roziňákovi to platí téměř doslova. Vyrůstal totiž v pražské čtvrti Podolí, kde se jeho otec živil dnes již zaniklým řemeslem voraře. Matka zůstávala v domácnosti, ale občas chodila svému muži vypomáhat. Oba manželé odešli na věčnost poměrně záhy, Václavovi v té době bylo 16 let. Přestěhoval se ke svému strýci a tetě, aby mohl dokončit střední školu.³

Když maturoval na vyšehradské reálce, psal se rok 1941, takže další studia nepřipadala v úvahu. Po zbytek války byl pracovně nasazen u letecké továrny Aero ve Vysočanech jako plánovač.⁴ Současně se intenzivně věnoval lednímu hokeji. Od svých dvaceti let nastupoval na pravém křídle SK Podolí. Sportovní nadšení ho provázelo odmalička. Vedle hokeje také vesloval, výborně hrál fotbal, a především pozemní hokej, ve kterém to dotáhl až do národního týmu.

- 1 V roce 2017 odešel na věčnost poslední žijící účastník soudního procesu s hokejovými reprezentanty označovaného jako Modrý a spol. Při této příležitosti publikoval autor tohoto textu studii Augustin Bubník. Příběh posledního ze ztracené hokejové generace. *Paměť a dějiny*, 2017, roč. 11, č. 4, s. 20–34.
- 2 STRNADOVÁ, Anna: ... a stačilo říct jen Jáchymov. Argo, Praha 2021, s. 41.
- 3 Národní archiv (NA), f. Správa Sboru nápravné výchovy (SSNV), nezpracováno, vězeňský spis Václava Roziňáka, Vstupní dotazník, 10. 10. 1950; JENŠÍK, Miloslav: *První mistři světa. Pravdivá zpráva o zlaté partě ze Štvanice*. Olympia, Praha 1997, s. 112–113.

Příprava na mistrovství světa, které nakonec zůstalo československým hokejistům zapovězeno. Václav Roziňák trénuje na zimním stadionu v Kladně, únor 1950. (foto: Zdeněk Havelka / ČTK)

Dům v Pštrossově ulici č. 194/28, v němž bývala restaurace U Herclíků, ve které byli 13. března 1950 zatčeni českoslovenští hokejisté (foto: Wikipedia.org / Jan Polák)

Že útočník z Podolí bude jednou reprezentovat, bylo zřejmé už za nacistické okupace. Však také neunikl pozornosti činovníků nejlepšího klubu v zemi LTC Praha. Roziňákův mateřský oddíl se ale své největší hvězdy nechtěl vzdát a k dlouho očekávanému přestupu došlo teprve dva roky po skončení války. V té době byl už Václav Roziňák hráčem národního týmu. Příležitost obléknout dres se lvíčkem na prsou dostal hned v prvním mezistátním utkání po osvobození. Debut to však příliš vydařený nebyl, neboť naše reprezentace podlehla ve Stockholmu tradičnímu soupeři ze Švédska 1:5. Následoval rychlý vzestup korunovaný dvěma tituly mistra světa z let 1947 v Praze a 1949 ve Stockholmu a stříbrnou olympijskou medailí ze zimní olympiády ve Svatém Mořici 1948.⁴ Během světového šampionátu ve Švédsku v roce 1949 nastupoval Roziňák v útočné řadě s Vladimírem Zábrodským a Stanislavem Konopáskem. Byl to poslední velký turnaj, kde se tito tři vynikající hráči setkali v národním týmu.

Mnohé se po válce změnilo i v Roziňákově osobním životě. V říjnu 1945 se oženil s Alenou Grégrovou a v únoru 1950 se jim narodil syn

Jan.⁶ Radostnou událost však brzy vystřídal osobní a rodinný drama.

Hokejisté v té době ještě nebyli profesionály v dnešním slova smyslu a svou sportovní vášeň provozovali vedle běžného zaměstnání. Václav Roziňák nastoupil po skončení války na úřednický post do Ústřední rady odborů (ÚRO) v Praze, po únoru 1948 pracoval jako úředník v n. p. Zdar.⁷

V březnu 1950 mělo národní hokejové mužstvo obhajovat titul na mistrovství světa konaném v Londýně. Události spojené se zrušením odletu na šampionát a zatčením většiny členů reprezentačního týmu byly v literatuře popsány mnohokrát.⁸ Zaměříme se proto zejména na roli Václava Roziňáka v celé kauze. Frustrovaný

hráči si po odjezdu z Ruzyně, kde jim bylo oznámeno zrušení účasti na šampionátu, zašli do oblíbené hospody U Herclíků v Pštrossově ulici poblíž Národního divadla. Tam měli podle vyšetřovacího spisu pronášet pobuřující výroky proti vládním činitelům a Komunistické straně Československa (KSČ). Orgány Bezpečnosti se o dění v restauraci dozvěděly od uvědomělé občanky Anny Kalvodové, která zde byla na večeři a ihned po svém odchodu věc oznámila na služebně Sboru národní bezpečnosti (SNB). Za hlavní „provokatéry“ byli posléze vyšetřovateli Státní bezpečnosti (StB) označeni Augustin Bubník, Zlatko Červený a Václav Roziňák.⁹ Druhý jmenovaný vypověděl,

4 Archiv bezpečnostních složek (ABS), sb. Správa vyšetřování StB - vyšetřovací spisy (V-MV), vyšetřovací spis a. č. V-2654 MV, Modrý Bohumil a spol., Zápis o výpovědi s obviněným Václavem Roziňákem, 24. 4. 1950.

5 GUT, Karel - PACINA, Václav: *Malá encyklopedie ledního hokeje*. Olympia - Šport, Praha - Bratislava 1986, s. 368. Autoři knihy opomenuli připsat Václavu Roziňákovi historicky první titul mistra světa v hokeji pro Československo z pražské Štvanice v roce 1947.

6 NA, f. SSNV, nezpracováno, vězeňský spis Václava Roziňáka, Vstupní dotazník, 10. 10. 1950.

7 ABS, sb. V-MV, vyšetřovací spis a. č. V-2654 MV, Modrý Bohumil a spol., Zápis o výpovědi s obviněným Václavem Roziňákem, 24. 4. 1950.

8 ŠKUTINA, Vladimír - BAKALÁŘ, Robert: *Ztracená léta. Příběh hokejového zločinu*. Helios, Pardubice 1990; JENŠÍK, Miloslav: *První mistři světa. Pravdivá zpráva o zlaté partě ze Štvanice*; KALOUS, Jan - KOLÁŘ, František (eds.): *Sport v komunistickém Československu 1945-1989*. ÚSTR - Český olympijský výbor, Praha 2015; LUKŠŮ, David - PALÁN, Aleš: *Stanislav Konopásek. Hráč, který přežil*. Česká televize, Praha 2007; TÍŽ: *Vladimír Zábrodský. Skutečný příběh hokejové legendy*. Česká televize, Praha 2010; MACKŮ, Jiří: *Zapřené generace. Vyškrtnuti z historie, vymazání z paměti. Obětovaní šampioni. Mistři světa určení k likvidaci*. Typo JP, Praha 2004; TÝŽ: *Kauza Zábrodský. Hokejový génius, ale jinak lotr. Na oltáři komunismu. V ohnisku zájmu nelibostného režimu*. Typo JP, Praha 2005.

9 ABS, sb. V-MV, vyšetřovací spis a. č. V-2654 MV, Modrý Bohumil a spol., Operativní podsvazek, Členové národního hokejového mužstva - zatčení, 14. 3. 1950.

Václav Roziňák (vlevo) a Josef Jirka podepisují 24. ledna 1950 v Tyršově domě slib, že se budou jako členové československého reprezentačního mužstva poctivě připravovat na nadcházející mistrovství světa v ledním hokeji v Londýně a dodržovat přitom řádnou životosprávu (foto: Zdeněk Havelka / ČTK)

Dole tři z perzekvovaných hokejistů. Zleva: Augustin Bubník (odsouzen na 14 let), Josef Jirka (odsouzen na šest let) a Václav Roziňák (odsouzen na 10 let). (foto: Paměť národa)

že padaly nadávky „šmejdi“, „svině komunistický“ aj. Ze dvanácti později odsouzených hráčů jich devět bylo zatčeno přímo v restauraci, včetně hlavních postav našeho příběhu.

V „PÉČI“ STÁTNÍ BEZPEČNOSTI

Václava Roziňáka odvezli od Herclíků společně s dalšími spoluhráči do věznice v Bartolomějské ulici, kde na něj byla následujícího dne, 14. března 1950, oficiálně uvalena zajišťovací vazba pro pobuřující výroky proti vládním činitelům a KSČ.¹⁰ Vyšetřování probíhalo ve dvou liniích. Část zatčených skončila ve vazbě krajského velitelství StB v Bartolomějské ulici (kromě Václava Roziňáka šlo o Bohumila Modrého, Zlatomíra Červeného, Stanislava Konopáska, Jiřího Macelise a nájemce hospody U Herclíků Mojžíra Ujčíka). Šestici hokejistů (Augustin Bubník, Přemysl Hajný, Josef Jirka,

Vladimír Kobranov, Antonín Španinger a Josef Stock), kteří vykonávali vojenskou prezenční službu, si převzaly vojenské orgány a držely je ve vojenské vyšetřovací věznici v Praze na Hradčanech.¹¹ Věznice v samém centru Prahy nepředstavovala zrovna příjemné místo k pobytu – obvinění zde strádali v důsledku přeplněnosti a špatných hygienických podmínek. Přesto na tom byl Václav Roziňák lépe než hokejisté vyslýchaní v nechvalně proslulém hradčanském „Domečku“.

„Po sepsání první výpovědi se pak dlouhé týdny nic nedělo. V Bartolomějské jsem zůstal na společné cele po celou dobu vyšetřování až do říjnového procesu, než nás převezli na Pankrác. Stále v civilu, mohli jsme i dostávat balíčky. Jenom při hledání nepovolené korespondence všechno rozbalili, a dokonce rozřzli kelímek s máslem. Na cigaretových papírcích, z nichž si vězni při procházce na dvoře balili cigarety, jsem se naučil psát motáky a strkal je do otvorů v límci. S každou dávkou špinavého prádla se tak manželka dozvíдалa poslední novinky. Bylo to skoro jako za Fučtka, kterého ještě někteří staří dozorcí pamatovali. Ti se chovali slušně. Ale když přišla nová mladá směna, politicky prověřeni nemakačenkové z komunistických familií, dali nám pocítit, kdo má moc. Vlepit facku třeba doktorovi filozofie, to jim dělalo dobře,“ vzpomínal později Václav Roziňák.¹²

Znemožnění kontaktů s nejbližšími během vyšetřování patřilo tehdy k běžné praxi. Rodina však bývala postižena i jinak. Alenu Roziňákovou vystěhovali i s malým synem z bytu a musela se uchýlit k rodičům. Nezbylo jí pak nic jiného než vykonávat tři různá zaměstnání, aby uživila

Pamětní deska na bývalé restauraci U Herclíků (foto: Wikipedia.org / Jan Polák)

rodinu. Nenávist režimu dopadla také na jejího otce, který byl podle vzpomínek Roziňákova syna Jana propuštěn z práce.¹³

První Roziňákova výpověď po zatčení se týkala výhradně popisu událostí v hospodě U Herclíků. Václav Roziňák vysvětloval své jednání velkým zklamáním ze zrušeného startu na světovém šampionátu. Uvědomoval si možné problémy, které by mohly nastat. Proto pracovníkům Bezpečnosti sdělil, že by chtěl to, co se stalo, napravit svým chováním v zaměstnání i na sportovním poli.¹⁴ V krátkém čase ale během výslechů ustoupila hospodská výtržnost do pozadí a vyslýchaní se soustředili především na otázky

týkající se možné emigrace hráčů. Vyšetřování hokejových reprezentantů probíhalo pod krycím označením jako akce „Kaplička“. Do konce měsíce dubna byli předvoláni k podání výpovědi všichni hráči i vedoucí funkcionáři ústředí ledního hokeje. Původní trestní oznámení pro pobuřování učiněné na Václava Roziňáka, Zlatka Červeného, Jiřího Macelise, Stanislava Konopáska a hostinského a bývalého hokejistu Mojmíra Ujčíka nadřizený útvar 701 A neschválil a nařídil ho vypracovat znovu. Teprve dne 25. července 1950 bylo odesláno Státnímu soudu v Praze.¹⁵

Mezitím byl Václav Roziňák v červnu 1950 převezen do vojenské

10 ABS, sb. V-MV, vyšetřovací spis a. č. V-2654 MV, Modrý Bohumil a spol., Záznam o uvalení zajišťovací vazby, 17. 3. 1950.

11 Blíže JOHN, Roman: Tenhle zápas nemohl vyhrát. K 100. výročí narození hokejového brankáře Bohumila Modrého. *Paměť a dějiny*, 2016, roč. 10, č. 3, s. 4-16.

12 MACKŮ, Jiří: *Obětovaní šampioni. Mistři světa určeni k likvidaci*, s. 221.

13 BERANOVÁ, Hana: *Proces Modrý a spol. a jeho někteří účastníci*. Bakalářská práce. Technická univerzita Liberec, Liberec 2010, s. 116.

14 ABS, sb. V-MV, vyšetřovací spis a. č. V-2654 MV, Modrý Bohumil a spol., Zápis o výpovědi s obviněným Václavem Roziňákem, 14. 3. 1950.

15 Tamtéž, Operativní podsvazek, Uzávěrová zpráva, 26. 7. 1950.

předsedal JUDr. Karel Kruk, obžalobu zastupoval státní prokurátor JUDr. Vladimír Bureš. Roziňákův obhájce JUDr. Vladimír Lindner se u soudu marně snažil rozporovat konstrukci, že se hokejisté svým záměrem zůstat v zahraničí dopustili velezrady.²¹ Údajný pokus o emigraci ovšem nebyl věrohodně doložen. Václav Roziňák měl být podle vyšetřovacího protokolu na zájezdu ve Švýcarsku v roce 1948 mezi těmi, kteří hlasovali pro to, aby mužstvo jako celek zůstalo v cizině. V době, kdy už vykonával trest odnětí svobody, však zaznamenal do vězeňského dotazníku, že nikdy neměl v úmyslu zůstat v zahraničí a opustit manželku se synem.²²

Dne 6. října 1950 si obvinění vyslechli rozsudek. K nejvyššímu trestu, 15 letům odnětí svobody, byl odsouzen Ing. Bohumil Modrý. Václav Roziňák byl odsouzen za zločin velezrady a za přečiny pobuřování proti republice, hanobení některých ústavních činitelů a popuzování na 10 let odnětí svobody, dále ke konfiskaci celého jmění, peněžitému trestu 10 000 Kčs a ztrátě čestných práv občanských na dobu 10 roků.²³

Odvolační řízení před Nejvyšším soudem v Praze, které proběhlo 22. prosince 1950, bylo pouhou formalitou, neboť o výši trestů bylo rozhodnuto předem. To už hokejisté pobývali na Borech, kam byli převezeni po rozsudku prvoinstančního soudu.

VE VÝKONU TRESTU

Plzeňská borská věznice byla v padesátých letech minulého století přeplněná, oficiální čísla uvádějí 1 600 až

Fotografie Václava Roziňáka z vyšetřovacího spisu StB (repro: ABS)

1 800 vězňů. Vězni Státního soudu byli v té době izolováni. V samovazební cele 4 x 2,35 m přebývali dva až čtyři odsouzení.²⁴ První týdny se Václav Roziňák vyrovnával s přísnou izolací a odloučeností chozením po cele a poklepáváním na zeď v očekávání, že spoluhráči budou toto znamení opětovat. Reakce se dočkal od Ujčika a Modrého, kteří obývali sousední cely. Odsouzení tím překonávali samotu a zároveň se učili hospodařit s jídlem – každých sto kroků si vzali lžiči studené polévky.²⁵ „Už nevím, jak dlouho nás drželi v samovazbě. V tak přísné izolaci, že jsme nesměli ani na vycházku. Nejednou jsme v noci slyšeli, jak bachaři mlátí vězně. Na Borech jsem poprvé v životě zažil, co je hlad,“ vzpomínal s odstupem času uvězněný hokejový reprezentant.²⁶

Poté byli přeřazeni na zvláštní oddělení D1 politickými vězni zvané „Kreml“ určené pro prominentní osoby odsouzené Státním soudem. Není bez zajímavosti, že podobné zvláštní oddělení pro odsouzené za politické

přečiny vzniklo na Borech také o dvě desetiletí později, v první polovině sedmdesátých let.²⁷ Podle vzpomínky generála Vladimíra Příkryla, rovněž zde vězněného počátkem padesátých let, byly cely v „Kremlu“ větší než v samovazbě a také světlejší. Uprostřed místnosti stály dva stoly s lavicemi, jeden stůl a dvě židle. Vedle masivních dveří se nacházelo umyvadlo a pod ním vědra na vodu. Splachovací záchod chyběl. Styk se spoluvězni ze sousedních cel byl vyloučen. Trestanci pracovali přímo na celách.²⁸ Uvěznění hokejisté drali špinavé husí peří, čistili stříbro nebo spínali patentky.

Stále rostoucí potřeba levné pracovní síly v hornictví vedla v červenci 1951 Ministerstvo národní bezpečnosti k sepsání žádosti Státní prokuratury, aby do Vězeňského ústavu Ostrov, který spravoval pracovní tábory při uranových dolech v oblasti Jáchymovska, Hornoslavkovska a Příbramska, byl urychleně dodán větší počet vězňů Státního soudu. Časově

21 ŠKUTINA, Vladimír – BAKALÁŘ, Robert: *Ztracená léta. Příběh hokejového zločinu*, s. 97.

22 NA, f. SSNV, nezpracováno, vězeňský spis Václava Roziňáka, Dotazník, 27. 9. 1952.

23 ABS, sb. V-MV, vyšetřovací spis a. č. V-2654 MV, Modrý Bohumil a spol., Rozsudek státního soudu v Praze, sp. zn. Ts I/VI 47/50, 6. 10. 1950.

24 ABS, f. Inspekce ministra vnitra ČSSR, II. díl (A 8/2), inv. j. 94, Zpráva komise náčelníka správy SNV o přešetření stížnosti bývalých odsouzených osob ve věznici Bory – Plzeň, č. j. SNV 198/KO-68.

25 ŠKUTINA, Vladimír – BAKALÁŘ, Robert: *Ztracená léta. Příběh hokejového zločinu*, s. 108.

26 MACKŮ, Jiří: *Obětovaní šampióni. Místo světa určené k likvidaci*, s. 256–257.

27 PINEROVÁ, Klára – LOUČ, Michal – BUŠKOVÁ, Kristýna: *Vězení jako zrcadlo společnosti. Nerovný souboj vědy, politiky a humanity 1965–1992*. Karolinum – ÚSTR, Praha 2021, s. 102–104.

28 PŘÍKRYL, Vladimír: *Za vlády tmy*. Naše vojsko, Praha 1993, s. 100.

Československá hokejová reprezentace na mistrovství světa v roce 1947. Horní řada zleva: náčelník Kabeš, druhý neurčen, Josef Trousílek, Vilibald Štovník, Vladimír Zábrodský, Milan Matouš, sedmý neurčen, František Pácalt, Josef Kus, Bohumil Modrý, trenér Matěj Buckna. Dolní řada zleva: první neurčen, Miloslav Pokorný, Karel Stibor, Jaroslav Drobny, Stanislav Konopásek, Ladislav Troják, Zdeněk Jarkovský, Vladimír Bouzek, Miroslav Sláma a Václav Roziňák. (foto: Josef Mucha / ČTK)

se tato událost shoduje s přesunem uvězněných hokejistů na Jáchymovsko, s výjimkou Bohumila Modrého. Ten měl jako tzv. vůdce protistátní skupiny zůstat v pevné věznicí, nakonec však i jeho s několikaměsíčním zpožděním poslali dobývat pro stát drahocennou surovinu. Bývalí reprezentanti byli nejprve převezeni do ústředního tábora Bratrství a odtud pak putovali na místo určení. Pro Václava Roziňáka jím byl tábor č. XII, který se nacházel v druhé nejdůležitější oblasti těžby

uranu na Hornoslavkovsku. V nově otevřeném lágru krátce pobýval na cele s reprezentačním kolegou Stanislavem Konopáskem.²⁹ S dalšími spoluhráči Vladimírem Kobranovem a Zlatkem Červeným se stali na „dvanáctce“ svědky dopadení uprchlých trestanců, kteří byli do tábora přivezeni na korbě nákladáku. Celé osazenstvo lágru poté muselo kolem neošetřených zraněných a také mrtvých pochodovat. Václav Roziňák pracoval v hlubíně jako pomocník lamače na šachtě č. 14, která

přináležela k pracovnímu táboru.³⁰ Jednalo se o fyzicky namáhavou a také nebezpečnou práci. Z Roziňákovy vězeňského spisu vyplývá, že po pracovní stránce byl hodnocen dobře, vždy plnil normy, odmítal se však zapojit do socialistického soutěžení. Podle možností finančně podporoval svoji rodinu. V době, kdy byl zatčen, bylo jeho synovi teprve pět týdnů. Státní bezpečnost chtěla této okolnosti využít a nabídla Roziňákovi povolení návštěvy potomka výměnou za podávání informací.³¹

²⁹ LUKŠŮ, David - PALÁN, Aleš: *Stanislav Konopásek. Hráč, který přežil*, s. 169.

³⁰ Po zmíněném útěku dvanácti trestanců ze šachty č. 14 v říjnu 1951 se podmínky v táboře výrazně zhoršily. Byly sníženy dávky jídla pro celý tábor, nastal hlad. Krádeže chleba byly trestány korekcí. Ze strážních věží se střílelo bez vyzvání. Vězni, kteří zažili válečný koncentrační tábor, tvrdili, že kdo byl v roce 1951 na táboře XII, ví, co je nacistický koncentrák. Dodejme ještě, že útěk nakonec přežili jen dva odsouzení, pokud nepočítáme jednoho, který se vrátil do tábora a celou skupinu prozradil. Viz KUKAL, Karel: *Deset křížů*. Nová inspirace, Praha 1993.

³¹ MACKŮ, Jiří: *Obětovaní šampióni. Mistři světa určení k likvidaci*, s. 264.

Této zdánlivě lákavé nabídce však odolal, takže syna mohl spatřit až za tři roky.

„Na uranu“ zpravidla odsouzení nezůstávali dlouho na jednom místě. Existovaly obavy z navazování kontaktů s civilními pracovníky i mezi vězňnými osobami navzájem. Ani Václav Roziňák nebyl výjimkou. Po táboře XII následovaly Svornost, Nikolaj a Bytíz. V Příbrami strávil poslední půlrok svého trestu. Podmínky tu byly mnohem přijatelnější než na Jáchymovsku. Po práci zbývalo více času i na sportovní vyžití. Odsouzení se věnovali košíkové a dalším míčovým sportům. S nastávající zimou se dokonce naskytla příležitost zahrát si hokej. Zástupce velitele tábora, který měl přezdívku Zoubek, tento sport miloval a dovolil, aby vězňům z domova poslali hokejky a brusle. V zimě pak nechal mezi baráky zbudovat improvizované kluziště.³² Vzhledem k postupnému propouštění hokejistů ale k očekávanému zápasu nejspíš už nedošlo.³³

Už v roce 1952 sepsali příbuzní Augustina Bubníka, Stanislava Konopáska, Vladimíra Kobranova, Bohumila Modrého, Josefa Jirky a Václava Roziňáka hromadnou žádost o milost pro své blízké, která však zůstala bez odezvy.³⁴ V důsledku amnestie ze 4. května 1953 byl sice Václavu Roziňákovi trest snížen o jeden rok, ve vězení měl ale zůstat až do dubna 1959. Začátkem února 1955 rozhodovala komise pro podmíněné propuštění při Krajském soudu v Karlových Varech o návrhu krajského prokurátora na propuštění Václava Roziňáka. Tou dobou už byli dva odsouzení hráči s nejdelšími tresty Bohumil Modrý a Augustin Bubník na

svobodě, a to díky milosti prezidenta Antonína Zápotockého. S ohledem na tuto skutečnost nebylo překvapením, že soud návrh akceptoval, navzdory nedoporučujícímu stanovisku vězeňského ústavu. Dodejme ještě, že zkušební doba byla v rozsudku stanovena na šest let.³⁵

Na podzim 1956 se nakonec přece jen směl k hokeji vrátit v dresu pražského Spartaku ČKD Sokolovo, kam přešel společně s dalším dříve vězňným spoluhráčem Václavem Konopáskem

Možná si Václav Roziňák při opuštění tábora Bytíz dne 11. února 1955 přehrával v paměti pobyt v betonové korekci nebo si vybavil příhodu, kdy do něj cestou z práce uhodil blesk a dočasně mu ochrnula ruka, anebo něco veselejšího – třeba jak hrál na Nikolaji se spoluvězni fotbal a zesměšnil přitom osvětového důstojníka, kterého poslal jakoby neúmyslně k zemi.³⁶ Spíše však musel rozvažovat nad tím, co bude následovat po návratu k rodině. Přece jen se do civilního života vracel s cejchem politicky nespolehlivého jedince a přicházel po bezmála pěti letech k manželce a k pětiletému synovi, který ho vlastně vůbec neznal. Jan Roziňák později vzpomínal, že si na otce musel delší dobu zvykat, než k němu našel vztah.

NÁVRAT K HOKEJI

Po propuštění zakotvil Václav Roziňák se svými nejbližšími v Brně.

V moravské metropoli přijal nabídku nastupovat za místní hokejové mužstvo ZJS Zbrojovka Spartak Brno (původně SK Židenice). Setkal se tady s dalšími bývalými trestanci Bubníkem a Jirkou. Vedle toho musel každý den absolvovat směnu v brněnské Zbrojovce. Už 28. února 1955 však během přátelského zápasu se Spartakem Sokolovo (Sparta Praha) došlo k aféře, po které následoval zákaz pro Václava Roziňáka nastupovat za první mužstvo. Diváci očekávali, že se na ledě pražské Štvanice objeví čerstvě propuštěný Roziňák s Bubníkem. Dokonce vyvolávali jejich jména, což vedlo činitele hokejového ústředí k tomu, že ani jednoho hráče do zápasu raději nepustili. Poté, co natěšení fanoušci zjistili, že dvojice nenastoupí, začali skandovat hrubě nadávky a zasypali led různými předměty.³⁷ Václav Roziňák později vzpomínal, že si ho druhý den předvolali na Státní bezpečnost a snažili se mu dokázat, že divácké nepokoje zorganizoval on sám. Po nedávném propuštění z vězení byl v podmínce, ale naštěstí pro něj neměla tato událost žádné závažnější následky z trestněprávního hlediska. Pokud ale šlo o možnost znovu hrát hokej, situace byla složitější. Omilostnění hokejistů měli zákaz nastupovat za prvoligové a druholigové týmy, a jelikož se toto opatření vztahovalo i na sezonu 1955/1956, rozhodl se Roziňák pro návrat do Prahy. Vzápětí nastoupil na práci v kladenských hutích.

Na podzim 1956 se nakonec přece jen směl k hokeji vrátit v dresu pražského Spartaku ČKD Sokolovo, kam přešel společně s dalším dříve vězňným spoluhráčem Václavem Konopáskem. Po několika letech

32 KASTNEROVÁ, Irena: *Luboš Hruška a zahrada jeho duše*. Vlastním nákladem, Plzeň 1998, s. 49.

33 Velezrada mistrů. Světlo střídá tmou. *Československý sport*, 1968, roč. 16, č. 109, s. 4.

34 ŠVEPEŠOVÁ, Alena: Proces se členy národního hokejového týmu (1950). In: SCHELLE, Karel - TAUCHEN, Jaromír (eds.): *Encyklopedie českých právních dějin, IX. svazek. Procesy (od roku 1950) - Pů*. Aleš Čeněk, Plzeň 2017, s. 62.

35 NA, f. Státní soud Praha, nezpracováno, sp. zn. TS I/IV 47/50, Usnesení o podmíněném propuštění, 2. 2. 1955.

36 PECKA, Karel: *Motázky nezvěstnému*, s. 255.

37 Blíže JOHN, Roman: *Augustin Bubník. Příběh posledního ze ztracené hokejové generace*.

tak došlo k obnovení legendárního útoku Zábrodský, Konopásek, Roziňák. V hlavním městě zůstal bývalý odchovanec SK Podolí až do konce své aktivní hráčské kariéry. Po jejím skončení trénoval od roku 1964 B mužstvo Sparty. Nabyté trenérské zkušenosti mu v době politického uvolnění umožnily získat angažmá ve Švýcarsku, kde postupně působil v trenérské pozici v několika klubech.

Několik týdnů před odjezdem na zahraniční angažmá se Václav Roziňák dočkal satisfakce v podobě soudní rehabilitace, když v červenci 1968 zrušil Nejvyšší soud v Praze ostudné rozsudky z roku 1950 nad šestici hráčů odsouzených za velezradu (jednalo se o hráče, kteří v době zatčení nevykonávali vojenskou službu).³⁸

Jeho odchod se však už skutečně změnil za změněných okolností, v právě probíhající okupaci Československa. Protože ruzyňské letiště neobdávalo žádné lety, museli se s rodinou vtěsnat do přeplněného autobusu směřujícího do Vídně a odtud se pak dostali do Curychu. Obava z nové vlny represí byla po srpnu 1968 pochopitelná zvláště u lidí, kteří poznali systémem „komunistického práva“ padesátých let na vlastní kůži. Přesto ještě na jaře 1969 přijel Václav Roziňák do Čech, aby se naposledy mohl rozloučit se svou matkou. Bez obav se mohl do vlasti vracet až po listopadu 1989. V devadesátých letech často pobýval na své chatě nedaleko Dobříše.³⁹

V emigraci působil tři sezony v celku Grasshoppers Curych, poté trénoval jeden rok v Rapperswilu a na závěr své kariéry hokejového kouče přivedl Zug do druhé ligy.

Ačkoliv nebyl sportovním obojživelníkem jako Vovka Zábrodský nebo Jaroslav Drobný, kteří vedle hokeje skvěle ovládali tenisové umění, i on se nakonec dostal k bílému sportu. Po skončení činnosti hokejového trenéra zakotvil v české škole v Buxu. Tam působil jako trenér začínajících tenistů až do počátku devadesátých let, kdy se u něho začaly projevovat vážné zdravotní problémy, které mu připomenuly jeho pobyt v uranových dolech.⁴⁰ Byla mu diagnostikována rakovina v pokročilém stadiu. Díky rodinnému příteli, českému lékaři žijícímu ve Švýcarsku, však nakonec žil ještě několik let.⁴¹ Zemřel 1. března 1997 v Curychu.

ZÁVĚR

Soudní perzekuce se po únoru 1948 nevyhnuly ani oblasti sportu. Vice mistr Evropy v krasobruslení Vladislav Čáp, běžci na lyžích olympionici Vít Fousek a Cyril Musil, gymnasta a rovněž olympijský reprezentant Jindřich Tintěra, atleti Ladislav Kořán a Jan Haluza, který stál u počátku hvězdné kariéry Emila Zátopka, anebo legenda československého golfu Hanno Tonder⁴² – ti všichni poznali nápravná zařízení pounořového režimu. Nesmíme ale zapomenout ani na stovky bezejmenných příslušníků Sokola, odsouzených v rozličných politických procesech. Žádná z těchto kauz se ovšem v pozdější době netěšila takové pozornosti jako perzekuce hokejových mistrů světa z roku 1950. Pro soudní případ Modrý a spol. bychom totiž těžko hledali obdobu v jiných tzv. lidově demokratických státech. Příběh o tom, jak

lze z hospodské výtržnosti vyrobit protistátní spiknutí, proto přitahuje publicisty a historiky i po mnoha desetiletích. Na procesu s reprezentačním hokejovým mužstvem lze dobře demonstrovat jeden z typických rysů komunistického režimu v Československu, který kriminalizoval skutky, jež by v demokratické společnosti žádnou trestnou činností nebyly.

Pro Václava Roziňáka znamenaly události z března roku 1950 přerušování slibné kariéry v nejlepších hokejových letech. K provozování nejrychlejší kolektivní hry se sice později vrátil, mohl ale hrát už jen na klubové úrovni. Po skončení aktivní sportovní dráhy se věnoval trenérské práci, která jej přivedla k angažmá ve Švýcarsku, kde po okupaci Československa v srpnu 1968 zůstal. Do vlasti se opět mohl vracet až po listopadu 1989. Společně s ostatními vězněnými mistry světa byl v roce 2008 uveden in memoriam do Síně slávy českého hokeje.

ROMAN JOHN (1969) je vězeňský učitel a badatel zabývající se historií vězeňství a osudy polických vězňů. Po absolvování gymnázia v Jičíně vystudoval obory historie a český jazyk a literatura na FF UK v Praze. Působí ve Věznici Valdice u Jičína. Již patnáct let se věnuje historii vězeňství v českých zemích. Publikoval několik odborných studií v časopisech *Paměť a dějiny* a *Historická penologie* a rovněž v regionálním tisku. Je autorem dějin valdické věznice, které vydala pod názvem *Věznice Valdice v proměnách času* Vězeňská služba ČR v Praze v roce 2012.

38 ABS, sb. V-MV, vyšetřovací spis a. č. V-2654 MV, Modrý Bohumil a spol., Rozsudek Nejvyššího soudu v Praze, 30. 7. 1968. Trestní stíhání Bohumila Modrého, Václava Roziňáka, Stanislava Konopáška, Jiřího Macelise, Zlatomíra Červeného a Mojmíra Ujčíka s konečnou platností zastavil Městský soud v Praze dne 13. 3. 1969.

39 MACKŮ, Jiří: *Zapřené generace. Vyškrtnuti z historie, vymazání z paměti*, s. 108–110.

40 Tamtéž.

41 Tamtéž.

42 DAVID, Jaroslav: *Mukl 010806. Životní příběh českého sportovce a vynálezce L. J. Kořána*. Cerac Publishing, Brno 2015; JELÍNEK, Zdeněk: *Cyril Musil. Kapitoly z historie odboje na Českomoravské vysočině*. Městský úřad Nové Město na Moravě, Nové Město na Moravě 1992; Kol. autorů: *Příběhy bezpráví – z vězeňských spisů. Člověk v tísni*, Praha 2007; KOUDELKA, Oldřich: *Trénoval jsem Emila...* TG Tisk, Lanškroun 2007; SEDLÁK, Prokop: *Historie golfu v českých zemích a na Slovensku*. Svojtka & Co., Praha 2004.

ZLATÁ ÉRA ČESKOSLOVENSKÉHO HOKEJE

První dekáda komunistické „normalizace“ byla pro českou a slovenskou společnost truchlivým časem. V dusivé atmosféře nehybnosti přinášel lední hokej možnost úniku z tíživé politické reality a zábavu při hokejových kláních v ochozech zimních stadionů, u televizních obrazovek a rozhlasových přijímačů. Československo patřilo k hokejovým velmocem: třikrát vyhrálo mistrovství světa, zazařilo na Kanadském poháru a vpravdě krůček bylo v Innsbrucku od zlaté olympijské medaile.

Mezinárodní hokejový turnaj o Pohár Rudého práva. Českoslovenští hráči se radují po vstřelení branky do sítě Vladislava Tretjaka. Zleva: Vladimír Martinec, Vladimír Lutčenko, Jiří Novák, Alexej Kasatonov a Bohuslav Ebermann, 13. září 1979. (foto: Libor Hajský / ČTK)

Jiří Holík v reprezentačním dresu ČSSR,
8. října 1970 (foto: ČTK)

Když jsme měli problém, šli jsme za Štrougalem

S Jiřím Holíkem o zápasech se Sověty, politických školeních a životě po konci hokejové kariéry

JAROSLAV ROKOSKÝ

Jiří Holík dodnes drží rekord v počtu utkání odehraných za hokejovou reprezentaci – 319. Útočník Dukly Jihlava startoval v národním mužstvu v letech 1963–1977, získal tři tituly mistra světa a dvě stříbrné olympijské medaile.

S bratrem Jaroslavem jste nerozlučně spjatí s Duklou Jihlava, kam jste přišli z Havlíčkova Brodu. V roce 1962 jste ovšem začal studovat fakultu tělesné výchovy a sportu (FTVS) v Praze a trénoval jste na Spartě. Jaké bylo pro kluka z venkova přijít do kabiny prvního mužstva?

Seděli tam všechny hvězdy. Pro mě – kluka z Brodu – to bylo něco! Já jsem v kabině ale moc neseděl. Převlékal jsem se v místnosti, kde se brousily brusle... Viděl jsem průhledem, že přímo proti mně seděl Václav Roziňák (hokejový mistr světa, vězněný v padesátých letech – pozn. aut.).

Následující sezonu už jste hrál za Duklu Jihlava. Jak k tomu došlo?

Táta domluvil, že až Jarda skončí vojnu, já budu na škole a budeme hrát za Spartu. Jenže brácha dostal infekci do nohy. Vypadalo to špatně, ale díky lékařům se z toho vyhrabal. Za půl roku začal znovu hrát a jel do Švédska, tam si v tom samém místě zlomil

nohu. To byl malér. Táta řekl: „Hele, mladej, jdeš za bráchou na vojnu.“ Mně se moc nechtělo, ale u nás to bylo „demokratický“. (smích) Táta řekl: „Jdeš pomoci bráchovi.“ Tak jsem šel na vojnu do Dukly Jihlava, kde jsme už s bráchou zůstali.

A v příštím roce jste už debutoval v národním mužstvu.

V devatenácti letech a s národním mužstvem jsem letěl do Ameriky. Dnes už to moc nezní, ale v roce 1963 to bylo něco. Já, kluk z malého města, jsem byl najednou v Americe!

S Duklou Jihlava jste v letech 1967 až 1974, s výjimkou roku 1973, získal sedm mistrovských titulů. V čem tkvěla síla tehdejšího mužstva?

Byli jsme u vojáků, v podstatě jsme byli takoví pseudoprofici. Hodně jsme trénovali, a to tehdy ještě nebylo úplně obvyklé. Někde trénovali hráči až po práci. Sověti tehdy vyhrávali a my je kopírovali jako vzor. A pak, byli

jsme tam my mladí, ale i pár zkušených hráčů. Pitner to mužstvo dobře poskládal (hlavní trenér Dukly Jihlava v letech 1958 až 1982 – pozn. aut.).

Kde vás zastihla v roce 1968 invaze vojsk Varšavské smlouvy?

To jsme byli v západním Německu ve Füssenu. Hrávali tam dobrý hokej. Ráno někdo bouchal na dveře a křičel: „Ty vole, jsou u nás Rusáci!“ Koupili jsme si tam rádio, tak jsme ho poslouchali. Byli jsme z toho všichni vyjukaní. Ten samý den jsme pokračovali do Švýcarska. V Davosu byla nějaká demonstrace proti té invazi, tak jsme šli v tom průvodu. (smích) Jeli jsme pak domů autobusem a za Vídní, před hranicemi, jsme zastavili. Sedli jsme si tam na klády a dohadovali se: „*Pojedeme domů, nebo ne?*“ Pitner, to musím smeknout klobouk, nic takového, aby nám sebral pasy. Nechal to na nás. Měli jsme tady rodiče, své holky nebo už manželky, nebylo to tak jednoduché. Věděli jsme, jaké to bude mít následky, když někdo uteče.

V lednu 1964 jste jel na první ze svých čtyř olympiád, nepřetržitě jste pak reprezentoval až do roku 1977. Jak těžké bylo tehdy porazit sbornou, která vyhrávala šampionáty jako na běžícím páse? Co na „Rusáky“ platilo?

Platil na ně takový trošku antihokej.

Tisíce lidí vítaly 31. března 1969 československé hokejové mužstvo, které na mistrovství světa ve Stockholmu získalo bronzové medaile. Z autobusu vystupuje Jiří Holík, za ním Vladimír Dzurilla. (foto: Jan Bárta / ČTK)

Oni byli výteční. Mám velký obdiv k sovětskému hokeji, k ruskému už tolik ne. Sovětský hokej, jejich způsob tréninku, taktika, systém, to všechno pozvedlo světový hokej. Kanaďani byli proti nim dřevorubci. Tam byly zákroky, dneska by za to dostali snad doživotí. Bobby Clarke nás řezal a řval na nás vždycky: „Fuck communist!“ Frantovi Pospíšilovi dal třeba koncem hole do oka!

Specifické bylo mistrovství světa

v roce 1969. Mělo se původně hrát v Praze, ale ČSSR se ho zřekla, tak se hrálo v březnu ve švédském Stockholmu. Tehdejší zápasy s „Rusáky“ výrazně přesahovaly hranice sportu, vyhráli jste dvakrát nad sbornou 2:0 a 4:3. Pro národ to byla krátce po okupaci satisfakce. Vnímal jste to tak?

Samozřejmě. My jsme byli až přemotivovaní, museli nás brzdit. Sověti byli zase zaražení z reakce publika.

Vždyť hráli skvělý hokej, lidé by jim normálně aplaudovali, a najednou místo toho slyšeli pískot a protesty. Jejich hráči přitom ani nemuseli vědět, o co vůbec jde. My jsme s nimi najednou přestali mluvit. Přitom tam byli někteří skvělí kluci: Jakušev, Charlamov...

V roce 1972 se vám podařilo vyhrát – po třiaadvaceti letech – titul mistrů světa v Praze. Očekávání národa bylo opět větší než velké,

měla to být další odplata za srpnovou okupaci. Vnímali jste tehdy ten tlak?

Celou moji kariéru měly zápasy se Sověty politický přesah. Vnímali jsme, že na to lidé čekají. Stockholm jim pozvedl náladu a doufali, že to doma zase dokážeme.

Porazit „Rusáky“, zněl příkaz doby. První zápas skončil nerozhodně 3:3 a druhé utkání, které mělo rozhodnout o budoucím šampionovi, jste vyhráli 3:2. Byla to velká úleva, že jste to dokázali a nezklamali?

Psychicky jsme to zvládli. Naopak Sověti byli zase trochu zaskočení...

Chtěli vyhrát desátý titul mistrů světa za sebou, ale v Praze se jim to nepovedlo. Známa je vaše fotografie z oslav vítězství s bratrem v objetí.

Naše máma z toho byla překvapená. Každý chlap je trochu ješitný, tak jsem byl rád, že jsem mistr světa, a brácha taky. Největší zadostiučinění to ale bylo pro naše rodiče. To byla generace, která si prožila těžký život.

Nabádali vás funkcionáři a trenéři, abyste „Rusáky“ zbytečně neprovozovali, aby to nevyvolávalo vášně a protesty v hledišti?

Ne. Myslím, že už jsme v sobě měli trochu autocenzuru.

Možná vy, ale bratr, když jste hráli s „Rusáky“, hned vystartoval na Ragulina.

To ale nemělo s politikou nic společného. To byla čistě hokejová věc. Oni se prostě nemuseli. Hráli jsme třeba s Duklou Jihlava v americkém Coloradu s CSKA Moskva a trenér Pitner říkal: „Jardo, je tam Ragulin, ne aby ses s ním začal zase rvát!“ Běžela první minuta a už na sobě leželi!

Jiří Holík (9. července 1944)

Počet ligových utkání: 553 (7x mistrovský titul s Duklou Jihlava)
 Počet ligových branek: 282
 Číslo dresu v Dukle Jihlava: 20
 Reprezentační kariéra: 1963–1977 (mistr světa 1972, 1976 a 1977, stříbrný z olympijských her 1968 a 1976)
 Počet zápasů za národní mužstvo: 319
 Počet branek za národní mužstvo: 132
 Počet startů na mistrovství světa: 14 (3x zlato, 6x stříbro, 4x bronz)
 Počet startů na olympijských hrách: 4 (2x stříbro, 2x bronz)
 Počet startů na Kanadském poháru: 1 (1976, finále)
 Číslo dresu v národním mužstvu: 20
 Přezdívka: Mladej
 Člen Síně slávy českého hokeje
 Člen Síně slávy Mezinárodní federace ledního hokeje

Bratři Holíkové po vítězném utkání se SSSR na mistrovství světa v hokeji v Praze, 20. března 1972 (foto: ČTK)

Setkávali jste se jako národní mužstvo s „Rusáky“ v rámci proklamované československo-sovětské družby?

Ano, chodívali jsme v Praze na sovětskou ambasádu. Zorganizovalo to hokejové vedení, tak jsme tam šli. Dali jsme si chlebiček a popovídali si. Bafuňáři se bavili mezi sebou a my hráči taky mezi sebou. Z té starší generace, s níž jsem začínal, jsem měl rád Staršinoва.

Oficiálně jste byli amatéři, ale ve skutečnosti profesionálové?

Vzpomínám si, že před olympiádou v Innsbrucku v roce 1964 jsme podepisovali papír, že nejsme žádní profesionálové, že máme své zaměstnání.

Jaké jste měli vojenské povinnosti jako hráči Dukly Jihlava?

V podstatě žádné. Jednou v létě jsme jeli na nějaký vojenský výcvik. Na střelnici jsme stříleli ze samopalu,

házet granátem jsme odmítli.

Mívali jste politická školení?

Ano, to byla taková sranda. Věděli, že nás to vůbec nezajímá. Vždycky někomu z nás řekli, dotyčný pak přinesl *Rudé právo* a něco z něj přečetl. Jedině když jsme jeli k ministroví národní obrany, tak jsme museli být předpisově ostříhaní. To nás kontrolovali v uniformě. Jeden čas s námi jezdil také někdo z kontrarozvědky, ale to pak zrušili. Před zájezdy jsme mívali sezení s „kontrášem“ a říkali jsme mu: „*Tak pojedte s námi,*“ na což on reagoval slovy: „*Já tam nemůžu, mě tam znají.*“

S národním mužstvem jezdili za hranice také příslušníci ministerstva vnitra, kteří měli za úkol vás hlídat, zabraňovat vám v tom, abyste se stýkali s emigranty, a dohlédnout na to, abyste se vrátili do ČSSR.

Nás tolik nehlídali, alespoň si to myslím. Všimli si ale toho, kdo za hráči

chodí, to je hlavně zajímalo. Musím říct, že se chovali nenápadně a do ničeho nezasahovali.

V roce 1974 emigrovali hokejoví reprezentanti Václav Nedomanský a Richard Farda...

„*Kluci, bylo by dobrý, abyste se s nimi nestýkali,*“ trenéři a vedení nám to takhle museli oficiálně říct, ale jinak... (smích) Když jsme přiletěli do Toronta, šli jsme hned za Vencou.

Jakou roli hrály ve sportu místní stranické orgány v Jihlavě? Ovlivňovaly nějak chod mužstva?

Před sezonou jsme chodívali na „Kremml“, tedy jihlavský sekretariát Komunistické strany Československa. Místní tajemník a lidi kolem něj nás přijali. Byli to už starší pánové a fandové, chodili na hokej, takže jsme se bavili o hokeji. Ale Honza Suchý, to byla hrozná držka, občas řekl něco proti komunistům.

Suchý byl obránce světového formátu. Měl z toho průšvih?

Přešlo se to, protože byl bohem nadaný.

Jaké platy měli hráči Dukly Jihlava v sedmdesátých letech?

Měli jsme vyšší platy než běžní lidé.

Vyšší i než v jiných hokejových klubech v republice?

Jo, to jsme měli. Možná, že kluci v Kometě Brno, kteří byli u policajtů, měli stejně.

Za co padaly nejčastěji pokuty?

Byli jsme mladí kluci, takže za nedodržení životosprávy, pozdní příchod atd. Pitner byl tvrdý, ale mazaný, někdy hned neřekl: „*Máš pokutu pětikilo, protože jsi přišel po večerce.*“ Přešel to, a když bylo potřeba, tak řekl: „*Človče, ty jsi tehdy...*“

Jiří (vlevo) a Jaroslav Holíkové v roce 1970 (foto: Zdeněk Havelka / ČTK)

Dlouholetý předseda československé vlády Lubomír Štrougal (vpravo) byl hokejovým fanouškem. Na snímku z 23. dubna 1972, kdy spolu s prezidentem Ludvíkem Svobodou a generálním tajemníkem ÚV KSČ Gustávem Husákem přijali na Pražském hradě nové hokejové mistry světa. Zleva: Jaroslav Holík, Jan Klapáč, Richard Farda a Václav Nedomanský (poslední dva v roce 1974 emigrovali a začali hrát v NHL). (foto: Jiří Karas / ČTK)

Zavřeli vás někdy?

Mě se „Souškou“, tedy s Honzou Suchým, zavřeli hned první den! Protože jsme oba Broďáci, přišli jsme na vojnu spolu. Vlakem jsme jeli v teplákách, s báglem přes rameno. Šli jsme si pro vojenskou výstroj, mladí frajeři, čepice jsme neměli. Tak nás hned na den zavřeli, protože jsme nebyli „vzorově ustrojeni“.

Chodili jste se spoluhráči na pivo?

Samozřejmě. Jihlava je dnes sice krajské město, ale je malá. Byl tady jen jeden noční klub Pasáž a pár restaurací, takže Pitner všechno

věděl. Měl to obšancované a hned se mu všechno doneslo. Když to ale bylo v rozumných mezích, nechával to být.

Kouřit vás naučil Ivan Hlinka?

Ano. Ze začátku jsem nekouřil, až pak, když přišel „Hlína“. To byl živočich! Sedávali jsme spolu a vykuřovali. Bylo nás takových víc a nemohl chybět Honza Suchý. Skončil zápas a on už stál za autobusem s cigaretou a pivem. Trenéři to věděli a někdy mu řekli: „Ale Honzo...“ V tom byli rozumní. Nebyl to takový dril, jaký měli Sověti. Ti byli pořád na dače, trénovali a trénovali...

Od zlaté olympijské medaile v Innsbrucku v roce 1976 vás dělilo pět minut...

Tam jsme měli smůlu, že nás chytla chřipka. Očkovali nás, ale přesto jsme ji postupně dostávali. Zajímavé bylo, že jsme dva dny leželi a třetí den už šli hrát! Kdo ví, jak se to podepsalo na našem zdraví. Zacloumalo to s námi, s naší kondicí. Někteří se očkovat nenechali a ti byli zdraví. V Innsbrucku jsme ale ke zlatu měli nejbliž.

Mluvil se tehdy o podivné dopingové „aféře“ kapitána Pospíšila. Lékař Trefný mu dal kodein, který byl na seznamu nepovolených léků.

Myslel jsem si naivně, že si řeknou: „Ti kluci se zasloužili o ten náš hokej, tak je pustíme.“ Ano, pustili nás, ale jen proto, že stát potřeboval valuty...

O žádný doping nešlo, to byl naprostý nesmysl.

Na prvním ročníku Kanadského poháru v roce 1976 se sešli nejlepší hokejisté světa včetně profesionálů z NHL...

Předtím už v roce 1972 Sověti vycvičili Kanadany v Americe, to koukali (Série století 1972, první měření sil mezi kanadskými profesionály a Sověty, hrálo se osm zápasů, zápasy v Montrealu a Vancouveru vyhráli Sověti, ve Winnipegu byla remíza, v Torontu vyhrála Kanada, pak se série přesunula do Moskvy - *pozn. aut.*). Na tom je krásně vidět, jak sovětský systém hokeje přispěl k rozvoji mezinárodního hokeje. My jsme s kanadskými profesionály nehráli, hráli jsme s amatéry. Profici hráli úplně jiný hokej, sice atraktivní pro Amíky, ale takový dřevorubecký. Až přišli Rusové se svým technickým hokejem, skloubeným s dokonalou kombinací...

Co jste tedy věděli o NHL?

Málo a oni nás vůbec nebrali. Víím, že když jsme tam letěli, tak o nás slavný trenér Scotty Bowman prohlásil jen: „Čechoslováci, mají hezký dresy.“

Po prvním zápase, když jste hvězdy NHL porazili 1:0, dostala kanadská prezíravost pořádnou ránu...

Samozřejmě, najednou to bylo fifty fifty.

Nabídky ze zámoří, i když jste už měl svůj věk, se musely jen hrnout.

Nehrnuly. V těch letech tam ještě nikdo nehrál. Jarda Jiřík tam byl

Jiří Holík na snímku z listopadu 2018 (foto: Pavel Paprskář / ČTK)

krátce, po jedné sezoně (1969-1970 - *pozn. aut.*) se vrátil domů. My jsme ani pro ten jejich dřevorubecký hokej nebyli vhodní hráči. Vyrůstali jsme na technickém hokeji, a tam žádný hokejista neměl svoje zuby...

Uvažoval jste někdy o emigraci?

Ne. Na to musíte mít odvahu, nevidět rodiče atd. Ven jsme ale jít chtěli, to ano.

Slibovali vám, že až vám bude 32 let a budete mistry světa, že vás možná pustí...

Pustili nás, až když nás nepotřebovali, když jsme šli výkonnostně dolů.

Projevovalo se v národním mužstvu nějaké pnutí nebo rivalita mezi Čechy a Slováky?

Trochu ano, zvláště když přišla mladší

generace, bratři Šťastní. Peter Šťastný v tom byl takový zarytý. Parádní hokejista... Hrál jsem s ním na mistrovství světa v Katovicích v roce 1976. Bylo mu devatenáct let a už bylo vidět, že je to pan hokejista. Ale ty jeho názory...

V národním mužstvu jste končil na mistrovství světa ve Vídni 1977, kde jste získal svůj třetí titul mistra světa. Nelákal vás zlatý hattrick o rok později v Praze?

Trenéři Gut a Starší mi říkali: „*Pojď ještě, pojď ještě.*“ Já už ale nechtěl, byl jsem vyhořelý. Pořád jsme byli na soustředěních, ne tolik jako Sověti, ale hodně. V klubu, v reprezentaci... Už jsem chtěl být s rodinou. Skončilo mistrovství světa a za čtrnáct dní nám přišla pozvánka na soustředění do Nymburka. Odepsal jsem: „*Jsem na zasloužené dovolené.*“

Jak vypadala vaše přijetí na Pražském hradě?

Prezident Husák o nás měl vždycky překvapivě dobré informace. Nevím, jestli ho to opravdu zajímalo, nebo jestli mu je někdo připravoval. Vykouřili jsme mu vždycky všechny cigarety. (smích) A když jsme od něj odcházeli, tak mi říkal: „*Pozdravujte bráchu.*“ To už tam Jarda nebyl, protože už skončil v reprezentaci.

Předseda vlády Lubomír Štrougal se o sport zajímal nepochybně víc.

Štrougal byl fanda. Také když jsme měli nějaký problém, šli jsme za ním.

Vysocí komunističtí funkcionáři museli vědět, že jste na stará kolena chtěli jít do zahraničí, abyste si ještě něco vydělali a zabezpečili rodiny. Mohli to povolit...

Husákovi jsme říkali: „*Soudruhu prezidente, my bychom už chtěli jít hrát ven.*“ Pamatuji si jeho slova: „*Súduhovia, my sa o vás postaráme.*“ Po skončení sportovní kariéry jsem šel učit na

základní školu a nástupní plat jsem měl 1 400 korun měsíčně.

Na sklonku kariéry vám ale normalizační režim dovolil odejít do západoněmeckého Rosenheimu. Kolik z vašeho tamního příjmu si nechával Pragosport?

Myslel jsem si naivně, že si řeknou: „*Ti kluci se zasloužili o ten náš hokej, tak je pustíme.*“ Ano, pustili nás, ale jen proto, že stát potřeboval valuty... Smlouvu s Pragosporem dělal Quido Adamec. Chytrý chlap, smlouvy uměl, ale kasírovali nás i tak pěkně. Museli jsme odevzdávat padesát nebo šedesát procent z výdělků. Platili nám z toho doma pojištění a zbytek nám dávali v boněch. Byl jsem díky tomu bonový král! (smích) Chodil nám pak takový dotazník „o věcech finančních a majetkových“, nebo tak nějak se to jmenovalo. A byla v něm taky kolonka, kolik z těch peněz, které jsme měli v cizině k dispozici, jsme ještě ušetřili. Vždycky jsme tam ze srandy napsali: „*Bohužel jsme neušetřili vůbec nic.*“

Jak vypadal život za železnou oponou v Bavorsku?

Bavorsko je nádherná země. Díky hokeji jsem různě vandroval, tedy sám, bez manželky a dětí. Rok co rok jsem jezdil na Západ. Tenkrát lidi nemohli pořádně ani k Balatonu do Maďarska, do Jugoslávie jeli jen tehdy, když dostali devizový příslib. Věděl jsem, jak se tam žije. Dnes na stará kolena říkám, že když kapitalismus, tak ten z osmdesátých let, ne ten dnešní.

Hrál jste potom ještě v Rakousku a po hokejové kariéře jste studoval pedagogickou fakultu v Brně, aprobaci tělesná výchova – zeměpis.

Studium FTVS v Praze jsem přerušil a hrál pak jenom hokej. Když se moje kariéra blížila ke konci, věděl jsem, že 30. května skončím a 1. června musím

jít někam dělat, protože jinak budu „příživník“. Šel jsem tedy na školu, abych měl vzdělání a mohl něco dělat.

Proč jste se stal kantorem, a ne trenérem?

Brácha Jarda se na to vrhnul, ale pro mě to nebylo. Celou kariéru jsem se staral v podstatě jen sám o sebe, o svoje výkony, abych byl dobrý. A teď bych se měl starat o celý mančaft? Navíc být trenérem, to znamená, že jste zase v tom samém kolotoči – zápasy, soustředění, cestování...

Kolik let jste učil?

Asi pět. Šlo o sportovní třídy v Jihlavě a ředitel školy Franta Havlík sportu fandil, takže jsem měl podmínky dobré. Dokonce mě udělali třídním a já tehdy Frantovi říkal: „*Ty vole, ty ses zbláznil, ty mě uděláš třídním!*“ Nějak jsem ten rok přežil, i když jsme pořád museli připomínat různá výročí, jako třeba Velkou říjnovou socialistickou revoluci... Zavolal jsem tehdy holky, aby k tomu udělaly nějakou nástěnkou, ale ani jsem se na to pak nešel podívat.

V čem tkvělo kouzlo vaší hokejové generace, že byla tak úspěšná?

Začínal jsem v šedesátých letech, kdy ještě hráli výteční hokejisté Vlasta Bubník, Franta Tikal a další, ale přesto neměli takové úspěchy, jaké jsme měli později my. Nejenže se nás totiž sešla parta výborných hráčů, ale i trénink šel dopředu a také ostatní věci.

Dodnes jste rekordmanem v počtu zápasů za národní tým – nastoupil jste do 319 utkání. Výborně jste bruslil, neměl jste vážnější zranění, bez výkyvů formy jste sehrál takovou porci zápasů. Spoluhráčům jste přitom pořád říkal, že už končíte...

Dnes hrají kluci hodně venku, a nemají proto tolik příležitostí hrát za národní tým. Jinak by mě už dávno překonali, třeba Jarda Jágr.

Vladimír Martinec v československém
reprezentačním dresu, říjen 1970
(foto: Jiří Karas / ČTK)

Na Západ s námi jezdilo „Okno“ a „Ucho“

S Vladimírem Martincem o povinných družbách se sovětskými hokejisty, platech hokejových hvězd sedmdesátých let a tajemných mužích z vnitra, kteří doprovázeli mužstvo při reprezentaci v zahraničí

JAROSLAV ROKOSKÝ

„Když ho někdo umí, tak je radost se na to dívat,“ odpovídá Vladimír Martinec na otázku, v čem je největší kouzlo hokeje. Hokejový útočník Tesly Pardubice získal tři tituly mistra světa a dvě olympijské medaile.

První hokejovou ligu jste začal hrát v roce 1967, tedy v necelých osmnácti letech. Jaké bylo pro kluka z venkova přijít do kabiny prvního mužstva?

To už nebylo tak hrozné. Horší bylo, když jsem přišel v roce 1965 do Pardubic, protože jsem tady nikoho neznal, kromě pana Sekery (trenér Horymír Sekera - pozn. aut.). Za ty dva roky jsem si zvykl a věděl jsem, o co jde. Můj přechod z juniorů do áčka byl pak rychlý, všechny hráče jsem znal a udělali mi mezi sebou místo. Byla to jiná doba, bylo to tu tenkrát takové domáctější, rodinné prostředí i v kabině, tedy až na jednoho vola...

V národním mužstvu jste debutoval v březnu 1969 a v příštím roce jste jel na své první mistrovství světa. Jak těžké bylo v sedmdesátých letech porazit sovětskou sbornou, která vyhrávala šampionáty jako na běžícím páse?

V sedmdesátých letech jsme měli vynikající mančaft. Základ tvořili hráči z Dukly Jihlava a zbytek byl sesbíraný po celé republice. „Rusáky“ jsme porazit chtěli, ale nelámali jsme si tolik hlavu s tím, že když prohrajeme, bude to nějaká tragédie. Je hloupé to takhle říct, ale spíš jsme měli strach, aby nám někdo neřikal, že jsme jim to museli nechat, nebo abychom nedostali moc branek. Báť jsem se, aby si ze mě někdo nedělal srandu, že jsme těch gólů dostali hodně nebo že jsme byli úplně trapní...

V roce 1972 se vám podařilo vyhrát - po třiatváceti letech - titul mistrů světa v Praze. Očekávání národa bylo větší než velké, měla to být odplata za srpen 1968. Vnímali jste tehdy ten tlak?

Tlak nebyl takový. Nebylo tolik médií jako dnes, byla jen jedna televize se dvěma programy. Profesor Kostka (trenér národního mužstva Vladimír

Kostka - pozn. aut.) vymyslel, že nás ubytují v novém hotelu v Průhonicích, byli jsme tedy mimo hlavní dění. Do Sportovní haly v Praze na Výstavišti před námi jezdili policajti s houkačkou, takže jsme tam dojeli za čtvrt hodiny.

První zápas skončil 3:3 a druhý utkání mělo rozhodnout o budoucím šampionovi. Vítězství 3:2 jste režíroval v první třetině, když jste přihrál na góly Václavu Nedomanskému a Richardu Fardovi. Byla to velká úleva, že jste to dokázali a nezklamali?

Nadšení bylo veliké. Doma se to moc nevyhrávalo. Rusové byli silní, ať se to vezme, jak chce - mistrovství světa vyhráli devětkrát za sebou. Byla to pro nás satisfakce, o to víc, že se nám to povedlo doma.

Nabádali vás funkcionáři a trenéři, abyste „Rusáky“ zbytečně neprovokovali, aby to nevyvolávalo vášně a protesty v hledišti, aby se to nezvrtilo v nějaké demonstraci a protesty?

Vůbec ne, o tom se nemluvilo. Někteří hráči byli agresivnější, ale těm bylo jedno, s kým hrají. Já byl klidnější, buď to šlo, nebo to nešlo... A když to

Útočná řada československých hokejistů: zleva Vladimír Martinec, Richard Farda a Bohuslav Štastný na snímku z 27. března 1974 (foto: Zdeněk Havelka / ČTK)

nešlo, tak jsem se snažil, aby to šlo. (smích)

Setkávali jste se jako národní mužstvo se sbornou v rámci proklamované československo-sovětské družby?

Nevím, jestli to bylo vždycky, ale bylo to často. Když bylo mistrovství světa v Praze, odvezli nás na ruskou ambasádu. Zorganizovalo to vedení s tím, že by to byl dobrý příklad té družby. Nikdo proti tomu nemohl nic říct, tak jsme tam šli. Tenkrát tam byli dva nebo tři Rusové, s nimiž se dalo mluvit.

Ze sovětského mužstva jste měl rád vynikajícího hokejistu Valerije Charlamova.

Jemu dost chutnalo a byl celkem normální – z CSKA Moskva jako jediný. CSKA byl vojenský mančaft a měl

„školení“ jako u nás v Dukle Jihlava. Jinak tam byli Ljapkin a Jakušev ze Spartaku Moskva.

Základy úspěchu položili v klubech trenéři jako Horymír Sekera z Pardubic nebo Bohumil Prošek z Kladna, kteří začali systematicky budovat tým z klubových odchovanců. Talentovaní hokejisté se postupem času vypracovali v opory, mužstvo se sehrálo. Hráči jako vy se stali stabilními členy národního týmu a úspěšnými reprezentanty.

V sedmdesátých letech, když bylo někomu třicet let, byl už na vrcholový sport starý. Pokud tedy nebyl opravdu dobrý. Tím pádem byl prostor i pro mladší hráče, jako jsem byl já nebo „Bogas“, tedy Bohuslav Štastný. Sekera to tady všechno držel zkrátka, disciplínu měl v mužstvu jako na vojně, ale celou tu generaci si

víceméně vychoval – svým rovným, férovým přístupem. Nikoho se nebál a nedal si do toho od nikoho mluvit.

Jaké povinnosti jste k domovské Tesle Pardubice měli jako hráči?

Dá se říct, že žádné, jen chovat se normálně.

V letech 1973–1977 jste vystudoval pedagogickou fakultu v Hradci Králové. Když jste nastupoval ke studiu, byl jste už mistr světa z roku 1972, mistr ligy s Teslou Pardubice v sezoně 1972/1973 a jeden z nejlepších světových hokejistů. Studoval jste, abyste se vyhnul vojně? Nebo klub nechtěl, aby jeho klíčový hráč narukoval?

Platilo to druhé. Dostal jsem odklad. Z Pardubic nás tenkrát studovalo asi pět.

Z čeho vysokoškolák s rodinou žil?

Ženíl jsem se v roce 1969, ještě mi nebylo ani dvacet let. Mužstvo dostávalo prémie, třeba dvacet tisíc, a z toho se čtyři tisíce vyčlenily na můj plat. Kluci v mužstvu to přijali. Každý dostal své, ale podepsal přitom částku o něco vyšší. Věděli, že když budu hrát, tak se udělají nějaké výsledky, a oni pak dostanou prémie.

Jaký plat měla v sedmdesátých letech hokejová hvězda v Československu?

Rozdíl v penězích nebyl tak veliký, měli jsme jen asi o 500 korun víc, než bylo běžné. Když jsem tady končil, tak jsem měl asi ty čtyři tisíce měsíčně. Výhoda byla v tom, že jsme byli populární a že jsme nemuseli chodit pravidelně do práce. Dávali jsme lidem radost a zábavu, a tak jsme měli všude známé, lidé se k nám chovali líp, než by se chovali normálně. A taky jsme se sehnali, co jsme potřebovali.

Chodili jste se spoluhráči na pivo?

Já moc ne. Kluci, kteří na pivo chodili, měli známého hospodského a ten je schovával v salonku. Chodili tam zadem, aby je nikdo neviděl. Nebylo radno chodit na veřejnost, to bylo totiž pořád: „*Pojď, dáme si panáka!*“ Když jsem si ho dal, byl jsem ožrala, a když ne, tak jsem byl nafoukanej... Tak si mezi tím vyberte.

A to jste ještě měli štěstí, že tehdy nebyl bulvár...

Přesně. Jinak tady v Pardubicích bylo pár hospod, ve kterých měli trenéři a vedení své známé. Někteří hospodští jim mnohdy ochotně zavolali: „*Máš tady toho a toho.*“

V sedmdesátých letech se nedalo přestoupit ani v rámci československé ligy...

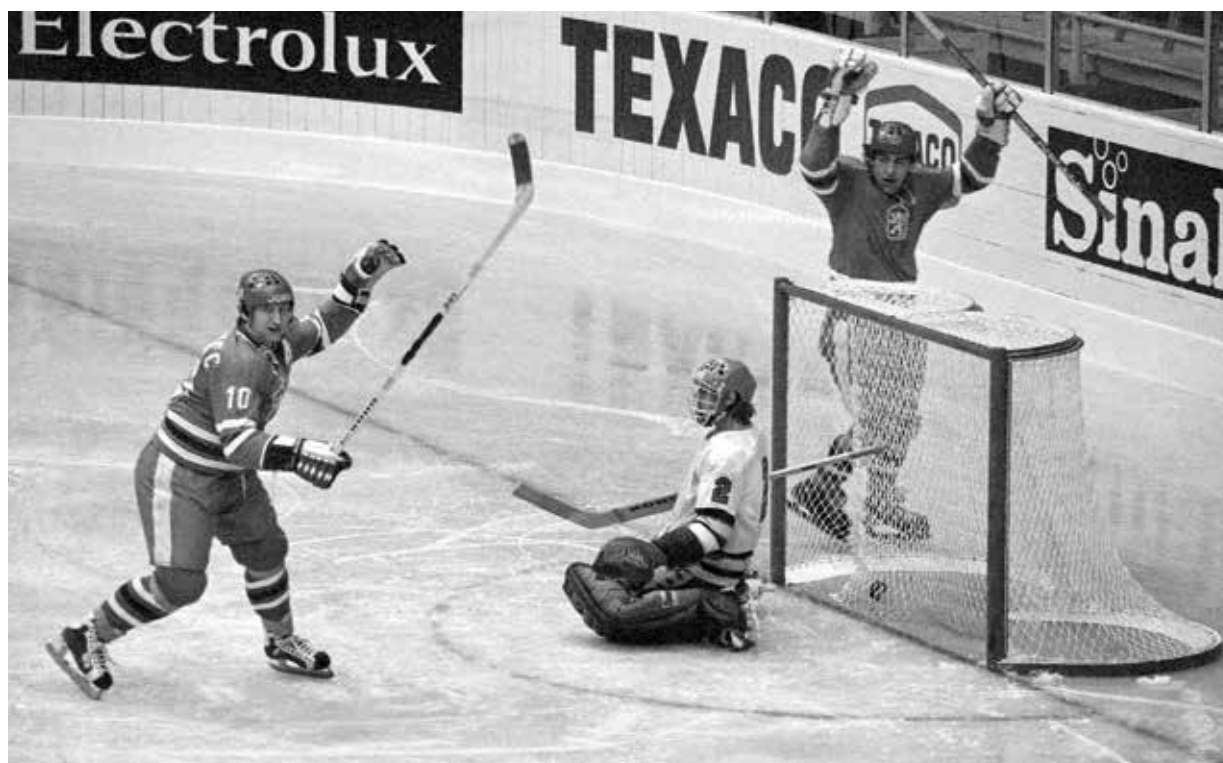
Ano, tehdy nemohli hráči jít více méně nikam. Ti, kteří byli dobří,

Vladimír Martinec (22. prosince 1949)

Počet ligových utkání: 539 (1x mistrovský titul s Teslou Pardubice)
 Počet ligových branek: 345
 Číslo dresu v Tesle Pardubice: 13
 Reprezentační kariéra: 1969–1981 (mistr světa 1972, 1976 a 1977, stříbrný z olympijských her 1976)
 Počet startů na mistrovství světa: 11 (3x zlato, 5x stříbro, 3x bronz)
 Počet startů na olympijských hrách: 3 (1x stříbro, 1x bronz)
 Počet startů na Kanadském poháru: 1 (1976, finále)
 Počet zápasů za národní mužstvo: 292
 Počet branek za národní mužstvo: 159
 Číslo dresu v národním mužstvu: 10
 Přezdívka: Máťa
 Vítěz ankety Zlatá hokejka: 4x (1973, 1975, 1976 a 1979)
 Člen Síně slávy českého hokeje
 Člen Síně slávy Mezinárodní federace ledního hokeje

Vladimír Martinec před utkáním se SSSR na mistrovství světa v ledním hokeji v Helsinkách v roce 1974 (foto: Zdeněk Havelka / ČTK)

Mistrovství světa v ledním hokeji 1977 ve Vídni, utkání Československo – Spolková republika Německo. Vladimír Martinec (vlevo) a Bohuslav Ebermann vyrovnávají na 1:1. (foto: Jiří Krulíš / ČTK)

nemohli přestoupit ani tady u nás a byli spojení s městem, v němž hráli.

Mistrovství světa 1976 v Katovicích vám vyšlo parádně. Československo se stalo mistrem světa. Pardubická lajna Martinec – Novák – Šťastný excelovala...

Dařilo se nám, udělal jsem 19 nebo 20 bodů, kluci 16 nebo 17. Měli jsme ideální hokejový věk. Bylo to nejlepší mistrovství světa, jaké jsme odehráli, byli jsme na vrcholu kariéry.

Ten samý rok v Innsbrucku vás od olympijského zlata dělilo pět minut.

Na olympiádě nám nehrálo do not vůbec nic. V Nymburce jsme dostali očkování, ale bylo to pozdě, měli nám ho dát o týden dřív. Lehounký průběh chřipky bychom si odbyli ještě doma,

organismus by měl protilátky a byl by v pohodě. Takhle to na nás přišlo až na začátku olympiády. Kluci sice utkání odehráli, ale síly chyběly. A v tom rozhodujícím zápase s „Rusákama“, jak říkáte, nám vyloučili Edu Nováka vlastně za nic a pak ještě jednoho hráče. Rozhodčí Kompalla nás prostě udělal! Byli jsme zdecimovaní, vedli jsme, ale remíza by nám potom nestačila... Pak nám dali ještě jednu branku a bylo po zápase.

V Innsbrucku se navíc řešila ještě podivná „dopingová aféra“ kapitána týmu Františka Pospíšila. Od lékaře Otty Trefného dostal kodein, který byl na seznamu nepovolených léků.

Vyhodnotili to jako doping a odebrali nám za to dva body. Tak jsme museli Rusy porazit. Jestli si dobře pamatují, tak říkali, že to, co Franta vzal, samo

o sobě doping není, až potom, jak se to rozloží v těle... Doktoru Trefnému to nedošlo. Bylo ale jasné, že úmyslně nikdo z nás nic nezobal. Jinak – a to se moc neví – právě kvůli olympiádě doktor Zrubák poprvé začal s „flexibilitou“. To bylo protahování svalů, zvětšoval se tím rozsah pohybu. Cvičili jsme to půl hodiny před každým tréninkem, už před olympiádou. Bylo to něco nového a každému to hodně pomohlo. Kdyby v Innsbrucku nebyla ta epidemie, olympiádu bychom vyhráli. Pak následovalo mistrovství světa v Katovicích a Kanadský pohár, kde jsme všechny překvapili, protože s námi vůbec nepočítali.

První ročník Kanadského poháru 1976, tedy první velké měření sil s profesionály z NHL...

Předtím jsme s nimi hráli jen nějaké přáteláky. V roce 1972 měli Kanadani

velkou sérií s Rusy. Čtyři zápasy v Kanadě, čtyři v Sovětském svazu. A když končili, tak si sem přijeli zahrát (30. září ve Sportovní hale – pozn. aut.). Hráli jsme s nimi 3:3, vyrovnali až při power play.

Co jste tehdy věděli o NHL?

Prakticky nic. Nebylo odkud informace čerpat. Věděli jsme, že v roce 1974 utekli Ríša Farda a Venca Nedomanský do NHL, ale o tom, jak se jim tam daří, jsme moc nevěděli.

Slavné hvězdy NHL jste porazili přímo v kanadském chrámu – v montrealském Foru a nakonec s nimi prohráli až ve finále. Nabídky z NHL se musely jen hrnout...

V sedmdesátých letech tam byl jeden emigrant agent, který přemlouval hráče, aby tam zůstali. Vypadal jako

mafián a říkal: „Zůstaň tady, budeš mít všechno.“

Když v létě 1974 útočníci Nedomanský a Farda emigrovali, jak se to projevilo v národním mužstvu?

Za měsíc jsme měli jet do německého Landshutu na soustředění. Trenér Karel Gut tam měl velké jméno. Před odjezdem za námi přišel do hotelu v Praze, kde jsme byli ubytovaní, už nevím, jak se jmenoval. Pořád měl zavřené oči a říkal nám, jakou máme důvěru. A když jsme přijeli na hranice do Rozvadova, Jirka Bubla a Milan Kuželka najednou už důvěru neměli a poslali je domů...

Uvažoval jste někdy o emigraci?

Neuvažoval. Rodiče byli už starší, nemohli bychom sem jezdit a celou rodinu i příbuzné by to poznamenalo.

Na Západ s vámi vyjžděli příslušníci Ministerstva vnitra, kteří měli za úkol vás hlídat, zabraňovat vám, abyste se stýkali s emigranty, a dohlédnout na to, abyste se vrátili do ČSSR. Jak jste na ně nahlíželi?

Bylo to jejich zaměstnání. Říkali si „Oko“ a „Ucho“. Jeden se díval a druhý poslouchal. Měli takové přezdívký. V osmdesátém roce na olympiádě v Lake Placid, když mi zlomili ruku, tak se kolem mě pořád někdo motal. Teprve když jsme přijeli domů, dozvěděl jsem se, že někdo poslal na Svaz ledního hokeje anonym, že tam chci zůstat. Proto mě pořád hlídali. Šel jsem si zakouřit a už u mě někdo byl. Za manželkou a za tchánem přišli domů, prý co jsem si vzal s sebou a jestli tam nechci zůstat.

„Oko“ a „Ucho“, kteří s vámi jezdili na Západ, se střídali?

Katowice, hala Rondo, 25. dubna 1976. Na mistrovství světa v hokeji Čechoslováci remizovali se Sověty 3:3, a získali tak titul mistrů světa a mistrů Evropy a také Pohár slušnosti. Zleva: brankář Vladimír Dzurilla, útočník Jaroslav Pouzar, obránci František Kaberle, Miroslav Dvořák, Milan Chalupa a nejproduktivnější hráč šampionátu Vladimír Martinec. (foto: ČTK)

Vladimír Martinec na současném snímku (foto: Jaroslav Rokoský)

Byli různí. Vždycky se u výpravy najednou objevili dva cizí lidé, které jsme předtím nikdy neviděli.

Projevovalo se v národním mužstvu nějaké pnutí nebo rivalita mezi Čechy a Slováky?

Co na to říct? Byli tam dva nebo tři Slováci, kteří byli vždycky ukřivdění. Pořád se jim něco nelíbilo, Češi jim pořád „ubližovali“. Mysleli si, že Slováků tam má být víc, že jsou lepší hráči.

Jak vypadala vaše přijetí na Hradě?

Bylo to více méně stejné jako dnes. V sedmdesátých letech nám řekli, že nás přijme prezident Gustáv Husák. Byl tam tehdy i předseda vlády Lubomír Štrougal. Ten nám, mně a Ivanu Hlinkovi, tehdy zařídil, že jsme šli na vojnu jen na pět měsíců. Dal pokyn ministromi národní obrany: „Tihle

Na olympiádě v Lake Placid, když mi zlomili ruku, tak se kolem mě pořád někdo motal. Teprve když jsme přijeli domů, dozvěděl jsem se, že někdo poslal na Svaz ledního hokeje anonym, že tam chci zůstat.

dva na vojnu nepůjdou, ti půjdou jen na pět měsíců.“

To byla sezona 1978/79, váš půlrok v Dukle Jihlava.

Ivana Hlinku z Litvínova chtěla Dukla Trenčín, ta měla první volbu. Já šel do Dukly Jihlavy. Stejně by mě ale čekal jen jeden rok v zeleném, protože na vysoké škole jsem musel absolvovat vojenskou katedru. Navíc je Jihlava od Pardubic skoro za kopcem, tak jsem byl často doma.

Při tom přijetí na Hradě šlo asi o neformální debatu...

Ano. Nejdřív nám předali vyznamenání. Za druhé vítězství v řadě na mistrovství světa 1977 ve Vídni nám medaili ještě nedali, protože počítali s tím, že o rok později v Praze to vyhraje potřetí a dají nám Řád práce. Takhle nám dali jen medaile Za zásluhy o výstavbu a Za vynikající práci. Následoval přípitek – sklenička nebo dvě šampusu. Husák nám pak nabídl cigárko. Vedení se dost divilo, když jsme si s ním zapálili. (smích) Když pak ty fotografie z našeho setkání dávali do knížky, museli to zaretušovat. (smích) V knize tedy to cigáro už vidět není.

Když jste zmínil pražský šampionát v roce 1978, na něm jste vstřelil gól, kterým ČSSR mohla dosáhnout zlatého hattricku.

V rozhodujícím zápase však americký rozhodčí Pierce váš gól chybně odvolal. Sborná zvítězila 3:1 a tento jediný gól okradl československý tým o třetí triumf v řadě. Byla to největší křivda, jaká se národnímu mužstvu v sedmdesátých letech stala?

Je to kulatý, je to sport... Když jsme hráli mistrovství světa ve Finsku v roce 1974, kde mi zlomili nos, a nemohl jsem proto dvě třetiny hrát proti Rusům, uznal jim rozhodčí Kompalla gól nohou a ještě snad z brankoviště. A my byli druzí. Takže to bylo stříbro bez lesku.

Turnaj na olympijských hrách v Lake Placid, kde vám ve druhém zápase s Američany zlomili ruku, se národnímu mužstvu vůbec nevydařilo. Co zapříčinilo, že

reprezentace skončila až na pátém místě? Generační výměna?

Jak říkáte – většina z nás byli už třicátníci. Už to nebylo ono...

Měl ten neúspěch nějakou dohru?

Něco se sice napsalo v novinách, ale normálně se jelo dál. Ještě jsme byli na mistrovství světa v Göteborgu v roce 1981, tím jsme končili.

Tehdy jste už mohl s Ivanem Hlinkou odejít do NHL.

S Ivanem jsme byli domluvení, že tam po tom mistrovství půjdeme, ale já to nakonec vzdal. Rozleželo se mi to v hlavě a říkal jsem si: „Pořád v letadle, pořád někde na cestách, manželka tam bude s dětmi sama. Co tam budeme dělat? Rodiče jsou už taky starší...“

Naproti tomu Bavorsko je za rohem...

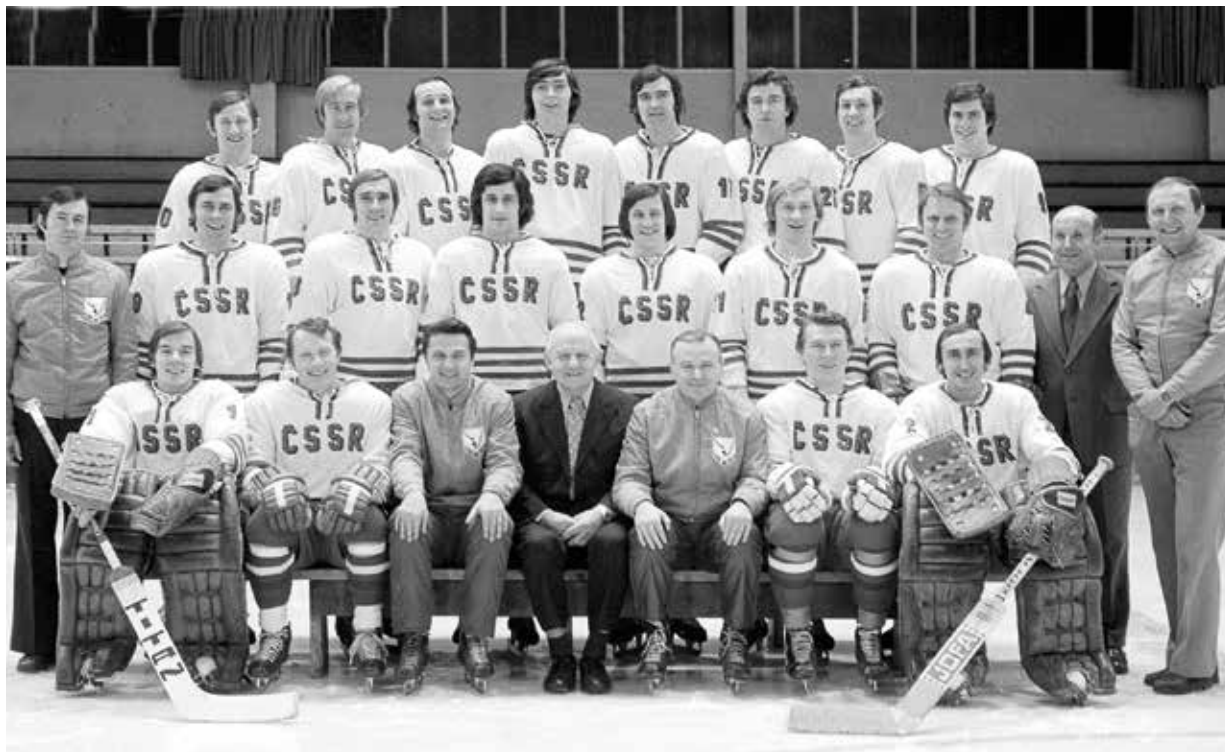
Právě.

Jak se lišil život za železnou oponou a v západoněmeckém Kaufbeurenu?

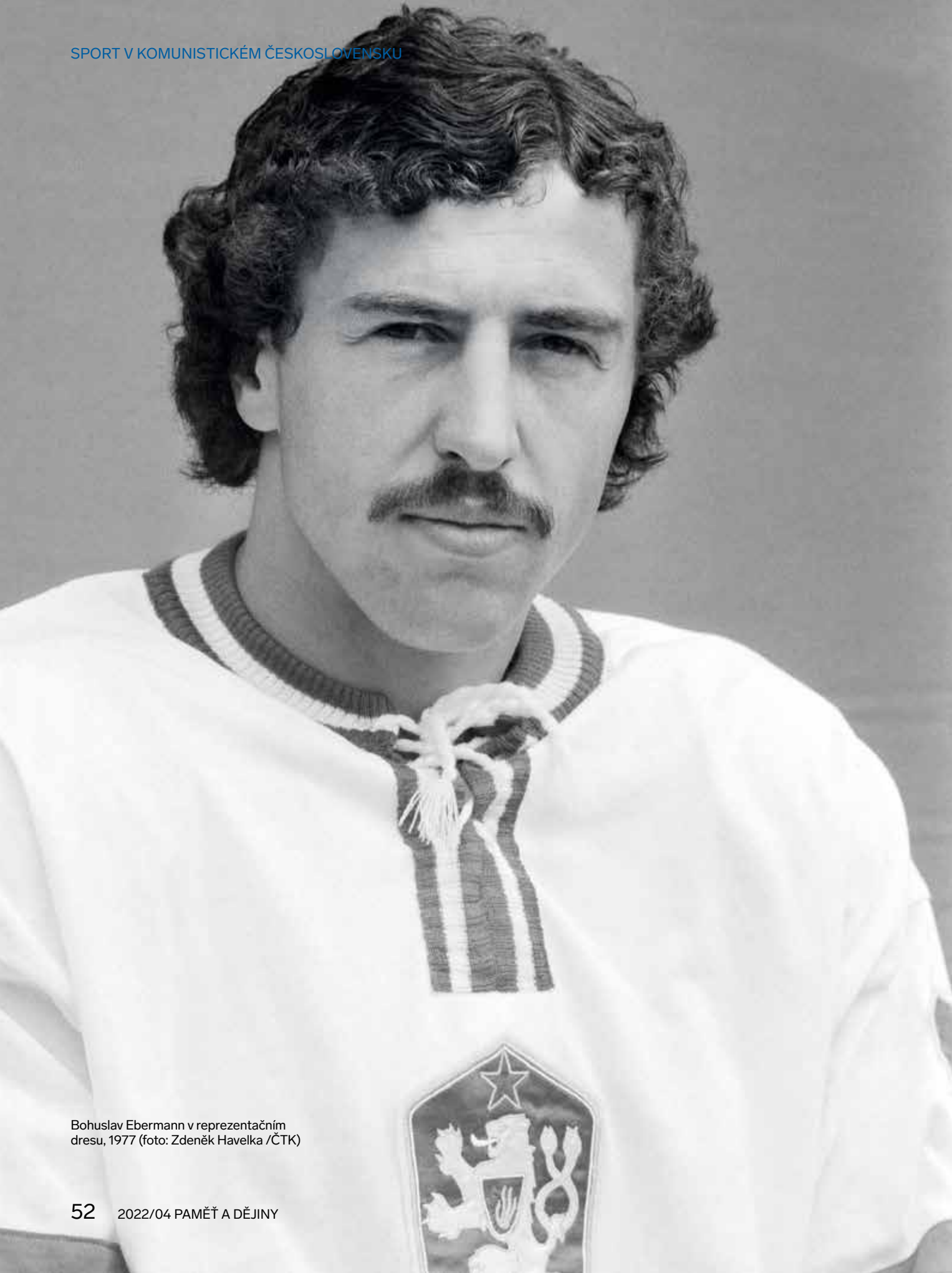
Když jsme tam přijeli v roce 1981, nějaký velký rozdíl jsme neviděli. Ano, bylo tam vše čistší a upravené, ale chování lidí bylo zhruba stejné jako u nás. Jak říkáte, je to kousek za hranicemi a mentalita lidí je podobná. Že byli v něčem dál, to bylo jasné. V obchodcích bylo už tehdy to, co je tady až dnes. Ale jinak na tom byli stejně, jen mluvili jinou řečí.

V čem tkví kouzlo hokeje?

Když ho někdo umí, tak je radost se na to dívat!

Hokejové mužstvo ČSSR pro zimní olympijské hry v Innsbrucku. Sedící zleva: Jiří Crha, Jiří Holík, trenér Ján Starší, předseda výboru Svazu ledního hokeje ÚV ČSTV dr. Zdeněk Andršt, trenér Karel Gut, František Pospíšil a Jiří Holecěk. Stojící uprostřed zleva: masér Pavel Křížek, Jiří Bubla, Miroslav Dvořák, Jaroslav Pouzar, Bohuslav Šťastný, Jiří Novák, Oldřich Machač, sekretář výboru Svazu ledního hokeje ÚV ČSTV Oldřich Fairaizl a lékař MUDr. Otto Trefný. Stojící nahoře zleva: Vladimír Martinec, Josef Augusta, Eduard Novák, Ivan Hlinka, Milan Kajkl, Bohuslav Ebermann, Milan Nový a Milan Chalupa. (foto: ČTK)

Bohuslav Ebermann v reprezentačním dresu, 1977 (foto: Zdeněk Havelka /ČTK)

Měli jsme chuť „Rusáky“ porážet

S Bohuslavem Ebermannem o moci stranických funkcionářů nad hokejisty, proč odmítal lukrativní nabídky z NHL a emigroval až po konci své hokejové kariéry

JAROSLAV ROKOSKÝ

Bohuslav Ebermann spojil hokejový život s klubem Škoda Plzeň. V roce 1976 vybojoval s reprezentačním mužstvem stříbrnou olympijskou medaili a o rok později se stal mistrem světa.

První hokejovou ligu jste začal hrát v roce 1966, tedy v necelých sedmnácti letech. Jaké bylo pro kluka z venkova přijít do kabiny prvního mužstva?

Já byl původně „rybníkář“, odkojený vochovským rybníkem. Za žáky Spartaku Plzeň jsem začal hrát v roce 1956, a všechno jsem tak prožíval se svými kamarády. Řešil se tenkrát generační problém a došlo na doplnění dospělých několika juniory. Tým začal trénovat Vlastimil Sýkora, který vzal mě, svého syna Marka, Sašu Burdu, Karla Trachtu a Jirku Neubauera do áčka. Tím nám nastartoval kariéru. Z kabiny starých borců jsme byli trochu vykulení, ale měli jsme tam velkého zastánce Standu Sventeka, který nad námi držel ochrannou ruku.

Kde vás zastihla invaze vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968?

Narukoval jsem 1. července na vojnu do Dukly Jihlava. Tam jsem absolvoval normální přijímač, a protože jsme

byli úplní nováčkové, tak když první mužstvo odjelo na zájezd na Západ, nás nechali doma a převeleli do Dukly Hodonín. A právě tam mě zastihl 21. srpen. Neměli jsme žádné zbraně, samopaly nám zamkli. Koukali jsme na ruské tanky, jak jezdí okolo... Bylo to strašné! Přicházely k nám zprávy, že Dukla Jihlava dostala nabídku hrát německou ligu, švýcarskou ligu a že se už nevrátí. Ale když jste voják a emigrujete, je to dezerce a za tu je vysoký trest. Takže se vrátili. My nováčkové jsme jeli zpátky do Jihlavy, kde se dělal výběr, kdo se dostane do áčka. Po týdnu přípravy za mnou přišel Standa Neveselý (asistent trenéra Jaroslava Pitnera - pozn. aut.) a zeptal se mě: „Co, mladej, chceš zůstat v Dukle Jihlava?“ Odpověděl jsem mu: „Soudruhu majore, to je zbytečná otázka, to je jasný, že tu chci zůstat!“ A zůstal jsem.

První utkání jsem hrál ve třetí lajně se Zdeňkem Mrázem (narukoval z Komety Brno) a Frantou Vorlíčkem (narukoval ze Sparty Praha). Hráli jsme doma proti Kometě Brno a prohráli jsme 0:7... To byl tedy debut! (smích) Druhý zápas jsme jeli hrát

do Zlína, tehdy Gottwaldova, což byl nováček první ligy. Po první i druhé třetině jsme prohrávali. Pamatuju si to jako dnes. Trenér Pitner přišel do kabiny a říká nám: „Stáhneme to na dvě pětky, abychom se dostali víc do tempa.“ Říkal jsem si, že si nebudu ani zavazovat brusle, protože budu sedět na střídačce. „Řeknu vám sestavu,“ pokračoval Pitner. „První pětka - Suchý, Šmíd, Holík, Holík a Ebermann.“ Koukal jsem na něj jak vykulený! A pak jsem hrál celou sezonu s Holíky.

Jaké to bylo hrát s bratry Holíky v první lajně?

To byla hokejová škola. Pocta! Vezměte si, že jsem 1. července narukoval jako hráč z druhé ligy. To bylo úžasné! Pérovali mě. Jarča Holík řval ale na všechny a Jirka mi před každým zápasem kontroloval hokejku, jestli ji nemám moc zahnutou, aby mi neutíkaly puky. Já jsem levák, hrál jsem s nimi pravé křídlo přes ruku.

Na ledě pravé křídlo, v kasárnách střelec tanku - jaká to byla vojna?

(smích) My jsme měli v tom tanku, když jsme dělali střelby, jenom matorážku, tam nebyly žádné granáty. Výcvik jsme měli vždycky po sezoně. Já měl potíž se tam vejít, tank je malý, a kdo má přes 180 cm, mlátí se tam do hlavy. Na vojnu ale vzpomínám rád. Byla dobrá, naučila nás pořádku.

Mistrovství světa v ledním hokeji v Helsinkách v roce 1974, utkání ČSSR–SSSR. Českoslovenští reprezentanti, zleva: Richard Farda, Bohuslav Ebermann a brankář Jiří Holeček. (foto: Zdeněk Havelka / ČTK)

Hrálo se třeba doma v pátek v Jihlavě, vyhrálo se, velká euforie – a druhý den ráno chodil Standa Neveselý a kontroloval nám komínky. Kdo neměl věci složené, tomu je vyházet oknem na dvůr. Kluci si pak hledali košile na té hromadě...

V sezonách 1968/69 a 1969/70 jste vyhrál titul s Jihlavou. Proč se to nikdy nepovedlo s domovskou Plzní?

Neměli jsme nikdy takový výběr hráčů, jaký byl v Jihlavě. Vždycky jsme byli spíš průměrný mančaft. Za mé éry, když jsem hrál v Plzni, jsme byli maximálně na pátém místě, výš jsme se nedostali.

V národním mužstvu jste debutoval v prosinci 1968 proti Kanadě. Potom jste stále reprezentoval, ale světové šampionáty vás mýjely.

Na své první mistrovství světa jste odjel až v roce 1974.

Po debutu v Kanadě jsem se vrátil domů a hráli jsme v Bratislavě, kde jsem si naštlpl ruku. Vypadl jsem na dva měsíce z národa a zpátky se dostat bylo těžké. Tenkrát tam byla obrovská konkurence – Ríša Farda, Venca Nedomanský, Jarda a Jirka Holíkové. Vždycky jsem byl ve výběru na mistrovství světa a pak jsem jel domů...

Zpátky do národního mužstva jste se ale dostal a pak nepřetržitě reprezentoval až do roku 1981. Jak těžké bylo tehdy porazit sbornou, která vyhrávala šampionáty jako na běžícím páse? Co na „Rusáky“ platilo?

Měli velký výběr. My jsme mohli dát dohromady jedno vynikající

družstvo, oni jich mohli dát dohromady třeba pět. Platilo na ně dát gól první a znervóznit je. My jsme je mohli porazit, ale oni nás porazit museli. Nic jiného než první místo pro ně neexistovalo.

Nabádali vás trenéři a funkcionáři v sedmdesátých letech, abyste sovětské hráče zbytečně neprovokovali, aby to nevyvolávalo vášně a protesty v hledišti?

Vůbec ne, nikdo nám nic neříkal. Ale my jsme byli proti nim vždycky hodně namotivovaní, protože jsme věděli, jakou to udělá celému národu radost.

Setkávali jste se v národním mužstvu s „Rusáky“ v rámci proklamované československo-sovětské družby?

Někdy ano. Když u nás bylo mis-

trovství světa nebo když to vedení zorganizovalo.

Oficiálně jste byli amatéři, ale ve skutečnosti profesionálové. Jaké jste měli jako hráči povinnosti ke Škodě Plzeň?

My jsme jenom trénovali a každý měsíc jsme si chodili do továrny pro výplatu. Franta Pospíšil to jednou krásně pojmenoval, že jsme profesionálové s amatérskými podmínkami. Když jsem se vrátil z vojny, můj první nástupní plat ve Škodovce byl 1 380 korun měsíčně. Za každý vyhraný zápas v lize bylo 400 korun, tím se dalo vydělat něco navíc, ale musel jste vyhrávat. A jaké jste měli povinnosti? Dobře reprezentovat Škodovku.

A když někdo udělal průšvih?

Tak ho poslali do práce, tenkrát se trestalo prací! (smích) Stávalo se to ale málokdy. Dotyčného pak dali do kovárny nebo do slévárny, kde třeba uklízel.

Za co padaly nejčastěji pokuty?

Bohuslav Ebermann (19. září 1948)

Počet ligových utkání: 419 (2x mistrovský titul s Duklou Jihlava)
 Počet ligových branek: 211
 Číslo dresu ve Škodě Plzeň: 25
 Reprezentační kariéra: 1968–1981 (mistr světa 1977, stříbrný z olympijských her 1976)
 Počet startů na mistrovství světa: 6 (1x zlato, 4x stříbro, 1x bronz)
 Počet startů na olympijských hrách: 2 (1x stříbro)
 Počet startů na Kanadském poháru: 1 (1976, finále)
 Počet zápasů za národní mužstvo: 177
 Počet branek za národní mužstvo: 80
 Číslo dresu v národním mužstvu: 25
 Přeždivka: Bogan
 Člen Síně slávy českého hokeje

Já jsem žádné pokuty nedostával, já byl strašně hodný hráč. Mohly být pokuty za zbytečné vyloučení, že to odneslo mužstvo, že prohrálo. Za pozdní příchod na trénink se to někdy řešilo pokutou, ale ty pokuty nebyly veliké. Byli jsme pod takovým dohledem, že jsme ani žádné kraviny nedělali. (smích)

Chodili jste spolu na pivo?

My jsme byli taková velká rodina.

Hráli jsme spolu dvanáct let, znaly se naše manželky, znaly se naše děti. Slavily se společně svatby, narozeniny, prostě všechno možné. Vidali jsme se vlastně furt.

Maturoval jste na průmyslové škole a po návratu z vojny jste začal studovat pedagogickou fakultu v Plzni, aprobaci tělesná výchova a zeměpis.

Studium jsem končil v roce 1980. Hrál jsem hokej a studoval externě, dostával jsem od kamarádů přednášky a chodil na zkoušky. Chtěl jsem mít pojistku do dalšího života, až skončím. Protože hokejová kariéra je krátká.

Jakou roli hrály místní stranické orgány? Promítaly se do chodu mužstva nějaké vnější vlivy?

My jsme v roce 1978 v památném utkání s Duklou Trenčín spadli z první ligy (o sestupu rozhodla až 17. série trestných střelení na neutrální půdě v Brně - pozn. aut.). V národním mužstvu jsem už hrál s Vládou Martinem a Jirkou Novákem z Pardubic. A Pardubice mě

Ivan Hlinka (vlevo) a Bohuslav Ebermann se snaží překonat kanadského brankáře Dona McLeoda, 1974 (foto: Jiří Kruliš / ČTK)

Mezinárodní hokejový turnaj o Pohár Rudého práva. Kapitán československého týmu Bohuslav Ebermann přebírá pohár za druhé místo od předsedy ÚV ČSTV Antonína Himla, vlevo Zdeněk Andršt ze Svazu ledního hokeje. (foto: Libor Hajský / ČTK)

chtěly. Trenéři národa Karel Gut a Ján Starší prosazovali, abych tam šel, tady to ale muselo projít jedním hokejovým oddílem, na kterém byl přítomen předseda stranického výboru Škodovky a ten řekl: „*Nikam nepůjde, bude tady!*“

V národním týmu v sedmdesátých letech často společně hrály klubové dvojice. Vy jste jednu takovou vytvořil s Milanem Kajklem, výborným obráncem Škodovky. Oba jste reprezentovali ČSSR i na olympiádě v Innsbrucku 1976. Od zlata vás tam dělilo pět minut...

Ano, vedli jsme 3:1. Nepovedlo se to, protože jsme tam měli jednoho „velkého kamaráda“, německého rozhodčího Kompallu. Vyloučil nám dva hráče, Edu Nováka a Frantu Kaberleho. „Rusáci“ hráli přesilovku, snížili na 3:2 a pak vyrovnali na 3:3. A v tu chvíli to pro ně byl vyhraný turnaj, protože se hrálo na skóre a oni dávali hodně gólů. A půl minuty před koncem nám dali ještě na 3:4...

Co ta podivná „dopingová aféra“ kapitána týmu Františka Pospíšila? Lékař Otto Trefný mu dal

kodein, který byl na seznamu nepovolených léků...

Tenkrát jsme tam měli velikánský problém, onemocněli jsme chřipkou a pak se stalo to, co říkáte. Prohráli jsme kvůli tomu kontumačně s Polskem. Svaz dostal velkou pokutu, Trefný byl potrestán. Franta nesměl hrát, a to byla velká ztráta, byl to náš stěžejní obránce. A navíc jsme hráli s tou chřipkou. Místo toho, abych si lehl jako půlka mančafu, šel jsem hrát. Bylo nás jen pár. Odnesl jsem to – kritizovali mě, že jsem nedal žádný gól...

A nevzali vás pak na šampionát do Katovic...

Přesně, jenom kvůli tomu. Potom byla nominace, tady jsem měl trenéra Habra (trenér Škody Plzeň v letech 1973 až 1978 – pozn. aut.). A když se o mně mluvilo, tak místo aby mě podržel, řekl: „*Když máte lepšího, tak ho neberte.*“ A tím pádem jsem vypadl z nominace národního mužstva a vrátil se pak až na mistrovství světa ve Vídni.

Na prvním ročníku Kanadského poháru 1976, kde se poprvé sešli

nejlepší hokejisté světa včetně profesionálů z NHL, jste ale reprezentovali. Co jste tehdy o NHL věděli?

Zpráva bylo pomálu, ale sledoval jsem to odmalička. Moje oblíbené mužstvo bylo Toronto Maple Leafs. Sehnal jsem někde nějaké jejich fotky. To víte, měli jsme napumpovanou hlavu, že to jsou nejlepší hráči světa. Nevěděli jsme, jestli s nimi budeme vůbec schopní hrát.

Obavy byly úplně zbytečné. Hvězdy NHL jste v prvním zápase porazili gólem Milana Nového. Nabídky ze zámoří se musely jenom hrnout...

Potom byla ještě taková série, Kladno a Pardubice tam hrály s profíky a já posílil s několika reprezentanty Pol-di Kladno. Dva zápasy jsme vyhráli, v Chicagu a Torontu, jeden remizovali s New York Rangers a jeden prohráli v Clevelandu. Tam jsme se už viděli doma a hráli špatně. Krásný zážitek to byl v roce 1978. Proti Chicagu jsme vyhráli 6:4 a já dal Tonyemu Espositovi tři góly! Po zápase jsme byli na večeri, přišel tam Stan Mikita (kanadský hokejista slovenského původu, legenda Chicaga – pozn. aut.) a ptal se: „*Který je ten Ebermann?*“ – „*To jsem já.*“ – „*Hele, tady máš smlouvu. Už ti to připravili – 350 tisíc dolarů na sezonu. Podepiš to a hned tu zůstaň.*“ – „*Stane, já mám doma manželku a dítě, já tady zůstat nemůžu.*“ – „*Přes Červený kříž to zařídíme.*“ Nepodepsal jsem.

V roce 1974 emigrovali hokejoví reprezentanti Václav Nedomanský a Richard Farda, potom ještě bratři Štastní, dále Vítězslav Ďuriš, Miroslav Fryčer a další výborní hokejisté...

„Velikáni“ nahoře zjistili, že je to ostuda, že musí dobří hráči utíkat, a rozhodli se, že nás budou pouštět. V roce 1981 jsem tedy byl oficiálně draftovaný do Detroitu. To už tam byl Venca Nedomanský manažerem a volal mi: „Přijď, budu nad tebou držet ochrannou ruku.“ To jsem zase kvůli mé bývalé ženě neudělal. Lákalo mě to, ale měl jsem zodpovědnost vůči rodině.

Při vaší rychlosti byste měl velkou šanci se prosadit.

Jedni mi říkali, ať tam jdu. Největším podporovatelem byl trenér Luděk Bukač. „Oni tě nedohoní,“ říkal mi. Druhá půlka zase říkala: „Ty vole, ty až tam půjdeš, tak ti zlámou ruce, nohy. Bereš jim práci. Nemají Evropany rádi.“ Tím mě trochu zviklali. Potom mi zavolal Jirka Novák, že má dva fleky v Lausanne, tak jsem šel tam.

Na Západ s reprezentací vyjžděli příslušníci Ministerstva vnitra, kteří měli za úkol vás hlídat, zabráňovat, abyste se stýkali s emigranty, a dohlédnout na to, abyste se vrátili do ČSSR. Jak jste na ně nahlíželi?

My jsme moc neřešili, jestli nás sledují, nebo nesledují. Jednou jsme byli s národním mužstvem na soustředění v Landshutu. V té době tam utekli Josef Cvach a Rudolf Hejtmánek ze Sparty. „Očka“ věděla, kdo kde byl. Ríša Farda říkal: „Trošku je doběhneme.“ A pak nám řekl: „Kluci, teď jsem mluvil s Pepíkem Cvachem. Máme s ním sraz v tomhle hotelu.“ Oni tam běželi a my jsme byli jinde... (smích)

Věděli jste, kdo to je?

Věděli, protože vždycky přišel někdo,

koho jsme neznali. Některým to bylo i blbý. Necítili se mezi námi dobře. Věděli, že jsme na ně naštvaní.

Prohlíželi vás na hranicích?

Vždycky když se vracím přes Rozvadov, u toho parkoviště vpravo si vzpomenu, jak jsme tam stavěli a vyplňovali celní prohlášení. A čekali, jestli nás budou prohlížet, nebo ne. A vždycky když nás prohlíželi, bylo to na udání...

Projevovalo se v národním mužstvu nějaké pnutí nebo rivalita mezi Čechy a Slováky?

Nezažil jsem to. Se Slováky jsme byli na vojně, bylo to normální. Vedle mě seděl v kabině Vlado Dzurilla, který mě vždycky uklidňoval... To byl bezvadný kluk.

Mistrovství světa a Evropy v roce 1978 v ledním hokeji v Praze, utkání ČSSR–Švédsko. Bohuslav Ebermann se raduje z první branky československého týmu, kterou vstřelil do sítě Gorana Högesty. (foto: Jiří Kruliš / ČTK)

Říkalo se, že jedna pětka musí být slovenská...

V roce 1978 bylo mistrovství světa v Praze. Na první zápas jsem byl nominovaný s Peterem a Mariánem Štastnými, to ještě Anton nehrál. Marián si mě vzal stranou a říkal mi: „*Ted' jsme tady na mistrovství světa a my jsme tady od toho, abychom byli nejlepší lajna. Jdeš do toho s námi?*“ (smích) Tak jsem řekl: „*To je jasné, že do toho s vámi jdu!*“ Byli dost ambiciózní.

Váš nejlepší šampionát bylo mistrovství světa ve Vídni 1977. Československo se stalo mistrem světa, byl jste vyhlášen nejlepším útočníkem turnaje, dal jste rozhodující gól v zápase se Švédskem, který jsme pak mohli vidat ve znelce pořadu Branky, body, sekundy.

Tenkrát se mi velice dařilo. Do každého zápasu jsem nastupoval s velkou radostí a vervou, že se mi bude dařit. Vybavuje se mi vítězství nad „Rusáky“ 4:3. A další věc, která se mi z toho mistrovství vybaví, je negativní, jak jsme hráli poslední utkání s Kanadou 2:8. To byli normální blázni! Paieement, McKechnie a další nás celou dobu mydlili a zastražovali a my na to nebyli zvyklí.

Vždycky se vám ale dařilo proti Švédsku.

Za celou kariéru, co jsem hrál proti Švédsku, jsem prohrál snad jen jednou. Ve Švédsku jsem měl přezdívku „švédský vrah“. Třeba ten gól ve Vídni, co jsem dal na konečných 2:1. Lindgren na mě hrál „osobku“ a celý zápas mě řezal. Domluvil jsem se s Vládou Martincem, že když vyhraje bule, vyrazím a on mi to hodí dopředu takovou žabkou. Lindgren tam stál, přeskočilo mu to hokejku a já jsem dal vítězný gól.

Na šampionátu 1978 v Praze jste mohli dosáhnout zlatého hattricku. V rozhodujícím zápase však americký rozhodčí Pierce chybně

odvolal gól Vladimíra Martince. Sborná zvítězila 3:1 a tento jediný gól okradl Československo o třetí triumf za sebou.

Tenkrát jsme si mysleli, že vyhraje me. V prvním zápase jsme „Rusáky“ porazili 6:4. Ke konci předposledního zápasu se Švédskem jsem narazil do branky, která byla tehdy napevno. Pochroumal jsem si kyčel a ten druhý zápas s „Rusákama“ nedohrál. Po první třetině jsem musel zůstat na střídačce. Byli jsme smutní a pak přišel do kabiny předseda ČSTV Antonín Himl a řekl nám: „*Dneska by ty ‚Rusáky‘ porazili i Švýcaři.*“

Jak vypadala přijetí u Gustáva Husáka na Hradě?

Přece jen jsme to brali jako poctu, byl to prezident. Největší legrace byla, když Husák přišel a měl cigarety. Zeptal se nás: „*Kdo si dá?*“ Vláda Martinec a další kuřáci si vzali. Trenér říkal: „*Oni nesmějí kouřit.*“ A Husák mu na to odpověděl: „*Súdruh trenér, tady poroučím já!*“ (smích) Jediný, koho hokej opravdu zajímal, byl předseda vlády Vladimír Štrougal. Ostatní, jako městský tajemník KSČ v Praze Antonín Kapek a ta družina okolo, ty ne. Brali to jenom jako „*reprezentaci socialistické vlasti*“. Byla to pro ně velká reklama.

Úspěšní sportovci dostávali státní vyznamenání.

To si už nepamatuji, protože to pro mě nebylo důležité. Dostávali jsme titul Mistr sportu a Zasloužilý mistr sportu.

Turnaj na zimních olympijských hrách v roce 1980 v Lake Placid se mužstvu vůbec nevydařil, reprezentace skončila až na pátém místě. Tehdy jste byl vlajkonošem československé výpravy a kapitánem týmu. Jaké byly příčiny neúspěchu?

Začalo to už tím, že Ivan Hlinka byl

zraněný a nemohl s námi jet. A v prvním utkání si zlomil ruku Vláda Martinec, takže tam nebyli dva naši klíčoví hráči. Mužstvo se navíc generačně obměňovalo, už tam nebyli ani brankáři Holeček a Dzurilla. Potom na nás vltli Američané a dali nám 7:3. Po olympiádě se na nás doma vrhli novináři. My jsme ale logicky moc výřeční nebyli... Dostali jsme náter v novinách, nás staré z národačku vyřadili. A pak přišlo mistrovství světa v Göteborgu v roce 1981 a byli jsme tam zpátky, protože za nás ještě neměli náhradu. To byl můj poslední šampionát.

Tehdy vám bylo 33 let a draftoval vás Detroit Red Wings. Byl jste první československý hráč, kterému se naskytla možnost odejít legálně do zámoří. Již jste zmiňoval, proč jste ji nevyužil. Místo toho jste odešel do švýcarského Lausanne a potom do francouzského Grenoble. Jaký byl hokejový a osobní život za železnou oponou?

Lausanne je krásné město u jezera a je to kousek do hor. Jezdit na lyžích jsme ale měli zakázáno, protože kdybychom se zranili, nedostali bychom žádnou pojistku. To jsme měli ve smlouvě. Jinak to tam ale bylo bezvadné! S Jirkou Novákem jsme tam byli dva roky. Potom ale přišel nový prezident klubu, který byl magor a říkal, že nechce v mančaftu „komunisty“... Já přitom v KSČ nikdy nebyl. Vzal místo nás Kanadany a spadli z ligy... Šel jsem pak do Grenoble a Jirka Novák do Villard-de-Lans, které je 25 km od Grenoble. To byla velká rivalita. Fanoušci se hádali, kdo je lepší. Jestli já, nebo Jirka. Tam se mi hrálo dobře, tam jsem vynikal. Dali mi přezdívku „TGV“ podle toho jejich rychlovlaku. (smích) Dcery tam chodily do školy, naučily se perfektně francouzsky, vystudovaly tam, vdaly se. Jedna žije u Ženevy, druhá u Lausanne. Jen škoda, že je to k nim 800 kilometrů...

Přemlouvali vás, abyste vstoupil do KSČ?

Bohuslav Ebermann na současném snímku ještě jako starosta Vochova (foto: Jaroslav Rokoský)

Když byl v Plzni trenérem Míla Vinš, celou sezonu do mě hučel, abych se k nim dal. Ale to jsem nemohl. Vždycky jsem přišel domů a říkal mámě, že tam nepůjdu, že by se děda v hrobě osmkrát obrátil! Sebrali mu pilu a vyhodili ho z ní, a já bych šel do partaje...

Kolik si z vašeho příjmu nechával Pragosport?

Hodně, asi 45 procent. Když jsem končil v Plzni, měl jsem 3 500 korun měsíčně plus prémie. V zahraničí jsem dostal plat 140 tisíc korun, takže to byl rozdíl!

Odmítl jste spousty nabídek na emigraci, když jste byl ve vrcholné hokejové formě, a nakonec jste emigroval v roce 1987.

Končil jsem v Grenoblu jako hráč

Vždycky když se vracím přes Rozvadov, u toho parkoviště vpravo si vzpomenu, jak jsme tam stavěli a vyplňovali celní prohlášení. A čekali, jestli nás budou prohlížet, nebo ne.

a žádal jsem, aby mi prodloužili výjezdní doložku, abych tam mohl působit jako trenér. Soudruzi ale řekli: „Ne. Musíš se vrátit na tři roky do ČSSR, tady trénovat, a pak můžeš zase jít.“ Doma jsem to povídal bývalé ženě a ta reagovala slovy: „Jeď do bytu a přivez mi to a to.“ Jel jsem. Zkusil jsem ještě vyjednat v Praze, ale marně. „Byl jsem se zeptat na Pragosportu a neprodlouží mi to,“ volal jsem jí nazpátek. „Já už se nevrátím, jestli chceš vidět děti, tak se vrať do Grenoblu,“ řekla mi, a tak jsme celá rodina emigrovali. Naštěstí se to za dva roky otočilo. Mezitím mi tady ovšem komunisti

všechno vzali. Byt na Lochotíně mi zabavili s veškerým vybavením, rozestavěný barák v Plzni... Měl jsem ještě dům ve Vochově, kde bydlela moje máma. Než jsem emigroval, přepsal jsem ho na ni, ale komunisti to neuznali, a tak bydlela sice v mém vlastním domě, ale platila tam nájem!

V čem myslíte, že tkvělo kouzlo vaší hokejové generace?

Naše jediná motivace, jak se z toho tehdejšího marastu tady dostat, bylo uspět. Snažili jsme se. Ta naše generace asi byla nadaná, ale taky pracovitá, protože bez práce je vám nadání k ničemu. Měli jsme chuť „Rusáky“ porážet. Když se vyhrálo, tak lidi jásalí a měli radost. Na chvíli se dostali z té deky, která na nich ležela. To pro nás bylo zadostiučinění: „Tak, teď jsou hospody plný a už to jede!“ (smích)

„Taková ostatně byla éra“

Jak fungoval státem řízený doping v Československu z perspektivy vzpírání

VÍT POLÁČEK

Pro dějiny státem organizovaného systému dopování sportovců v komunistickém Československu a dějiny dopingu ve sportu vůbec můžeme za zlomové považovat letní olympijské hry v Mnichově v roce 1972. Teprve dva roky před jejich konáním totiž mezinárodní atletická federace IAAF uznala anabolické steroidy za doping.¹ I přesto ale nebyly v Mnichově ještě organizovány dopingové kontroly, jak je známe dnes. Místo nich v dějišti her proběhla anonymní anketa mezi účastníky, v níž ze vzorku 9 886 respondentů 85 procent přiznalo užití prostředků spadajících do této kategorie.²

 V první půli sedmé dekády minulého století se sportovní svět v uvažování o dopingu a jeho kontrole nacházel na přelomu. Už ve druhé polovině šedesátých let došlo k zákazu například snadněji odhalitelných amfetaminů, ale kontroly odhalující anabolika byly plánovány poprvé až pro Mistrovství Evropy v lehké atletice, které se konalo v Římě v roce 1974.

Mnichovská olympiáda však v otázce dopingu a uvažování o něm nestála jen na rozhraní technologického a legislativního, ale především politického. Po druhé světové válce

do olympijských her v Helsinkách v roce 1952 se němečtí sportovci nesměli tohoto mezinárodního podniku vůbec zúčastnit. Sestavování jejich olympijských výprav později navíc komplikovalo rozdělení země mezi jednotlivé okupační zóny.³ Do olympiády v Mexiku závodili sportovci z Německé spolkové republiky a Německé demokratické republiky, tedy z částí země, které se ideologicky vymezovaly jedna proti druhé, pod společnou vlajkou. To se mělo změnit právě v roce 1968 a s vidinou prvního vystoupení samostatné reprezentace iniciovali východní Němci už v roce

1964 svůj vlastní výzkum aplikace anabolik a jejich vlivu na sportovní výkon. Tento výzkum byl přísně utajený, i když tehdy nešlo o nic nelegálního, protože anabolika ještě nebyla zakázaným prostředkem (viz výše). Výsledky mexických her, na nichž východoněmečtí sportovci získali devět zlatých, devět stříbrných a sedm bronzových medailí a jejich země se umístila na 5. místě v celkovém hodnocení národů, dokonce před svým západním sousedem, potvrdily funkcionářům z Německé demokratické republiky (NDR) efektivitu použitých prostředků a povzbudily je směrem k přípravě na nadcházející olympiádu. Ta se měla konat ve Spolkové republice Německo (SRN), tedy v zemi jejich hlavního politického rivala, a proto byl požadavek na úspěch více než rozkazem. Ideologicky a propagandisticky své stanovisko a pozici svých reprezentantů vládnoucí strana SED (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, Jednotná socialistická strana Německa) formulovala následovně: *„Třídni boj na sportovním poli dosáhl takového stupně, že už není principiálně žádného rozdílu mezi ním a vojenskou rovinou. Tak jako voják NDR, který na státní hranici vzdoruje svému imperialistickému nepříteli z NATO, musí i sportovec z NDR vidět*

1 STÁRKA, Luboslav: *Podpůrné prostředky ve sportovním tréninku. Studijní materiály doškolování trenérů, metodiků, psychologů, lékařů ve vrcholovém sportu 1980-1981*. ÚV ČSTV (materiál vydaný pro vnitřní potřebu), Praha 1980. Citováno podle kopie uložené v *Archivu oddělení tělesné výchovy a sportu Historického muzea Národního muzea*, f. Václav Pacina, neuspořádáno.

2 Tamtéž.

3 Her v roce 1952 se zúčastnilo s vlastní samostatnou výpravou například Sársko, tehdy pod francouzskou správou.

Letní olympijské hry v Mnichově skončily pro Československo ve srovnání s předchozí olympiádou neúspěchem. Zleva místopředseda ÚV ČSTV Miroslav Hlaváček, stříbrný medailista Pavel Svojanovský, trenér veslařů Václav Lusk, neidentifikovaná žena, stříbrný medailista Oldřich Svojanovský, dvojnásobný medailista, kormidelník stříbrné dvojky bratrů Svojanovských Vladimír Petříček, předseda ÚV ČSTV Antonín Himl a olympijský vítěz v hodu diskem Ludvík Daněk. (foto: ČTK)

ve sportovci ze SRN svého politického soupeře.⁴ Státem řízený systém utajovaného dopování sportovců v NDR se týkal vybraných, zejména olympijských sportovních disciplín, u nichž výzkum potvrdil efektivnost tohoto postupu, a v rámci nich byl v podstatě plošný. V roce 1970 tak měla být anabolika údajně podávána na všem reprezentantům, kteří se na mnichovské hry připravovali. Masivní vzestup východoněmecké výkonnosti a především úspěchy jen těžko mohly uniknout pozornosti sportovců, trenérů a funkcionářů v okolních zemích.

PO ÚSPĚCHU PROPADÁK

Z československého hlediska představovaly olympijské hry ve Spolkové republice Německo úplně jiný politický problém. Předchozí hry v Mexiku byly jedny z neúspěšnějších v dějinách země. Výprava (i díky fenomenálním výkonům gymnastky Věry Čáslavské) přivezla třináct medailí, z toho sedm zlatých, a umístila se v hodnocení zemí na sedmé příčce. Politicky ale mělo vystupování reprezentantů země čerstvě okupované vojsky Varšavské smlouvy protestní charakter. Diváci mohli sledovat úspěch československých sportovců, kteří dávali současně najevo svůj nesouhlas s přítomností cizích vojsk v zemi a verbálně i symbolicky

podporovali politické představitele předchozího reformního procesu.

O čtyři roky později byla situace diametrálně odlišná. V Československu již probíhala normalizace a vládnoucí garnitura měla zájem na tom, aby hry nabídl domácímu publiku obdobný úspěch, ale se „správným politickým podtextem“, nebo přinejmenším alespoň bez politických excesů, a tím vlastně potvrdily, že se vše vrátí do „normálu“ a rok 1968 byl jen krátkodobým vybočením z linie. Ústřední výbor Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) kvůli tomu dokonce projednával, jestli do Mnichova dovolí odjet jako pozvaným hostům Emilu Zátopkovi a Věře Čáslavské, tedy olympijským legendám, které se ale velmi hlasitě vyjádřily proti okupaci země.⁵

Nutno říci, že výkon československé výpravy zůstal hluboce za očekáváním, což mělo za následek propad v bedlivě sledované tabulce národů o celých jedenáct příček. Neuspokojivé vystoupení se tak logicky stalo základem pro úvahy, jak československý sport reformovat, aby

neztratil kontakt s konkurencí. Je velmi pravděpodobné, že ústřední výbor Československého svazu tělesné výchovy (ÚV ČSTV) se tématem anabolik nebo obecněji dopingů zabýval již dříve, ale první písemný pramen, který takovoto uvažování dokazuje, pochází až z března 1976. Vztahuje se k finišující přípravě na olympijské hry v Montrealu téhož roku, shrnuje poznatky pracovní skupiny, jejíž složení bohužel neznáme, a dává doporučení ohledně dopingů předsedovi ÚV ČSTV Antonínu Himlovi. Pracovní skupina tvrdí, že nepoužívání anabolik by pro československé sportovce představovalo jasný hendikep v soutěžení s ostatními sportovci, a navrhuje pro doping vyčlenit jednotlivé sportovní disciplíny, u kterých má podle ní aplikace anabolik smysl a které mají olympijskou prestiž. Konkrétně jsou zmíněny atletika, judo, kanoistika, šerm, veslování, vzpírání, moderní pětiboj a plavání. Přinejmenším v tomto bodě lze vysledovat určitou podobnost s východoněmeckým systémem státem řízeného dopingů, jenž v té době fungoval již

4 BRAUN, Jutta: „Informeller Mitspieler“ – Mielke und der Sport. In: MÜNKEL, Daniela (ed.): *Staatssicherheit. Ein Lesebuch zur DDR-Geheimpolitik*. BStU, Berlin 2015, s. 86 (překlad z němčiny autor).

5 *Národní archiv* (NA), f. KSČ-ÚV 1945-1989, Sekretariát 1971-1976, sv. 23, a. j. 36/32, Zápis 36. schůze sekretariátu ÚV KSČ konané dne 25. dubna 1972.

dlouhých dvanáct let. Právě prostředím vzpírání nám poslouží k popisu fungování a problémů československého systému státem řízeného dopování sportovců v letech 1976–1989.

Vraťme se do klíčového období kolem mnichovské olympiády. Změn, které se odehrávaly ve světovém sportu, si totiž přirozeně nevšimli jen sportovní funkcionáři a politici (příčemž řada z nich obě tyto funkce a kariéry podobně jako zmíněný Antonín Himl kombinovala), ale také trenéři a sportovci a tlak jednak stále úspěšnější konkurence, stejně jako politická objednávka dopředu naplánovaných umístění je nutily k vlastní „iniciativě“. *„Tenkrát se tomu snad ještě ani neříkalo anabolika. Brali jsme směšně malé dávky... Jednou v roce, tři týdny před vrcholným závodem sezóny. Ze začátku od jednoho, slyšíte dobře, od jednoho do pěti miligramů. Tak málo neberou dneska ani dorostenci... [...] Vidím starýho [vzpěrače Oldřicha] Lexu, jako by to bylo včera, chodil na soustředění s německým časopisem Schwere Athletik a říkal: ‚Kurva, ve světě se něco děje, to není jinak možný, oni něco žerou, protože jsou samá medaile, a my furt nic nevyhráváme.‘ [...] My dřeli a já třeba byl pořad čtvrtý nebo pátý. Kdyby nás tenkrát napadlo něco přizobnout, tak jsme mohli vozit medaile v nůšcích jako houby. Až později jsme zjistili, že třeba Finové už tenkrát brali od čtyřiceti do sedmdesáti miligramů. [...] A my pojídali směšných pět až patnáct. Zase jako vždycky jsme byli sto let za opicema. Takhle to nějak běželo, až před Montrealem přišel [reprezentační trenér] Tonda Drešl a povídal: ‚Mám zprávy, že celý svět to bere, nedá se nic dělat, musíme taky. Takže první týden pět miligramová tableta, druhý týden deseti- a třetí závěrečný, patnáctimiligramová,‘⁶ vzpomínal na toto období jeden z předních českých vzpěračů své doby Petr Pavlásek. I z jeho slov*

Podávání anabolik se neopíralo o žádná empirická data ani vědecké studie a zpočátku nebylo organizováno ani kontrolováno shora

je patrné, že podávání anabolik se neopíralo o žádná empirická data ani vědecké studie a že tehdy ještě nebylo v Československu organizováno ani kontrolováno shora. Experimenty, které měli často v rukou trenéři a v lepším případě je alespoň částečně konzultovali s lékaři přidělenými k daným reprezentacím, byly do jisté míry chaotické. To se ostatně mělo stát osudným právě Petru Pavláskovi na olympijských hrách v Montrealu v roce 1976. *„Když jsme odjížděli na soustředění v Tatrách, řekl mi trenér Drešl: ‚Tady máš poslední tabletu, měla třicet miligramů, směšná dávka z dnešního hlediska, a tu si vezmi příští týden. Do olympiády budou akorát tři neděle a všechno se stačí z těla vyplavit.‘ V pořádku, poslechl jsem,‘⁷ vyprávěl Pavlásek po letech, co předcházelo*

Petr Pavlásek skončil na olympiádě v Mnichově až šestý (foto: ČTK / Jiří Kruliš)

jeho cestě do Kanady. Na olympiádě ale panovalo jisté podezření týkající se dopingových kontrol, které měly být údajně zaměřeny na sportovce ze socialistického bloku. Tomu by odpovídalo i tvrzení, že Sověti měli v Montrealu v přístavu loď, která sloužila jako medicínské centrum pro ověřování toho, jestli jsou jejich závodníci ještě pozitivní, nebo jestli mohou bez rizika nastoupit do soutěže.⁸ Československá krizová reakce na tyto zprávy byla podobně chaotická, jako samotné podávání anabolik. *„Přišel za námi Rudla Dušek, místopředseda ÚV ČSTV, a ptal se trenéra Drešla, jestli jsme něco brali, pakliže ano, tak že nás odvezou k tetě... Tak se říkalo velvyslanectví. ‚Nebudeme bydlet v olympijské vesnici, ale z velvyslanectví každý den dojíždět, nikdo [a]by na vás nemoh,‘ dodal Dušek. Tonda Drešl odpověděl, že jsme v pořádku, že jsme nic nejedli, a tak jsme zůstali ve vesnici. [...] Tři dny se nic nedělo, a když zbývalo do zahájení mé soutěže asi deset dní, přišel befel, že [kolega z týmu] Honza Nagy a já máme jít na dopingovou zkoušku. Byl jsem úplně klidnej. [...] No a pak se nedělo nic, až večer před závodem přilít’ celej vykulenej [vzpěrač Rudolf] Strejček a povídal mi: ‚Ty bejku, teď jsem se dozvěděl od Němců, že se našel jeden pozitivní vzorek a že z toho bude pěkný průser, když toho borce nechaj’ startovat...‘⁹ Podle vlastního vyprávění Pavlásek do soutěže nastoupil a věřil si na medaili. Místo ní ale přišla pro něj nepochopitelná diskvalifikace. Závod soudcoval ruský rozhodčí. *„Rus vyskočil ze židle, běžel k předšedovi našeho svazu Poulovi a řekl mu, že mi zachránil život. Že ten pozitivní**

6 KOVÁŘ, Pavel: Causa Petr Pavlásek. *Reflex*, 1992, roč. 3, č. 29, s. 66.

7 Tamtéž.

8 DIMEO, Paul: *A History of Drug Use in Sport 1876–1976. Beyond Good and Evil*. Routledge, New York 2007, s. 125.

9 KOVÁŘ, Pavel: *Causa Petr Pavlásek*, s. 66.

*nález byl můj...*¹⁰ popisuje dramatické dění opět Pavlásek. Jeho slova bohužel nelze ověřit a jen těžko si lze představit písemný pramen, který by jejich potvrzení mohl přinést.

Uvedený příběh ale odpovídá několika skutečnostem. Za prvé je z něj patrné, že českoslovenští vzpěrači (a další sportovci) reagovali na dění ve světovém sportu a vývoj konkurenčních výkonů, za druhé jim netrvalo příliš dlouho zjistit, co se děje a jaký medikament pomáhá konkurenci. I přesto, že stát uvažoval o zřízení vlastního dopingového programu, medikace byla nadále povětšinou v rukou sportovců a trenérů samotných. A kvůli tomu neustále hrozilo, že při kontrole dojde k prozrazení a skandálu, který by mohl „zkazit jméno socialistickému sportu“. Jestli Rudolf Dušek skutečně odvážel některé vytipované sportovce na ambasádu, krycím jménem označovanou jako „teta“, dokazuje to také informovanost sportovních funkcionářů, kteří se snažili zabránit skandálu a tím pádem situaci, v níž by museli převzít zodpovědnost.

Chaos, který způsoboval neefektivitu podávání dopingů, mrhání devizovými prostředky, a který byl také příčinou nekontrolovatelnosti „čistoty“ jednotlivých reprezentantů, ohrožoval socialistický sport jako nástroj propagandy i jako zdroj živobytí jednotlivých funkcionářů. Snaha tyto zmatky odstranit vedla k založení Ústavu národního zdraví pro vrcholový sport (ÚNZ VS), který vznikl v roce 1985 a měl se stát garantem lékařsky kontrolovaného podávání dopingů i kontroly sportovců před jejich výjezdem do zahraničí nebo obecně na soutěže, kde hrozily antidopingové kontroly. Geneze ústavu

Trenér vzpěračů Emil Brzóska (foto: ČTK)

byla poměrně dlouhá, protože šlo nejen o zakotvení jeho role po právní stránce, ale především o přesvědčení lékařů, aby se na jeho činnosti podíleli. Protože to řada z nich s poukazem na Hypokratovu přísahu odmítala, vstoupilo do diskuse Ministerstvo zdravotnictví, a systém státního dopingů, který vznikl z dialogu ÚV KSČ a ÚV ČSTV, tak od roku 1985 přešel pod řízení a zodpovědnost právě tohoto resortu. Na dobu od první zmínky o přípravě systému do vzniku ústavu měly vliv i další okolnosti. Zejména to byl bojkot olympijských her v Moskvě kvůli invazi do Afghánistánu ze strany západních zemí, který vedl ke snahám o co nejlepší výkony, a tedy zřejmě i ke značné benevolenci při kontrolách. Podezřelé bylo minimálně to, že ani jediný odebraný vzorek na moskevské olympiádě nebyl pozitivní.

Někteří sportovci navíc použití zakázaných prostředků později přiznali. Byl mezi nimi finský běžec Kaarlo Maaninka, ale také československý vzpěrač Ota Zaremba. Na jeho případu je vidět, že se systém od Pavláskova vystoupení v Montrealu přece jen posunul: „... k odběrům mě poslali hned po rozhodujícím vítězství. S tím ale počítali naši trenéři a lékaři se skvělou laboratoří, takže každý sportovec musel prášky vysadit určitý čas před velkými závody. U mě to dělalo asi sedmnáct dnů, úplnou jistotu jsem měl po dvaceti dnech.“¹¹ Zaremba ale v roce 2006 v rozhovoru s Ondřejem Štastným pro *MF Dnes* nastínil, že i přes tuto větší obezřetnost a kontrolu toho, jestli je závodník pozitivní, nebo negativní, vládl nadále při dávkování zakázaných prostředků chaos: „Někdy přišel [trenér Emil Brzóska] do šatny a řekl: ‚Tohohle teď budeš brát třikrát víc a tohohle čtyřikrát víc.‘ Zdá se mi, že to dělala dost chaoticky a dávky byly veliké.“¹² Zaremba zároveň ve stejném rozhovoru řekl, že odmítnutí dopingů vedlo k vyřazení sportovce z týmu a reprezentace. O deset let později se ale v jiném rozhovoru pro stejné médium dotazům na doping vyhnul a také popřel svá slova o roli trenéra Brzóska: „Když člověka něco bolí a je ze života zklamán, tak řekne i věci, které nechce. Přijdou novináři a chtějí toho využít. Řeknete takovou věc, že si druhý den říkáte: ‚Ježišmarjá, to jsem tomu Emilovi ublížil. A tomu vzpírání taky.‘“¹³ Sám Brzóska však používání dopingů přiznal: „Když se objevily dokumenty, nebudu zapírat. Byl bych sám proti sobě. Taková ostatně byla éra,“¹⁴ řekl *MF Dnes* v roce 2006. Zároveň ovšem popřel, že by někomu doping nutil nebo že by sportovci dostávali preparáty, o kterých by si mysleli,

10 Tamtéž.

11 Živoření zlomeného šampiona, rozhovor s Otou Zarembou. *Týden*, 2012, roč. 19, č. 32 (4. 8. 2012) – viz http://www.tyden.cz/rubriky/lide/vzperac-zaremba-diky-dopingu-jsem-si-ve-skodovce-pripadal-jako-niki-lauda_242089.html (citováno k 29. 11. 2022).

12 Chci, aby skončili za mřížemi, rozhovor s Otou Zarembou. *MF Dnes*, 15. 8. 2006 – viz https://www.idnes.cz/sport/ostatni/olympijsky-vitez-zaremba-obvinil-trenera.A060815_212358_sporty_ot (citováno k 29. 11. 2022).

13 Nikdy mě nechytily, říká k dopingů vzpěrač Ota Zaremba, rozhovor s Otou Zarembou. *MF Dnes*, 11. 8. 2016 – viz https://www.idnes.cz/xman/rozhovory/ota-zaremba-vzperac-doping.A160809_165532_xman-rozhovory_fro (citováno k 29. 11. 2022).

že jde o jiný, nezakázaný přípravek, například vitamin.

Jak Pavlaskovo, tak Zarembovo svědectví mají společné to, že jde o vyjádření pro tisk s velkým časovým odstupem od samotných událostí. I kdybychom chtěli vzít v potaz různé motivace a emocionální pohnutky, které je k těmto výpovědím (v českém prostoru naprosto ojedinělým) vedly, musíme seznat, že jde o poněkud nespolehlivý pramen, co se detailů týká. Pro daná období nám sice nechybějí různé písemné materiály, ale málokteré z nich se věnují přímo vzpírání a většina je normativního charakteru, tj. vyjadřují spíše představu o tom, jak by systém měl fungovat, než popis, jak ve skutečnosti možná fungoval.

POD KONTROLOU ÚSTAVU NÁRODNÍHO ZDRAVÍ PRO VRCHOLOVÝ SPORT

Ústav národního zdraví pro vrcholový sport, který – jak již bylo uvedeno výše – vznikl začátkem roku 1985, měl v systému státem řízeného dopingů koordinovat lékaře u jednotlivých vybraných disciplín, měl jim opatřovat patřičné medikamenty, plánovat jejich podávání, a vzít je tak z rukou trenérů. Zároveň bylo zodpovědností ÚNZ VS kontrolovat, jestli sportovci vyrazující na závody projdou dopingovou kontrolou. Kompetencí ústavu ovšem nebylo pouze organizovat a kontrolovat systém podávání dopingů sportovcům, ale také zajišťovat veškerý lékařský a farmaceutický servis celému sportu. V systému státem řízeného dopingů tak tato instituce uvázla mezi dvěma mlýnskými kameny. Vrcholovým sportovním funkcionářům a vedení státu se musela zodpovídat z případných problémů a skandálů

spojených s pozitivními testy sportovců, trenérům a funkcionářům v nižší pozici naopak často vadilo, že jim byly medikamenty vzaty z ruky a v tlaku systému, který po nich vyžadoval plnit dopředu naplánované výsledky a získávat medaile, ÚNZ VS buď přímo považovali za viníka svého neúspěchu, nebo si jeho obviňováním alespoň vytvářeli alibi. Tím vznikl specifický typ pramene, kterému můžeme říkat „stížnost“. Právě takové stížnosti ukazovaly, kde jsou meze systému a jak oproti očekávání skutečně funguje. Podívejme se proto na několik stížností, jež se objevily v osmdesátých letech a vyšly právě z prostředí vzpírání.

V roce 1985 neznámý autor v interním sdělení Ústavu národního zdraví pro vrcholový sport popsal následující situaci: U Vzpěrače¹⁴ bylo oficiálně uvedeno, že si v přípravě poranil

zápěstí, ve skutečnosti však nebyl jeho odjezd na mistrovství světa dovolen, protože byl „dlouhodobě pozitivní na depotní preparáty steroidního charakteru. Tyto preparáty mu byly aplikovány bez našeho vědomí, a tedy zodpovědnost za tuto nekázeň padá na hlavu závodníka a lidí, kteří s ním spolupracují.“¹⁶ Vzpěrač²¹⁷ byl sice skutečně zraněn, ale dalším důvodem, proč mu cestu na mistrovství světa neumožnit, byla opět jeho pozitivita: „V závěrečné přípravě, která byla řízena centrálně a vyšetřována laboratorně, u všech závodníků po vysazení preparátů docházelo ke snižování hladin nedovolených látek. Pouze u Vzpěrače z došlo k tak enormnímu vzestupu, že je nutné opět podezřívat okolí tohoto závodníka, že mu někdo dodal zakázané preparáty.“¹⁸ Podobně to bylo s dalšími dvěma vzpěrači, přičemž autor sdělení s podivem konstatoval,

Úspěšné sportovce z olympijských her v Moskvě přijal 4. září 1980 v Hrzánském paláci v Praze předseda federální vlády Lubomír Štrougal (vlevo). Zprava: běžkyně Jarmila Kratochvílová, gymnasta Jiří Tabák a místopředseda ÚV ČSTV Rudolf Dušek. (foto: ČTK)

14 Všichni věděli, co berou, rozhovor s Emilem Brzósou. *MF Dnes*, 14. 8. 2006 – viz https://www.idnes.cz/sport/ostatni/dopovala-i-atleticka-legend-a-bugar.A060814_224607_sporty_ot (citováno k 29. 11. 2022).

15 Jméno je z etických důvodů anonymizováno.

16 *Archiv Jaroslava Nekoly*, Interní sdělení Ústavu národního zdraví pro vrcholový sport, č. j. 029/85 z roku 1985.

17 Jméno je z etických důvodů anonymizováno. Dále obdobně.

18 *Archiv Jaroslava Nekoly*, Interní sdělení Ústavu národního zdraví pro vrcholový sport, č. j. 029/85 z roku 1985.

že asi nešlo o náhodu, protože byli všichni registrováni v Klubu A.¹⁹ Pisatel zároveň uvedl, že budou-li nadále pokračovat zásahy zvenčí do takzvaného chemického procesu, „bude nutné zavést tvrdé postihy se všemi důsledky, jak pro závodníky, tak pro příslušné trenéry“.²⁰ Pokud bychom tento text analyzovali, je třeba si povšimnout, že příprava „byla řízena centrálně“, a že když byla sportovcům při kontrole zjištěna přítomnost zakázaných látek v těle, jejich neúčast na závodech byla oficiálně omlouvána zdravotní indispozicí.

Dne 18. listopadu 1987 odpovědělo oddělení společenských organizací ÚV KSČ na stížnost zaslou formou anonymního dopisu příznačně podepsaného „přítel vzpírání“. Pisatel v něm napadal především trenéra Brzóska, kterému vyčítal privátní rekreaci za erární peníze, milenky a další poklesky, jakými se obvykle zaobírají pisatelé tohoto žánru. Z našeho pohledu je zajímavější, že si anonym stěžoval také na to, že Brzóska prodává anabolika na svých cestách do Rakouska.²¹ Uvedené oddělení provedlo šetření podezřelých činností, a kromě jiných témat, která se nepotvrdila, uvedlo ve druhém bodu k prodeji anabolik, že „vedení ÚNZ a ÚV ČSTV určuje zodpovědné pracovníky, kteří jsou vázáni státním tajemstvím. Jsou to MUDr. Jiří Michl, Emil Brzóska (sic) a od 1. ledna 1987 i MUDr. Machotka. Celý proces probíhá mezi těmito pracovníky svazu vzpírání a lékařem ÚNZ [MU]Dr. Stejskalem.“ Je nutné dodat, že MUDr. Pavel Stejskal byl od 1. ledna 1985 úřadujícím ředitelem ÚNZ VS. Už jen tato informace potvrzuje, že dávkování anabolik bylo vázáno státním tajemstvím a vědět o něm měly pouze prověřené osoby,

Olympijský vítěz ve vzpírání do 100 kg Ota Zaremba, vlevo druhý Igor Nikitin (SSSR) a vpravo třetí Kubánc Alberto Blancov, Moskva 1980 (foto: ČTK / Jiří Kruliš)

a to příslušní lékaři a trenér Československého svazu vzpírání. Na konci roku 1987, 16. prosince, se oddělení společenských organizací ÚV KSČ vrátilo k bodu týkajícímu se prodeje anabolik v zahraničí, jak o nich psal anonymní pisatel. „Dne 23. listopadu 1987 jednal pracovník kontrolního oddělení J. Heřmánek s ředitelem Ústavu národního zdraví pro vrcholový sport v Praze 7 MUDr. Stejskalem, který přizval náměstka ředitele MUDr. Čermáka²² s následujícím závěrem: Léky rozdělují MUDr. Čermák podle požadavků oddělení vrcholového sportu jednotlivým lékařům reprezentačních celků ČSSR. Léky a podpůrné prostředky mají předávat výhradně lékaři. Trenéři nemají do předávání léků a podpůrných prostředků vstupovat. Prodej zahraničních léků

a zahraničních podpůrných prostředků je v zahraničí téměř nemožný. Lékaři by takovému léku plně nedůvěřovali a ani nemají takovou potřebu, když je lék běžně k dispozici v lékárnách.“²³ Tato zpráva jasně ukazuje, jak měl systém fungovat, a také naznačuje, že trenéři do procesu nadále vstupovali: „Byl vyslechnut reprezentant ČSSR Vzpěrač 7, který potvrdil, že někdy dostávají podpůrné prostředky od trenéra Brzóska (sic) místo od lékaře reprezentace.“²⁴ Otázkou samozřejmě zůstává, jestli skutečně mohlo docházet k prodeji „nafasovaných“ anabolik v zahraničí. Odůvodnění ředitele a náměstka ÚNZ VS zní logicky, ale jen potud, pokud by k takovému prodeji nedocházelo mezi samotnými trenéry a sportovci, tedy na jakémsi „černém trhu“. Žádné další materiály potvrzující

19 Název klubu je zakryt, aby nemohlo dojít k identifikaci sportovců.

20 Archiv Jaroslav Nekoly, Interní sdělení Ústavu národního zdraví pro vrcholový sport, č. j. 029/85 z roku 1985.

21 Tamtéž.

22 MUDr. Václav Čermák.

23 Archiv oddělení Tělovýchovy a sportu Historického muzea Národního muzea, f. Václav Pacina, neuspořádáno, Zpráva vedoucího kontrolního oddělení ÚV ČSTV Mojžíra Krále ze dne 16. prosince 1987.

24 Tamtéž.

trenérovu vinu nebo nevinu se však nedochovaly.

Nebylo to ale zjevně naposledy, kdy ve vzpírání docházelo k nesrovnalostem s erárními léky. Dne 9. června 1988 zjistila lékařka MUDr. Věra Lesová, že v trezoru umístěném ve vzpěračské hale v Bohumíně chybějí některé léky. Na základě příkazu místopředsedy ÚV ČSTV Pavla Klapuše odevzdal trenér Brzóska všechny klíče od tohoto trezoru právě MUDr. Lesové. O týden později, 16. června 1988, napsal ředitel ÚNZ VS Pavel Stejskal místopředsedovi Klapušovi, že „zjištěné nesrovnalosti v počtu léků vedou k důvodnému podezření, že nebyly odevzdány všechny klíče“.²⁵ Podle inventury chybělo sedm druhů léků, a jeden naopak přebýval. Stejskal Klapuše vyzval, aby „ÚV ČSTV provedl taková opatření, která by byla účinná a znemožnila další manipulaci s léky“.²⁶ Mezi medikamenty, jež v trezoru chyběly, bylo například šest balení anabolik Stenolon a deset balení protizánětlivého nesteroidního antirevmatika Flugalín, naopak přebývala dvě balení anabolického preparátu Stromba po 56 tabletách. MUDr. Lesová vyslovila domněnku, že k nesrovnalostem mohlo dojít záměnou Stromby za Stenolon, přičemž Stromba byla dražším dovozovým medikamentem, zatímco Stenolon byl domácí výroby. Klapuš Stejskalovi odpověděl dopisem z 29. června 1988 s tím, že doktorce Lesové doporučoval vyměnit zámky už v březnu. Nyní měla být naplánovaná jejich výměna v týdnu od 27. června do 1. července 1988. Klapuš dále uvedl: „Po prověření celé situace trenéry je třeba uvést, že 10 balení Flugalínu (tab.) obdržel s[oudruh] E. Brzóska (sic) při inventuře jako přebytek a záměna Stromby za Stenolon se nezdá pravděpodobná. Ostatní léky chybějící v malém množství mohly být nepřesně evidovány.“²⁷ Ani

u této korespondenční výměny se nedá s jistotou říct, jak celá událost ve skutečnosti proběhla. Z pohledu historika ale prozrazuje nejen vzájemnou nedůvěru mezi jednotlivými aktéry systému, ale také nervozitu a obavy, aby se uskladněné medikamenty nedostaly opět do rukou trenérů, v tomto případě trenéra, o kterém se na ÚNZ VS již dříve mluvilo jako o někom, kdo aplikaci anabolik provádí sám místo pověřených lékařů.

NOVÁ PRAVIDLA

Zajímavé je v tomto případě i datum události. Kryje se totiž s dnem, který československý systém státem řízeného dopingů v podstatě ukončilo. V červnu 1988 obdržela stěžejní instituce systému Laboratoř dopingové kontroly v Praze dopis od místopředsedy Mezinárodního olympijského výboru prince Alexandra de Merodeho, který oznamoval nová pravidla pro mezinárodní akreditaci pracoviště. Jedním z kritérií bylo, že laboratoř nesmí brát vzorky od jednotlivých sportovců a poskytovat jim rady ohledně jejich stavu před výjezdem na soutěže.²⁸ To byl zřejmý útok na dosavadní praxi v řadě zemí východního bloku. I československá laboratoř spadající pod ÚNZ VS se tedy musela rozhodnout, jestli bude pokračovat ve stávajícím modelu a kvůli ztrátě akreditace přijde o značné finanční částky, protože za jednotlivé analýzy ze soutěží dostávala zaplacenou, anebo jestli bude obětován systém státem řízeného dopingů. Navíc by laboratoř bez akreditace znamenala svého druhu potvrzení podezření o řízeném dopování sportovců, což v žádném případě nebylo zájmem československého státně-stranického vedení.

Je dost dobře možné, že nervozita ohledně klíčů v bohumínské tělocvičně mohla být způsobena i touto

skutečností. Z uvedeného vyšetřování kauzy ale také vyplývá, že ÚNZ VS i přes velkou snahu nikdy nedosáhl, zejména u některých odvětví, úplné kontroly nad trenéry a sportovci. Je potřeba říci, že ústav byl vlastně v tomto ohledu jako organizátor systému zodpovědný za to, že někteří sportovci byli k dopingů nuceni a že jim byl doping podáván, zároveň ale dostal předchozí „divokou“ praxi pod jistou lékařskou kontrolu. Faktem ovšem je, že centrálně plánované požadavky na politicky zhodnotitelné sportovní výsledky tak nebo onak tlačily sportovce a trenéry k používání dopingů a že stát od roku 1976 dopingový systém připravoval a pak jej skrze Ministerstvo zdravotnictví i realizoval. Protože na rozdíl od Německa nevznikly po roce 1989 společenské podmínky, v nichž by byli sportovci uznáni za oběti režimu a mohli žádat o odškodnění, můžeme v jejich případě poznatky čerpat jen z několika izolovaných a fragmentárních výpovědí, a stejně tak proto nemůžeme disponovat statistikou, která by ukazovala, jaký vliv měl doping na fyzické a psychické zdraví těch, kdo ho nuceně nebo částečně dobrovolně brali.

VÍT POLÁČEK (1985)

vystudoval kulturní historii na FF JČU a scenáristiku a dramaturgii na pražské FAMU. Pracoval na rešerších pramenů pro film

Andrey Sedláčkové *Fair Play* (2014). Jako vedoucí projektu v ČT realizoval dokumentární seriál o dějinách katolické církve v letech 1945–1989. Spolu s Matthiasem Schmidtem je držitelem česko-německé novinářské ceny za dvoudílný dokumentární film *Odsun – Vertreibung*. Přípravuje publikaci o státem řízeném dopingů v ČSSR v letech 1976–1989.

25 Archiv Jaroslava Nekoly, Dopis ředitele ÚNZ VS místopředsedovi ÚV ČSTV ze dne 16. června 1988.

26 Tamtéž.

27 Archiv Jaroslava Nekoly, Dopis místopředsedy ÚV ČSTV řediteli ÚNZ VS ze dne 29. června 1988.

28 Tamtéž.

Odchody a návraty pilota a herečky

Příběh manželů Kasalových v kontextu zpravodajských her o Rádio Svobodná Evropa a kampaně za návrat politických emigrantů v padesátých letech

DUŠAN SEGEŠ

Někdejší pilot RAF Karel Kasal (1917–1980) odešel se svou manželkou, herečkou Helenou Bušovou (1911–1986), po únoru 1948 do exilu. Uplatnění našli v mnichovské redakci Rádía Svobodná Evropa, v polovině padesátých let se však rozhodli pro návrat do Československa. Nakonec ale skončili s cejchem zrádců opět v emigraci. Herečka, která hrála mezi válkami třeba ve Voskovcově a Werichově filmu *Hej-rup!*, v osmdesátých letech marně usilovala o to, aby mohla zemřít ve vlasti.

 Dva roky po smrti J. V. Stalina stranicko-státní špička v ČSR předstírá, že má stejně jako nové sovětské vedení v čele s N. S. Chruščovem zájem odstranit negativní důsledky „kultu osobnosti“. Komunistické „kolektivní vedení“ v Československu se po vlnách politických represí pokouší vyvolat dojem, že odpouští oponentům a potrestaným, a v květnu 1955 prezident Antonín Zápotocký omilostňuje vybranou skupinu odsouzených. Političtí vězni tvoří jen nepatrnou část beneficentů této amnestie, jež míří především na „ilegální“ uprchlíky, kteří po únorovém převratu utekli přes přísně střeženou státní hranici na Západ.

V následujících měsících to potvrzuje i masivní kampaň státní propagandy: láká zpět ze Západu československé občany, údajně oklamané příslibem lepšího života a zneužitě Američany a jejich „přisluhovači“ z řad „zrádné“ emigrace. Současně pokračuje boj československých zpravodajských služeb proti organizacím exilu. Jeho nejčastějším terčem je Rádio Svobodná Evropa (RFE). V červenci 1956 ve zglajšaltovaných prostředcích masové komunikace v Československu rezonují vystoupení Karla Kasala a Heleny Bušové-Kasalové – bývalých pracovníků RFE. Dehonestují nedávne kolegy z československé redakce a přemlouvají české a slovenské

uprchlíky, aby opustili sběrné lágry v Německu či Rakousku, zanechali podřadné, mizerně placené práce a bez obav z trestu se vrátili do rodné země.

„Viděl jsem úsilí československého lidu zařizovat si život demokraticky [...]. Viděl jsem vesnice a pole, která slibují bohatou úrodu,“ uvedl Karel Kasal v prohlášení pro ČTK. „Potvrdilo se mi, že se v Československu buduje něco velkého a krásného.“ Sentimentální „chuťovkou“ osladil apel k návratu do ČSR, který považoval za jediné rozumné východisko emigrantů. Kasal uklidňoval ty, kteří s návratem váhali, že „jakýkoli strach z návratu domů, tak jak jim to namlouvá Rádio Svobodná Evropa [...], je naprosto bezpředmětný a vláda v Československu, jak jsem se přesvědčil, je ochotna odpustit a umožnit návrat a zapojení do nového života.“¹

Ve vysílání Československého rozhlasu mu 10. července 1956 sekundovala jeho manželka Helena Bušová-Kasalová: „Nejuvětším přesvědčujícím argumentem o síle a skutečné humanitě dnešního Československa bylo pro mne vyhlášení amnestie. Všichni uprchlíci, všichni ti vylákaní nezodpovědným vysíláním Svobodné Evropy a ponechání napospas bídě lágrů, benevolenci

1 Prohlášení Karla Kasala o jeho poznacích v rozhlasové stanici „Svobodná Evropa“. *Rudé právo*, 10. 7. 1956, s. 1–2; V samotném Mnichově vědí, že mluví do větru. *Lidová demokracie*, 10. 7. 1956, s. 2.

Karel Kasal jako příslušník 312. československé stíhací perutě (1942) a herečka Helena Bušová v polovině 30. let (foto: archiv Jiřího Rajlichy a Vilém Ströminger)

různých komisí, které si vybíraly podle síly svalů, vehnání hladem do cizineckých legií, se mohou vrátit a bude jim odpuštěno, budou moci zase žít jako lidé.²

KDO BYLI PROTAGONISTÉ REŽIMNÍ KAMPAŇ?

Helena Bušová patřila ke známým divadelním, a především filmovým herečkám v Československu. Ztvárňovala zejména role lehčího žánru.

Vojenský letec Karel Kasal byl za druhé světové války příslušníkem 312. a 313. československé stíhací perutě RAF ve Velké Británii. I v Británii byl „Pablo“, jak Kasalovi přezdívali kamarádi, věrný předválečné pověsti obratného a odvážného letce, ale zároveň dobrodruha, který se mimo službu rád odvážal.³ Vyznamenal se úspěšnými sestřely letadel Luftwaffe a ostřelováním nepřátelských pozemních cílů. Některé z nich jsou zdokumentovány ve vzácných

filmových záznamech.⁴ V srpnu 1942 se aktivně zúčastnil spojenecké výsadkové operace Jubilee v Dieppe.⁵ Výmluvný je fakt, že jedno ze svých tří vážnějších zranění za války utrpěl při svévolné akrobatické exhibici⁶ a druhé při havárii auta, kterým se vracel z taneční zábavy.⁷

Při návratu do vlasti vedl Kasal skupinu dvanácti stíhaček Spitfire tří československých stíhacích perutí RAF, na kterých letci 13. srpna 1945 vyrazili z letiště Manston do Prahy.⁸ Uvítací ceremoniál na letišti Ruzyně dva dny po příletu byl sice okázalý, ale uskutečnil se měsíce poté, co smetanu za osvobození země slízla „bratrská“ sovětská armáda. Opožděný návrat letců RAF z Albionu, kteří se do zahraničního odboje zařadili mezi prvními a vraceli se jako poslední, byl kromě technických úprav (přezbrojení stíhaček) zapříčiněn také obstrukcemi sovětského velení a taktickými záměry československých komunistů.⁹

Štábní kapitán letectva Karel Kasal pokračoval ve vojenské kariéře i po válce. Od ledna 1946 byl zástupcem velitele Leteckého pluku 2 v Praze-Kbelích. Seznámil se tehdy s herečkou Helenou Bušovou, která se po nevydařeném manželství s redaktorem Miroslavem Klacem vrátila k rodnému příjmení. Kasal a Bušová složili manželský slib 27. června 1946, ale ještě předtím se odehrála událost, která měla oba silně poznamenat.

2 BUZEK, Miloslav: *Psychologická válka*. Naše vojsko, Praha 1959, s. 182.

3 Podle záznamů v kvalifikační listině z let 1938–1939 byl Karel Kasal impulzivní, vynikal dobrou pamětí a odvahou občas hraničící s neopatrností. Byl pokárán za opakovanou nepřesnost, nedovolený pobyt mimo kasárna a drzost k nadřízenému. KUDRNA, Ladislav: V hledáčku Státní bezpečnosti. Snaha StB o vytěžení manželů Kasalových. *Fakta a svědectví*, 2012, roč. 4, č. 12, s. 19.

4 Dostupné on-line na webové stránce britského Imperial War Museum. Ostřelování pozemních nepřátelských pozic 15. 2. 1942 - viz <https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/1060035139>, časová sekvence 1:28–1:36 a Sestřelení Junkers Ju 88 dne 27. 8. 1943 - viz <https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/1060036765>, časová sekvence 5:30–6:26 (obě citováno k 12. 11. 2022).

5 KASAL, Karel: Dieppe očima stíhače. *Rozlet*, 1946, roč. 2, č. 34, s. 16.

6 Dne 26. 6. 1941 v nestřízlivém stavu předváděl akrobatické kousky na stíhačce, které nepřerušil ani po opakované výzvě dispečera letiště Martlesham Heath, aby ihned přistál. Show ukončil nevydařeným sesednutím svého spitfiru na zaparkovaný hurricane. Kasal vyvázl s poraněním hlavy, obě letadla byla zničena. RAJLICH, Jiří: *Na nebi hrdého Albionu. Válečný deník československých letců ve službách britského letectva 1940–1945. 7. část. Černá kronika československého letectva v RAF 1940–1945*. Ares, Praha 2004, s. 220–221.

7 Kasal a poručík Josef Keprt ze 312. československé stíhací perutě se 29. 8. 1942 vraceli autem z taneční zábavy spolu se dvěma Angličankami. K havárii auta došlo nárazem do vodní nádrže ve městě Plymouth. Kasal utrpěl zlomeninu pravé lopatky. FAJTL, František: *Generál nebe. Životní příběh čs. stíhacího esa Františka Peřiny*. Ostrov, Praha 2002, s. 135–136.

8 RAJLICH, Jiří: *Na nebi hrdého Albionu*, s. 395–398, 404.

9 RAJLICH, Jiří: Pomoc se nekonala. *Český deník - Report*, 6. 5. 1993, s. IV.

INCIDENT

Kasal byl 11. ledna 1946 svědkem do-
 movní prohlídky příslušníků Sboru
 národní bezpečnosti (SNB) a Zem-
 ského odboru bezpečnosti (ZOB)
 v bytě Heleny Bušové v Truhlářské
 ulici v Praze, po které ji odvedli za
 účelem sepsání protokolu. Zásah
 měl souviset s ověřováním činnosti
 herečky za okupace. Znepokojený
 Kasal později obcházel stanice SNB
 v Praze a hledal svou snoubenku.
 Na její stopu přišel až druhý den
 12. ledna v časných ranních hodinách
 v budově Zemského národního vý-
 boru (ZNV) na Washingtonově ulici,
 ve které sídlil ZOB. Službu konající
 příslušník SNB ho však odmítl pus-
 tit do budovy. Hádka eskalovala,
 oba muži na sebe namířili zbraně.
 Esenbák chtěl Kasalovi vytrhnout
 revolver z ruky, při potyčce vyšla
 rána a příslušník SNB při výstřelu
 utrpěl zranění ukazováčku. Kasal
 se poté vydal hledat místnost, kde
 byla zadržována Bušová. Daleko však
 nedošel, zajistili ho příslušníci ZOB
 a SNB. Četná zranění a podlitiny na
 hlavě a těle, jež dokládají archivní
 dokumenty, svědčily o tom, že s ním
 nezacházeli v rukavičkách. Kromě
 toho mu demonstrativně strhli ka-
 pitánské výložky z uniformy. Později
 ho převzali pracovníci Obranného
 zpravodajství (OBZ) a propustili jej
 do domácího ošetření. Kasal za čin,
 při kterém měl být v podnapilém
 stavu, čelil trestnímu oznámení.
 Vyšetřovali ho příslušníci hlavního
 štábu oddělení letectva OBZ nadpo-
 ručík letectva Otakar Šidlák a štábní
 rotmistr letectva Josef Suchard.¹⁰
 Vojenský prokurátor podplukov-
 ník Zdeněk Hoblík na něj 23. ledna
 1946 vydal zatýkácí rozkaz a uvalil

Karel Kasal (první zleva) od ledna 1946 působil jako zástupce velitele Leteckého pluku 2 (foto: M. Vích)

vyšetřovací vazbu.¹¹ Více archivních
 dokumentů k incidentu než právě
 zatýkácí rozkaz neexistuje, proto-
 koly s výpověďmi Karla Kasala,
 Heleny Bušové a příslušníků ZOB,
 lékařská zpráva z vyšetření Karla
 Kasala a mnohé další písemnosti
 uložené ve svazku vedeném Státní
 bezpečností (StB) na Karla Kasala
 byly v roce 1980 skartovány.¹² Podle
 legendy byl Kasal z vazby propuštěn
 po intervenci ministra zahraničních
 věcí Jana Masaryka, který měl slabost
 pro Bušovou.¹³

V jiném světle zachytil incident
 štábní kapitán Miroslav A. Liškutín,

Kasalův kolega z 312. a 313. českoslo-
 venské stíhací perutě, který po válce
 působil ve 3. letecké divizi v Brně.
 V lednu 1946 byl na kurzu na letišti
 Kbely a podle jeho svědectví byl Ka-
 sal několik dní pohřešován. Nakonec
 se objevil s četnými ranami na tváři
 a nohou. Původ zranění, která utrpěl
 v budově ZOB, vysvětlil následovně:
*„Po vstupu si ho partajní násilníci po-
 dávali z kanceláře do kanceláře, až
 skončil ve zvláštní místnosti, kde se do
 něho pustili a ztloukli ho téměř k smrti.
 Bezvzládného ho naložili na nákladní
 auto, polili ho nějakým alkoholem a za
 tmy ho vyvezli za Prahu. Tam ho za*

10 Archiv bezpečnostních složek (ABS), sb. Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), svazek a. č. 29442 MV, Trestní oznámení předsedy OBZ velitelstva letectva MNO na K. Kasala, 15. 1. 1946, s. 31–32.

11 KUDRNA, Ladislav: *V hledáčku Státní bezpečnosti*, s. 19–20.

12 Z původně 451stránkového spisu zůstala po skartování jen zhruba desetina. PENÍŽKOVÁ, Xenie – PTÁČNÍKOVÁ, Světlana: *Českoslovenští letci působící za druhé světové války v RAF ve fondech Archivu bezpečnostních složek MV ČR (1. část). Sborník Archivu bezpečnostních složek*, č. 5. OABS MV ČR, Praha 2007, s. 310.

13 SEDLÁČEK, Karel: *Volá Svobodná Evropa*. Archa 90, Praha 1993, s. 78; *Poslední Čech. Květy*, 1991, roč. 1, č. 48, s. 20; VAŠÁK, Vašek – KOLÁŘ, Petr: *Nezapomenutelné příběhy. XYZ*, Praha 2006, s. 112.

Novomanželé Kasalovi. Snímek z dokumentárního filmu *Zapomenutá hvězda Helena Bušová* (režie Jindra Horská a Veronika Stehlíková). (repro: Česká televize 2017)

(KSČ). Pracovníci ZOB (téměř výlučně komunisté) se zaměřili na vnitřní „nepřátelské síly“, za které považovali příslušníky občanských politických stran a západního odboje.¹⁷ Druhá instance v Kasalově případě, OBZ, vznikla na podnět SSSR jako protiváha vojenské zpravodajské služby exilového Ministerstva národní obrany (MNO). Hlavní správa OBZ byla nástrojem politického boje v rukou československých komunistů. Už roku 1946, kdy byla přejmenována na 5. oddělení hlavního štábu, získala výsadní postavení nejen v armádě, ale také v rámci bezpečnostních složek Ministerstva vnitra (MV) řízeného komunistou Václavem Noskem. Po státním převratu řídilo OBZ čistky v armádě, kterým padli za obětí bývalí příslušníci ozbrojených složek na Západě.¹⁸

ÚTĚK NA ZÁPAD A PRÁCE V RFE

*jízdy vyhodili z vozidla do příkopu. Neuvěřitelně šťastnou náhodou byl včas nalezen a odvezen do nemocnice, takže to všechno přežil. Později nám vylíčil, jak s ním ti hulváti zacházeli.*¹⁴ Potyčka s příslušníkem SNB nebyla jediným důvodem surového zákroku. „Jim nevadilo, že se dotazoval na osud jejich vězeňkyně, ale to, že si zahraniční letec troufl plést se jim do cesty,“ uzavřel Liškutín.¹⁵ Ota Hora, poslanec Národního shromáždění za národně socialistickou stranu, psal

ve vzpomínkách o „gestapácké“ činnosti ZOB a o tom, že se v parlamentu ujal případu Karla Kasala, který mu vylíčil celý „způsob mučení a týrání“.¹⁶

Miroslav Liškutín a Ota Hora z Československa po komunistickém puči emigrovali a jejich perspektivu ovlivnil odpor ke komunismu, politické pozadí Kasalova incidentu však nelze vyloučit. Oddělení pro politické zpravodajství ZOB II bylo de facto zpravodajskou službou Komunistické strany Československa

Incident a nevráživost komunistů k příslušníkům západního odboje přivedly manžele Kasalovy k rozhodnutí opustit Československo. Úřední verze hovoří o jejich společném „ilegálním“ útěku v březnu 1948.¹⁹ Usadili se v Londýně. Roku 1950 se jim narodil syn Karel Richard Kasal. Zkušební vojenský letec našel opět uplatnění ve službách RAF. Létal jako kurýrní pilot s dopravními letadly mezi Velkou Británií a vojenskými základnami ve Spolkové republice Německo.²⁰

14 LIŠKUTÍN, Miroslav Antonín: *Bouřlivá oblaka*. Naše vojsko, Praha 1992, s. 135.

15 Tamtéž.

16 HORA, Ota: *Svědectví o puči. Z bojů proti komunistické Československa*. Melantrich, Praha 1991, s. 136. Stenogramy zasedání Dočasného a Ústavodárného národního shromáždění ovšem takovou iniciativu poslance Hory nepotvrzují.

17 HEJL, Vilém: *Zpráva o organizovaném násilí*. Univerzum, Praha 1990, s. 35–37; DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953 (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha 2007, s. 26–38.

18 Podrobně HANZLÍK, František: *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha 2003; TÝŽ: *Bez lítosti a slitování. B. Reicin – fanatik rudého teroru*. Ostrov, Praha 2011, s. 115–116, 154–158.

19 ABS, sb. KR, svazek a. č. 29442 MV, Rozhodnutí o vyhlášení pátrání, 5. 7. 1955, s. 1; tamtéž, Zpráva 2. odd. Hlavního štábu MNO, 30. 1. 1950, s. 118. Podle jiné verze Kasal vycestoval z ČSR do Velké Británie krátce před státním převratem v únoru 1948 a manželka, která prý získala povolení Ministerstva kultury k natáčení filmu producenta Alexandra Kordy ve Velké Británii, ho měla následovat 6. srpna 1948. Tamtéž, Návrh náčelníka 2. odd. I. odboru MV na uložení agenturně-pátracího svazku do archivu, 17. 9. 1962, s. 442. Slabinou této verze je skutečnost, že Bušová-Kasalová neúčinkovala v žádném filmu, který Korda produkoval.

20 Důvod Kasalova odchodu ze služeb britského letectva není jasný. Reportér RFE Jiří Kalaš (agent StB „Květoslav“) soudil, že Kasal byl z RAF „vyhozen, že prý pašoval z Anglie do Německa různé zakázané zboží“. ABS, f. Objektové svazky I. správy SNB (I.S-1), svazek reg. č. 10081/díl hlavního svazku 011, Zpráva č. 155 od „Květoslava“, 25. 5. 1956, s. 434.

Zpravodajská hlášení československé vojenské kontrarozvědky sugerují, že měl kontakt na americké zpravodajce z CIC v Rakousku a majora Jaroslava Táborka, který spolupracoval se skupinou armádního generála Lva Prchaly a Vladimíra Pekelského.²¹

Roku 1952 nastoupili manželé Kasalovi do československé redakce Rádia Svobodná Evropa, které od května 1951 vysílalo živě z Mnichova. Karel pracoval v evaluační a výzkumné sekci, Helena našla zaměstnání v produkčním oddělení.

Pokus o charakteristiku osobnosti na základě písemných pramenů a vzpomínek je ošemetným úkolem. Jeho výsledkem je většinou jen torzo, které nezachycuje komplexnost charakterových rysů člověka a jeho rozhodnutí. V případě Heleny Bušové-Kasalové není nouze o postřehy kolegů z redakce. Jára Kohout, populární komik, s nímž účinkovala v osmi předválečných filmech a který byl jejím kolegou i v RFE, v jejím chování zachytil manýry primadony například při obsazování rolí do rozhlasové adaptace hry bratří Čapků *Ze života hmyzu* v režii Luboše Kaválka: „*Helena Bušová omdlávala, když jí nechtěl přidělit roli Cynthie.*“²²

I další čeští redaktori RFE vykreslují Helenu Bušovou-Kasalovou v reminiscencích nelichotivě. Novinář

a editor pořadu *Vzkazy domovu* Zdeněk F. Šedivý (pseudonym Ondřej Baraba) ji znal jako afektovanou, v českém vlastenectví až hysterickou ženu: „*říkalo se jí česká hrouda.*“²³ Sportovní redaktor Svobodné Evropy Karel Drážďanský-Janovský ve vzpomínkách psal o její věčné nespokojenosti s přiděleným úkolem či vysílacím časem: „*s ní byl úplný teátr, a já si myslím, že jedním z hlavních důvodů její zatrpklivosti bylo, že svou práci nezvládla nervově.*“²⁴

V podobném tónu se vyjadřují i zprávy československé rozvědky, která v rámci agenturního rozpracování objektu „Alfa“ sbírala kompromitující materiály na zaměstnance Rádia Svobodná Evropa. Zprávy informátorů I. správy MV o Bušové-Kasalové se zaměřují na její slabé lidské stránky a negativa.²⁵ Kusé informace o Karlu Kasalovi vyznívají příznivěji, nehledě na nekonkrétní podezření, že pracuje „*pro nějakou rozvědku.*“²⁶

Více než stočlennou československou redakci RFE tvořily silné individuality s velkými osobními ambicemi. V případě Heleny Bušové byl nárok na výsadní postavení pochopitelný, ale současně obtížné sluchitelný s týmovou prací a harmonickým fungováním redakce. Ne každý umělec, spisovatel a novinář se v exilu dokázal adaptovat

na novou životní situaci v cizím prostředí a profesionální výzvy, jež přináší práce v rádiu. Platí to i o kdysi známé herečce a elitním vojenském pilotovi, kteří v Německu nezdomácněli. V červnu 1955 Helena Bušová-Kasalová RFE opustila. Okolnosti jejího odchodu z redakce provázejí dvě verze. Podle první podala Bušová-Kasalová ve Svobodné Evropě výpověď. Pravděpodobnější je však verze druhá, totiž že jí nebyla prodloužena pracovní smlouva, protože Bušová-Kasalová připravovala na bývalého zaměstnavatele žalobu pro porušení pracovní smlouvy.²⁷

KONTAKT S ČESKOSLOVENSKOU ROZVĚDKOU

Uražená pýcha, nenaplněné ambice, existenční starosti po ztrátě zaměstnání, myšlenky na odplatu a touha po kontaktu s rodinou a přáteli doma prohlubovaly frustraci bývalé herecké hvězdy. Vedly ji ke kontaktu s rezidenty československé zpravodajské služby v Rakousku, kteří působili pod diplomatickým krytím jako pracovníci vyslanectví ČSR ve Vídni, tehdy nejpočetnější rezidentury československé rozvědky na Západě.²⁸ Spojení Bušové zprostředkovali přítelkyně Ludmila (Lída) Matoušková, divadelní herečka a poúnorová emigrantka,

21 ABS, sb. KR, svazek a. č. 29442 MV, Karel Kasal - činnost v Rakousku. Zpráva 2. odd. Hlavního štábu MNO, 30. 7. 1949, s. 109.

22 KOHOUT, Jára: *Hop sem, hop tam*. Jan Kanzelsberger, Praha 1991, s. 201.

23 SEDLÁČEK, Karel: *Volá Svobodná Evropa*, s. 78.

24 JANOVSKEJ-DRAZDANSKY, Karel: *Svobodná Evropa - Slobodná Európa: ... a nyní se už hlásí o slovo Karel Janovský-Drážďanský*. Papyrus, Vimperk 1995, s. 39.

25 Souhrnná zpráva o RFE charakterizuje H. Bušovou takto: „*dost vysoké, silné postavy, blondýna, asi 40letá, žárlivá, komanduje Kasala, [...] každou chvíli střídá služby. Je hysterická.*“ ABS, f. I.S-1, svazek reg. č. 10081/011, Poznatky o Svobodné Evropě, 23. 11. 1955, s. 38. J. Kalaš-„Květoslav“ k Bušové uvedl: „*Je náruživá na alkohol. Kasal uvažuje o návratu do Anglie, kde by pracoval opět jako letec, neb je ve špatné finanční situaci, vzhledem k jednomu příjmu a neúměrnému pití alkoholu jeho ženy.*“ Tamtéž, Záznam z výpovědi J. Kalaše, 3. 4. 1956, s. 404.

26 Kasal byl charakterizován jako člověk tichý, pokojné povahy se zálibou v letectví, automobilovém sportu a rybaření. Tamtéž, Protokol z výslechu Vojtěcha Kučery, 8. 1. 1955, s. 184.

27 ABS, f. I.S-1, svazek reg. č. 10081/012, Zpráva 3. odd. III. odboru MV z 28. 9. 1955, kterou vypracoval „*náš agent po svém návratu z Mnichova*“, s. 82. Podle jiné verze Bušová-Kasalová dala výpověď, aby získala důvěryhodnost před československými úřady. Tamtéž, Zpráva od Engländera z 13. 1. 1957, s. 71; ABS, sb. KR, svazek a. č. 29442 MV, Záznam Formánka ze schůzky s Bušovou 10. 9. 1955 ve Vídni, 15. 9. 1955, s. 148.

28 Roku 1955 tam působili třináct operativních pracovníků a čtyři technicko-operativní pracovníci I. správy MV. Rezidenturu tvořili: Bohumír Molnár-„Drábek“ (1. legační tajemník), Josef Kalina-„Karhan“ (3. legační tajemník), Jiří Stejskal-„Borecký“ (3. legační tajemník), Petr Ondráček-„Oliva“ (ataše - do července 1955), Vladimír Kočí-„Konšel“ (ataše) a Josef Čermák-„Lesník“. ABS, Kádrové rozkazy náčelníka I. správy MV, rok 1956, Kádrový rozkaz náčelníka I. správy č. 31 z 15. 3. 1956, s. 253.

a její manžel Alois Engländer.²⁹ Pracovníci československé rozvědky měli zájem na pravidelných zprávách o RFE, které Bušová-Kasalová při první sondáži údajně slíbila. Na setkání v září 1955 ve vídeňské kavárně Hochhaus byl za Bušovou-Kasalovou vyslán z Prahy člověk, jenž se představil jako pracovník Výboru pro zabezpečení osob, které se na základě amnestie vrátí do ČSR.³⁰ Za legendou se skrýval zástupce náčelníka 4. odboru I. správy MV nadporučík Stanislav Tomeš alias „Formánek“, zasvěcený do zpravodajských akcí proti RFE vedených v operativním objektovém spise s krycím jménem „Alfa“.³¹ Na schůzce, jíž byli přítomni i manželé Engländerovi, představila Bušová-Kasalová Tomešovi „Formánkovi“ návrh, že s manželem a synem přicestují do ČSR a vydají veřejně prohlášení o RFE. Zhruba po měsíci měli vycestovat na Západ a pracovat pro československý zahraniční obchod, aby si zajistili existenci. Tomeš-„Formánek“ oponoval, že cennější než veřejné zúčtování s RFE v Československu by bylo, kdyby Bušová-Kasalová ze zahraničí podávala pravidelné informace o vysílání. To však Bušová odmítla slovy, že „*nikdy nedělala a dělat nebude konfidenta*“. Setkání s bývalou herečkou nesplnilo představy příslušníka rozvědky. V závěru zprávy navrhl, že pokud by Kasalovi spolupracovali a dodávali žádané informace o RFE apod., měli zůstat přibližně půl roku v zahraničí a poté být „staženi“ do ČSR. Podobný postup uplatňovala StB i u jiných československých uprchlíků na Západě, které zverbovala ke spolupráci.

Alois Engländer během tiskové konference v roce 1982, na které ohlásil vznik rakouské Sjednocené strany zelených. Rodáka z Prahy, který během druhé světové války získal americké občanství a od roku 1947 žil ve Vídni, zverbovala I. správa MV jako agenta (krycí jméno „Donát“). (repro: *Kronen Zeitung*)

Pokud by Kasalovi odmítli poskytovat informace o RFE, měla je Bezpečnost „*vzít domů na návštěvu a už si je tam ponechat*“ za účelem informačního „vytěžení“ a přípravy mediálního vystoupení proti RFE.³²

Obě strany měly o spolupráci zpočátku odlišné představy. Týkaly se nejen modu operandi ideové války s RFE, ale také technické stránky návratu Kasalových do ČSR. Manželé, kteří roku 1949 získali státní občanství Velké Británie, trvali na tom, že přicestují jen na československé vstupní vízum v britských cestovních pasech.³³ Tento požadavek však rozvědka kategoricky odmítla a připouštěla jedině možnost přicestovat na československý cestovní list. Měla k tomu zásadní důvod: nerespektovala skutečnost, že Kasalovi po útěku z Československa získali britské státní občanství, a považovala je dál za státní občany ČSR. Dohoda se kvůli oboustranné skepsi rodila složitě.

Tomeš-„Formánek“ vedl 1. a 2. října 1955 ve Vídni další setkání s Bušovou a jejím manželem, který převzal iniciativu ve vyjednávání. Kasal navržený scénář spolupráce zpočátku odmítal („*nikdy nebyl, není a nebude v žádném případě špiónem*“) a projevil odhodlání vrátit se po návštěvě ČSR na Západ. Nabídl pouze účast na propagandistickém tažení proti RFE. Návrh postupu prezentovaný Kasalovými počítal s tím, že Bušová zveřejní v západoněmeckém tisku kritické články o RFE a podá na Svobodnou Evropu žalobu, což podle očekávání mělo mít za následek výpověď jejímu manželovi. Potom měla rodina odcestovat do Londýna, pokračovat ve verbálních útocích na vysílač, založit firmu a jejím prostřednictvím obchodovat s ČSR. V prosinci 1955 měli Kasalovi zavítat do Československa, zopakovat slovní výpady proti RFE a vrátit se na Západ. Podle svých slov chtěli vystupovat „*hlavně jako vlastenci*“. Tomeš-„Formánek“ však s jejich návrhem nesouhlasil a přesvědčoval manžele, že nejlepším řešením bude jejich příchod do ČSR na československý cestovní doklad. K tomuto návrhu byl Kasal nedůvěřivý („Formánkovi“ řekl:

29 ABS, f. I.S-1, svazek reg. č. 10081/011, Souhrnná zpráva o SE Mnichov - Vytěžení Radky po příchodu do ČSR, s. 531.

30 Výbor vznikl na základě usnesení Politického byra ÚV KSČ z 30. 5. 1955. Měl poskytovat pomoc občanům ČSR, kteří se vrátili zpět po vyhlášení amnestie prezidenta republiky. ABS, f. Sekretariát ministra vnitra I. díl (A 2/1), inv. j. 799. Opis usnesení politického byra ÚV KSČ ze dne 30. 5. 1955, s. 47-48.

31 Byl založen 29. 4. 1953. Blíže viz ŽÁČEK, Pavel - KOUTSKÁ, Ivana: Radio Free Europe očima Státní bezpečnosti. *Paměť a dějiny*, 2011, roč. 5, č. 1, s. 75-76.

32 ABS, sb. KR, svazek a. č. 595884 MV, Záznam Formánka ze schůzky s H. Bušovou 10. 9. 1955 ve Vídni, 15. 9. 1955, s. 150-151.

33 Certifikát o naturalizaci K. Kasala vystavily britské úřady 28. 7. 1949. Viz *The National Archives*, Kew, Public Record Office, f. Home Office, č. j. 334/326/5996. Certifikát H. Bušové-Kasalové má datum 4. 10. 1949. Viz tamtéž, č. j. 334/523/3916. Dokumenty evaluované v procesu naturalizace budou veřejnosti přístupné až 1. 1. 2058.

Henriette Trémeaudová, manželka štrasburského prefekta Andrého-Marie Trémeauda, kterou zavraždili příslušníci československé rozvědky pomocí bomby maskované za krabici s doutníky. (foto: Archives Strassbourg)

„A vy nás zašijete!“), takže setkání uvázlo na mrtvém bodě. Kasalovi si vyžádali čas na rozmyšlenou.³⁴

Ledy se pohnuly na setkání následujícího dne. Příjezd Kasalových do ČSR byl v zásadě dohodnut, otevřená zůstala technická otázka jeho realizace. Tomeš-„Formánek“ naléhal na rychlý návrat manželů ještě během platnosti prezidentské amnestie pro „ilegální“ uprchlíky z ČSR, aby pozitivně ovlivnili váhající rodáky v zahraničí. Kasal s poukazem na zamýšlený plán mediálních útoků proti RFE zmínil jako nejbližší možný termín příjezdu prosinec 1955. Upozorňoval na chyby, kterých se československá propaganda dopustila v ideovém boji s RFE, a prezentoval směle vyhlídky, že „až bude v Praze mít možnost, rozvine dokonalou propagační akci, nad jejímž výsledkem Západ užasne“. Přijal návrh Tomeše-„Formánka“, aby s manželkou přicestovali na československý cestovní pas, avšak jen tehdy, zaručí-li jim, že v Praze nebudou zatčeni. Pracovník I. správy MV Kasala opakovaně ubezpečoval, že „je určitě nebudou v Praze čekat a zavírat“.

Ilustrativním příkladem smýšlelní československých zpravodajců v polovině padesátých let 20. století je shrnutí motivů manželů Kasalových pro návrat do Československa ve zprávě nadporučíka Tomeše-„Formánka“. Podle ní nepochyboval o tom, že jejich touha zúčtovat s exilovým rádiem je autentická. Současně je ale podezíral z toho, že za jejich iniciativou stojí britská tajná služba, která chce uškodit americkému vysílači a podsunout svého agenta do zahraničního obchodu ČSR. Za málo pravděpodobnou považoval možnost, že se Kasalovi propůjčili k zákulisní hře RFE, jejímž cílem by byla návštěva ČSR a ostrý útok proti republice po návratu do Mnichova. Navzdory

rizikům považoval Kasalovy za mimořádně cenný „artikl“ a vyslovil se pro finalizaci dohody s nimi. Je příznačné, že Tomeš-„Formánek“ sice manželům přislíbil po příchodu do ČSR beztrestnost, ale v závěrečném návrhu nevyklučoval jejich potrestání. Pokud by totiž propagandistické vystoupení Kasalových proti RFE bylo nevýrazné, navrhoval neumožnit jim vycestování na Západ a zahrnout je do amnestie prezidenta pro „ilegální“ uprchlíky nebo „předati soudu“.³⁵ Manželé Kasalovi netušili, že mají co do činění s estébákem bez skrupulí. Stanislav Tomeš-„Formánek“ například také osobně připravoval a 17. května 1957 ve Štrasburku uskutečnil bombový atentát na prefekta departementu Bas-Rhin Andrého-Marie Trémeauda, který usmrtil nevinnou obět, prefektovu manželku Henriette.³⁶

„SVĚDECTVÍ“ O SVOBODNÉ EVROPĚ

Karel Kasal koncem roku 1955 informoval vedoucího evaluačního oddělení československé redakce RFE o úmyslu vycestovat do USA.³⁷ Po několikaměsíčním vyjednávání s československými zpravodajci prosadili Kasalovi své podmínky příjezdu do vlasti. Na vyslanectví ČSR ve Vídni obdrželi vstupní víza a 26. června 1956 přicestovali na britské pasy do Československa.³⁸

34 ABS, sb. KR, svazek a. č. 595884 MV, Záznam o schůzkách s manželi Bušovými (sic) ve dnech 1. a 2. 10. 1955, s. 155–158.

35 Tamtéž, s. 158–164. Srov. TOMEK, Prokop: *Objekt „ALFA“*. Československé bezpečnostní složky proti Rádiu Svobodná Evropa. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha 2006, s. 190.

36 Npor. Tomeš byl jedním ze čtyř příslušníků I. správy MV, kteří zřejmě z pověření sovětské tajné služby KGB připravili a uskutečnili atentát prostřednictvím nástražného výbušného systému umístěného v krabici na doutníky. Výbušninu do Francie přivezl spolu s kpt. Milanem Michelem-„Mosrem“. Cílem atentátu bylo poškodit proces politického sblížení mezi SRN a Francií. Osnovatelé vraždy chtěli navodit dojem, že atentát spáchali němečtí nacionalisté z fiktivní organizace Kampfverband für unabhängiges Deutschland (Bojový svaz pro nezávislé Německo) žádající připojení Alsaska-Lotrinska k SRN. Případ měl silný mediální ohlas. Francouzští vyšetřovatelé po počátečních nesprávných indiciích shromáždili důkazy, které z vraždy usvědčily Tomeše a spol. V roce 2006 podalo Městské státní zastupitelství v Praze na základě výsledků vyšetřování Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu ve spolupráci s francouzskou justicí žalobu na S. Tomeše a M. Michela. Tomeš účast na akci popřel, Michel zemřel roku 2010, oba však byli usvědčeni nepřímými důkazy. Trestní přelíčení bylo roku 2013 přerušeno, a nakonec zastaveno pro špatný zdravotní stav Tomeše. ZÍDEK, Petr: Čeští teroristé zůstávají nepotrestáni. *Lidové noviny*, 15. 11. 1999, s. 21; HORÁKOVÁ MAIXNEROVÁ, Šárka: *Přísně tajné vraždy*. Vyšehrad, Praha 2010, s. 159–170; ZÍDEK, Petr: *Češi v srdci temnoty*. Universum, Praha 2013, s. 160–171.

37 *Open Society Archives at Central European University Budapest* (OSA), k. 3, sign. HU OSA 300-30-30, Záznam Jaromíra Netika pro vedoucího evaluační a dokumentační sekce RFE George E. Gedyeho, 4. 1. 1956, nestránkováno.

38 ABS, sb. KR, svazek a. č. 29442 MV, Návrh 2. odd. I. odboru MV na prostudování a vyhodnocení agenturně-pátracího svazku na K. Kasala, 17. 9. 1962, s. 442.

Mediálnímu ataku manželů na bývalého zaměstnavatele předcházela dvoutýdenní izolace v Praze za účelem jejich „vytěžení“ kádrovými příslušníky MV. V případě Kasala se otázky soustředily na pozadí a medializaci útěků z ČSR do SRN, respektive se týkaly bývalých příslušníků RAF na Západě, kteří zvažovali návrat do Československa.³⁹ Výsledkem vytěžení Heleny Bušové-Kasalové byla objemná zpráva s poznatkami o RFE: o regionálních pobočkách a kancelářích vysílače a jejich personálním obsazení, organizační struktuře, metodice přípravy vysílání a vyhodnocování informací. Zpráva obsahovala i personální charakteristiky členů československé redakce a nákresy budov RFE v Mnichově.⁴⁰ Informace o objektu „Radka“, jak je Bušová-Kasalová označována ve spisech StB, zásadně obohatily poznatky příslušníků MV o exilovém vysílači. Otázka setrvání Kasalových v ČSR nicméně zůstávala otevřená. Kasal během výslechu naznačil, že by v zahraničí podpořil kampaň za návrat působením „na řadu osob, aby se vrátili do vlasti“.⁴¹

Po izolaci a informačním vytěžování Kasalových kádrovými příslušníky MV následovaly mediální výstupy. Náčelník I. správy MV plukovník Jaroslav Miller vypracoval zprávu s detailním návrhem propagačního

využití Kasalových pro ministra vnitra Rudolfa Baráka, který ji 7. července 1956 předložil členům politického byra Ústředního výboru (ÚV) KSČ. Schválili ji téhož dne.⁴² Jeden z bodů usnesení politbyra zněl: „V pondělí 9. července přinese Večerní Praha fotosnímek rodiny Kasalových na procházce na Václavském náměstí s tím, že přijeli do Československa.“⁴³ Čtenáři pražského večerníku pak k velkému překvapení našli na titulní straně fotografii tříčlenné rodiny Kasalových s textem, který přiblížil toto „nečekané“ setkání.⁴⁴

Kasal týž den předal ČTK prohlášení zveřejněné v denících *Rudé právo* a *Práce* a v časopise *Hlas domova*.⁴⁵ Veden „morální povinností“ zúčtoval s „nešťastnými“ a „zkaženými“ pracovníky československé redakce RFE.⁴⁶ V podobném tónu se nesla také vyjádření Heleny Bušové-Kasalové pro Československý rozhlas.⁴⁷ Bývalé kolegyně hanila i v rozhovoru s novinářem deníku *Rudé právo*: „Hrozné a hnusné jsou vzájemné vztahy našich lidí v tomto podniku. Panuje tam zákon džungle – právo silnějšího. Návist jednoho k druhému, nevráživost, donašečství jsou zde úmyslně živeny. Každý má strach o své místo, nechce se vrátit zpět do lágrů, a proto všemi prostředky se snaží udržet a zavděčit svým bossům.“⁴⁸

Prohlášení manželů Kasalových byla v plném znění zveřejněna

v režimní propagandistické čítance o RFE.⁴⁹ Pár letních dnů pobytu v lidově demokratickém Československu jim stačilo k poznatku, že země „prosperuje“ a lidé doma jsou na rozdíl od „nenávistných a amorálních“ redaktorů RFE „přátelští a milí“.

Slabým místem ve scénáři vystoupení Kasalových bylo veřejné ujištění, že setrvají v Československu. Kasal neskrýval radost, že jeho syn „začne chodit do české školy“, čímž zahrál na vlasteneckou strunu.⁵⁰ Šestiletý Karel však českou školu nikdy nenavštívil. O tři dny později totiž deník *Rudé právo* uveřejnil text, ve kterém Kasalovi vzhledem ke svým dosavadním výpovědím nečekaně informovali o úmyslu vycestovat: „Chceme návratem do západní Evropy a Velké Británie všem dokázat, jak jsou vyhlášené zprávy „Svobodné Evropy“ o „teroru“ v Československu.“ Nebylo to jejich jediné poslání: „Chceme všechny informovat o rozkvétající zemi, o opravdové svobodě a o tom všem, co jsme zde za pár dní pobytu viděli a slyšeli. Chceme ostatní uprchlíky zbavit strachu z návratu do Československa, po kterém tak dlouho, i když tajně, touží.“⁵¹

Prohlášení Kasalových nezůstala bez odezvy. Týdeník *Čechoslovák v zahraničí* vydávaný Josefem Jostenem v Londýně je ironicky označil za „navrátilce ze země návratu“.⁵² „Zdá se, že se manželé Kasalovi těšili zvláštní

39 KUDRNA, Ladislav: *V hledáčku Státní bezpečnosti*, s. 20–21.

40 ABS, f. I.S-1, svazek reg. č. 10081/011, Souhrnná zpráva o SE Mnichov. Vytěžení „Radky“ po příchodu do ČSR, s. 477–549. Náčelník 4. odboru I. správy kapitán M. Michel-„Mosr“ postoupil spis náčelníkovi 4. odboru II. správy. V průvodním listě ze 17. 7. 1957 konstatoval, že informace „nebyly z velké většiny dosud použity ani uveřejněny“. Tamtéž, svazek reg. č. 10081/012, s. 248.

41 ABS, f. A 2/1, inv. j. 1001, Návrh propagační kampaně. Příloha k listu náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera pro ministra vnitra R. Baráka, Praha 2. 7. 1956. Materiál byl zařazen jako Příloha III. k návrhu usnesení Politického byra ÚV KSČ, s. 6–7.

42 Tamtéž, s. 2–3; TOMEK, Prokop: *Objekt „ALFA“*, s. 190.

43 ABS, f. A 2/1, inv. j. 1001, Návrh propagační kampaně. Příloha k listu náčelníka I. správy MV plk. Jaroslava Millera pro ministra vnitra R. Baráka, Praha 2. 7. 1956. Materiál byl zařazen jako Příloha III. k návrhu usnesení Politického byra ÚV KSČ, s. 6.

44 KOSÁTIK, Pavel: *Ferdinand Peroutka. Pozdější život (1938–1978)*. Paseka, Praha – Litomyšl 2000, s. 207.

45 *Prohlášení Karla Kasala o jeho poznacích v rozhlasové stanici „Svobodná Evropa“*, s. 1; *Prohlášení Karla Kasala o poznacích v rozhlasové stanici „Svobodná Evropa“*. *Hlas domova*, 1956, roč. 2, č. 49 (10. 7. 1956), s. 2.

46 *Prohlášení bývalého pracovníka „Svobodné Evropy“*. *Práce*, 10. 7. 1956, s. 3.

47 OSA, sign. HU OSA 300-30-2, mikrofilm č. 80, částka 7275/56, Interview s Helenou Bušovou-Kasalovou 10. 7. 1956 o 19:00 ve vysílání Rádía Praha, 26. 7. 1956.

48 „Demokracie“ ve vysílači „Svobodná Evropa“. Rozhovor našeho zpravodaje s Helenou Bušovou-Kasalovou. *Rudé právo*, 13. 7. 1956, s. 5.

49 BUZEK, Miroslav: *Psychologická válka*, s. 177–187.

50 *Prohlášení Karla Kasala o jeho poznacích v rozhlasové stanici „Svobodná Evropa“*, s. 2.

51 „Demokracie“ ve vysílači „Svobodná Evropa“, s. 5.

52 Kasal se chystá do Londýna. *Čechoslovák v zahraničí*, 1956, roč. 8, č. 30, s. 1, 3.

Helena Bušová a Jan Werich ve filmu *Hej-rup!* z roku 1934 (foto: Národní filmový archiv)

přízni československých úřadů ještě před tím, než shledali poměry v Československu tak překrásné,“ domníval se exilový žurnalista Rudolf Kopecký v komentáři československého vysílání BBC. „*Úřady, které nevěří, že by nestranní pozorovatelé o Československu příznivě referovali, měly podivnou jistotu, že manželé Kasalovi tak učiní, i když dříve krátce pracovali pro protikomunistickou instituci.*“ Za zvláštnost považoval výjimku v případě uznání britského občanství Kasalových československými úřady, které jinak důsledně trvaly na premise, že daná osoba může nabýt nové státní příslušnosti jedině tehdy, propustí-li ji ČSR ze svého státního občanství. „*A není zde nějaká souvislost s jejich návštěvou Československa a jejich propagačními prohlášeními?*“ ptal se Kopecký.⁵³

Po zinscenovaných mediálních vystoupeních se Kasalovi odmlčeli, aby nakonec 8. září 1956 vycestovali z ČSR stejně, jako přicestovali: v tichosti. O jejich odchodu z Prahy informoval domácí tisk stroze a s dvoutýdenním zpožděním.⁵⁴ Neodjeli ovšem do Anglie, jak to veřejně tvrdili, ale do Vídně a odtud 17. září 1956 do Mnichova, plni obav o své bezpečí.⁵⁵ Jejich původní záměr působit na Západě ve službách československého zahraničního obchodu nevyšel, proto si chtěli ve Vídni otevřít obchod s keramikou. Pracovníkům I. správy MV to vniklo myšlenku uspořádat Kasalovým ve Vídni tiskovou konferenci, na které

by potvrdili, že jejich červencové vystoupení v Praze bylo dobrovolné a mohli po něm ČSR svobodně opustit. Zůstalo však jen při návrhu.

DRUHÝ NÁVRAT A TŘETÍ ODCHOD

Kasalovi zavítali do Československa znovu 20. října 1956, tentokrát bez mediálního humbuku a s úmyslem usadit se zde natrvalo. Tuto možnost však neschválil ministr vnitra Rudolf Barák pro podezření, že Kasal je agentem britské Intelligence Service. Manželé prý navíc během předchozí návštěvy ČSR „*navázali celou řadu závadných styků*“. Nakonec jim MV nabídlo dvě možnosti: odcestovat z republiky bez možnosti další návštěvy, nebo zůstat, avšak jen s podmínkou, že se zřeknou britského státního občanství.⁵⁶ Kasalovi si vybrali první možnost a 20. listopadu 1956 vycestovali z Československa

– tentokrát navždy. Náhled do spisů MV prozrazuje, že se svým rozhodnutím vyhnuli perzekucím. II. správa MV o nich totiž shromažďovala zpravodajské poznatky do zprávy pro generální prokuraturu pro případ, že by Kasalovi přijali nabízený „obchod“ a zůstali v ČSR.⁵⁷

Karel Kasal a Helena Bušová-Kasalová přicestovali 21. ledna 1957 do Londýna. Rychle litovali, že se propůjčili k propagandistické frašce. Dostali se do hledáčku britských bezpečnostních úřadů, které vzhledem k jejich vystoupením v médiích a podivné anabázi v ČSR připouštěly možnost, že by v zahraničí mohli pracovat pro československé zpravodajské služby.⁵⁸ Kasal sice rozšiřoval legendu o tom, že poskytnutí zpravodajských informací StB podmínil propuštěním všech bývalých československých letců RAF a příslušníků armády na Západě z komunistických

53 Skript R. Kopeckého, který 18. 7. 1956 v 21:20 hod. odvysílala BBC, je uložen v ABS, f. I.S-1, svazek reg. č. 10081/012, s. 27-29.

54 Karel Kasal se vrátil z návštěvy ČSR. *Práce*, 21. 9. 1956, s. 3.

55 Lídu Matouškovou, u které si ponechali zavazadla, instruovali, aby kontaktovala československé vyslanectví v Rakousku, pokud se do šesti dnů neohlásí. ABS, f. I.S-1, svazek reg. č. 10081/012, Záznam z 20. 9. 1956, s. 26.

56 Tamtéž, Zpráva náčelníka 4. odboru I. správy MV pro náčelníka 4. odboru II. správy MV, 4. 12. 1956, s. 25.

57 Tamtéž, Zpráva náčelníka 4. odboru I. správy MV pro náčelníka 4. odboru II. správy MV, 20. 12. 1956, s. 24.

58 Tamtéž, Zpráva 5. odboru pro 4. odbor MV, 2. 12. 1957 s přílohami (překlady zpráv britské bezpečnostní služby do češtiny), s. 412-417. Náčelník V. odboru MV mjr. Hovorka ve zprávě zdůraznil: „*Při použití těchto zpráv zachovávejte pečlivě pravidel konspirace, aby nedošlo k provalu našeho pramene v zahraničí.*“ Tamtéž, s. 412.

žalářů, a jelikož StB na požadavek nepřistoupila, učinil pouze neškodné prohlášení,⁵⁹ v Londýně však jeho pokus zachovat si tvář nebyl přijat s pochopením. Většina českých exulantů v Anglii se od Kasalových odvrátila a přerušila s nimi kontakt, tak jako bývalý stíhač RAF Tomáš Vybíral a jeho manželka, herečka Gita Schmidt-Vybíralová (v Británii vystupovala jako Gita Denise), která v rozhovoru vyčítala Kasalovým, že jsou na jedné lodi s komunisty, a řekla, že s nimi nechce mít nic společného.⁶⁰ V průběhu odposlouchávaného telefonického hovoru s přítelkyní, herečkou Janou Romanovou (po emigraci do Velké Británie roku 1948 provdanou Millwardovou) Bušová-Kasalová konstatovala, že to „v Československu nestojí za nic“.⁶¹ Manželé označili amnestii pro navrátilce z ciziny za podvod.⁶² Pro shrnutí dosud nevídané kampaně režimu v řadách československých uprchlíků na Západě se nabízí slovo fiasko. Podle tajných údajů MV se během platnosti amnestie od 9. května 1955 do 30. listopadu 1956 vrátilo do ČSR necelých pět procent pouornových uprchlíků.⁶³

Vyloučení z řad krajanů, finanční potíže a neúspěšné hledání zaměstnání přiměly Kasalovy ke změně působiště. V březnu 1957, po necelých dvou měsících v Anglii, se vystěhovali do Kanady. Usadili se v provincii Manitoba. Kasal se tam uplatnil jako architekt v odboru veřejných prací města Winnipeg. Helena Bušová se vrátila k herectví

Helena Bušová v Kanadě v šedesátých letech (repro: Česká televize 2017)

„To třeba v kanadském Winnipegu přišla za námi statná dáma v kožichu a kalhotách, blondýna, s tváří nám poněkud povědomou. Chvilí trvalo, než jsme si srovnali v hlavě, o koho jde – Helena Bušová, bývalá filmová herečka. Vzpomínala na Voskovce a Wericha, my jsme jí vyprávěli, jak v kinech stále běží Pudr a benzín a jiné filmy, kde hrála, a byly z toho – slzy. Plakala, pozdravovala.“⁶⁷

TOUHA PO NÁVRATU

a roku 1960 debutovala v místních divadlech.⁶⁴ Úspěšně ztvárnila menší role v The Dominion Theatre a Manitoba Theatre Centre ve Winnipegu.⁶⁵ Pod jménem Buschova vystupovala v šedesátých a sedmdesátých letech také v rozhlasových a televizních seriálech.

V únoru 1965 zavítal do Winnipegu Československý státní soubor písní a tanců s gymnastkou, olympijskou vítězkou a mistrýní světa Evou Bosákovou, která po ukončení aktivní sportovní kariéry vystupovala v představení s prvky baletu, akrobacie a tance. V přestávkách basketbalové exhibice týmu Harlem Globetrotters uvedl soubor tanečně-hudební program. Bosáková – spolupracovnice StB s krycím jménem „Doktor“⁶⁶ – se o zážitky z turné podělila se čtenáři týdeníku *Vlasta*:

Helena Bušová-Kasalová se myšlenky na návrat do rodné Prahy nevzdala. Roku 1978 prostřednictvím generálního konzulátu ČSR v Montrealu podala žádost o propuštění z československého státního svazku. O rok později ji změnila na žádost o udělení milosti za trestný čin opuštění republiky a dodatečné povolení k vystěhování.⁶⁸

Návrh stanoviska MV k žádosti Kasalové byl vypracován na základě vyhodnocení poznatků tehdy ještě kompletního agenturně-pátracího spisu Karla Kasala. Při shrnutí poznatků k Bušové-Kasalové v korespondenci mezi odděleními MV se dostalo na přetřes její a manželovo prohlášení v českém tisku z roku 1956. V tomto kontextu se objevilo nepodložené tvrzení, že Kasalovi měli návrat do ČSR domluvený s nepřátelskou rozvědkou

59 Tamtéž, Zpráva britské bezpečnosti ze sledování K. Kasala ze dne 16. 4. 1957. Překlad. Praha, 25. 10. 1957, s. 416.

60 Tamtéž, Záznam britské zpravodajské služby ze sledování K. Kasala a H. Bušové-Kasalové. Překlad. Praha, 26. 10. 1957, s. 413.

61 Tamtéž, Záznam britské zpravodajské služby z odposlechu telefonického rozhovoru H. Bušové-Kasalové s Jane Millward-Romanovou dne 24. 1. 1957. Překlad. Praha, 26. 10. 1957, s. 413.

62 Tamtéž, Zpráva od Engländera z 13. 1. 1957, s. 71.

63 Blíže viz CAJTHAML, Petr: Akce NÁVRAT a Hlas domova aneb „vraťte se do ráje, vše odpuštěno!“. *Securitas Imperii*, 2006, č. 13, s. 93–107.

64 Former Czech Film Star Takes Role in City Play. *Winnipeg Free Press*, 7. 5. 1960, s. 3.

65 WOLOSKI, Rosalie: Lady Frederick: Illusions Spell Success. *Winnipeg Tribune*, 7. 3. 1972, s. 21.

66 Její osobní složka je uložena v ABS, sb. Svazky tajných spolupracovníků (TS), svazek a. č. 552305 MV.

67 Chaloupky pod horami III. S Evou Bosákovou: o ničem jiném – než jak to bylo! *Vlasta*, 1965, roč. 19, č. 21, s. 5. H. Bušová ve zmíněném filmu neúčinkovala. Po boku J. Voskovce a J. Wericha hrála v roce 1934 ve filmu *Hej-rup!*

68 ABS, sb. KR, svazek a. č. 778019 MV, Zpráva náčelníka 1c odboru S-StB Praha, 13. 12. 1979, s. 42; tamtéž, Kasalová Helena – záznam z provedeného šetření. Záznam II. správy SNB, 8. 2. 1984, s. 34.

a k vystoupení v hromadných sdělovacích prostředcích se odhodlali, aby si od československých úřadů zajistili blíže nespecifikovanou podporu.⁶⁹ Přitom komise, která rozhodla o ponechání agenturně-pátracího spisu v trvalé úschově, v závěru zprávy konstatovala: „Kontrarozvědným rozpracováním nebyly získány poznatky o nepřátelské činnosti Kasala proti ČSSR.“⁷⁰ Nedůslednost příslušníků StB, o které svědčí například skutečnost, že nevyhledali prohlášení manželů Kasalových z roku 1956, zaráží stejně jako protichůdnost informací, se kterými pracovali.⁷¹

Náčelník 31. odboru I. správy SNB pplk. Jan Pozorný navrhl zamítnout žádost Bušové-Kasalové s odůvodněním, že v redakci RFE vystupovala nepřátelsky k ČSR a jako hlasatelka v rozhlasovém vysílání přemlouvala lidi k emigraci.⁷² Pracovníci 1c odboru Správy SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje označili Bušovou-Kasalovou za „vyloženého nepřítelů našeho zřízení z minulých let“.⁷³ Ve stanovisku pro krajský odbor pasů a víz v Praze navrhli zamítnout její žádost o udělení milosti za nelegální opuštění republiky

a také žádost o dodatečnou legalizaci pobytu v zahraničí.⁷⁴ Náčelník S-StB navíc podal návrh na odnětí československého státního občanství Heleně Bušové-Kasalové a její trvalé zařazení do indexu nežádoucích osob.⁷⁵ Ministerstvo vnitra České socialistické republiky (ČSR) oba návrhy schválilo.⁷⁶

Bušová-Kasalová, která v listopadu 1980 ovdověla, podala proti rozhodnutí rozklad. Rozkladová komise MV ČSR chtěla její odvolání automaticky zamítnout, ale zasáhl ministr vnitra ČSR Josef Jung, který nařídil případ přezkoumat.⁷⁷ Syn Bušové Karel v červenci 1981 osobně intervenoval na Správě pasů a víz (SPV) ve věci žádosti své matky o povolení k návštěvě ČSSR, bylo mu však oznámeno, že ta vízum pro vstup do republiky s konečnou platností neobdrží.⁷⁸

Bušová-Kasalová však nehodlala rezignovat. V srpnu 1981 poslala prezidentovi republiky Gustávu Husákovi a předsedovi vlády ČSSR Lubomíru Štrougalovi dopis se žádostí o povolení návratu, ve kterém poukazovala i na svůj pokročilý věk. Žádost byla zamítnuta.⁷⁹ Další nadějí žadatelky na návrat vzbudilo

rozhodnutí ministra vnitra ČSR Josefa Junga z 19. července 1982, kterým revidoval rozhodnutí zvláštní komise MV ČSR z roku 1980 a rozhodl, aby Bušové-Kasalové bylo ponecháno československé státní občanství. Současně byla vyřazena z indexu nežádoucích osob.⁸⁰ Její opětovná žádost o dodatečný souhlas s vystěhováním do zahraničí z roku 1982 však byla zamítnuta s doporučením, aby si podala žádost o propuštění ze státního svazku ČSSR.⁸¹ Občanství jí sice bylo ponecháno, ale vrátit se nesměla.

„JENOM MNE NECHTE ZEMŘÍT DOMA!“

Postup československých úřadů byl pro Helenu Bušovou-Kasalovou silným otřesem, což vyjádřila v dopise ministru Josefu Jungovi. Navrhovala, že ve veřejném prohlášení vysloví lítost nad chybami, kterých se dopustila. Slibovala, že se veřejně vyjádří k otázce, proč v roce 1956 nezůstala v ČSR.⁸² Houževnatá žadatelka nebyla běžným případem. Generální konzul ČSSR v Montrealu Josef Žabokrtský o jejím případě informoval ministra

69 Tamtéž, Zpráva 1c odboru 1. oddělení správy SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje (S-StB), 24. 1. 1980, s. 43.

70 Tamtéž, Rozhodnutí 1. odd. 2. odboru XIII S SNB o ponechání svazku na K. Kasala v trvalé úschově, 13. 5. 1980, s. 445. Srov. ABS, sb. KR, svazek a. č. 29442 MV, Důvodová zpráva 2. odboru II. správy MV, 29. 8. 1957, s. 441.

71 Náčelník 4. odboru I. správy MV ve zprávě pro náčelníka 4. odboru II. správy MV ze dne 4. 12. 1956 konstatoval, že během pobytu v Praze navázali Kasalovi „celou řadu závadných styků“ s osobami, které byly pod drobnohledem StB. Zřejmě tím myslel i armádního generála Karla Janouška, odsouzeného komunistickou justicí na doživotí, jež Kasal navštívil ve vězení. Podezření, že pracuje pro nepřátelskou zpravodajskou službu, však odporuje důvodová zpráva 2. oddělení II. správy MV o K. Kasalovi ze dne 29. 8. 1957. Uvádí, že během jeho pobytu v ČSR nebylo zjištěno, že by vyvíjel nepřátelskou činnost. ABS, f. I.S-1, svazek reg. č. 10081/012, s. 125 a ABS, sb. KR, svazek a. č. 29442 MV, s. 441.

72 ABS, sb. KR, svazek a. č. 778019 MV, Zpráva náčelníka I. správy SNB – 31. odbor pro 1c odbor StB, 11. 1. 1980, s. 40–41. Ke zdůvodnění zamítavého stanoviska připojil nelichotivou charakteristiku Bušové-Kasalové („bezcharakterní a bezzásadová žena“), viz tamtéž, s. 41. Srov. TOMEK, Prokop: *Objekt „ALFA“*, s. 192.

73 ABS, sb. KR, svazek a. č. 778019 MV, Stanovisko S-StB, 4. 2. 1980, s. 49–50.

74 Tamtéž.

75 ABS, sb. KR, svazek a. č. 778019 MV, Návrh z 5. 2. 1980, s. 45–46; tamtéž, Kasalová Helena – záznam z provedeného šetření. Záznam 1. odd. 7. odboru II. správy SNB, 8. 2. 1984, s. 33.

76 Tamtéž, Rozhodnutí MV z 27. 5. 1980, s. 59–60.

77 Tamtéž, Záznam krajského odboru víz a pasů v Praze, 12. 7. 1981, s. 49.

78 Tamtéž, Zpráva S-StB z 7. 10. 1981, s. 5; tamtéž, Záznam SPV SNB z 13. 7. 1981, s. 6. Bušová-Kasalová čekala na vývoj situace v Maďarsku s nadějí, že se bude moci zúčastnit svatebního obřadu syna Karla v říjnu 1981 v Liptovském Mikuláši.

79 Tamtéž, Zpráva S-StB Praha z 20. 10. 1981, s. 56.

80 Tamtéž, Kopie dopisu ministra vnitra pro H. Bušovou-Kasalovou, 19. 7. 1982, s. 58; tamtéž, Dopis náčelníka 1c odboru S-StB pro 2. odbor SPV SNB, 8. 9. 1982, s. 61.

81 Tamtéž, Zpráva S-StB Praha, 5. 11. 1982, s. 62.

82 ABS, f. I.S-1, svazek reg. č. 10081/D 01, Dopis Bušové-Kasalové J. Jungovi, 10. 4. 1983, s. 88–90.

Junga během jeho krátké zastávky v Kanadě roku 1982. Z rozhovoru nabyl dojmu, že MV ČSR by nemělo proti jejímu návratu námitky.⁸³

Série neúspěchů poznamenala psychický stav Bušové-Kasalové. V červenci 1983 v dlouhém telefonátu se zaměstnancem Generálního konzulátu ČSSR v Montrealu vyjádřila lítost, že v padesátých letech nezůstala s rodinou v Československu. Na doporučení generálního konzula, aby žádost o návrat podala písemně, odpověděla, že po dlouhých útrapách s československými úřady na to nemá sílu a raději spáchá sebevraždu. Na konzula Žabokrtského výstup bývalé herečky zapůsobil. Varoval, že pokud by Bušová-Kasalová jako známá osobnost dovedla hrozbu do důsledku, byla by to nepříznivá reklama pro Československo. Doporučil její žádost opět posoudit a „kladně vyřídit“.⁸⁴ V srpnu 1983 adresovala Bušová-Kasalová předsedovi vlády Lubomíru Štrougalovi dopis s prosbou o umožnění návratu i za cenu případného odsouzení či finanční pokuty.⁸⁵ Odpovědi se nedočkala. Snad jejím posledním pokusem byl dopis generálnímu konzulovi v Montrealu s naléhavým apelem: „*Jenom mě nechte zemřít doma!*“⁸⁶

Ani Karel Richard Kasal nepřestával urgovat československé úřady s cílem vymoci matce povolení

k návratu, avšak bez úspěchu. Opačované žádosti Bušové-Kasalové o dodatečný souhlas s vystěhováním z ČSR a vystavení československého cestovního pasu byly zamítnuty.⁸⁷

V ČSSR si kdysi slavnou herečku sporadicky připomněli v encyklopediích československého filmu.⁸⁸ Časopis *Kino* jí věnoval glosu k sedmdesátinám.⁸⁹ „Zapomenutá hvězda“⁹⁰ Helena Bušová-Kasalová zemřela 28. listopadu 1986 ve Winnipegu. Kletba rodičů pronásledovala i syna Karla, který navštěvoval ČSSR od poloviny sedmdesátých let.⁹¹ Státní bezpečnost na něj založila spis prověřované osoby.⁹² Po pádu komunistického režimu se Kasal usadil v Praze a zajistil převoz tělesných pozůstatků rodičů z Kanady. Jsou pohřbeni v rodinném hrobě na Olšanských hřbitovech.

NEZODPOVĚZENÉ OTÁZKY

V příběhu Karla a Heleny Kasalových zůstávají nezodpovězené otázky. Co si od paktování s československou komunistickou Bezpečností slibovali? Okolnosti jejich příjezdu do Československa v červnu 1956 jsou kromě několika detailů známé. Proč jim však v krátkém časovém sledu nebylo povoleno přicestovat znovu? Proč Kasalovi po definitivním odchodu z ČSR nezveřejnili podrobnosti

o komunistické propagandistické mašinerii, která je zneužila?

Kauza manželů Kasalových odhaluje falešnost přívětivé masky, kterou si komunistický režim v Československu nasazoval v úmyslu přilákat uprchlíky na „velkorysou“ amnestii. Důsledné odmítání pozdějších žádostí Heleny Bušové-Kasalové o návrat vyvrací tezi o „změkčení“ postoje komunistického režimu k československým emigrantům. Ministerstvo vnitra téměř tři desetiletí po skončení první amnestie pro „ilegální“ uprchlíky z republiky stále trvalo na záporném postoji k osobám, které v padesátých letech označilo za nepřátelské.

DUŠAN SEGEŠ (1977)
vystudoval historii
a germanistiku na
Filozofické fakultě Univerzity
Komenského v Bratislavě

a východoevropská studia na Varšavské univerzitě. Je vědeckým pracovníkem a vedoucím Oddělení dějin 20. století II. Historického ústavu Slovenské akademie věd v Bratislavě. Zkoumá dějiny polsko-československých politických vztahů ve 20. století, rozhlasové vysílání ze Západu do Československa v období studené války a migraci v prostoru středovýchodní Evropy po druhé světové válce. Je autorem monografie *Dvojkříž v síločiarach bieleho orla. Slovensko a slovenská otázka v politike polskej exilovej vlády za 2. svetovej vojny* (Veda, Bratislava 2009), která vyšla i v polském překladu.

83 Tamtéž, Dopis GK ČSSR Montreal pro SPV SNB. Montreal, 21. 7. 1983, s. 93.

84 Tamtéž, Záznam o telefonickém rozhovoru s H. Bušovou-Kasalovou, 19. 7. 1983, s. 92; ABS, sb. KR, svazek a. č. 778019 MV, Kasalová Helena - záznam z provedeného šetření. Záznam 7. odboru II. správy SNB, 8. 2. 1984, s. 34.

85 ABS, f. I.S-1, svazek reg. č. 10081/D 01, Dopis Bušové-Kasalové Štrougalovi, 14. 8. 1983, s. 89.

86 Tamtéž, Nedatovaný dopis H. Bušové-Kasalové, s. 86-87.

87 ABS, sb. KR, svazek a. č. 778019 MV, Záznam 3. oddělení OPV Praha, 29. 3. 1985, s. 66. O absurditách byrokratických překážek ve vybavování formalit vypovídal syn Karel. VAŠÁK, Vašek - KOLÁŘ, Petr: *Nezapomenutelné příběhy*, s. 115-116.

88 *Slovník divadelních umělců 1945-1975: I. díl (A-I)*. Divadelní ústav, Praha 1979, s. 119; BARTOŠEK, Luboš: *Náš film. Kapitoly z dějin (1896-1945)*. Mladá fronta, Praha 1985, s. 263. Ve stručné biografické poznámce se uvádí: „*Po válce se provdala do Anglie.*“ Tamtéž, s. 386.

89 *Kino*, 1981, roč. 36, č. 21, s. 2.

90 *Zapomenutá hvězda Helena Bušová*. Dokumentární film, režie Jindra Horská - Veronika Stehlíková, Česká televize 2017 - viz <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11441814277-zapomenuta-hvezda-helena-busova/> (citováno k 12. 12. 2022).

91 ABS, sb. KR, svazek a. č. 778019 MV, Návrh 1. odd. 7. odboru II. správy SNB na založení spisu PO na osobu K. Kasala, 26. 10. 1981, s. 1.

92 Po pobytu v roce 1979/1980 a sňatku s Vierou Macholovou v roce 1981 přicestoval do ČSSR opět roku 1983. Krátce pracoval v zahraniční redakci Československého rozhlasu Praha. V lednu 1984 podal na Správě pasů a víz žádost o dlouhodobý pobyt. V případě souhlasu za ním měly přicestovat manželka a matka. Náčelník 1. oddělení 7. odboru II. správy SNB pplk. Jaroslav Prát v odpovědi na žádost konstatoval, že není v „*operativním zájmu*“ prodlužovat Kasalovi pobyt v ČSSR. Tamtéž, Stanovisko náčelníka 1. oddělení 7. odboru II. správy SNB pro 2. odbor Správy pasů a víz, 14. 2. 1984, s. 38.

Na cestě za svobodou

Pozadí pokusu polských protikomunistických odbojářů o přechod na Západ přes Československo v listopadu 1948

ADAM ZÍTEK

Československo bylo po druhé světové válce jedním z hlavních směrů, kterým utíkali obyvatelé Polska na Západ. Mezi těmito lidmi byli též příslušníci protikomunistického odboje, kteří se tak chtěli zachránit před represemi komunistického režimu. Jejich snahy o přechod československého území však nezřídka vedly k dramatickým situacím.

● Svě o tom věděl i řidič osobního vozu Jan Myška, kterého 18. listopadu 1948 v okolí Heřmanova Městce na silnici zaskočili dva muži, kteří si se zbraní v ruce vynutili zastavení auta. Z úkrytu se poté vynořil třetí ozbrojenec, všichni nastoupili a nařídili Myškovi pokračovat dále na jih. Dojeli však pouze k břehu sečské přehrady, kde řidič předstíral nedostatek benzínu. Z nedaleké pumpy, kam ho ozbrojenci nechali jít, o incidentu telefonicky vyrozuměl stanici Sboru národní bezpečnosti (SNB) v Seči, která okamžitě vyhlásila poplach. Trojice mužů se však mezitím ukryla v lese nedaleko obce Heřmanice, kde byla následujícího dne kolem druhé hodiny odpolední odhalena. Během přestřelky byli dva muži zabití na místě, třetí utrpěl zranění a byl zadržen. Jak se záhy ukázalo, dotyční byli příslušníky polského protikomunistického odboje. Případ má přitom s Československem

společného více, než by se mohlo na první pohled zdát.

PROTINĚMECKÝM PARTYZÁNEM

Jediný přeživší byl se střelným zraněním nohy převezen do Seče, kde byl ošetřen. Oblastní úřadovna Státní bezpečnosti (StB) v Pardubicích jej následně dopravila do Prahy. Za zdmí obávané služebny StB v Bartolomějské ulici s ním byl 20. listopadu sepsán první a zároveň jediný protokol.¹ Stanisław Samborski (nar. 1928) pocházel z obce Rypne nedaleko tehdejšího Stanisławowa (dnes ukrajinský Ivano-Frankivsk). Tento region patřil v meziválečném Polsku k významným oblastem těžby uhlí, ropy a plynu. Jako mechanik na tamních ropných zařízeních pracoval i Samborského otec. V roce 1939 však přišel zásadní obrat. Dle německo-sovětské dohody východní část Polska okupoval Sovětský svaz, který

na obsazených územích uplatňoval řadu represivních opatření a zároveň uváděl do praxe prvky komunistické politiky. Přátelství dvou totalitních států však nemělo dlouhého trvání a v červnu 1941 dřívější polská vojvodství a další oblasti na východě obsadili Němci. Civilnímu obyvatelstvu ale tato změna úlevu nepřinesla. Rodina Samborských – Stanisław, starší bratr Kajetan (nar. 1926), sestra Krystyna a rodiče – se raději přestěhovala do Krosna na jihovýchodě tehdejšího Generálního gouvernementu. Podle některých údajů uprchli před protipolskými akcemi ukrajinských nacionalistů.² Stanisław, stejně jako jeho sourozenci a matka, získal práci v dílnách tamního vojenského letiště, jež patřilo k největším, kterými Luftwaffe během války disponovala. Práce na takto strategickém místě pochopitelně skýtala zajímavý potenciál pro odbojové aktivity.

Kajetan Samborski se záhy skutečně stal příslušníkem partyzánského oddílu Národní vojenské organizace (Narodowa Organizacja Wojskowa, NOW) pod velením Józefa Czuchry, později začleněného do struktur Zemské armády (Armia Krajowa, AK). Jeho sestra Krystyna až do roku 1944 získávala pro partyzány z letiště zbraně, její činnost však byla odhalena a v červnu 1944 po brutálním výslechu na Gestapu zemřela.³ Byla

1 Archiv bezpečnostních složek (ABS), sb. Taktické svazky (T), a. č. T-976 MV, Protokol sepsaný se Stanisławem Samborským, 20. 11. 1948.

2 GOLIK, Dawid: Kajetan Samborski (1926–1948). In: KRAJEWSKI, Kazimierz (ed.): *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*. Tom V. IPN, Warszawa 2018, s. 456.

3 Tamtéž.

Józef Kuraś

(23. října 1915 – 22. února 1947), pocházel z Waksmundu, ležícího nedaleko centra polských Tater Zakopaného. Vojenskou službu započal již před válkou, mj. v řadách Sboru ochrany pohraničí (Korpus Ochrony Pogranicza). Zúčastnil se obranných bojů v září 1939 a následně se zapojil do struktur odboje, například v Tatranské konfederaci (Konfederacja Tatrzańska), která představovala protiváhu kolaborantského horalského hnutí (tzv. Goralenvolk). V červnu 1943 Němci zavraždili jeho rodinu a vypálili jejich dům. Kuraś od té doby používal pseudonym „Ogień“ („Oheň“) a pokračoval v odboji v řadách AK. Dostal se nicméně do konfliktu s velením a přešel k lidoveckým Selským praporům (Bataliony Chłopskie). Jeho partyzánský oddíl provedl řadu úspěšných akcí, vykonával ale i rozsudky podzemních soudů nad kolaboranty. Na sklonku války v boji proti Němcům spolupracoval také s komunistickými a sovětskými partyzány.

Záhy po válce se měl Kuraś stát velitelem okresní služebny UB, k čemuž nakonec nedošlo. Komunistická Bezpečnost jej naopak začala usilovně stíhat. Uskupení Błyskawica, čítající až několik set partyzánů a spolupracovníků, se pod jeho vedením dařilo v náročném horském terénu úspěšně rozbít novou administrativu a struktury komunistické strany. Kuraś získal pověst „krále Podhalí“ a u části obyvatel se těšil značné oblibě. Prostřednictvím spolupracovníků se UB nicméně podařilo získat informace o jeho pobytu. Během následného zátahu byl Kuraś smrtelně zraněn, druhého dne zemřel v nemocnici.

Dnes je Józef Kuraś jednou z nejvýraznějších osobností takzvaných prokletých vojáků – polských protikomunistických odbojářů. Nejen vzhledem k vlastní minulosti (služba v UB), ale zejména v souvislosti s ozbrojenými útoky jeho oddílů na židovské a slovenské obyvatelstvo, je zároveň jednou z nejkontroverznějších postav polské historie odboje.

Blíže viz KORKUĆ, Maciej: Józef Kuraś (1915–1947). In: ŻARYN, Jan – ŻUREK, Jacek T. (eds.): *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*. Tom I. IPN, Kraków – Warszawa – Wrocław 2022, s. 253–257; KORKUĆ, Maciej: *Józef Kuraś „Ogień”. Podhalańska wojna 1939–1945*. IPN, Kraków 2011.

Józef Kuraś patří mezi nejvýraznější postavy poválečného protikomunistického odboje (foto: Wikipedia.pl)

tak první obětí, kterou válka a následující léta rodině přinesly. Bratr Kajetan mezitím získával zkušenosti v odboji, prováděl dokonce nejrůznější likvidační akce, namířené proti kolaborantům či představitelům nacistické správy. Zúčastnil se též rozsáhlé akce „Bouře“, jejímž cílem bylo převzetí kontroly v zemi před příchodem Rudé armády. Na rozdíl od řady jiných však Samborského oddíl z konspirace nevystoupil, čímž se uchránil před téměř jistým zatýkáním a represemi ze strany NKVD a polského Bezpečnostního úřadu (Urząd Bezpieczeństwa, UB), pro které byla likvidace podzemních organizací prvořadým úkolem. Samborski se později společně s dalšími členy rodiny odebral do okolí Poznaně.⁴ Kromě práce zde hledal i kontakty na podzemní organizace, což se mu podařilo, a znovu se tak zapojil do konspirační činnosti, v tomto případě pod záštitou pravicové Národní strany (Stronnictwo Narodowe, SN), působící i po válce v ilegality.⁵ Ani v oblasti Velkopolska však tajná policie nezahálela, a Samborski tak musel znovu měnit své působiště. Zamířil do Horního Slezska, kde našel práci v dolech v Bytomí a v létě 1946 také získal kontakt na rezistentní struktury – tentokrát se jednalo o formaci podřízenou Józefu Kuraśovi, známému též pod pseudonymem „Ogień“.⁶

V ŘADÁCH USKUPENÍ BŁYSKAWICA A WIARUSY

Poválečný vývoj v Polsku byl velice vzdálený tomu, co většina účastníků odboje očekávala. Ačkoliv Zemská armáda byla oficiálně rozpuštěna 19. ledna 1945 a rovněž další podzemní organizace postupně omezovaly

⁴ Tamtéž.

⁵ Národní strana byla již před válkou hlavním zástupcem konzervativního a pravicového proudu polského politického spektra. Během války působila v konspiraci, její odbojovou formací byla NOW. Po spojení s AK v roce 1942 vytvořila část odboje společně s fašizujícím Ještěřčím svazem Národní ozbrojené síly (Narodowe Siły Zbrojne). V souvislosti s vývojem situace a obsazením Polska SSSR vznikla nová odbojová organizace Národní vojenské sjednocení (Narodowe Zjednoczenie Wojskowe, NZW). Národní strana byla velice aktivní též v emigraci. S touto politickou stranou se však pojí i značné kontroverze, zejména vyhrcovaný nacionalismus, antisemitismus a nepřátelský postoj k národnostním menšinám.

⁶ GOLIK, Dawid: *Kajetan Samborski (1926–1948)*, s. 457.

svoji činnost a jejich příslušníci se snažili vrátit do normálního života (například na základě takzvané amnestie z roku 1945), bylo zde stále poměrně dost těch, kdo se s nastalou situací nehodlali smířit a rozhodli se proti etablovanému režimu v čele s komunisty vystoupit. Oblasti Mazovska, Malopolska, Lublinska, Řešovska či okolí Bělostoku se tak staly dějištěm mnohdy ozbrojeného boje partyzánských oddílů s provládními formacemi a jednotkami Rudé armády a NKVD.

Z pohledu vlády patřil mezi kritické rovněž region jižně od Krakova, s městy Nowy Sącz, Nowy Targ či Rabka-Zdrój. Právě zde operovalo uskupení Błyskawica vedené Józefem Kurašem, a to poměrně úspěšně. Dobrá znalost terénu, podpora místních obyvatel, zkušenosti a fungující kontakty z dob války, to vše činilo z partyzánů těžký cíl pro Bezpečnost. Shodně s často používaným postupem Kuraš rozdělil svůj oddíl na menší útvary, které byly v terénu méně nápadné, zároveň však byly v neustálém spojení a v případě potřeby se koncentrovaly, např. za účelem větších operací. Kajetan Samborski se připojil k rotě pod vedením tehdy sedmnáctiletého Jana Batkiewicze a do února 1947 se zúčastnil řady ozbrojených akcí.⁷ Jednalo se například o přepady stanic Občanské milice (Milicja Obywatelska, MO), odkud partyzáni mj. získávali zbraně. Cíli útoků se však stávaly i další orgány nové administrativy, ať již to byly správní úřady, či sekretariáty Polské dělnické strany (Polska Partia Robotnicza, PPR). Ušetřeny nebyly ani symboly lidové vlády, v červenci 1946 byl kupříkladu v důsledku výbuchu zcela zničen pomník Rudé armády v Rabce, o měsíc později proběhl stejná

Část příslušníků partyzánského oddíl Wiarusy v létě 1947. Zcela vlevo Kajetan Samborski. (repro: GOLIK, Dawid: *Wiarusy*)

akce i v Nowém Targu (pomník byl jen poškozen). Finanční prostředky, potřebný materiál a potraviny pak odbojové skupiny získávaly z přepadů nejrůznějších státních podniků, družstev, pokladen i jednotlivců.

Rozsah aktivit přibližuje statistika UB, podle které bylo jen za únor 1946 provedeno 57 přepadení (z toho 32 loupežných), přičemž ve 4 případech se jednalo o stanice či služebny MO a UB, dále státní úřady (5) nebo státní podniky (17), nejvíce útoků bylo zaznamenáno na soukromé podniky či osoby (31). Při těchto akcích byla zcizena finanční hotovost ve výši více než 293 tisíc zlotých a větší

množství zbraní a munice. O život přišli čtyři příslušníci MO a šest z UB, čtyři členové PPR a sedm civilistů.⁸ Bezpečnost mnohdy nerozlišovala (záměrně) mezi politicky motivovanými akcemi podzemí a řaděním běžných kriminálních band, jichž bylo v poválečném Polsku mnoho. Bez ohledu na skutečné pozadí statistických údajů je nesporné, že se partyzánům pod Kurašovým vedením dařilo bojovat proti vládě jedné strany. Právě členové PPR projevy tohoto boje často pocítovali na vlastní kůži. V lepším případě byli zastrašeni či vystaveni fyzickým trestům, v tom krajním docházelo i k zabití. Jak uvádí

7 Označení partyzánských oddílů (četa či rota) mnohdy neodpovídají reálnému vojenskému pojmenování, respektive početním stavům těchto formací. Tamtéž.

8 Při těchto akcích bylo rovněž ztraceno větší množství zbraní: 76 pušek, 18 samopalů, 2 pancéřové pěsti, 2 kulometry, 2 pistole, 2 granáty a 4 611 kusů munice. *Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (AIPN BU)*, f. Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie (1944) 1945–1954 (MBP), sign. IPN BU 0296/4, svazek 1, Zvláštní zpráva o loupežných přepadech na území Rzeczypospolité za období od 1. 1. 1946 do 1. 4. 1946, 1. 4. 1946.

Kajetan Samborski jako jediný přežil přestřelku polských partyzánů s československou Bezpečností (repro: ABS)

hlavní Kurašův životopisec Maciej Korkuć, lidé v této části Polska leckdy pochybovali o existenci lidové demokratické vlády. Časté útoky totiž učinily z PPR spíše pohřební ústav než fungující stranický aparát.⁹ Nekompromisní, leckdy až bezohledný postup proti členům komunistické strany či údajným konfidentům UB však není jedinou kontroverzní záležitostí, pojmí se se sledovanou odbojovou formací.

Mezi jejími civilními oběťmi totiž byly i osoby slovenské a židovské národnosti. Na počátku května 1946, krátce předtím, než se ke Kurašovým partyzánům připojil Kajetan Samborski, přepadlo sedm mužů z oddílu Błyskawica nedaleko obce Krościenko nad Dunajcem nákladní automobil.

Vůz převážel 26 židovských emigrantů, kteří se snažili překročit hranici do ČSR, aby pak odtud pokračovali dále do Palestiny. V poválečných letech hrálo Československo v tomto směru klíčovou roli a i díky poměrně vstřícnému přístupu tehdejší vlády umožňovalo odchod mnoha Židům.¹⁰ Dvanáct cestujících, včetně žen a jednoho dítěte, však do Svaté země nikdy nedojelo, jejich život hned na začátku cesty ukončili polští partyzáni sériemi ze samopalů, zbyvajícím se podařilo – i díky určité benevolenci útočníků – uprchnout do blízkého lesa. Ačkoliv neexistují důkazy o přímém Kurašově rozkazu k provedení tohoto činu, je nesporné, že za něj nese vinu minimálně z pozice velitele.¹¹ Antisemitské tendence neměly podle výkladu části

dnešní polské historiografie rasový podtext a vyplývaly z údajného vysokého zastoupení osob židovského původu v bezpečnostním aparátu a vedení PPR. Skutečností však je, že válečné hrůzy většina polských Židů nepřežila a působením v novém režimu se tak dříve přehlížená skupina, jež neměla rovnocenná práva, pouze zviditelnila.¹² Stereotyp takzvaného židobolševismu byl navíc poměrně častým tématem řady polských podzemních tiskovin. V některých případech však nezůstalo jen u propagandistických hesel.

Značné kontroverze dodnes vyvolává hodnocení postupu uskupení Błyskawica proti Slováckům žijícím v oblastech Oravy a Spiše, jež se po druhé světové válce staly součástí polského

9 KORKUĆ, Maciej: Zgrupowanie „Błyskawica“. In: KRAJEWSKI, Kazimierz – ŁABUSZEWSKI, Tomasz (eds.): *Wyklęci 1944–1963. Żołnierze podziemia niepodległościowego w latach 1944–1963*. IPN, Warszawa 2017, s. 328.

10 K problematice viz FRIEDL, Jiří: *Domů, a za svobodou. Role Československa v migracích obyvatel Polska v letech 1945–1948*. Academia, Praha 2020.

11 Srov. KORKUĆ, Maciej: Zbrodnie pod Krościenkiem 2/3 maja 1946 roku. *Zeszyty Historyczne WiN-u*, 2015, č. 42, s. 120–121. Během pozdějšího vyšetřování Jan Batkiewicz, účastník přepadu, uvedl, že od Kuraše rozkaz k útoku na židovské uprchlíky dostal. Vzhledem k okolnostem tehdejšího vyšetřování a možné snaze upozadit vlastní vinu je nicméně věrohodnost této výpovědi diskutabilní. K problematice viz též WÓJCIK, Jerzy: *Oddział. Między AK i UB – historia żołnierzy Łazika*. Wielka Litera, Warszawa 2016; ZYCHOWICZ, Piotr: *Skazy na pancierzach. Czarne karty epopei Żołnierzy Wyklętych*. Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2018.

12 FRIEDL, Jiří: *Domů, a za svobodou*, s. 253–255.

Orava a Spiš (1918–1958)

Společně s Těšínskem byly tyto oblasti hlavním důvodem dlouhodobých sporů mezi Československem a Polskem. Oba státy si již od roku 1918 tato území nárokovaly, vzájemná jednání ani mezinárodní konference situaci z delší perspektivy nevyřešily. V roce 1938 využilo Polsko postavení Československa k nátlaku na jejich odstoupení, vedle politických požadavků to byla i podpora iredentistických tendencí a organizování diverze. V listopadu 1938 došlo k eskalaci sporu, když polská armáda přikročila k anexi některých území; během toho došlo k ozbrojeným střetům s československou armádou. Zavedení polské správy nebylo pro slovenské obyvatelstvo nijak příznivé. V září 1939 se armáda slovenského státu připojila k německému útoku na Polsko. Polní armáda Bernolák opět obsadila sporná území a svou bojovou cestu zakončila přehlídkou v Zakopaném. Slovensku tehdy připadly i původně polské oblasti. Po druhé světové válce se otázka územních sporů znovu rozvířila. V rámci prosazování předmnichovských hranic se součástí Československa staly jen předválečné části Oravy a Spiše. Vleklé československo-polské neshody ukončila až dohoda o přátelství a spolupráci z roku 1947, která korespondovala se zájmy SSSR. Územní spory pak vyřešila – alespoň z větší části – dohoda o vytyčení hranic z roku 1958.

K tématu blíže FRIEDL, Jiří – JIRÁSEK, Zdeněk: *Rozpačité spojení. Československo-polské vztahy v letech 1945–1949*. Aleš Skřivan ml., Praha 2008; BORÁK, Mečislav – ŽÁČEK, Rudolf: *„Ukradené“ vesnice*. Muzeum Těšínska, Český Těšín 1993.

státu. Odstoupení těchto území vzbudilo nevoli tamního slovenského obyvatelstva, které si přálo zůstat v ČSR; v některých obcích dokonce došlo k ozbrojeným střetům polských jednotek s místní slovenskou milicí (domobranou). Polská administrativa i protikomunistický odboj pochopitelně tyto tendence sledovaly se značnou nelibostí. Některé indicie však napovídají tomu, že realita takto jednoznačná nebyla. V roce 1945 totiž proběhlo pod dohledem Rudé armády na sporných územích neoficiální referendum, v němž se pro připojení k ČSR vyjádřilo více než 90 %

obyvatel, zřejmě tedy i část Poláků. Za jejich rozhodnutím patrně stála pozitivní zkušenost z doby války a snaha vyhnout se životu v komunistickém Polsku.¹³ Oficiální politika ani postup podzemních organizací nebyly vůči slovenské menšině přívětivé. Československé orgány přímo hovořily o polonizaci a kulturním a etnickém útlaku, který se projevoval omezováním slovenského školství a církve či násilnými činy vůči slovenskému obyvatelstvu. Již v květnu 1945 zaslalo třináct slovenských obcí ze Spiše žádost československým orgánům o pomoc, neboť jejich majetek měl

být polskými partyzánskými oddíly zcela rozkraden.¹⁴ Za této situace se více než šest tisíc Slováků rozhodlo své domovy raději opustit a odejít do ČSR. Československé orgány, zejména Ministerstvo zahraničních věcí, věnovaly věci spíše okrajovou pozornost a vývoj především monitorovaly – zajímalo je třeba, za jakých okolností krajané odcházeli, jaké zanechali v Polsku majetky apod.¹⁵ Děni na polské straně hranic sledovaly i bezpečnostní orgány, zejména Obranné zpravodajství (později 5. oddělení hlavního štábu Ministerstva národní obrany). Informace získávaly jak z vlastních agenturních zdrojů, tak analýzou zdrojů veřejně dostupných (například polského tisku). Z většiny záznamů je zřejmé, že získané poznatky obvykle nebyly náležitě verifikovány, neboť jsou plně zkrácené údaje, nepřesnosti či úplných nepravd. O Kurašově organizaci se nicméně podařilo shromáždit poměrně detailní informace týkající se mj. jednotlivých menších skupin a podskupin, přibližného počtu jejich členů a vymezení působnosti.¹⁶ „*Při svých loupežích banda zvláště terorizuje slovenské obyvatelstvo v obcích sev[erní] Spiše a se Slováci zachází zvláště surově,*“ znělo v hodnocení orgánů OBZ. „*Postižení nemají u úřadů zastání. BP (míněn UB – pozn. aut.) i W[ojska]O[chrony]P[ogranicza]¹⁷ jsou s AK zajedno v nenávisti proti Slovákům a spolupracují s nimi i jinak – t.j. na úkor svých služebních povinností.*“¹⁸ Zatížení „kontribucemi“ patřilo k běžným praktikám většiny partyzánských skupin. Přestože je nesporné, že mnohé vesnice a hospodářské odbojáře

13 Životní podmínky ve Slovenské republice byly nepochybně mnohem lepší než v Generálním gouvernementu. Horší hospodářská a politická situace navíc přetrvávala v Polsku i po válce, komunistický režim zde totiž již od úplného počátku své existence přistupoval k tvrdým represím, které doprovázely i ty sovětské (např. deportace atd.). Naproti tomu v Československu do února 1948 přeci jen existoval liberálnější systém. BORÁK, Mečislav – ŽÁČEK, Rudolf: *„Ukradené“ vesnice*. Muzeum Těšínska, Český Těšín 1993, s. 28–29.

14 *Národní archiv* (NA), f. Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna (ÚPV-b), k. 971, inv. č. 4510, sign. 1281/17, Zpráva o terorizování slovenských obcí polskými partyzány, 29. 5. 1945.

15 *Slovenský národní archiv* (SNA), f. Povereníctvo vnútra – bezpečnostný odbor (PV-BO), k. 487, inv. č. 2903, sign. 151, Instrukce ve věci výsledku československých krajanů přicházejících z Polska, 5. 3. 1946.

16 *ABS*, f. Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky (302), sign. 302-135-30, Zpráva o situaci v Polsku, nedatováno.

17 *Vojska ochrany pohraničí* (Vojska Ochrony Pogranicza, WOP) byla polskou obdobou Pohraniční stráže.

18 *ABS*, f. 302, sign. 302-135-30, Souhrn zpráv o partyzánském oddílu Blyskawica, 31. 10. 1946.

podporovali dobrovolně, docházelo i k vynuocování dodávek zásob a jejich násilnému vymáhání. Jedno z hlášení polské armády týkající se činnosti protikomunistických skupin obsahuje kupříkladu informace o vesnici, v níž se příslušníci oddílu Błyskawica domáhali většího množství potravin, dobytka, peněz a dalšího materiálu. „Za nesplnění výše uvedeného banda pohrozila obyvatelům vesnice pohnáním k odpovědnosti.“¹⁹ Zejména pravicové spektrum odboje se v rekvizicích nezřídkou zaměřovalo na ukrajinské, běloruské či právě slovenské obyvatelstvo. V prvních dvou případech měl tento postup pramenit z prorežimního postoje národnostních menšin. Vedle zabírání majetku čelili někteří Slováci i výhrůžkám, které leckdy neskončily pouze u slov – například v obci Nowa Biała byli zabiti čtyři muži slovenské národnosti.²⁰ Podle zprávy zvláštního pozorovatele československé vlády „dňa 15. apríla 1946 prišiel ve večerných hodinách do obce Nová Bela (Horný Spiš) oddiel poľského vojska v sile asi 70 mužov. Čiastka z nich obštúpila obec a ostatní pod vedením miestneho starostu Jána Ricyra [...] začali robiť domové prehliadky podľa vopred pripraveného zoznamu. Za tento večer vyrabovali poľskí vojaci úplne 6 slovenských usadlostí a odvieďli zo sebou 4 otcov rodiny, a to Jána Ščurka, Jozefa Chalupku, Jána Kraka a Jána Labšanškého. O ich ďalšom osude nie je nič známe.“²¹ Část polské historiografie má tendenci tyto kontroverzní činy omlouvat tím, že „dokonce v době

Kopie „posledního varování“, které měl vystavit oddíl Błyskawica. Uvedení hospodářů měli zaplatit kontribuci ve výši 50 000 zlotých, v případě odmítnutí jim hrozil polní soud a konfiskace majetku. (repro: ABS)

PLR (Polské lidové republiky – pozn. aut.) bylo uznáváno, že se Kuras zasadil o udržení hranice, když potíral protipolskou agitaci a slovenské snahy o opětovné obsazení polské Spiše a Oravy – tak, jak se stalo v letech 1939–1945 na základě slovensko-německých dohod.“²² Podobná argumentace pro svévolné represe proti civilnímu obyvatelstvu bohužel není v současné historické vědě ojedinělá.²³

Počátek roku 1947 přinesl zlom. Dne 22. února 1947 zemřel po zátahu UB Józef Kuras a téhož dne vyhlásil Sejm zákon o amnestii. Komunistická moc prezentovala tento krok jako

vstřícné gesto, které mělo umožnit odbojářům vyjít z konspirace a zapojit se do normálního života. Záměr se v podstatě podařilo splnit, mnozí se totiž po letech v lesích či ukrývání v ilegalitě rozhodli k ukončení dosavadní činnosti. Příslušné komisi Vojvodského úřadu veřejné bezpečnosti v Krakově (Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego, WUBP) se přihlásil i Kajetan Samborski. Po odevzdání zbraní a vyřízení nutných formalit, jež byly v celé akci klíčové (podání informací), se znovu odebral do Velkopolska.²⁴ Stejně jako u mnoha jiných odbojářů se však

19 Archiwum Akt Nowych (AAN), f. Polska Partia Robotnicza – Komitet Centralny (KC PPR), sign. 295/VII/182, Hlášení vrchního velení č. 61 z 29. 7. 1946 (překlad polských textů autor).

20 HABČÁK, Martin: *Polsko-slovenský pohraničný konflikt pohľadom vybraných tlačených médií (1920 – 1938 – 1939)*. Bakalářská práce. MU Brno, Brno 2010, s. 22.

21 NA, f. ÚPV-b, k. 971, inv. č. 4510, sign. 1281/17, Zpráva o služební cestě na československo-polském pohraničí na Spiši a Oravě ve dnech 13.–26. 4. 1946.

22 KORUKUĆ, Maciej: Józef Kuras „Ogień“. In: KRAJEWSKI, Kazimierz – ŁABUSZEWSKI, Tomasz (eds.): *Wyklęci 1944–1963*, s. 265.

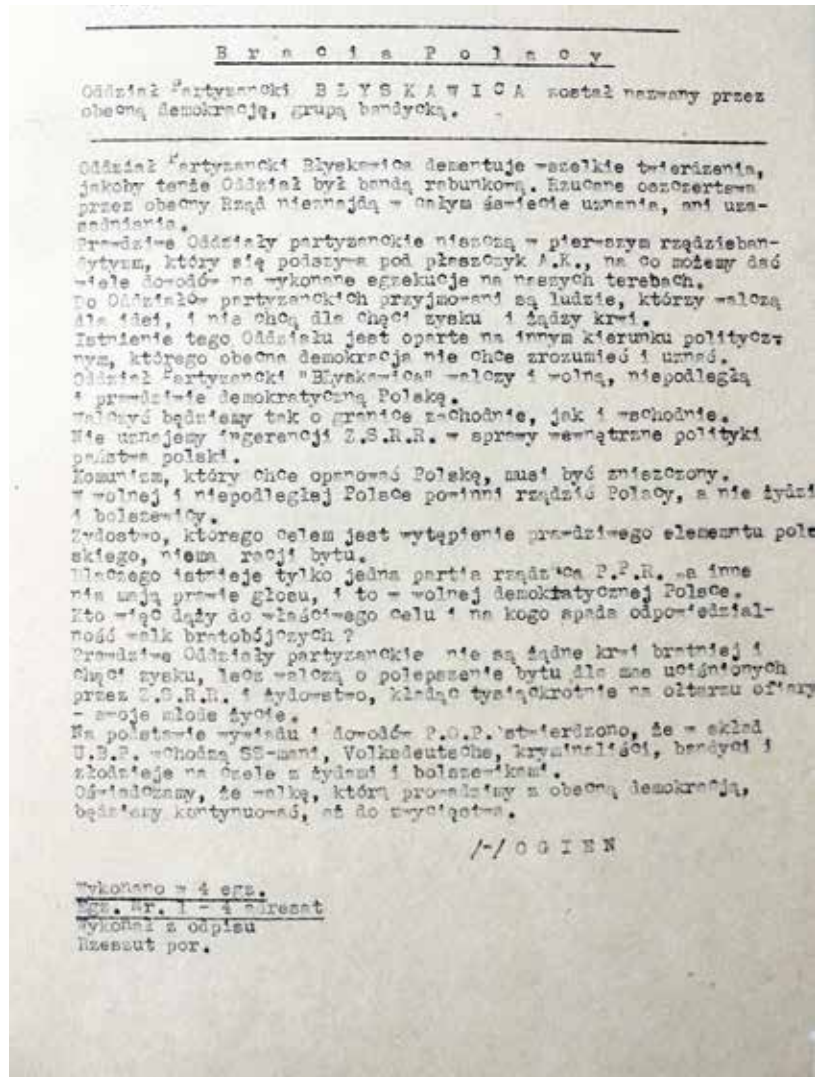
23 Poměrně dobře patrný je tento přístup v souvislosti s činy oddílů NZW pod velením Romualda Rajse, který na východě Polska tvrdě postupoval proti civilnímu běloruskému obyvatelstvu. Vyšetřování Ústavu národní paměti (Instytut Pamięci Narodowej, IPN) dokonce v těchto činech vidělo stopy genocidy. Později však bylo toto stanovisko prokurátorů IPN přehodnoceno, podobně jako pohled na pravicový poválečný odboj. Srov. ZÍTEK, Adam: Michał OSTAPIUK: Komendant „Bury“. Biografia kpt. Romualda Rajsa „Burego“ 1913–1949 (recenze). *Slovanský přehled*, 2020, roč. 106, č. 2, s. 368–377.

24 GOLIK, Dawid: *Kajetan Samborski (1926–1948)*, s. 458.

Opis letáku, jež měl rozšiřovat Kurašův oddíl Błyskawica. Kromě odmítnutí komunistické ideologie a sovětské dominance v Polsku se v něm píše o tom, že Židé nemají právo existovat. (repro: AAN)

o něj brzy začal zajímat UB.²⁵ Bezpečnostní složky ve skutečnosti využily tzv. amnestie k získávání informací o podzemí (každý, kdo se přihlásil, musel vyplnit zvláštní dotazník), naverbování spolupracovníků a infiltraci těch oddílů a skupin, které setrvaly v konspiraci. Jednalo se o promyšlenou a účelovou akci, jejímž cílem byla faktická likvidace ozbrojeného odporu v zemi.²⁶ Obavy ze skutečných záměrů komunistů i hrozba represí byly důvody, proč někteří odbojáři i celé organizace účast odmítli. Docházelo i k případům, kdy některé formace vyhrožovaly těm, kteří se chtěli k amnestii přihlásit; terčem útoku se stal i jeden z dřívějších členů Kurašova štábu se svou přítelkyní.²⁷ Represe a šikana ze strany režimu, jakož i určité problémy spojené se začleněním se do civilního života zavedly řadu odbojářů po krátké době zpět do lesů a konspirace. Nejinak tomu bylo i v případě Kajetana Samborského, jenž se raději vrátil na hornatý jih a tentokrát s sebou vzal i bratra Stanisława. Toto rozhodnutí v podstatě předurčilo jejich osud. Stanisław tento krok později československé StB zdůvodnil tím, že jej „bratr začal přemlouvat, abych šel s ním do lesa, že se mají dobře, mají co jíst a peníze“.²⁸

V čele formace, která navazovala na původní uskupení Błyskawica, stanul Józef Świdra, vystupující v ilegalitě jako „Mściciel“. Partyzánský oddíl nesl název Wiarusy, případně

byl též označován podle pseudonymu svého velitele.²⁹ V souvislosti s decentralizací odbojových struktur se jednalo o běžný jev, kdy na místě původních rozsáhlých organizací vznikaly menší lokální skupiny, působící v podstatě izolovaně pod vlastním velením. Ačkoliv se skupina

snažila navázat kontakt s jinými odbojovými formacemi, výraznější úspěch v tomto ohledu zaznamenán nebyl.³⁰ Tyto aktivity s sebou nesly nezanedbatelné riziko v podobě infiltrace UB, což se nakonec stalo osudným i sledovaným partyzánům. V létě 1947 se však začal početní

25 Tamtéž.

26 Blíže viz MUSZYŃSKI, Wojciech J. (ed.): *Komunistyczne amnestie lat 1945-1947 - drogi do „legalizacji“ czy zagłady?* IPN, Warszawa 2012.

27 Za přijetí „amnestie“ a odchod z konspirace byl spáchán atentát na dřívějšího Kurašova pobočníka Bogusława Szokalského a jeho přítelkyni a též odbojářku Albinu Zborowskou. GOLIK, Dawid: *Wiarusy*. IPN, Kraków 2019, s. 7.

28 ABS, sb. T, a. č. T-976 MV, Protokol sepsaný se Stanisławem Samborským, 20. 11. 1948.

29 K tématu viz též GOLIK, Dawid: *Z wiaru w zwycięstwo... Oddział partyzancki „Wiarusy“ 1947-1949*. IPN, Kraków 2010.

30 TÝŽ: *Wiarusy*, s. 10.

V září 1939 byla ke Slovensku připojena i původní polská území Oravy a Spiše. Hraniční přechod mezi Slovenskem a Generálním guvernérstvím v Muszyně. (foto: Narodowe Archiwum Cyfrowe)

stav oddílu zvyšovat, a to ovlivnilo i jeho aktivity. „*Partyzáni vedení „Mścicielem“ stále častěji prováděli rekvizice a likvidace spolupracovníků Bezpečnosti na území nowotargovského a myšlenického okresu.*“³¹ Mnoha z těchto akcí se zúčastnili i bratři Samborští. Rozsah této činnosti lze znovu přiblížit prostřednictvím souhrnných údajů Ministerstva národní bezpečnosti. Za rok 1947 bylo v Krakovském vojvodství evidováno celkem 619 přepadů (z toho 165 „terroristických“), jejichž cílem byli mj. příslušníci MO (34), UB (11), armády (12) či členové PPR (30). Zbývajících 454 přepadů bylo klasifikováno jako loupežné, týkající se nejčastěji

soukromých osob (269), družstev (94) a státních úřadů (28). Tyto střety si vyžádaly 127 zabitých, většinou civilních osob (55), příslušníků MO (31), členů PPR (15) a jiných společenských organizací, politických stran či příslušníků dalších bezpečnostních formací, včetně armády.³² Jedním z nejvýraznějších činů, které oddíl Wiarusy v tomto období provedl, bylo nepochybně přepadení osobního vlaku ve stanici Lask (nedaleko Nowého Targu) na přelomu října a listopadu 1947. Akce však neskončila úspěchem, došlo totiž ke střelbě, při níž byli vedle příslušníků MO a ORMO zabiti též dva civilní cestující a dva partyzáni.³³

Bezpečnostní složky po tomto incidentu zintenzivnily svoji činnost a nedlouho poté si mohly připsat první větší úspěchy. Podařilo se jim odhalit část sítě spolupracovníků i některé skupiny, včetně té, ve které byl i velitel celé formace Józef Świder. Po jeho smrti se vedení ujal jeden z nejstarších a nejzkušenějších partyzánů Tadeusz Dymel, jemuž bylo v té době 34 let. Nahrazování starších, zkušených velitelů těmi mladšími je jedním z jevů provázejících poslední fázi protikomunistické rezistence v Polsku. V některých případech tyto personální změny vedly k ochabnutí disciplíny a morálky.³⁴ Dymel se sice mohl pyšnit dlouhou

31 Tamtéž, s. 9.

32 AIPN Bu, f. MBP, sign. IPN BU 1572/1234, Zvláštní zpráva o loupežných přepeadech a provedených operacích na území Rzeczypospolité za období od 1. 1. 1947 do 1. 1. 1948, 1. 1. 1948.

33 ORMÓ - Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej byla dobrovolná formace existující v letech 1946–1989 jako podpůrná složka Občanské milice. Velká část jejích příslušníků byla členy komunistické strany. K přepeadu viz GOLIK, Dawid: *Wiarusy*, s. 11–12.

34 Srov. MAZUR, Mariusz: *Antykomunistycznego podziemia portret zbiorowy 1945–1956*. UMCS – Bellona, Warszawa – Lublin 2019; WNUK,

vojenskou službou a bojovými zkušenostmi, ulpívalo na něm ale podezření ze spolupráce s Gestapem. Věc patrně dospěla až k rozdělení oddílu na dvě menší skupiny.³⁵ Pokračovalo tím štěpení již tak oslabených sil. Stanisław Samborski k tomu uvedl, že „po dobu našeho ubytování v lese jsme nepodnikali žádnou akci, pouze jsme asi v červenci a ještě v září pronásledovali poručíka STREBNÝHO (správně „Srebrného“, což byl Dymelův pseudonym – pozn. aut.), jelikož jsme se dozvěděli, že za doby okupace byl konfidentem gestapa. Při této akci jsme nepřišli nikdy do konfliktu s polskou bezpečností (Bezpečností – pozn. aut.).“³⁶

V čele „secesionistické“ skupiny stanul Kajetan Samborski, společně s ním ji tvořil jeho bratr Stanisław, Zbigniew Zarębski a Henryk Machała. Početně skromný oddíl nesl název Zorza a zůstával nadále aktivní. Kajetan Samborski využíval svých kontaktů na národovecké struktury v Poznani. Podle společných plánů měl na Podhalí realizovat kampaň Národní antibolševické hnutí v zemi, jejíž součástí mělo být vytvoření sítě spolupracovníků, distribuce tiskovin a zajištění podpory politickým vězňům.³⁷ Z větší části však zůstalo pouze u plánů. Konkrétnější výsledky měla čtveřice Zorza v zajišťování peněz a prostředků k přežití. Během roku 1948 provedla několik případů, nejčastěji spotřebních družstev. Z některých údajů nicméně vyplývá, že

přinejmenším část získaných financí byla využita přímo pro odbojové účely.³⁸ Tyto aktivity zároveň přitahovaly nechtěnou pozornost UB. Partyzáni se tedy rozhodli změnit oblast působnosti. Ukryli proto větší zbraně a dokumenty a vydali se na cestu do Bielska. Ve vlaku, jedoucím z Wadowic, však narazili na hlídku železniční stráže a milice, která u Stanisława Samborského objevila při kontrole

Kromě jednoho milicionáře byli zabití i dva cestující. Bratrům Samborským se podařilo z místa uprchnout.

zavazadel granát. V tomto okamžiku začali partyzáni po příslušnících střilet z pistolí, které měli u sebe. Kromě jednoho milicionáře byli během přestřelky zabití i dva cestující. Bratrům Samborským a jejich společníkům se jako zázrakem podařilo z místa uprchnout.³⁹ Incident ještě zesílil zájem Bezpečnosti, jíž se záhy podařilo odhalit některé členy rozsáhlé sítě spolupracovníků (podporovatelů) skupiny Zorza. Konspirátoři ztratili potřebné zázemí a půda pod nohama se pro ně stávala stále žhavější. Nejlepší řešení viděli v odchodu do americké okupační zóny Německa. Na riskantní cestu přes hranici se nakonec vydali jen tři, Henryk Machała nebyl zdrav, a rozhodl se proto zůstat.

PŘES ZELENOU HRANICI

Trojice partyzánů nebyla jediná, kdo se pokusil dostat přes Československo do svobodného světa. Slabě střezanou zelenou hranici v prvních poválečných letech překračoval poměrně velký počet obyvatel Polska. Vedle již zmíněného exodu Židů to byli též Ukrajinci, ukrývající se před přesídlením polskými úřady, či polští civilisté prchající před komunistickou vládou v zemi, mezi kterými byli i zástupci opozice.⁴⁰ Naopak opačným směrem mířili Poláci vracející se z koncentračních táborů, nucených prací či veteráni ozbrojených sil na Západě. Vzhledem ke své poloze tak hrálo Československo významnou roli. Tohoto pohybu lidí pochopitelně využívaly i polské odbojové organizace, jež v ČSR organizovaly převaděčské a kurýrní stezky, disponující záchytnými adresami, falešnými doklady atd.⁴¹ Aktivity polského odboje na československém území měly i méně organizovaný charakter a nejčastěji souvisely se snahou přejít dále na Západ. Kajetan a Stanisław Samborští společně se Zbigniewem Zarębským nebyli prvními partyzány z Podhalí, kteří se vydali do Československa. Již v květnu 1947 tudy do Rakouska úspěšně prošel jeden z Kurašových podřízených Antoni Wasowicz společně s dalšími dvěma odbojáři. Dne 12. května však byli v Rakousku zatčeni hlídkou sovětské NKVD

Rafał: Problem bandytyzmu wśród żołnierzy antykomunistycznego podziemia w Polsce (1945–1947). In: SZAROTA, Tomasz (ed.): *Komunizm. Ideologia, system, ludzie*. Neriton – IH PAN, Warszawa 2001, s. 67–79.

35 GOLIK, Dawid: *Wiarusy*, s. 15–16.

36 ABS, sb. T, a. č. T-976 MV, Protokol sepsaný se Stanisławem Samborským, 20. 11. 1948. Po rozdělení skupiny se UB dostala Dymelovi na stopu – během zátahu v říjnu 1948 byl smrtelně raněn. Jeho žena, s níž se tehdy chtěl setkat, byla zatčena a později odsouzena se Stanisławem Samborským.

37 AIPN Bu, f. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie (MSW), sign. IPN BU 0185/37, Vyhodnocení č. 37: nelegální organizace „Narodowy Ruch Oporu“, 1974.

38 Stanisław Samborski při výslechu na StB vypověděl, že jeho bratr část získaných peněz posílal konspirační skupině do Poznaně. ABS, sb. T, a. č. T-976 MV, Protokol sepsaný se Stanisławem Samborským, 20. 11. 1948.

39 GOLIK, Dawid: *Wiarusy*, s. 19.

40 K problematice viz FRIEDL, Jiří: *Domů, a za svobodu*; FRIEDL, Jiří – ZÍTEK, Adam: Laskavě prosíme o zatčení... Politické represe v Polsku po druhé světové válce ve světle snah o emigraci přes ČSR. *Paměť a dějiny*, 2019, roč. 13, č. 4, s. 27–36.

41 Přes ČSR mj. vedly dvě kurýrní a převaděčské trasy – tzv. Konrádova a Lechova stezka. K problematice viz PLACHÝ, Jiří: Tajné přepážky polského podzemí v Československu po roce 1945. *Historie a vojenství*, 2011, roč. 60, č. 3, s. 65–68.

Partyzáni oddílu Zorza v roce 1948. Zleva: Henryk Machała, Kajetan Samborski a Zbigniew Zarębski, poslední dva se rozhodli přejít přes Československo na Západ. (repro: GOLIK, Dawid: *Wiarusy*)

a rakouských četníků a vydání do Polska.⁴² Tyto pokusy nezřídka provázely vyhrocené situace i lidské tragédie. Při přechodu skupiny vedené Tadeuszem Kuncewiczem došlo v červenci 1945 na Šluknovsku k incidentu, při němž byli zabiti dva příslušníci SNB. Zadržení narušitelé byli následně vydáni do Polska.⁴³ Oběti přinesla i cesta odbojářů v čele s partyzánským velitelem Hieronimem Dekutowským, kteří se pokoušeli v roce 1947 dostat na americkou ambasádu v Praze.⁴⁴ Rovněž v dalších letech se stalo Československo dějištěm dramatických okamžiků s polskou zápletkou. Zoufalá snaha dosáhnout svobodného světa nicméně vedla i k bezohlednosti a brutálnímu jednání.⁴⁵

Bratři Samborští a Zarębski se na cestu dobře připravili, obstarali si zásoby potravin i falešné dokumenty a disponovali též automatickými pistolemi a ručními granáty. Na počátku listopadu 1948 se nejprve odebrali vlakem do Nisy, odkud směřovali dále do Kladska a Międzygórze. Hranici překročili někde v prostoru Žamberku, kde též využili služeb jistého šmelináře a opatřili si československé koruny. Dne 14. listopadu je ve své chatě v katastru obce Bystřec zastihl obchodník František Dušek. Na něho mířící pistole v něm zpočátku vyvolaly obavy, Dušek se však s trojicí nezvaných hostů nakonec dohodl. Poté, co se s nimi rozloučil, se vydal na nedalekou stanici SNB, kde vše

ohlásil. S tím ovšem trojice Poláků počítala, a tak se po jeho odchodu ihned vydala dále na cestu. Zátah, který následně zorganizovali příslušníci SNB s pomocí členů Lidových milic a místního loveckého spolku, tak vyšel naprázdno. Bezpečnostní složky tím nicméně o pohybu polských odbojářů věděly, stopu pouze načas ztratily. Konkrétně do 17. listopadu, kdy trojice mužů na silnici nedaleko Heřmanova Městce zastavila vůz řízený Janem Myškou. Jeho spolucestující Marie Boukalíková po přepadení z vozu vystoupila s tím, že dále nepojede, Poláci ji však přinutili znovu nastoupit a pokračovat v jízdě. V blízkosti sečské přehrady Myška předstíral nedostatek benzínu a se souhlasem polských uprchlíků se pro něj vydal do vesnice Seč, kde o incidentu informoval orgány SNB. Polští partyzáni však na Myškův návrat nečekali, ponechali automobil (zřejmě i s Boukalíkovou) na místě a odebrali se do blízkého lesa. Na loďce překonali přehradu a v blízkosti obce Heřmanice se utábořili.

Bezpečnost si patrně prchající trojici spojila s muži z bystřecké chaty. Obratem proto byly informovány stanice SNB a služebny StB v širším okolí. Vlastního zátahu se zúčastnili příslušníci SNB z oblasti Pardubic a Kolína, doplnění vojáky z posádky v Golčově Jeníkově. Celkem bylo nasazeno více než 120 mužů, kteří na ukrývající se polské partyzány narazili druhého dne, tedy 18. listopadu kolem druhé hodiny odpolední. Poláci se snažili z obklíčení prostřílet. Kajetan Samborski a Zbigniew Zarębski byli během přestřelky zastřeleni, Stanisław Samborski byl raněn do nohy a vzdal

42 Poněkud absurdně vyznívá skutečnost, že Wasowicz nedlouho před svým odchodem ze země vynesl rozsudek smrti nad zmíněným Kurašovým pobočníkem Bogusławem Szokalským za to, že chtěl využít komunistické „amnestie“. Podle některých údajů bylo Wasowiczovým záměrem navázání kontaktu s emigrantskými skupinami. GOLIK, Dawid: *Wiarusy*, s. 7–9.

43 FRIEDL, Jiří: Jak to bylo s vraždou v lese Botzenberg? Příspěvek k ilegálním útěkům polských občanů přes Československo na Západ a k poměrům v pohraničí v roce 1945. *Historie a vojenství*, 2016, roč. 65, č. 4, s. 74–86.

44 Viz TÝŽ: *Domů, a za svobodou*, s. 226–227.

45 Nevinné oběti měl například pokus dvou polských vojenských zběhů Wernera Ertela a Alexandra Rutkowského přejít na Západ. Viz FRIEDL, Jiří – SYNEK, Jan: Na Západ za každou cenu. Krvavá cesta dvou polských dezertérů přes Československo. *Paměť a dějiny*, 2021, roč. 15, č. 3, s. 48–61.

Zamítavé rozhodnutí Bolesława Bieruta o udělení milosti Stanisławovi Samborskému (repro: AAN)

se zasahujícím příslušníkům.⁴⁶ U Poláků byly zajištěny pistole a ruční granáty, větší množství fotografií a dalších materiálů, jako například diáře, jichž později využil polský soud během následného procesu. Z trojice sourozenců Samborských v té době zůstal naživu již jen Stanisław, rodinná tragédie tím však neskončila. Po krátké rekonvalescenci byl totiž vydán do Polska.

ZPĚT V LIDOVÉM POLSKU

Zbytek původního oddílu Wiarusy, nyní označovaného jako Znicz, se pod vedením Stanisława Ludzii dále pokoušel provádět diverzní činnost namířenou proti komunistickému režimu. Jejich řídnoční řady však již větší možnosti nedávaly, partyzáni se proto rozhodli navázat kontakt s jinou větší skupinou. Tato snaha se jim nakonec stala osudnou. Již v průběhu předchozích měsíců se odbojářům podařilo zlikvidovat minimálně dva prokazatelné spolupracovníky UB.⁴⁷ Zoufalá situace a menší zkušenosti však patrně vedly k ochabnutí opatrnosti a podstoupení velkého rizika. Orgány UB operaci popsaly následovně: „WUBP Krakow, jenž neustále zlepšuje agenturní práci, vyhodnocuje získané materiály o bandách a vyzovuje správné závěry, zlikvidoval nejstarší skupinu řádců na území vojvodství - bandu ‚Wiarusy‘ [...]. Likvidace bandy ‚Wiarusy‘ je typickým příkladem správné agenturní práce a jejího využití v boji s bandami. WUBP, který disponoval dvěma agenty ,7‘

a ,S-21‘, zavedl ag[enta] ,7‘ do bandy jako spojku nelegální organizace R[uch] O[poru]A[rmii]K[rajowej]⁴⁸ s prostřednictvím ag. ,S-21‘. Ag. ,7‘ se jako člen organizace zavázal převést za hranice 3

nejnebezpečnější bandity z bandy ‚Wiarusy‘, jakoby na školení. Dohodnutého dne, tj. 16. 6. 1949, velitel bandy a dva členové shodně s předem domluveným plánem nastoupili do připraveného vozu

DECYZJA
PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Warszawa, dnia 11. 11. 1948 104. 1.

1. W stosunku do skazanego ugrozkiem Wojskowego Sodu: Znajomymygo
w Krakowie z dnia 28. 07. 1948
Stanisława S. Samborskiego
na karę dziesięciu lat więzienia
oraz karę dodatkową utraty praw publicznych i obywatelskich praw honorowych
na okres trzech miesięcy od dnia ogłoszenia niniejszego wyroku.
z prawa łaski - a) korzystać, - b) nie korzystać,
- c) - w całości - orzeczoną karę zamazać na karę
d) - w całości - orzeczoną karę zamazać na karę

b) łagodnie orzeczoną karę _____ lat więzienia
do kary _____ lat więzienia

c) darować resztę nieodcierpanej kary więzienia

d) zawieszam wykonanie reszty nieodcierpanej kary więzienia na okres lat _____

3. Karę dodatkową:

a) utrąty praw publicznych i obywatelskich praw honorowych orzeczoną na okres lat _____

b) łagodnie do kary utraty praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na okres lat _____

c) utrąty praw publicznych i obywatelskich praw honorowych orzeczoną na okres lat _____
- darować.

c) degradację orzeczoną do stopnia _____ ochylniam
i przysługam skazanemu stopień _____

d) przepadku mienia _____

e) _____

Decyzję pożyteczą skierować Departamentowi Służby Sprawiedliwości Ministerstwa Obrony Narodowej do wykonania.

Bolesław Bierut
PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
/ - / Bolesław Bierut

⁴⁶ ABS, sb. T, a. č. T-976 MV, Zpráva o zneškodnění skupiny UPA v okolí obce Seč z 19. 11. 1948.

⁴⁷ Jednoho z pravděpodobných agentů UB zastřelil v září 1947 přímo Kajetan Samborski. Další infiltrace hrozila ze strany velitele fingoaného partyzánského oddílu Stanisława Szymfelda, jenž již měl několik životů na svědomí. I v tomto případě však byl dotyčný zlikvidován dříve, než došlo k ohrožení oddílu Wiarusy. GOLIK, Dawid: Wiarusy, s. 11, 16; BEDNAREK, Jerzy: „Grupa Śmierci“ pod dowództwem Stanisława Szymfelda (1946-1948). *Zeszyty Historyczne* WiN-u, 2013, č. 38, s. 62-65.

⁴⁸ Ruch Oporu Armii Krajowej byla protikomunistická odbojová organizace, navazující na původní struktury AK. Oddíly a skupiny používající tento název působily v zásadě izolovaně v několika částech Polska.

Pomník věnovaný Józefu Kurašovi a jeho partyzánům odhalil v Zakopaném v roce 2006 tehdejší polský prezident Lech Kaczyński. Podle nápisu na monumentu položili odbojáři život v boji za nezávislost Polska a lidskou svobodu. Jak však nasvědčuje pozdější poškození pomníku, všichni Poláci tento názor nesdílí. (foto: Wikipedia.pl)

WUBP s anglickými značkami s cílem překročení hranice. Zmíněný automobil je přivezl do úřadu (WUBP Krakov – pozn. aut.), kde byl velitel ‚Harnas‘ (Stanisław Ludzia – pozn. aut.) po krátkém boji zadržen a dva zbylí bandité zabiti. Shodně s plánem schváleným III. správou M[inisterstva]N[árodní]B[ezpečnosti] zadržet zbylé 4 bandity z bandy ‚Wiarusy‘ byli tito využiti k eskortě radiostanice této organizace na nové místo. Jakmile se na místo dohodnuté agentem dostavili, byli za účelem eskorty rozděleni po dvou a odesláni, aby si odpočinuli a vyčkali ve 2 chatách. Tam byli bandité připravenými skupinami zatčeni.⁴⁹ Zmíněným agentem S-21 byla Stefanie Kruková, dříve spojka Józefa Kuraše, která k němu též dovedla UB. Poté, co navázala kontakt se zbytky formace Wiarusy, nabídla partyzánům spojení s „kurýrem ze Západu“, jímž byl agent 7 – Marian Strużyński, bývalý odbojář. Aby získal důvěru, přinesl partyzánům výtisky západních novin a slíbil jim převoz na britskou ambasádu, odkud měli pokračovat dále na Západ.⁵⁰ Po zatčení následoval v lednu 1950 soudní proces, na jehož konci byli čtyři partyzáni odsouzeni k trestu smrti a následně popraveni.⁵¹

Stanisław Samborski byl po návratu do vlasti držen v obávané věznici UB na ulici Montelupich v Krakově. Ve vazbě strávil další čtyři měsíce, než na něj WUBP v Krakově podalo

trestní oznámení, v němž byl viněn z účasti v protistátní organizaci, která provedla na čtyři desítky případů a útoků na státní orgány, činovníky PPR či civilní osoby. Vyšetřovatelé uznali za důležité důkazní materiály předané československou StB. „Během zatčení bylo u obžalovaného Samborského nalezeno několik deníků, v nichž je popsána celá zločinná činnost bandy ‚Wiarusy‘, s přesným uvedením dat a míst spáchaných vražd

a loupežných přepadení, jakož i toho, kdo se jich účastnil. Kromě toho byla nalezena celá řada dalších zápisů, několik desítek fotografií, dokumenty zbitých a zavražděných osob a rovněž i soupis zastřelených příslušníků MO, UB a funkcionářů demokratických politických stran za období od 13. 6. 1947 do 23. 11. 1948; v tomto soupisu figuruje 40 zavražděných osob.“⁵² Autenticitu těchto důkazů nelze ověřit. Bez ohledu na deníkové záznamy nicméně

49 AIPN Bu, f. MBP, sign. IPN BU 0296/4, sv. 1, Zpráva o bezpečnostní situaci z 27. 8. 1949.

50 GOLIK, Dawid: *Wiarusy*, s. 22–23.

51 Trest smrti si vyslechli Stanisław Ludzia, Jan Jankowski, Henryk Machała a Leon Zagata. Stanisław Janczy byl odsouzen ke čtrnácti letům ve vězení, nakonec byl v roce 1957 propuštěn. Tamtéž, s. 23.

52 *Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie*, f. Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie (WUBP), sign. IPN KR 07/559, Trestní oznámení WUBP Krakov z 19. 3. 1949.

vyšetřovatelé vytvořili poměrně dlouhý výčet přepadení, kterých se členové skupiny Wiarusy, jmenovitě Stanisław Samborski, zúčastnili. Vojenský oblastní soud v Krakově (Wojskowy Sąd Rejonowy, WSR) se případem zabýval na svém výjezdním zasedání v Novém Sadci 13. dubna 1949. Společně se Samborským byl souzen ještě jeden z příslušníků oddílu (Jan Biłek) a manželka jednoho z velitelů Helena Dymelová. Senát v čele s pplk. Julianem Polanem-Haraschinem rozhodl dle očekávání. „Krvavý Julek“, jak byl Haraschin nechalvalně přezdíván, dostal své neblahé pověsti a vynesl nad Samborským absolutní trest.⁵³ Nejvyšší vojenský soud (Najwyższy Sąd Wojskowy, NSW) verdikt potvrdil 22. června 1949 a vyhotovil posudek pro řízení o milost. Podle náměstka předsedy NSW Oskara Karlinera „činy Stanisława Samborského napovídají tomu, že je asociálním, demoralizovaným jedincem, rozhodnutým vraždit a loupit. Jím provedené masové vraždy příslušníků MO, BP a členů Polské dělnické strany svědčí o jeho nepřátelském postoji k demokracickému zřízení polského státu. Je společensky nebezpečným jedincem, jehož trest odnětí svobody nenapraví. Vzhledem k výše uvedenému zastávám názor, že odsouzení Samborski Stanisław si milosti nezaslужuje.“⁵⁴ Předseda Státní rady Bolesław Bierut tento názor sdílel a práva udělení milosti

nevyužil.⁵⁵ Dne 15. července 1949 byl trest vykonán, ostatky Stanisława Samborského byly pravděpodobně pochovány na Rakowickém hřbitově v Krakově, což se podařilo rodině zjistit a udržovat místo v péči i paměti.⁵⁶ Jeho bratr Kajetan a Zbigniew Zarębski byli pochováni daleko od domova, patrně na hřbitově v Pardubicích.⁵⁷

ROZPORUPLNÁ LEGENDA?

Komunistický režim se snažil zlikvidovat své nepřátele nejen fyzicky, ale vymazat je i z kolektivní paměti. Na téměř čtyřicet let tak byla problematika protikomunistického odboje zastíněna „černou legendou“, jež vykreslovala tyto aktivity v nejtemnějších barvách.⁵⁸ Józef Kuraś a jeho partyzáni hráli v této propagandistické kampani výraznou roli. Některé značně kontroverzní činy, kterých se odbojáři dopustili, tomuto obrazu pochopitelně nahrávaly. O vypjaté diskuse však nebyla nouze ani po pádu komunistického režimu, kdy došlo k revizi dosavadního pohledu na odpor vůči vládě jedné strany. Proti budování pomníků odkazujících na Kuraśe a příslušníky jeho oddílu se vedle některých polských či židovských organizací ohrazovaly i ty slovenské.⁵⁹ Nelze pochybovat o tom, že protikomunističtí partyzáni operující na Podhalí, mezi nimiž byli i bratři Samborští, prokázali obrovskou

dávku odvahy a odhodlání postavit se totalitní moci a velice tvrdě bránili polský *raison d'état*, například ve věci sporných území. Řada z nich pak v tomto nerovném boji zaplatila obětí nejvyšší. Záslouhou zvláštního týmu polského Ústavu národní paměti se v nedávných letech podařilo ostatky některých popravených z oddílu Wiarusy nalézt, identifikovat a důstojně pohřbít.⁶⁰ Lidé, kteří se postavili proti totalitnímu režimu, se tak dočkávají nejen pietního uložení, ale rovněž společenské rehabilitace a ocenění svých zásluh v boji za nezávislost země. Zároveň je ovšem vhodné dodat, že pro některé činy, kterých se dopustili, lze jen stěží hledat omluvu. Lidské osudy ve vypjaté době poloviny 20. století zkrátka nebyly černobílé.

ADAM ZÍTEK (1989)

je pracovníkem Národního archivu a doktorandem Filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Ve své

práci se zaměřuje na protikomunistickou rezistenci v počátcích komunistické vlády, justici a polské dějiny. Je spoluautorem *Lexikonu nejvyšších představitelů československé justice v letech 1948–1989* (ÚSTR, Praha 2019) a autorem řady dílčích studií věnujících se zmíněné problematice.

53 Tamtéž, rozsudek WSR v Krakově z 13. 4. 1949. K osobě J. Polana-Haraschina viz MUSIAŁ, Filip: Julian Polan-Haraschin (1912–1984), sędzia WSR w Krakowie. *Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989*, 2004, č. 1, s. 411–418.

54 AAN, f. Kancelaria Cywilna Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, sign. 746, Posudek k případu S. Samborského z 29. 6. 1949.

55 Tamtéž, Rozhodnutí prezidenta RP ve věci milosti, 22. 7. 1949.

56 GOLIK, Dawid: *Wiarusy*, s. 26.

57 TÝŽ: *Kajetan Samborski (1926–1948)*, s. 460.

58 Přispěly k tomu mj. popularizační práce bývalých pracovníků UB, včetně jednoho z velitelů krakovského WUBP Stanisława Wałacha. WAŁACH, Stanisław: *Świadectwo tamtym dniom*. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1974. Srov. též MACHEJEK, Władysław: *Rano przeszedł huragan*. MON, Warszawa 1955. Za účelem zfalšování a zkresení některých skutečností se autoři těchto prací odvolávali na údajný pomník J. Kuraśe, který měl dokazovat zločiny, z nichž byl obviňován. GOLIK, Dawid – KORKUĆ, Maciej: *Józef Kuraś „Ogień” i Zgrupowanie Partyzanckie „Błyskawica”*. IPN, Kraków 2017, s. 40.

59 K problematice viz např. dokumentární film slovenského Ústavu paměti národa *Bohom zabudnuté kúty*, 2010, režie Igor Sivák. Dále též ŁĄTKA, Jerzy S.: *Bohater na nasze czasy? Józef Kuraś, Ogień z Waksmundu – porucznik czasu wojny*. Imprint, Kraków 2007.

60 V roce 2017 byly na krakovském Rakowickém hřbitově exhumovány ostatky Stanisława Ludzii (identifikovány o rok později) a v roce 2019 pak byly na stejném místě nalezeny ostatky Leona Zagaty (identifikovány v roce 2021). Instytut Pamięci Narodowej, Biuro Poszukiwań i Identyfikacji – viz www.poszukiwania.ipn.gov.pl/bbp/odnalezieni (citováno k 19. 8. 2022).

Vzpomínka na Petra Rezka

Osmého listopadu 2022 zemřel ve věku 74 let filozof, psycholog a teoretik umění Petr Rezek, který v osmdesátých letech zásadním způsobem ovlivnil podobu bytových seminářů, na nichž se probíraly filozofické texty.

V sedmdesátých a osmdesátých letech byl Petr Rezek (1948–2022) nepřehlédnutelnou postavou pražské scény. Jeho texty vzor své náročnosti kolovaly ve strojopisech; jeho přednášky, konané v mnohdy bizarním prostředí mládežnických kluboven a obvodních kulturních domů, byly hojně navštěvovány pražskou intelektuální smetánkou; a kolovaly i pověsti o Rezkových výstřednostech na uměleckých večířkách, které tropil patrně pod vlivem alkoholu. Důležitější než tato jeho viditelná přítomnost byla ale jeho činnost skrytá: pro nevelkou skupinu studentů byl Rezek jedinečným učitelem – pilným, pečujícím, přátelským a nenahraditelným.

NACHÁZENÍ A SETKÁVÁNÍ

Už někdy po začátku univerzitního studia jsem od budoucí překladatelky

Aleny Bláhové dostal půjčený obsáhlý strojopis s Rezkovými přednáškami o fenomenologické psychologii a několikrát se pokoušel prokousat se alespoň nějakým úsekem z nich. Od dětí architektů Šrámkových jsem se příležitostně dozvídal o Rezkových veřejných přednáškách a na několik z nich jsem zašel, ale zdály se mi nesrozumitelné a podivně pedantské (na druhou stranu na mě dělalo dojem to, že Jan Vodňanský s Rezkem na přednášce zaujatě diskutoval). Marie Sokolová mi řekla, když šla řeč o mém počínajícím studiu „bytové filozofie“, že její dědeček (tedy Jan Patočka) si mezi mladšími filozofy považoval nejvíc právě Petra Rezka, a od dávného spolužáka Martina Holení jsem zase slyšel, že kdykoli vstoupí do studovny Klementina, Rezek tam sedí a pilně pracuje.

Víc zblízka jsem Rezka poznal, až když náš první a tehdy hlavní učitel

filozofie Daniel Kroupa jednou ohlásil, že se s ním domluvil, že – navíc k Danielovu probíhajícímu čtení Husserlových *Karteziánských meditací* každé úterý – budou spolu dělat sérii seminářů k Husserlovým *Logickým zkoumáním*. Začali na konci roku 1980, série nakonec trvala přes půl roku, sestávala zhruba z deseti dlouhých setkání ve dvou- až třítýdenních intervalech, a jakkoli původní plán počítal s tím, že se Rezek s Kroupou budou ve vedení semináře střídat, po prvním vystřídání iniciativu převzal Petr a tento seminář u Daniela v Nuslích už nadále vedl více méně sám. Zkoušel tehdy vykládat celý obsáhlý kus textu – třeba některé z menších zkoumáních – z jedné vhodně vybrané věty: nešlo mu to nijak brilantně, ale trochu jsme se přitom poznali, my jeho a on nás.

Vyzkoušel si nás pak ještě v seminářích k pozdnímu Platónovi, které

Od dávného spolužáka Martina Holení jsem zase slyšel, že kdykoli vstoupí do studovny Klementina, Rezek tam sedí a pilně pracuje

Petr Rezek na snímcích Abbé Libánského v posledních deseti letech života. Zachycují ho doma ve Slavonicích a ve slavnické Masna Gallery. Na další straně během vernisáže výstavy Jiřího Černického v Masna Gallery a se Svatoplukem Karáskem. (foto: Abbé Libánský)

už organizoval sám a kde jsme se, zprvu trochu nemotorně, pokoušeli o práci s řeckým textem, zčásti za pomoci velkého interpretačního návrhu norského filozofa Egila Wyllera. Cítil se tu více doma než na cizí půdě u Daniela Kroupy, my jsme se také už mohli zapojit do práce intenzivněji než prve nad Husserlem, a dost rychle jsme se také lépe poznali a začínali se přátelit. Do této skupiny Petr přivedl Aleše Havlíčka, který doplnil naši trojici formovanou u Daniela a na vlastních společných čtecích seminářích (se mnou ji tvořili ještě Filip Karfík a Štěpán Špinka a nějaký čas s námi myslím docházel i Jiří Skalický).

Období opravdu intenzivní spolupráce začalo na přelomu let 1983 a 1984 (pro nás – Petr ze své strany musel věc navrhnout a britskou Nadaci Jana Husa pro ni získat už nějaký čas předtím). Šlo o studium Kanta, kombinující intenzivní celodenní a odpolední blokované semináře (dopoledne a odpoledne v sobotu a v neděli) vedené v angličtině zahraničními lektory s důkladnou přípravou na ně s Petrem v češtině. Plán sestával

ze čtrnácti velkých témat, vždy s předepsanou primární a sekundární četbou: lektori přijížděli jednou za dva až tři měsíce a příprava s Petrem sestávala obvykle ze tří nebo čtyř večerních seminářů (počet se mohl lišit podle toho, jak rychle jsme měli dojem, že už tomu rozumíme). Z oxfordské strany byl hlavním garantem dr. Ralph Walker z Magdalen College, který také přijel hned na první blok v dubnu 1984, věnovaný Descartovi (a po návratu do Anglie české účastníky a jejich přípravu vysoce vychválil ve srovnání s dřívější řadou přednášek, kterou Nadace Jana Husa organizovala pro skupinu již etablovaných „bytových filozofů“ několik let předtím na témata z analytické filozofie). Vedle práce na Kantovi, pokračující občasné práce na platónských tématech a společné účasti na přednáškách dalších zahraničních hostů, kteří čas od času přijížděli přednášet na rozmanitá témata, si Petr Rezek našel čas i na společnou práci s několika z nás jednotlivě znovu nad Husserlem. Se mnou se scházel po odpoledních v kavárně Obecního domu a podobné schůzky

ve dvou tehdy držival i s Filipem a Štěpánem (dozvěděli jsme se to jeden o druhém až teď – tehdy se konspirativně o jiných věcech, než které bylo třeba vědět, nemluvalo). Retrospektivně se lze domnívat, že tato pokračující husserlovská práce – která pak našla vyjádření v Petrově sérii přednášek na matematicko-fyzikální fakultě na podzim 1986 – nejspíš souvisela s jeho závazkem napsat pro oxfordskou řadu malých úvodních knížeček o velkých myslitelích (tehdy se jmenovala Past Masters, po jejím ukončení roku 1999 jsou tyto knížky přetiskovány v řadě Very Short Introductions) svazek o Husserlovi.

JEDINEČNÝ UČITEL

Petr Rezek byl jako učitel hodně jiný než jako přednášející. Jeho přednášky charakterizovala zvláštní bravura: okázalý nezáměr o jakoukoli sdělnost či zajímavost obsahu kombinovaný s dokonalým zvládnutím zvoleného materiálu, jakkoli obskurního (často bylo téma založeno na několika citovaných pasážích z autorů, o nichž

většina přítomných slyšela poprvé). Naopak semináře v úzkém kruhu se vyznačovaly uvolněnou a povznese- nou atmosférou, přítom ovšem vyso- ce soustředěnou a dělnou. Zatímco v jiných bytových seminářích byla mezi vedoucím a studenty jakási přehrada úcty (trochu méně u Ivana Chvatíka, ale k němu jsme se zase dostali už dost pokročilí), Petr nás od začátku bral jako sobě rovné, jako partnery v učení se řemeslu filozofie. Bravurní kousky si schovával pro přednášky: na seminářích byl stejně bezradný a pátrající jako my. Důležitá ale bylo, že - aniž by o tom padlo jediné slovo - bylo od počátku jasné, že naše zvědavost je bezmezná a že chceme textům rozumět tak dobře, jak to jen jde. Polovičatost a dile- tantské flikování, které se zastaví

Bravurní kousky si schovával pro přednášky: na seminářích byl stejně bezradný a pátrající jako my

v půli cesty a spokojí se s nějakým líbivým poselstvím, neměly v tomto společenství místo. Texty je třeba číst v originále a znát k nim tu nejlepší literaturu, položit jim všechny otázky, standardní i vlastní, a hledět proniknout co nejdál k odpovědím na ně - jakožto soukromníci bez kariérního tlaku jsme k tomu měli všechnen čas na světě a dost brzy jsme dostávali chuť se před Petrem blýsknout nějakým prostudovaným málo známým článkem nebo novým interpretačním nápadem.

Postupovali jsme ve filozofické eru- dici rychle vzhůru a časem se nám prakticky všichni ostatní „bytoví filozofové“ (vyjma Pavla Kouby) začali jevit jako diletanti. Ne že by nás Petr Rezek nabádal k tomu, abychom na ně tak hleděli (i když sám se se svým despektem k nim nijak netajil), ne že bychom jejich kritice v semináři věnovali nějakou pozornost, možná až na pár trochu krutých Petrových kritických poznámek pronesených mimoděk na tu či onu adresu - tato

proměna byla přirozeným následkem úrovně, na niž jsme si v Petrově semi- náři zvykli (a byla v tom nejspíš i tro- cha sebeklamu, jak to v takovýchto případech bývá). Někdy po půlce osmdesátých let se naše přátelství dosti náhle pokazilo a naše cesty se rozešly.

Jeho úloha byla ale nezastupitelná: nikdo jiný v tehdejších bytových semi- nářích nebyl doopravdy zaměřen na filozofické řemeslo a jeho zdoko- nalování (přesněji, v jistém ohledu ještě Stanislav Sousedík, ovšem u něho šlo o řemeslo novotomistické).

Měli jsme štěstí, že jsme se k Petrovi dostali, když už jsme byli dostatečně pokročilými nadšenci pro krásnou, povznášející filozofii díky jiným Pa- točkovým žákům a dostatečně zvyklí na náročnou odbornou práci ze svých nefilozofických studií (např. mate- matiky či medicíny), aby nás Petrův odpor ke krasoduché filozofii nespálil a abychom dostáli jeho nárokům na odbornost tak zdárně, jak si jen mohl přát. Bez něho by pražská „bytová filozofie“ nepřinesla ani zdaleka tak dobré ovoce. P

Josef Moural

V DOXu o globální paměti

Centrum současného umění DOX Praha hostilo ve dnech 20. a 21. října 2022 třetí ročník mezinárodní interdisciplinární vědecké konference *Dějiny ve veřejném prostoru*. Tématem setkání se stala globální paměť a mechanismy jejího fungování.

Organizátoři vycházejí z přesvědčení, že současné uvažování o světě a jeho budoucnosti je silně ovlivňováno způsoby, jakými konzumujeme historii a vzpomínáme na minulost. Globální paměť pak chápou jako předivo utvářené paměťovými institucemi, školstvím, médií a popkulturou. Cílem konference bylo zasadit české uvažování o minulosti a paměti do širšího rámce zahraničních přístupů, které zkoumají dynamiku vztahů mezi dějinami, pamětí a společností.

Kontext nových médií, politické agendy, lidskoprávního a ekologického aktivismu, do kterého minulost vstupuje a stává se na tomto poli často argumentační zbraní, otevřel ve své přednášce odborník na vzpomínání na holocaust profesor Wulf Kansteiner z dánské Aarhus University. Související témata rozvíjeli další řečníci ve vzájemné diskusi mezi sebou a s publikem. V konferenčním panelu tematizujícím populismus a dějiny zazněly například příspěvky, které kriticky analyzovaly literární texty Vlastimila Vondrušky, ohledávaly role různých výkladů minulosti při vzniku a předávání konspiračních teorií či různé výklady pojmu fašismus ve zpravodajství z války na Ukrajině. Panel s názvem *Globální a lokální perspektivy paměti* tematizoval vztah české dějinné zkušenosti a globální paměti například na problematice staroměstského mariánského sloupu či analýze kultu Julia Fučíka. Klíčovou pozici v programu měla témata uměleckého ztvárnění minulosti ve výtvarném projevu či literatuře. Zazněly výsledky analýzy vyrovnávání se současných romanopisců s tématy ze soudobých dějin či ohlednutí za

počátky land artu v československém ekologickém hnutí. Tematizováno bylo také místo církevních dějin v románech Kateřiny Tučkové.

Program dále silně zohledňoval proměnlivou a v mnoha ohledech klíčovou roli moderních médií v komunikaci dějin. Příspěvky se věnovaly například otázkám, nakolik mohou v současných válkách hrát internetové memy podobnou roli, jakou hrály partyzánské písně, či jestli se máme bránit prezentismu v moderních seriálech tematizujících minulost.

Organizátoři připravili hned dva bloky, v jejichž rámci měli řečníci i publikum možnost promýšlet téma globální paměti a nových médií ve školním vzdělávání, a to například v kontextu koronavirové pandemie, fake news či vnímání minulosti mladistvými prostřednictvím počítačových her. Dvoudenní program

zakončil kulatý stůl se široce pojatým tématem popularizace historie, kde spolu debatovali historik a spoluautor úspěšného podcastu *Přepište dějiny* Michal Stehlík, šéfredaktorka časopisu *Dějiny a současnost* Iveta Coufalová a historička umění Milena Bartlová.

Akci pořádala platforma Dějiny ve veřejném prostoru, která sdružuje odborná pracoviště věnující se v českém akademickém prostředí paměťovým studiím a pěstující mladou vědeckou disciplínu public history, mezi nimiž nechybí ani Ústav pro studium totalitních režimů. Hlavním cílem tohoto uskupení je vytvářet prostor pro diskusi o vztahu současné společnosti k minulosti. Setkání badatelů na toto téma pořádá uskupení od roku 2018. Konference otevřující problematiku globální paměti navazovala na podobné předchozí akce s tématy vystavování minulosti (2020) a historických výročí (2018). Více informací o fungování platformy Dějiny ve veřejném prostoru, program konference a záznamy přednášek, panelů i kulatého stolu lze nalézt na webové stránce <https://forumdvp.cz/>.   Bohumil Melichar

Profesor Wulf Kansteiner hovoří na téma paměť a zapomínání v době moderovaného obsahu a umělé inteligence (foto: Anna Šolcová)

Rehabilitace věznice v Uherském Hradišti

Bývalá věznice v Uherském Hradišti, která patří mezi významná místa paměti v ČR, se brzy dočká proměny v památník a sídlo několika státních institucí. V listopadu 2022 byly vyhlášeny výsledky architektonické soutěže na obnovu jejího areálu. Zvítězil návrh studia ov architekti vedeného Jiřím Opočenským a Štěpánem Valouchem.

Návrh studia ov architekti vnáší do zanedbaného místa v centru města moderní architekturu, promyšlený urbanismus a zároveň důstojné, ale ne těžkopádné pojetí pietního prostoru. Začátek rekonstrukce je plánovaný na leden 2026.

Bývalá věznice v Uherském Hradišti je od roku 1960, kdy byla uzavřena, smutným mementem slovácké metropole. Jednak jako místo, kde komunističtí vyšetřovatelé na přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století obzvláště trýznivě mučili politické vězně, jednak jako popraviště, kde skončil život pětice členů odbojové organizace Světлана. Zároveň tento

již dlouho chátrající prázdný komplex hyzdí jinak živé uherskohradištské centrum.

Odvrácení dražby

Zatímco přilehlá budova soudu je od šedesátých let sídlem střední uměleckoprůmyslové školy, samotná věznice sloužila různým dílčím utilitárním účelům (jako skladiště či jako lokace pro natáčení filmů). Žádný z dosavadních plánů na její proměnu nebyl realizován. Kolem roku 2009 hrozil dokonce prodej věznice v dražbě a následná přestavba pro komerční účely. Proti tomu se postavila občanská společnost, jejíž výhonek v podobě spolku Memoria

je dodnes hlavním aktérem v úsilí o proměnu věznice (v roce 2021 za tuto činnost získal Cenu Ústavu pro studium totalitních režimů za svobodu, demokracii a lidská práva).

Zásadní změna v osudech věznice nastala v roce 2017, kdy byl objekt svěřen Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových. Brněnské pracoviště úřadu tak dostalo nelehký úkol: transformovat rozlehlý areál v nové sídlo okresního soudu, probační a mediační služby, okresního státního zastupitelství a také památníku připomínajícího komunistickou perzekuci a význam lidských práv, tedy sladit velmi rozdílné funkce a potřeby čtyř různých institucí.

Úřad si zatím v řízení tohoto náročného projektu vede dobře, a dokonce učinil nesamozřejmý, ale pro areál naprosto zásadní krok, když na jeho proměnu vypsal architektonickou soutěž. V ní zvítězilo studio ov architekti, za nímž stojí řada oceněných realizací (například sídlo firmy Lasvit v Novém Boru, Spolkový dům ve

Bývalá věznice v Uherském Hradišti desetiletí chátrala a hyzdila centrum města (foto: ČTK)

Slavonicích či transformace objektu uhelny Vysoké školy chemicko-technologické v Praze). Pro Uherské Hradiště navrhl jeho tým řešení, které budovu věznice elegantně vrací do života města, otevírá areál veřejnosti, ale zároveň nepopírá pietní charakter místa a jeho paměťový význam. Za návrhem je silně cítit idea, že minulost je třeba připomínat, ale zároveň neustrnout v jejich traumatech a rány zhojit.

Obnova popraviště

Architekti navrhují připojit k budově prosklenou přístavbu, která vytvoří nový parter otevírající dosud jen málo přístupnou stavbu. Pro každou z institucí vznikne v areálu vlastní dvůr, z nichž přední jsou justiční a muzejní,

Vizualizace nové podoby areálu, který bude sloužit justici a zároveň zahrnovat památník (vizualizace: ov architekti)

oba navržené jako pobytové pro veřejnost. Budoucí muzeum-památník dostává v areálu prominentní postavení, a to nejen díky velkorysému vstupu, ale také díky zachování a budoucí transformaci objektu samotek. Pietní funkce spojená s připomínkou obětí se odehrává ve vnitřním dvoře, kde bude obnoveno symbolické popraviště. Zároveň bude dvůr osázen stromy, aby tento živý prvek zklidňoval a „léčil“ místo, kde umírali lidé.

Největším kladem návrhu se zdá být to, že se mu úspěšně podařilo skloubit zdánlivě nesourodé funkce – historický památník represí a justiční zvlá s dnešními úřady vykonávajícími spravedlnost. Jejich sepětí nakonec může být velmi funkční, a to jak prakticky, tak symbolicky.

Jakub Jareš

Poválečná rekonstrukce Evropy

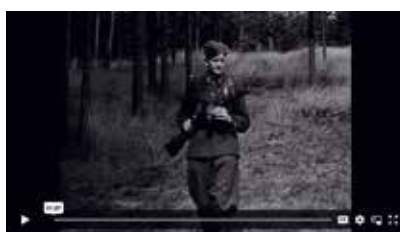
Mezinárodní historický projekt, na kterém se podíleli i čeští akademici a akademičky, zobrazuje poválečné budování evropských států v komparativní perspektivě. Využívá k tomu dobové filmové materiály.

International Research Project
ViCTOR

Začátek nového roku s sebou v akademickém prostředí nese příležitost ohlédnout se za ukončenými projekty a jejich výsledky. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR byl v minulých letech spoluřešitelem prestižního grantu HERA *Visual Culture of Trauma, Obliteration and Reconstruction in Post-WW II Europe* (Vizuální kultura traumatu, vyhlazování a rekonstrukce Evropy po druhé světové válce). Tým ve složení Lucie Česálková, Andrea Průchová Hrůzová a Ondřej Haváč se podílel na výzkumu audiovizuálních reprezentací poválečné obnovy a budování v mezinárodním kontextu. Právě spolupráce se zahraničními akademiky a akademičkami a především transnacionální perspektiva projektu přináší nové interpretační rámce a neotřelý pohled na poválečný vývoj.

Klíčovým výstupem projektu je webová výstava *Frames of Reconstruction / Rámování rekonstrukce. Reality a vize obnovující se Evropy. Dokumentární film v poválečné vizuální kultuře*. Jak vyplývá z názvu, klíčový zdroj materiálů pro projekt představují dobové dokumentární, respektive nonfiktivní filmy. Návštěvník-uživatel tak může srovnávat filmové obrazy československé, německé, italské a francouzské proveniencie zachycující vyrovnávání se s válečným kataklyzmatem, snahu o obnovu a budovatelské úsilí.

Pro českého diváka nabízí tato srovnávací perspektiva příležitost pro nové zarámování známých událostí. Obrazy odsunu Němců z Československa se tak ocitají vedle záběrů z istrijské Puly, kterou opouštějí italští obyvatelé, obnovený Staroměstský orloj

Nosíme zbraně
Dokumentární film | DE 1955
Žánr: PROGRESS film
Tento film zachycuje jak "občasnou" výstavbu, tak i "trvalou" obnovu a rekonstrukci. Reprezentuje jak obnovu, tak i "trvalou" obnovu a rekonstrukci. Reprezentuje jak obnovu, tak i "trvalou" obnovu a rekonstrukci.

Rodící se Evropa
Film | DE ca. 1954
Žánr: Lemnitzer Stefan-Wilhelmberg - Historiografische Stuttgart
Historiografische Stuttgart - Historiografische Stuttgart

se řadí vedle drážďanského Zwingeru nebo katedrály v Rouenu. Transnacionálnímu čtení fenoménu obnovy nahrává i originální tematická struktura webové výstavy. Najdeme v ní jak kapitoly reflektující nonfiktivní film jako médium, tak očekávaná témata poválečného traumatu nebo nucených migrací, ale i (de)kolonizační perspektivu nebo obrazy každodenní práce. Ukázky z dobových a často unikátních filmů jsou doplněny o vizuální prameny a části rozhovorů z orálněhistorického výzkumu.

Projekt má i výrazné vzdělávací ambice, autoři a autorky pro vyučující připravili lekce na portálu [Historiana.eu](https://www.historiana.eu) a také metodické prezentace osvětlující filmové názvosloví nebo

problematiku výzkumu kolektivní paměti. Použití ve výuce, ale i běžnými návštěvníky usnadňuje fakt, že celé webové prostředí je dostupné v češtině, včetně titulků k zahraničním filmům.

Přestože se téma dokumentárních filmů zachycujících poválečnou rekonstrukci může zdát na první pohled vysoce specializované, projekt nabízí mnoho unikátních materiálů a nových pohledů na známá témata, jež mohou oslovit i běžného zájemce o soudobé dějiny nebo právě učitele a učitelky dějepisu.

Webová výstava je dostupná na adrese <https://www.frames-reconstruction.eu/>.

Čeněk Pýcha

Dirk KÄMPER

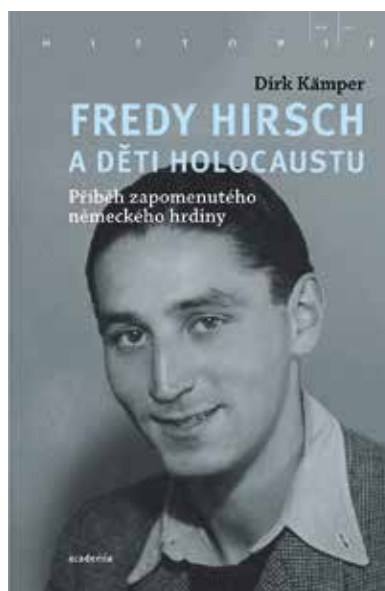
Fredy Hirsch a děti holocaustu. Příběh zapomenutého německého hrdiny

Academia, Praha 2022, 268 s.

● V souvislosti se záchranou několika stovek židovských dětí z okupovaného území Československa před druhou světovou válkou se všem vybaví jméno Angličana Nicholase Wintona (1909–2015), muže oceněného mnoha řády a povýšeného britskou královnou do šlechtického stavu. Jeho skutky se staly proslulými, bylo o něm natočeno několik filmů, pojmenována po něm škola, vzniklo několik pomníků. Když se ale řekne jméno Alfreda (Fredyho) Hirsche (1916–1944), jen málokomu vytane na mysl všestranný židovský sportovec a vůdčí představitel sionistického hnutí předválečného Československa, který zachránil tisíce židovských dětí a řadě z nich pomohl ještě před válkou uprchnout do Palestiny. Skončil takřka zapomenutý a jeho životní osudy nejsou obecně známy. Žije však i nadále ve vzpomínkách pamětníků, přeživších dětí, o které se staral během své internace v Terezíně a Osvětimi a jež mu vděčí nejen za svůj život, ale také za vštípení morálních zásad, jimiž se nikdy nepřestaly řídit ani v dospělosti. Nová kniha německého historika Dirka Kämpera, přeložená do češtiny Dušanem Špitálským, připomíná osudy tohoto doposud málo známého hrdiny, který si stál za svými ideály a zemřel s myšlenkou na záchranu mnoha dalších dětí. Zároveň se jedná o první částečně beletrizovaný Hirschův životopis čerpající ze vzpomínek pamětníků.

Beletrizovaný životopis

Žánr umělecky ztvárněné biografie se u čtenářské veřejnosti těší značné oblibě. Tyto knihy neoplyvají obsáhlými faktografickými podrobnostmi, na druhou stranu ale umožňují čtenářům sžít se s hlavním hrdinou, jenž kdysi skutečně žil. Uchylují se však také k umělecké zkratce a bílá místa v životě dané osobnosti vyplňují smyšleným

příběhem. O atraktivnosti takových titulů pro čtenáře nakladatelství vědí a například české vydavatelství Metafora nabízí celou edici beletrizovaných životopisů zejména ženských osobností, jedná se však převážně o romány inspirované osudy slavných žen.

Kniha Dirka Kämpera *Fredy Hirsch a děti holocaustu* výše uvedené charakteristice v mnohém odpovídá, ale zároveň se z ní jistým způsobem vymyká. Autor je totiž zároveň historik s úctou k pramenům, a text proto na mnoha místech doplňuje poznámky pod čarou, v nichž Kämper uvádí zdroje, další informace a odkazy na prameny, jejichž seznam je také otisknuto na konci knihy. Jde tedy o publikaci pro odbornou i laickou veřejnost, čtenář nemusí mít širší povědomí o Hirschovi ani o okolnostech, které jej utvářely, neboť základní fakta o druhé světové válce zná takřka každý.

Fredyho Hirsche sledujeme téměř románovým způsobem, čemuž odpovídá i popis prostředí, atmosféry i pocitů hlavního hrdiny a kulisy, v nichž se příběh odehrává, přičemž se zde prolínají dvě dějové linie. V první se ocitneme v koncentračním táboře Osvětim a prožíváme s Hirschem jeho těžká životní rozhodnutí, ve druhé nás autor vrací retrospektivně na samotný začátek Hirschova života,

do jeho dětství a dospívání, na které v táboře vzpomíná. Na rozdíl od jiných podobných knih se Hirschův příběh opírá o svědectví přeživších dětí dokreslující obraz jeho osobnosti. To vše dodává příběhu na věrohodnosti a uvěřitelnosti, u něž autor navíc nevolí uměleckou zkratku. Tam, kde jsou bílá místa, se pouze snaží na základě dostupných pramenů logicky vydedukovat možné verze událostí, což se týká zejména Hirschova dětství a dospívání, absence matky v různých fázích jeho života a společného soužití se starším bratrem Paulem.

Utajená homosexualita

Ve druhé linii příběhu se čtenáři odhalují hlavní motivy toho, proč Hirsch pracoval s mládeží, proč byl tak zapálený pro sionismus a židovské mládežnické organizace – do jistě mnohdy mu v dětství nahrazovaly chybějící rodinné zázemí. Autor neopomíná ani otázku Hirschovy homosexuality, o níž se v náznamech vědělo i mezi dětmi. Stejně tak se vědělo o jeho vztahu a soužití s partnerem Janem Mautnerem v Brně, kde byli oba zaměstnáni jako instruktoři tělovýchovné organizace Makabi. Hirschova sexuální orientace byla spolu s jeho židovským původem nejspíš jedním z hlavních důvodů, proč jej bezprostředně po válce nebylo žádoucí připomínat. Ani v pozdějších letech se o Hirschově homosexualitě nemluvalo, aby se tím neznevažovala jeho památka, na což tvrdě narazila například historička Anna Hájková, která o lásce Hirsche a Mautnera napsala článek *Utajená láska v době holocaustu* (*Lidové noviny*, 8. 9. 2018, s. 23).

Nejkontroverznějším a také nejspornějším bodem je pak Hirschova údajně spáchaná sebevražda v osvětimském koncentračním táboře. Kämper pracuje s teorií, že Hirsch byl pravděpodobně předávkován lékari a posléze usmrčen v jedné z kremačních pecí. To potvrzují i přeživší, kteří jej osobně znali, například „osvětimská knihovnice“ Dita Krausová. Podle ní byl Hirsch silný člověk, který se stavěl ke všem problémům čelem, Krausová se tak

jako mnoho dalších pamětníků přiklání k verzi s omámením uklidňujícími léky. Toto tvrzení považuje autor za věrohodné i kvůli povstání připravovanému v březnu 1944 z důvodu likvidace zářijového transportu, jehož vůdčí osobností se měl Hirsch stát. Hirsch si měl vzít čas na rozmyšlenou v těžkém rozhodnutí, zda riskovat mizivou šancí na potenciální útěk hrstky vězňů, nebo smrt tisíců dalších. Nakonec byl údajně nalezen mrtvý, předávkovaný léky, a jeho tělo bylo spáleno i s dalšími třemi tisíci zavražděnými vězni z Terezinského rodinného tábora.

V knize tedy máme představenu takřka kompletní osobnost židovského sportovce Fredyho Hirsche za pomoci pramenů a literatury, pro jejíž ztvárnění autor zvolil čtenářsky přístupnější formu. Zároveň je třeba upozornit, že se nejedná o zcela románové zpracování, jak je u řady beletrizovaných životopisů zvykem – nečekejte tedy žádné umělecké zkratky zaplňující bílá místa ani dialogy hlavních hrdinů. V tomto ohledu je text pojatý věcně a s úctou k citovaným pramenům a literatuře.

Zvidavější čtenáře potěší již zmíněný seznam literatury na konci knihy, který jim může doplnit chybějící znalosti. Vyzdvihnout musíme zejména publikaci Lucie Ondřichové *Příběh Fredyho Hirsche* (Sefer, Praha 2001), která rovněž čerpá z archivních pramenů a osobních vzpomínek a svědectví pamětníků. Mimo rámec uvedené literatury můžeme zmínit také portrétní dokument *Dear Fredy* z roku 2017 izraelského režiséra Rubiho Gata, který je částečně animovaný, nebo dokumentární snímek *Nebe v Osvětimi* (*Paraiso en Auschwitz*) z roku 2016 Mexičana Aarona Cohena.

Život jako skládanka

Knihy *Fredy Hirsch a děti holocaustu* není ryze faktografická, místy ani být nemůže, neexistuje totiž dostatek pramenů, které by dokumentovaly Hirschův život. To ostatně uvádí ve své publikaci i Lucie Ondřichová: „*Příběh Fredyho Hirsche se musí skládat dohromady jako skládanka.*

Znalo ho velké množství lidí, ale každý jen v úzce vymezeném čase.“ Přesto si ze životopisu sestaveného Dirkem Kämperem můžeme udělat obrázek o osobnosti tohoto muže, který se narodil do nesprávné doby. Byl to charismatický, pohledný mladý Žid, homosexuál a také sportovec tělem i duší. Miloval děti a rád s nimi pracoval. Vštípil jim morální zásady, kterých se pak držely po celý život, například pečovat o své tělo i ducha podle řecké kalokagathie. Nelze mu upřít velkou dávku odvahy, s níž jednal s předními nacisty, a dokázal tak vydobýt židovským dětem lepší životní podmínky.

Jediným nedostatkem knihy je absence fotografií, které by dokreslovaly popsáný život tohoto mladého muže, jinak ale publikace dokáže oslovit laickou i odbornou veřejnost. Zároveň se opírá o prameny a literaturu, autor pracuje se vzpomínkami pamětníků, kteří Hirsche po nějakou dobu znali, například Ruth Bondyové působící od roku 1939 v sionistickém hnutí Jakoba Edelsteina nebo později známé cembalistky Zuzany Růžičkové. Je psaná srozumitelným jazykem, zajímavým způsobem se v ní prolínají dvě časové roviny, v nichž je zachycen Hirschův život, a poskytuje bezpochyby prostor pro další bádání.

Iva Sturmová

Gustaf MANNERHEIM

Paměti finského maršála

Academia, Praha 2022, 493 s.

Přestože je Finsko země Česku vzdálená nejen geograficky, ale především jazykem a mentalitou, nedá se říci, že by bylo úplně stranou zájmu zejména české čtenářské veřejnosti. Obor překladatelství z finštiny zažil svůj boom především v souvislosti s dílem Miky Toimiho Waltariho. Komunistickou perzekucí poznamenaný životní příběh první překladatelky slavného Waltariho románu *Egyptán Sinuhet* Marty Hellmuthové, popsán Petrou Loučovou, byl v loňském roce uveřej-

něn v časopise *Securitas Imperii* č. 38. V úvodu tohoto textu se sluší vzdát hold také překladateli paměti maršála Mannerheima do češtiny Michalu Švecovi, který se v memoárech musel vyrovnat především s odbornou vojenskou terminologií.

Český čtenář nedostává do rukou úplné Mannerheimovy paměti, jež jsou příliš rozsáhlé. Překlad sice vychází z dvojdílného finského originálu vydaného v roce 2004 nakladatelstvím Otava v Helsinkách a z velké části se opírá i o první vydání z let 1951–1952, avšak přihlíží též značně ke švédské a finské popularizační verzi knihy z roku 1954 *Suomen Marsalkan muistelmat I–II, kansanpainos* (Paměti finského maršála, populární vydání), ve které jsou kráceny pasáže věnované maršálově kariéře v carské armádě a expedici do Asie, již se účastnil v letech 1906–1908. Jádrem paměti tak jsou zimní (1939–1940) a pokračovací válka (1941–1944).

Věrný carův poddaný

Osobnost maršála Carla Gustafa Emila Mannerheima (16. června 1867 až 27. ledna 1951) je úzce spjata s moderními finskými dějinami. Starší generaci se o něm ve školních lavicích dostalo ovšem pouze zavádějících informací, které dodnes používá velká část postsovětské historiografie. Tento nelichotivý propagandistický obraz předkládané memoáry snad konečně do značné míry překreslí.

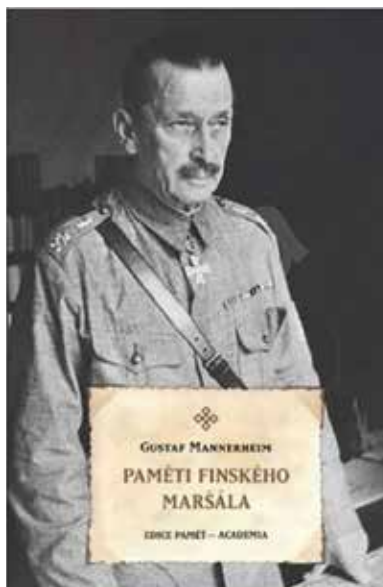
Autor předmluvy k maršálovým pamětím pracovník Ústavu světových dějin FF UK Tomáš Masař, opírající se o práci finské historičky Laury Kolbe, odhaluje kořeny rodu Mannerheimů v německém Hamburku v první polovině 17. století. Odtud pocházel obchodník Hinrich Marheim, který se přestěhoval do Švédska. Jeho potomci obchodu zanechali a místo něj se věnovali kariéře ve švédské armádě. Za bojové úspěchy byli povýšeni do šlechtického stavu, přičemž bylo jejich rodové jméno změněno na Mannerheim. Ve Finsku se natrvalo usadil až Johann Augustin Carl Erik Mannerheim (1759–1837),

kteřý dosáhl vlivného postavení ve finské státní správě a politice. Švédská moc na Baltu postupně slábla a finská území se stávala stále častěji terčem ruských útoků. Definitivně bylo o osudu země rozhodnuto roku 1818, kdy ruská armáda za panování Alexandra I. zemi obsadila. Šlechtické kruhy při jednání s carskou vládou zastupoval právě zmíněný maršálův předek Johann Augustin Carl Erik, který dokázal u Alexandra I. prosadit zachování finských stavovských privilegií a svobod. Z jeho talentu zřejmě maršál Mannerheim, jeho pravnucek narozený jako třetí ze sedmi dětí hraběte Carla Roberta Mannerheima a jeho manželky Hedviky Charlotty von Julin, mnohé podědil.

V souladu s rodinnou tradicí byl Carl Gustaf Emil předurčen pro vojenskou kariéru. Absolvoval Nikolajevskou jezdeckou školu v Petrohradě a nastoupil na jeho vzdělání odpovídající místo v carské armádě, konkrétně v carevnické jízdni gardě. Mezitím ovšem carská vláda ostře změnila kurz v otázce „finských specifik“: začalo tvrdě porušování Finů a oklešťování jejich samosprávných institucí. Zejména vzdělaná část společnosti se tomu úporně bránila, jak se k této situaci stavěl mladý důstojník, však přesně nevíme. Věrnou službou v carské armádě strávil 30 let.

První světovou válku prožil Carl Gustaf Emil Mannerheim na rumunské frontě. Ve svých pamětech neskrývá rozčarování z nepřípravenosti a dezorganizace rumunského vojska, jež zatěžovalo již tak s obtížemi fungující carskou armádu. Jeho líčení zážitků z roku 1917, pádu carismu, politických zmatků a rozkladu armády patří mezi nejzajímavější a nejdramatičtější části knihy. Jednou z mnoha osudových chyb porevoluční Kerenského vlády bylo odmítnutí odvolat rusifikační opatření ve Finsku. Nespokojenost zdejších obyvatel v důsledku toho vzrostla do té míry, že 6. prosince 1917 vyhlásili nezávislost.

V první fázi po bolševické revoluci se Finům dokonce podařilo dosáhnout uznání samostatnosti i od samotného

vůdce revoluce V. I. Lenina. V té době byl už Carl Gustaf Emil Mannerheim zpět ve své vlasti a začal dávat dohromady finskou domobranu a později po povýšení na generála i pravidelnou armádu.

Vítězství nad rudými

Země byla bez vlastního profesionálního vojska a policie. Finové nedisponovali funkčními správními institucemi ani výraznou politickou reprezentací. Průmyslový jih země včetně hlavního města Helsinek byl zamořen rudou propagandou, vyhlásil proletářskou revoluci solidarizující se sovětskou republikou rad a deklaroval ozbrojený odpor proti „buržoazní myšlence samostatnosti“ (28. ledna 1918). Chudý agrární střed a řídce obydlený sever země tak byly, s výjimkou oceánského přístavu Petsama (dnes Pečenga v Rusku), odříznuty od přísunu potravin a vojenských zásob. Finští sedláci a pozemková šlechta však podpořili občanské gardy generála Mannerheima, v průběhu bojů z nich vytvořili disciplinovanou armádu a navzdory nedostatku komunikace s politickými elitami uprchnuvšími za hranice se udrželi. Již po čtyřech měsících bojů dosáhli vítězství nad rudými povstanci podporovanými ze sovětského Ruska i nad německými výsady, které se

snažily obsadit jižní část finského pobřeží.

Jako „poslední spasitel“ v nouzi nejvyšší byl Mannerheim povolán do čela země a národa. Tomu odpovídá jeho působení v roli regenta v době mírových jednání pařížské konference v roce 1919 i jeho návrat do čela armády v časech největšího ohrožení v roce 1939, kdy zemi opustili všichni včetně nejbližšího, přirozeného spojence Švédska.

Český čtenář uvyklý zcela odlišným spojeneckým i nepřátelským konstelacím kolem svých hraničních hvozdů musí pro představu beznadějně finské pozice na hranici evropské civilizace, v nehostinných lesích a drsných subarktických zimách přijmout obraz jiného než svého odvěkého germánského soka. Musí si představit imperiální carské Rusko, kulturně a jazykově Finům značně vzdálené, které nebylo méně nebezpečné ani pod praporem proletářského internacionalismu, právě naopak.

Při sledování Mannerheimových meziválečných osudů si čtenář samozřejmě položí otázku, zda se jeho memoáry neměly stát též jeho obhajobou. Skutečně to byl on, kdo se zasazoval o propuštění dělníků svedených rudou propagandou a internovaných v létě a na podzim roku 1918 po prohrané revoluci, dříve než zahynou nemocí a hladem? Vláda v Helsinkách totiž chtěla tisíce těchto lidí vyšetřovat a soudit – a právě proto bychom maršálově verzi měli spíše věřit. Byl to racionální člověk, jako aktivní voják nechtěl být politikem, i když k tomu měl zřejmě přirozené nadání. Zatímco profesionální politici si od stolu vytvářeli pro své další působení v parlamentu a vládě příznivé vize absolutní spravedlnosti, Mannerheim věřil v možnost usmíření finské pospolitosti fatálně rozdělené po potlačení dělnického povstání.

To dokázal už tím, že se z vrcholné politiky včas stáhl, přenechal své pozice demokraticky zvolenému prezidentovi a vládě složené i ze sociálních demokratů, kteří mu jakožto aristokratovi a konzervativci nedůvěřovali,

a začal se věnovat charitě. S úmyslem bojovat proti neustávající komunistické agitaci zpoza předlouhé finsko-sovětské hranice nikoli represí, nýbrž zlepšováním sociálního postavení nejchudších vrstev a podporou rozvoje budoucích generací založil nadaci ve prospěch sirotků i sociálně znevýhodněných dětí.

Mezi Německem a Ruskem

Pakt Molotov–Ribbentrop ze srpna 1939 ukázal ve vší nahotě stěží řešitelné finské dilema: země se nacházela mezi dvěma ohni, nacistickým Německem a SSSR. První udeřili s obvyklou věrolomností Sověti. Zimní válka začala sovětskou provokací na hranicích na Karelské šíji. Mannerheim byl znovu povolán do čela armády, a to ve věku, kdy i vojáci obvykle odcházejí do penze – bylo mu už přes 70 let.

Milovníkovi dramatických dějin budou podrobná líčení vojenských operací, výstavby opevňovacích linií, útoků, protiútoků, ztrát a dílčích úspěchů v boji připadat méně atraktivní. Mnohem více zájmu v něm vzbudí podstata finské nezdolnosti, duch vojska podporovaného domobranou, sportovní zdatnost vojáků a podpora bojového úsilí ženskými jednotkami (tzv. lottí). Válka se vedla za kruté zimy a většina Rusů zařazených do oddílů Rudé armády z různých končin země neuměla lyžovat! Na druhou stranu finští vojáci nikdy neviděli tank, armáda neměla dostatečnou protitankovou techniku, chyběla jí silná a dalekonosná děla.

Malé Finsko se pod maršálovým vedením ukázalo být pro obrovský SSSR obtížně zvládnutelným soustem. Chyby sovětského velení odhalily veškeré slabiny, které pak během druhé poloviny roku 1941 před zapojením spojenecké technické pomoci umožnily Wehrmachtu proniknout hluboko do nitra SSSR. Před téměř sto lety jsou v maršálových pamětech detekovány tytéž nedostatky lidských zdrojů, nesamostatnost a nepřipravenost důstojnických kádřů, jaké v současné době vojenští odborníci zjišťují při útoku ruských vojsk na Ukrajině. Při

četbě maršálových líčení neefektivního plýtvání lidskou silou, obrovských ztrát (udává se 20 tisíc padlých na finské straně ku více než 100 tisícům na straně sovětské) a strategicko-taktických chyb Rudé armády na Karelské šíji, provázených ničením civilních cílů a taktikou spálené země, čtenář až trne. Jak to vše připomíná současný ruský postup na Ukrajině!

V pokračovací válce po napadení SSSR nacistickým Německem Finsko pravděpodobně nezbylo než zaútočit na východ společně s vojsky Třetí říše. Mannerheim neztratil realistický odhad ani tehdy. Finové se omezili na operace na Karelské šíji, aby získali zpět své územní ztráty po zimní válce. Odmítli se účastnit útoku na Leninograd, avšak byli okolnostmi přinuceni podílet se na jeho blokadě. Od roku 1943 Finové už jen hledali cestu, jak se z války vyvázat s co nejmenšími ztrátami ve prospěch SSSR. To se podařilo jen částečně, avšak Mannerheimovy diplomatické schopnosti se do určité míry staly vzorem pro finskou poválečnou politiku. Finsko bylo jediné bývalé území carského Ruska, které si, ovšem za specifických zahraničně-i vnitropolitických omezení, vítězství SSSR v roce 1945 znovu nepřipojil.

Národní hrdina

To však už je jiný příběh. Mannerheim zůstal národním hrdinou. Potvrzuje to i skutečnost, že zatímco u finského prezidenta Rista Rytihö (ve funkci 1940–1944) a několika premiérů a ministrů válečných vlád, označených za viníky finského spojení s Německem, Stalin prosadil odsouzení (Rytihö poslal soud na deset let do vězení), maršál se díky obrovské podpoře mezi obyčejnými Finy takovému osudu vyhnul. Odsouzení byli později omilostněni a odpykali si sotva polovinu trestu, ale Mannerheim získal povolení odcestovat na léčení do Švýcarska, kde v lednu 1951 v Lausanne zemřel. Nikdy se nevzdal přesvědčení, že finský obrat k Německu za války byl pouze aktem nutné obrany. Vždy si uvědomoval, že sotva čtyřmiliónový finský národ

nemohl skončit po boku Německa jako národ poražený. Proto na sebe vzal odpovědnost za tvrdý mír uzavřený se SSSR v roce 1944. Tvrdil, že nemůže uvést Finy do nebezpečí vypuzení z vlastní země a vyhubení. Při porovnání s poválečnými osudy například Litevců, ale i jiných pobaltských národů, včleněných během let 1944 až 1945 do rámce SSSR, s jejich lidskými ztrátami během partyzánské války z let 1944 až 1947, s deportacemi obyvatel za Ural, s masivním řízeným stěhováním ruského obyvatelstva např. do vylidněného Vilniusu atd., nezbyvá než dát mu za pravdu.

České vydání Mannerheimových pamětí je ve standardní kvalitě publikací paměťové edice nakladatelství Academia vybaveno fotografickými přílohami, mapami ilustrujícími vývoj vojenských operací a jmenným rejstříkem. Český čtenář by však vzhledem k užití různých prepisů názvů, zejména z oblasti Východní Karélie, kde se používají pojmenování ruská, karelofinská i jiná, ale nejenom odtud, uvítal také rejstřík geografických pojmů a obydlených míst s vysvětlením všech tvarů a různojazyčných variant místních názvů.

Markéta Doležalová

Pavel ŽÁČEK

Ruce světové revoluce. Carlos, mezinárodní terorismus a Státní bezpečnost, 1976–1989. Edice dokumentů

Academia, Praha 2022, 2 svazky, 1351 s.

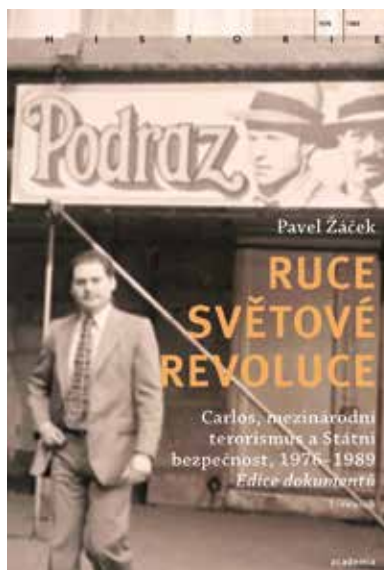
Přestože podtitul výslovně uvádí, že publikace *Ruce světové revoluce* je edicí dokumentů, Pavel Žáček není uveden jako editor, ale jako autor. Jeho autorským vkladem je předmluva obsahující stručný úvod do historiografie teroru moderní doby, zejména se vztahem k tzv. socialistickým státům. Dále je v úvodu popsán osud relevantních archivních pramenů v těchto zemích a jejich význam pro analýzu vztahu

tehdejšího československého režimu k teroristům, k protiteroristickým opatřením, k činnosti příslušných útvarů Státní bezpečnosti (StB) a k nezbytné mezinárodní spolupráci v rámci východního bloku. Autor v úvodu vysvětluje důvody zpracování ojedinělé edice ke „Carlosově“ teroristické skupině dlouhodobým zájmem o osobu teroristy „Carlose“, nedostatečným stavem bádání o něm a svým dlouholetým studiem materiálů StB.

Žáček v předmluvě pokračuje podrobným popisem vztahu „Carlose“ k Československu, který se projevil především sedmi (pravděpodobně) utajenými návštěvami ČSSR, a přístup StB k zahraničnímu teroristovi interpretuje jako směs strachu a sympatií. Státní bezpečnost se nechtěla s „Carlosem“ dostat do sporu, přitom se jej však nedokázala zbavit. Snažila se jej kontrolovat s ohledem na další státy východního bloku, které „Carlosovu“ skupinu podporovaly. Zdá se však, že ani neuvažovala o jeho postihu, překážení jeho teroristické činnosti či vydání do země, kde „Carlos“ páchal zločiny. Na druhou stranu se ale „Carlosovi“ v Československu nedostalo materiální, finanční, logistické ani výcvikové podpory. Úvod obsahuje rovněž stručnou informaci o závěru „Carlosova“ teroristického působení, když byl v roce 1994 převezen ze Súdánu do Francie a tam následně odsouzen na doživotí. Tento popis ale nepřímo upozorňuje na překvapivou skutečnost, totiž že v knize zcela chybí autorsky zpracovaný životopis hlavního aktéra svazku, Iliche Ramíreze Sáncheze, řečeného „Carlos“, i přehled jeho teroristických činů. Čtenář se tedy musí v podstatě dovídat, proč byl tak legendární a pro StB tak zajímavý, ale i nebezpečný.

Osmdesát vražd

Ilich Ramírez Sánchez se narodil 12. října 1949 ve venezuelském Caracasu. Studoval v Londýně a na Univerzitě Patrice Lumumby v Moskvě, odkud byl roku 1970 vyloučen pro „ideologickou úchylku“. Poté se stal členem Lidové fronty pro osvobození Palestiny a absolvoval

bojový výcvik v Bejrútu. Roku 1973 začal provádět bezohledné teroristické útoky proti civilním cílům v Londýně a Paříži. V červnu 1975 zákeřně zastřelil dva neozbrojené francouzské policisty, kteří jej přišli zatknout. Roku 1978 založil spolu se členy baskické teroristické skupiny ETA/PM (Político Militar), švýcarské Prima Linea, italských Brigate Rosse, palestinské Organizace pro osvobození Palestiny a německých Revolučních buněk ultralevicovou „marxistickou“ teroristickou skupinu Organizace ozbrojeného arabského boje – Ruce světové revoluce. Od konce sedmdesátých do poloviny osmdesátých let nalézala skupina úkryt, pomoc a podporu na území Maďarska, Rumunska, NDR a Bulharska. Výčet „Carlosových“ teroristických útoků by byl velmi dlouhý – jemu nebo jeho skupině se připisuje účast na asi osmdesáti vraždách. Stal se z něj zcela bezohledný a neuvěřitelně suverénní zločinec. Tehdejší rozdělený svět mu umožňoval dlouho unikat spravedlnosti.

Významným „Carlosovým“ partnerem bylo Rumunsko, odkud dostával zbraně, výbušniny, falešné cestovní doklady a peníze. „Carlos“ se za vysokou odměnu zavázal útočit na rumunské exulanty, kteří na Západě nepřijemně kritizovali Ceaușescův režim. Po del-

ších přípravách zahájily Ruce světové revoluce 3. února 1981 ofenzivu: do pařížského bytu rumunského exilového politika Nicolae Penesca byla doručena balíková bomba odeslaná ze Španělska. Pětaosmdesátiletý Penescu utrpěl při výbuchu balíčku tak vážná zranění, že na jejich následky po několika měsících strávených v nemocnici zemřel.

Podobnou zásilku, navenek obsahující knihu paměti Nikity S. Chruščova, dostal ten samý den rovněž v Paříži žijící rumunský spisovatel Paul Goma. Vyvázl nezraněn. Zraněn byl ale francouzský policista, který nálož zneškodňoval. Následující den obdržel podobný balíček rumunský exulant Serban Orescu v Kolíně nad Rýnem, kterého exploze lehce zranila. Orescu i Goma volně spolupracovali s rumunskou redakcí Rádia Svobodná Evropa (RFE) v Mnichově.

Kampaň proti rumunskému exilu vyvrcholila 21. února 1981 pumovým útokem právě na mnichovské RFE. „Carlosova“ skupina dlouho studovala prostředí i budovu. Výbušninu uložil neaktivnější z „Carlosových“ německých spolupracovníků Johannes Weinrich, používající pseudonym „Steve“. Dále se akce v Mnichově zúčastnili Švýcar Bruno Breguet „Luca“ z organizace Prima Linea, Španěl José María Larretxea „Schep“ z ETA a neidentifikovaná „sekretářka“ rovněž z ETA. Patnáct kilogramů plastické trhavy explodovalo v místě, kde se nacházely kanceláře československé redakce RFE. Osudného večera zde připravovali večerní zprávy sekretářka Marie Puldová, hlasatel Jozef Antalič a redaktor, dramatik a překladatel Rudolf Skukálek. Všechny tři výbuch zranil, nejméně tehdy čtyřicetiletou Marii Puldovou, která v dalších letech prodělala dvacet plastických operací obličeje. I Rudolf Skukálek si z atentátu odnesl trvalé zdravotní následky. Exploze způsobila škody na budově v hodnotě dvou milionů dolarů. Ve vnější zdi se objevily dvoumetrové trhliny a v domech do vzdálenosti dvou set metrů vypadaly všechny okenní tabulky. Přesto díky obětavosti ostatních

zaměstnanců téměř nedošlo k výpadku ve vysílání. Tak získalo „Carlosovo“ konání skutečnou československou souvislost.

Rok nato byla ve Francii náhodou zatčena „Carlosova“ přítelkyně Magdalena Koppová spolu s již zmíněným Brunem Breguetem. Koppová byla následně za účast na teroristických akcích odsouzena ke čtyřem a Breguet k pěti letům vězení. „Carlos“ na jejich uvěznění reagoval odvetou: při jeho útoku na vlak na trase Paříž–Toulon zahynulo pět lidí. V den, kdy byli Koppová a Breguet souzeni, v Paříži při výbuchu bomby nastražené v automobilu zemřel jeden člověk a šest lidí bylo těžce zraněno. „Carlosův“ komplic Johannes Weinrich podnikl 25. srpna 1983 pumový útok proti francouzskému kulturnímu středisku v Berlíně, při němž zemřel jeden člověk a 23 lidí bylo zraněno. V prosinci 1983 zabila kufříková bomba na nádraží v Marseille dva lidi a 45 jich zranila. Týž měsíc vybuchla nálož ve vlaku TGV – tři lidé byli zabiti a čtyři zraněni. V lednu 1984 následoval výbuch ve francouzském kulturním centru v libanonském Tripolisu, při němž zemřel jeden člověk. Koppová a Breguet byli v roce 1985 z vězení propuštěni. Breguet odjel do Švýcarska a stáhl se do ústraní. Koppová přes SRN odcestovala na nějaký čas do Venezuely ke „Carlosově“ rodině.

Od roku 1986 pobývali „Carlos“, Koppová a Weinrich v Sýrii, odkud však museli v roce 1993 uprchnout do soudánského Chartúmu. Tam „Carlose“ 14. srpna 1994 zatkl francouzští policisté a se souhlasem soudánských úřadů odvezli do Paříže. V roce 1997 byl odsouzen na doživotí za vraždu dvou francouzských policistů z roku 1975 a ve vězení je dodnes. Johannes Weinrich „Steve“ byl zatčen v roce 1994 v Jemenu, do Německa byl předán o rok později. Roku 2000 byl odsouzen na doživotí za pumový útok proti francouzskému kulturnímu středisku v Berlíně z roku 1983. V roce 2003 se Weinrich znovu dostal před berlínský soud za své další činy, mj. i za pumový útok v Mnichově, pro ne-

dostatek důkazů byl ale v srpnu 2004 dalších obvinění zproštěn. Ve vězení dále zůstává. Magdalena Koppová zemřela ve Frankfurtu nad Mohanem 15. června 2015 a José María Larretxea zemřel 29. února 1996 na Kubě. (CUMMINGS, Richard H.: *Cold War Radio. The Dangerous History of American Broadcasting in Europe 1950–1989*. McFarland & Company, Jefferson 2009, s. 92–121.)

578 dokumentů

Po 26 stranách autorovy předmluvy zabírají zbývajících 1 325 stran knihy *Ruce světové revoluce* především přepisy dokumentů. Edici tvoří nominálně 578 dokumentů, z nichž 65 má ale dvě až pět příloh, většinou průvodních dopisů úředních dokumentů. Celkový počet tak přesahuje 600 dokumentů. Ty byly vybrány ze svazků kontrarozvědky a rozvědky StB, spisů Správy sledování StB, někdy i řídicích a organizačních celků Federálního ministerstva vnitra (FMV). Jde o operativní i analytické dokumenty, záznamy o schůzkách, analytické informace kontrarozvědky StB, záznamy z fyzického sledování IV. správou Sboru národní bezpečnosti (SNB) v Praze a při cestě přes území ČSSR vlakem. Dále jsou zde publikovány agenturní záznamy s tajnými spolupracovníky kontrarozvědky StB, výtahy z vyhodnocení činnosti II. správy SNB (Hlavní správy kontrarozvědky StB) a některých jejích odborů či XIV. správy SNB (Správy kontrarozvědky StB proti mimořádným a zvláštním formám trestné činnosti). Výjimečně jsou zařazeny i zprávy pro generálního tajemníka Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) či dokumenty o spolupráci různých útvarů StB či FMV a také s partnery v zahraničí. V závěru předmluvy autor děkuje řadě archivářů, historiků a spolupracovníků. Je ale otázka, kdo pořídil přepis dokumentů, což znamenalo vzhledem k rozsahu jistě velký kus práce.

K lepší orientaci v dokumentech mají sloužit přílohy s personálním

obsazením relevantních součástí StB a FMV, s profesními životopisy vybraných příslušníků StB a klíč krycích jmen teroristické organizace Ruce světové revoluce. V závěru druhého svazku čtenář najde dvoustránkové resumé s popisem editovaných dokumentů a charakteristikou vztahu StB ke „Carlosovi“.

Knihu doplňuje seznam editovaných dokumentů. Jen ten má úctyhodných 83 stran. Dále je tu seznam zkratek, přehled pramenů a literatury a jmenný rejstřík. Obrazová příloha je šestavena, až na dvě výjimky, ze snímků dokumentů a z fotografií pocházejících z materiálů Státní bezpečnosti. Zejména fotografie ze sledování jsou přehlídkou častého jevu: jde o unikátní, ale velmi nekvalitní snímky, záběry „Carlose“ a jeho styků v Praze jsou téměř vždy nezřetelné a špatně zaostřené. Obrazové příloze by snad prospělo vytištění na lesklém papíře.

Úvod obsahuje také ediční poznámku, deklarující přípravu edice podle platných norem vydávání novodobých pramenů. Srovnáme-li ale různé významnější edice, je zřejmé, že tyto normy jsou do určité míry volné. „Klasik“ praví, že „jsou to spíš jen takové pokyny“. I přesto lze některá řešení v této edici označit za sporná.

Řazení dokumentů je chronologické. Rozsáhlý poznámkový aparát tvoří 4 009 poznámek. Ty obsahují především věcné údaje, odkazy na literaturu a další prameny, ale také na dokumenty v knize, což zvyšuje nepřehlednost. Současně jsou do číselné řady poznámek zařazeny i četné archeografické vysvětlivky, údaje o rukopisných zásazích do originálů dokumentů, o razítkách a dalších jejich formálních doplňcích a náležitostech. Tento typ poznámek by při daném mimořádném rozsahu edice i samotného poznámkového aparátu bylo lepší uvádět za dokumenty v další, písemně označené řadě, jak to bývá v některých jiných edicích.

Posuzovat obsah vlastních dokumentů a jejich věrohodnost není namístě. Nepřesnosti a protirečící si údaje v nich však mohou být pro čtenáře matoucí, protože knize

chybí již zmíněný kritický „Carlosův“ životopis.

Problematická výpovědní hodnota

Autor vysvětluje, že důvodem pro četná (a řádně vyznačená) vynechání původního obsahu v editovaných dokumentech bylo to, že se dané pasáže netýkaly „Carlose“ a jeho organizace či „souvisejících problematik“ (asi terorismu?), zahraničněpolitické situace nebo dobového prostředí. Některé dokumenty jsou publikovány v úplnosti (s vynechávkami např. formalizovaných záhlaví). Ovšem u jiných registry uvádějí, že jde o výtah (sic).

Ve skutečnosti se ale jedná o doslovné přepisy s většími či menšími vynechávkami původního textu. Správně by tedy v těchto případech mělo být uvedeno, že jde o část dokumentu. Pojem „výtah“ totiž znamená shrnutí, obsah či výpis, měl by to tedy být text stručně shrnující hlavní myšlenky textu původního. U vynechávek, vyznačených (...), není uveden počet vynechaných řádků či stran. Není proto jasné, jak je původní dokument dlouhý. Rovněž není jasné, jakého celku je otištěný text součástí, a jen dohadovat se můžeme také o obsahu vynechaných pasáží.

Sestavovatelé jiných velkých edic volili odlišné způsoby krácení. Například v rozsáhlé edici pramenů k dějinám československé krize v letech 1967–1970 se také někdy vypouštěly části textů s nízkou výpovědní hodnotou, např. záhlaví depeší, ale vynechaný text byl vyznačen počtem chybějících řádků, případně stran. I v registru jiných edic bývá zmíněno, že jde o výběr či část textu.

Autorským vkladem edice bývá především výběr dokumentů. Ten je samozřejmě vždy subjektivní a stane se snadno terčem kritiky. Soubor dokumentů zařazených v publikaci *Ruce světové revoluce* ovšem vykazuje značnou roztržitost. Často jde o velmi okrajové informace, do edice jsou zařazeny i dokumenty vysloveně marginální, různá dožadání či průvodní dopisy. Spornou výpovědní hodnotu

mají také početné a obsáhlé záznamy o fyzickém sledování.

V edici ale nalezneme i dokumenty významnější, například dokument č. 47 o kontaktech zastupitelského úřadu Iráku v Praze s „Carlosem“, dokumenty č. 50, 54b a 69b o pobytu palestinských teroristů v ČSSR, č. 62 s částí zprávy o situaci na úseku boje proti terorismu, č. 69a jako obecnější informace o postoji StB k terorismu či dokument č. 115 s informacemi o pobytu „Carlose“ v ČSSR. Dokumenty č. 125, 135b, 448 (a další) jsou záznamy o jednáních s partnerskými státními bezpečnostmi, č. 229 obsahuje shrnutí problematiky terorismu z pohledu StB včetně souhrnu tehdy aktuálních informací o „Carlosovi“. Velmi zajímavé jsou některé dokumenty týkající se kontaktů „Carlose“ s místními občany či spíše občankami, např. č. 270b, 301, 337, dále pak třeba č. 299 obsahující souhrnnou zprávu o činnosti organizace Ruce světové revoluce v ČSSR či č. 305 se souhrnnou zprávou o poznatcích o této organizaci z Maďarska. Československou stopu nese dokument č. 323 o jednání StB se zástupcem maďarského ministerstva vnitra, který informoval o atentátu organizace v Mnichově proti RFE, jenž zasáhl i československou redakci. Pozoruhodný je rozsáhlý dokument č. 451 s vyhodnocením všech poznatků XIV. správy SNB ke „Carlosově“ teroristické skupině či dokumenty č. 490 a 501 s vyhodnocením operativních poznatků k terorismu 6. odboru II. správy SNB. Význam má i dokument č. 540 – metodický pokyn k rozpracování problematiky terorismu StB. Jistým završením je pak záznam o osobním jednání příslušníků StB Pitry a Wallise s „Carlosem“ v Praze 13. června 1986. Bohužel se ani třeba v poznámkách nedočteme, že jeden z těchto operativců, Václav Wallis, se do českých dějin zapsal ještě jednou, když byl v roce 1992 odsouzen za prodej tajných informací zakladateli Harvardských fondů Viktorovi Koženému... Překvapením jsou dokumenty o aktivním opatření „Štír“,

kdy se StB v roce 1979 snažila podstrčit anonymní oznámení o pobytu „Carlose“ v ČSSR německým úřadům (dokument č. 174).

Dokumentů v cizích jazycích není do edice zařazeno mnoho (135a, 135c a 406c v němčině, 419 a 568a a 568b v ruštině), ale právě proto by bylo dobré pořádit i jejich překlady. Texty se zdají být opsány bezchybně, zato namátkou v předmluvě je na s. 25 příslušník StB opakovaně chybně uváděn jako Pitř, i když v citovaném dokumentu č. 540 je jeho jméno ve správné podobě Pitra.

Celkový dojem z recenzované publikace je rozporuplný. Množství publikovaných dokumentů je mimořádné, ale vyhledat v nich podstatné informace není jednoduché. Monografie na téma „Carlos“ a jeho okruh by si čtenáře jistě našla. Je ale otázkou, kolik skutečných uživatelů bude mít tato edice. Badatel by asi raději studoval původní dokumenty v archivu.
Prokop Tomek

Jože PIRJEVEC

Tito a jeho soudruzi

Academia, Praha 2022, 824 s.

Když se v první polovině devadesátých let ve věru válek a násilí rozpadala

Jugoslávie, rozhlíželi se čeští nakladatelé po zahraničních titulech, aby odpověděli na momentální poptávku zdejších čtenářů po příčinách a předhistorii těchto tragických událostí. Jejich volba nebyla vždy příliš šťastná. Také zahraniční vydavatelé totiž sahali po rukopisech autorů, kteří především dovedli rychle vyhovět aktuálnímu zájmu. Objevila se tak celá řada publikací, za nimiž nestála dlouholetá pečlivá badatelská práce, ale konjunkturnalistická snaha vyplnit díru na knižním trhu. Jasper Ridley, autor prvního životopisu zakladatele socialistické Jugoslávie Josipa Broze Tita vydaného v českém překladu, nazvaného prostě *Tito* (Dialog, Liberec 1995), nebyl odborníkem na jugosláv-

ské dějiny, ale zručným spisovatelem literatury faktu a populárně naučných biografii historických osobností od Napoleona III. po Benita Mussoliniho. Ridleyova práce byla vzhledem ke svému účelu a v rámci svého žánru relativně zdařilým kompilátem, který sice obsahoval mnoho nepřesností a chyb (v českém překladu ještě rozmnožených), ale svou interpretací nesklozoval k těždy rozšířeným snadným soudům a tendencím, jimiž se vyznačovala jiná vlivná díla na jugoslávské téma. Bylo však zřejmé, že na odbornou, analyticky přínosnou a interpretačně inovativní biografii tehdy ještě nedozrál čas.

Nyní, po dlouhých dvaceti sedmi letech se českým čtenářům dostává do rukou Titův životopis, jehož formát je od Ridleyova zřetelně odlišný. Objemná, více než osm set stran čítající kniha slovinského historika Jožeho Pirjevce je založena na hluboké znalosti jugoslávské historie a na studiu rozsáhlého souboru vydaných i nevydaných zdrojů včetně rozličných archivních fondů. Kniha je výsledkem práce historika, který se socialistickou Jugoslávií zabývá celou svoji několik desítek let trvající profesní kariéru.

Názorový posun autora

Když kniha vyšla prvně ve Slovinsku v roce 2010, patil tehdy sedmdesátiletý Jože Pirjavec za jednoho z nejpłodnějších a zároveň nejlivnějších a světově nejproslulejších slovinských historiků. Jako terstský Slovinec začal svoji odbornou kariéru v Itálii, kde působil na několika univerzitách. V druhé polovině osmdesátých let se zapsal do jugoslávské historiografie v oné době objevnou monografií *Tito, Stalin a Západ*, vydanou původně italsky (*Tito, Stalin e l'occidente*. Editoriale Stampa Triestina, Trieste 1987), v níž zúročil svůj bohatý výzkum v archivech západních zemí. V devadesátých letech publikoval dvě syntézy, jimiž přispěl k debatě o příčinách rozpadu Jugoslávie. Nejprve to byly v roce 1995 dějiny Jugoslávie (česky PIRJEVEC, Jože: *Jugoslávie 1918–1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy*

Jugoslávie. Argo, Praha 2000) a poté počátkem druhého tisíciletí analýza válek provázejících její zánik (*Jugoslávské vojny, 1991–2001*. Cankarjeva založba, Ljubljana 2003). Všechny tyto práce svědčily o hluboké erudici svého autora, přestože je z nich patrná výrazná slovinská nacionální optika.

Pirjavec, který se angažoval rovněž v životě slovinské menšiny v Itálii, věnoval obsáhlou monografii také vztahu a aspiracím slovinského národního hnutí vůči Terstu a okolnímu přímoří a jeho zápasu s italskou represivní a asimilační politikou (*Trst je naš! Boj Slovencev za morje, 1848–1954*. Nova revija, Ljubljana 2007). Velký rozruch pak vyvolala Pirjevceva kniha *Jámy* (*Foibe. Una storia d'Italia*. G. Einaudi, Torino 2009) určená italskému publiku, která vyvracela a uváděla na pravou míru v Itálii značně přehnanou, avšak široce rozšířenou představu o zločinech páchaných jugoslávskými (slovinskými) partyzány na nevinném italském obyvatelstvu za druhé světové války.

Jestliže v Itálii Pirjavec vystupoval proti italskému nacionalismu a protislovansky zaměřenému šovinismu, ve Slovinsku měly jeho odborné práce rovněž politický dosah. Rozporoval totiž pokusy slovinské pravice rehabilitovat jako antikomunisty příslušníky kolaborantského hnutí v období italské a německé okupace. Nedávná objemná kniha, nazvaná *Partyzáni* (*Partizani*. Cankarjeva založba, Ljubljana 2020), je detailní analýzou antifašistické rezistence na území Slovinska i celé Jugoslávie. Pirjavec nezastírá její temné momenty, ale zároveň jasně deklaruje, že právě od jejího odkazu by mělo dnešní Slovinsko odvozovat svoji identitu. Do tohoto Pirjevceva názorového profilu a jeho vývoje od počátku devadesátých let zapadá také kniha *Tito a jeho soudruzi*. Postupně totiž v kontrastu s nacionalisticky pravicovým proudem slovinské politiky revidoval svůj záporný pohled na socialistickou a jugoslávskou minulost, který byl znát ještě z jeho dějin Jugoslávie z poloviny devadesátých let.

O skutečnosti, že k podobnému názorovému posunu směrem ke smířlivějšímu a střízlivějšímu pohledu na nedávné dějiny dospěla také nemalá část slovinské veřejnosti, svědčí i úspěch *Tita a jeho soudruhů*. Kniha vyšla ve třech vydáních a stala se ve Slovinsku bestsellerem. Mimořádný zájem o ni projevily i nakladatelské domy v ostatních postjugoslávských zemích, což u slovinské historiografické produkce rozhodně nebývá zvykem. Následovaly i překlady do italštiny, němčiny, angličtiny, ruštiny nebo třeba polštiny. A konečně vychází také český překlad Mileny a Jiřího Kudělových, za který patří nakladatelství Academia díky z toho důvodu, že Jože Pirjavec udržuje s českým prostředním pravidelný kontakt a stojí o to, aby zde byl čten.

Kritický přístup

Pirjevcevo knize se dostalo v českém odborném tisku zevrubné recenze již po prvním slovinském vydání (PELL-KÁN, Jan: Tito po slovinsku. Na podstatnou biografii jugoslávského vůdce teprve čekáme. *Soudobé dějiny*, 2012, roč. 19, č. 2, s. 344–349). Nezbyvá než některé závěry tohoto kritického zhodnocení zopakovat. Nicméně účelem této recenze je také ptát se, v čem může být Titův životopis z pera slovinského historika inspirativní z hlediska psaní politické biografie vůbec, zejména pokud jde o zpracování životní dráhy komunistických předáků. Pro skutečně zasvěcenou, analyticky hlubokou a myšlenkově originální biografii je zapotřebí nejen mimořádná erudice a orientace v kontextu celé doby života sledované osoby, ale také odborná a autorská vyzrállost, které historik jen těžko může dosáhnout v počátečních fázích své profesní dráhy. Jože Pirjavec všechny tyto předpoklady bezpochyby splňuje. Jakkoliv je ale recenzovaná kniha v mnoha ohledech podnětná, obsahuje i řadu problematických aspektů.

Zřejmou předností *Tita a jeho soudruhů* je důsledný kritický přístup. V úvodu se Pirjavec s ironicky

formulovaným odkazem na známý citát Marxe a Engelse hlásí k potřebě vykreslovat historické osobnosti v „Rembrandtových barvách“, tedy se všemi světlými i tmavými odstíny. A působivé je rovněž úvodní pojednání o Titových očích, které poukazuje nejen na zcela výjimečné Titovo charisma vnímané v osobním kontaktu jeho příznivci i odpůrci, ale také na nutnost, aby historik vědomě zohledňoval různé, často protichůdné perspektivy. Toto možná trochu banální předsevzetí Pirjevec skutečně v celé knize důsledně sleduje, alespoň tedy pokud jde o samotného Tita. Nešetří jej, když popisuje Titovo zúčtování s protivníky v komunistické straně i s nepřáteli ve válce. Činí jej jasně zodpovědným za masakry příslušníků kolaborantských jednotek v závěru války, za likvidaci jeho spolupracovníka Andrije Hebranga, který se mu stal nebezpečným potenciálním sokem na počátku sovětsko-jugoslávské roztržky, i za perzekuci tzv. informbyrovců, tedy skutečných či domnělých stoupců Sovětského svazu. Pirjevec nezastírá, že Tito lpěl na své moci a byl ochoten se bezskrupulózně zbavovat nepohodlných spolupracovníků, i když byli mnohdy původně jeho přáteli. Dokládá, že Tito svůj politický styl i myšlenkový horizont formoval v éře stalinismu a po celou dobu svého života a vládnutí se přes všechny dílčí reformy a vůli ke specifické, svobodnější formě socialismu nedovedl odpoutat od axiomů leninsko-stalinského modelu. Podle Pirjevce tak Tito vytvořil stát, který jej nemohl dlouhodobě přežít, protože byl příliš spjatý s jeho osobním vládnutím a jeho pojetím moci, jež postupem času nedovedlo reagovat na historický proces. K záporným stránkám Titovy osobnosti také podle Pirjevce patřilo to, že si s postupujícím věkem stále víc líboval v přehnaně luxusním způsobu života a v pěstování vlastního kultu.

Tito byl velmi odlišným typem stranického vůdce a státníka, než bylo běžné v zemích sovětského bloku. Vedl úspěšnou rezistenci proti okupantům, statečně se postavil Sta-

linovi a dovedl svou zemi uhájit proti drtivému sovětskému tlaku. Zvlášť explicitně Pirjevec oceňuje, že Tito pro svou zemi získal respektované mezinárodní postavení, a zdůrazňuje, že jej účinně dovedl hájit jak vůči Východu, tak vůči mocenským snahám Západu. Tita si jeho životopisec evidentně cení i za jeho roli ve vztahu k rozvojovým státům, kde jako vůdčí představitel nezúčastněných zemí získal mimořádný respekt.

Řadu pozitiv Titova vládnutí ozřejmí možné alternativy, které by nastaly, nebyť Tita a jeho rozhodnutí. Horší scénář by patrně jugoslávské národy čekal v případě odlišného rozuzlení občanské války paralelně probíhající s válkou proti okupantům. Také nelítostná represe informbyrovců byla cenou za uhájení nezávislosti na SSSR. Jen díky vítězství nad Stalinem mohla Jugoslávie budovat svůj vlastní model socialismu, který byl v mnoha ohledech svobodnější a otevřenější vůči západnímu světu. Díky Titovu režimu také obyvatelé Jugoslávie zažili rychlý růst životní úrovně a modernizaci, přestože k ní docházelo nerovnoměrně a některé regiony a segmenty populace zůstávaly i dlouho po válce v hluboké zaostalosti.

Pirjevec tak předkládá mozaiku, která nemá jednoznačné vyznění.

Titova epocha byla vykoupena, zvláště ze začátku, velkým utrpením mnoha lidí. Přinesla však obyvatelům jeho státu stabilitu, mír, rozvoj a ve srovnání se zeměmi sovětského bloku relativní svobodu. Zároveň ale zrodila i příčiny budoucího zhroutení, na němž Tito, ač to rozhodně nezamýšlel, nesl také svůj podíl viny.

Generalizace a stereotypy

Určitou tendenci však v Pirjevcově knize můžeme vidět v hodnocení některých dalších aktérů, ve zjednodušujících generalizacích a stereotypních pohledech. Pirjevec nezapře svůj nacionálně podmíněný pohled, když různé osoby charakterizuje především na základě jejich národnosti, a to i v těch situacích, kdy byla zcela podružná nebo nehrála vůbec žádnou roli. Někdy je tato potřeba autora stereotypizovat na základě etnické příslušnosti až úsměvná. Staneho Dolance, čelného jugoslávského politika v sedmdesátých letech, tak například nazve „*tlustým Slovincem*“ (s. 666). Publicistu a Titova biografa Vladimira Dedijera, jehož srbská rodina měla kořeny v Hercegovině, avšak on sám se narodil a celý svůj profesní život prožil v hlavním městě, Pirjevec zavádějícím způsobem nazývá „*hercegovským historikem*“ (s. 722). Srbské politiky a intelektuály automaticky spojuje s nacionalistickými postoji, a to i v případech, kdy je to zcela neodůvodněné. Děje se tak například v líčení mocenského pádu Aleksandra Rankoviće v roce 1966, tehdy druhého muže v mocenské hierarchii, který byl mimo jiné obviněn ze srbského nacionalismu. I když Pirjevec dochází na základě pečlivé analýzy pramenů k závěru, že toto obvinění bylo účelově vykonstruované, přesto se nevzdává domněnky, že za Rankovičem stály srbské nacionalistické síly a že on sám měl k nim svými názory blízko. Pirjevec pak opakovaně píše o srbských nacionalistických kruzích či tzv. čaršiji (tedy bělehradské společenské elitě) jako o důležitém faktoru v Srbsku již od padesátých let, aniž by je však jakkoliv blíže specifikoval.

Problematickou stránkou díla je pramenná základna. Jože Pirjevec si již v osmdesátých letech osvojil způsob práce, který byl typický pro tehdejší západní společenské vědy zabývající se socialistickými zeměmi. Informace čerpaly z veřejně dostupných zdrojů, které sestávaly zvláště z memoárů či publicistiky. Západní autoři tak postupovali z nouze vzhledem k nemožnosti studia ve východoevropských archivech. Pirjevec ovšem využíval i archivní fondy vztahující se k Jugoslávii v archivech západních zemí a prostudoval jich úctyhodné množství. Po zpřístupnění archivů v bývalém východním bloku studoval také příslušné fondy v Praze či fondy bývalých institucí NDR v Berlíně a podařilo se mu podniknout i dílčí archivní výzkum v Moskvě. Nicméně je zarážející, že jugoslávské archivy, které byly rovněž od devadesátých let, a zejména pak po pádu Miloševićova režimu badatelům otevřeny, vesměs vynechal. Bělehradské archivy studoval pouze namátkově, nikterak systematicky, přestože pro Titův životopis jsou jednoznačně nejrelevantnější. Klíčové momenty Titova politického života tak Pirjevec líčí na základě zpráv zahraničních diplomatů, které se často mohly zakládat nikoliv na prověřených informacích, ale na pouhých domněnkách a závisely samozřejmě na schopnostech a možnostech té které diplomatické mise.

V zajetí anekdot

Klíčovým pramenem se Pirjevecovi stal archiv Titova životopisce Vladimira Dedijera, který – na rozdíl od Pirjevecova tvrzení – nebyl profesionální historik. Shromažďoval všechny možné zdroje informací, aniž by mezi nimi příliš rozlišoval z hlediska jejich hodnověrnosti, a sám měl sklon fabulovat. Pirjevec však údaje z Dedijerem sesbíraných písemností včetně přepisů rozhovorů s Titovými spolupracovníky a souputníky přebírá bez kritické distance. Je poněkud zarážející, že Pirjevec hojně cituje i ze zmíněného populárně naučného, nikoliv odborného Titova životopisu od Jasperra Ridleyho.

S tím souvisí také způsob Pirjevecova výkladu. Jeho kniha je doslova faktograficky nabitá. Je nesmírně bohatá na detailní líčení, často anekdotického charakteru, které Pirjevec podává s velkým vypravěčským umem a strhujícím způsobem, takže jeho studie se příslovečně čte jako román. Nicméně čtenář si nemůže odpustit dojem, že autor v textu použil téměř vše, co ze svého studia vytěžil, a že nerozlišuje, jestli se jedná o údaj z první, třetí, či dokonce čtvrté ruky. Mnohá tvrzení tak vyvolávají rozpaky a působí nepřesvědčivě. Například se to týká údajného pokusu o vraždu Edvarda Kardelje, kterého v roce 1961 nešťastnou náhodou postřelil na lovu jiný člen užšího stranického vedení. Pirjevec přitom na základě zcela neprověřených tvrzení spekuluje o odpovědnosti tehdejšího ministra vnitra Aleksandra Rankoviče. Za zcela vyvrácené lze považovat Pirjevecovy vývody na základě nepřímých pramenů o Stalinových přípravách k vojenské intervenci do Jugoslávie. Velmi cenné pasáže se tak bohužel proplétají s těmi, které jsou snůškou domněnek a obyčejných drbů.

Narativní způsob výkladu, založený na líčení důležitých i méně důležitých událostí, vede k tomu, že v knize zůstává upozaděna řada zásadních otázek. K nim se Pirjevec vyslovuje jen v kontextu konkrétních dějů. Důležitá je například Titova nacionální identita a jeho vztah k jugoslávské myšlence. Josip Broz, který pocházel z regionu Chorvatského Záhoří a jehož matka byla Slovinka, byl nepochybně stoupencem jugoslávské ideje. Jelikož však nebyl teoretikem, ale praktikem, i jeho jugoslávství procházelo různými fázemi a byl ochoten přistoupit na jeho různé výklady v závislosti na aktuálních politických potřebách. Na základě toho pak nacionalisté různých barev mohli Titovi neprávem zazlívát, že upřednostňoval jiný národ než jejich vlastní, a tomu naopak nejvíce škodil. Pirjevec zcela jistě takové názory nesdílí. K projevům Titova nacionálního citění přináší řadu zajímavých údajů. Otázku jeho jugoslávství však v práci samostatně neřeší.

Historik píšící biografii politika a státníka stojí před vážnou otázkou, jak propojit osobní život svého „hrdiny“ s dějinami státu, který vedl a řídil. Jože Pirjevec si počíná veskrze zdařile v kapitolách pojednávajících o Titově mládí, o jeho působení v ilegální a exilové komunistické straně, o jeho mocenském vzestupu ve stínu stalinských čistek. Vyváženě také působí kapitoly věnované druhé světové válce. Nicméně pro část knihy od roku 1945, kdy se Tito stává hlavou státu, se začíná jeho vlastní příběh paradoxně ztrácet ve „velkých dějinách“, které tvořil. Ještě patrnější je to v kapitolách věnovaných „jeho soudruhům“, čili Milovanu Djilasovi, Edvardu Kardeljovi, Aleksandru Rankovičovi a generaci politiků, kteří nastoupili v druhé polovině šedesátých let. V těchto pasážích jde již nepokrytě o výklad jugoslávských dějin v širokých souvislostech, z nichž se Tito nebo některý z jeho „soudruhů“ tu a tam vynoří. V závěru knihy Pirjevec vrací samotného Tita do hry v kapitole věnované jeho ženám, kde popisuje jeho rodinné poměry a nesnáze partnerského života. Přesto však čtenáři zůstává dojem, že se v druhé části knihy koncept autorovi rozpadl, a proto se v zásadě chopil již osvědčené výkladové strategie, kterou bezpečně ovládl ve svých předchozích textech.

Inspirace pro české historiky

Knihou *Tito a jeho soudruzi* je velkým dílem velkého slovinského historika. Inspirovat může české historiky svojí nezaujatostí a upřímnou snahou spravedlivě se vyrovnat s klíčovou postavou moderních dějin a s epochou, kterou ztělesňovala. Tito bezpochyby byl osobností dalece převyšující všechny československé komunistické předáky. Pozitiva jeho působení lze na rozdíl od většiny jeho československých protějšků těžko popřít. Snad i proto na rozdíl od historiografie slovinské, ale i dalších postjugoslávských zemí, českému dějepisce tví biografie tohoto typu stále scházejí. Pirjevcův životopis může české autory v mnohém inspirovat. Budoucí životopisci Gottwalda, Novotného nebo Dubčeka

se ovšem mohou z této knihy i poučit, jakých úskalí by se měli vyvarovat.

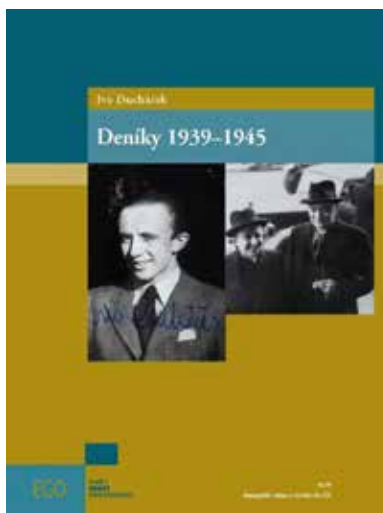
Závěrem bych rád ocenil také pečlivý a zdařilý překlad Mileny a Jiřího Kudělových. Vyskytuje se v něm jen velmi málo drobných chyb v přepisu osobních a místních jmen či nepřesností v názvech institucí. Jiří Kuděla doplnil knihu úvodem o autorovi a jeho pohledu na Tita. Zastavil bych se však ještě u obálky knihy. Český překlad zdobí nikoliv „rembrandtovský“, ale jaksi podivně barvotiskový portrét Tita ve vyšším věku, který ho, alespoň dle mého soudu, prezentuje jako fosilního funkcionáře typu Brežněva a sovětských vůdců pozdně socialistické éry. Ne že by takový obrázek byl pro pozdější etapu Titova života nepravdivý. Nicméně zdá se mi, že příliš nekoresponduje s Pirjevcovým záměrem, nemluvě o tom, že Titovy uhrančivé oči jsou na tomto snímku stářím pohaslé, a navíc schované za brýlemi. Co asi český nakladatel zamýšlel, když tento nelichotivý snímek zvolil? Zvláště když původní vydání i vydání v dalších jazycích Tita zpodobňují na vrcholu sil, kdy jeho oči ještě jasně plály odhodláním vojevůdce a státníka.

Ondřej Vojtěchovský

Pavel HORÁK – Richard VAŠEK (eds.)

Ivo Ducháček: *Deníky 1939–1945*
Nakladatelství Lidové noviny,
Praha 2022, 562 s.

Nakladatelství Lidové noviny ve spolupráci s Masarykovým ústavem a Archivem Akademie věd ČR letos vydalo válečné deníky Ivo Ducháčka, meziválečného korespondenta *Lidových novin* v Paříži. Jeho jméno dnešnímu čtenáři již patrně příliš neřekne. Ivo Ducháček (1913–1988) byl absolventem brněnské právnické fakulty a po březnu 1939 se zapojil do československého zahraničního odboje, kde hrál klíčovou roli v kontaktech mezi exilem a diplomatickou reprezentací bojujících

západních mocností. Jako blízký spolupracovník a poradce exilového ministerského předsedy Jana Šrámka a osobní tajemník ministra Huberta Ripky se věnoval zejména propagaci činnosti exilu.

Ve Francii žil Ivo Ducháček od března 1936. Odjel tam z pražského Wilsonova nádraží třetí třídou pařížského rychlíku vybaven několika kmínovými houskami s pražskou šunkou a plzeňským pivem, protože neměl na jídlo v jídelním voze, aby, jak sám napsal, nasál politické ovzduší a francouzskou kulturu. Ve své době se stal nakonec patrně jedním z našich největších expertů na problematiku zahraniční politiky a mezinárodních vztahů. Noblesní Moravák aristokratického typu ovládající několik cizích jazyků, příjemný a zábavný společník, který se i díky kontaktům své francouzské manželky uměl pohybovat v nejvyšších patrech francouzské a britské společnosti – to vše byl Ivo Ducháček. Při popisu jeho činnosti ovšem nesmíme zapomenout ani na jeho práci v českém vysílání BBC, která sehrávala neocenitelnou úlohu v posilování sebevědomí okupovaného národa.

Z parlamentu do exilu

Do osvobozeného Československa se Ivo Ducháček vrátil jako styčný důstojník Pattonovy armády. Po válce pracoval na Ministerstvu zahraničních

věcí a vstoupil do Československé strany lidové. Na podzim 1945 se stal poslancem a předsedou zahraničního výboru parlamentu. Svůj mandát obhájil v květnových volbách 1946 a i v novém Ústavodárném národním shromáždění zastával pozici šéfa zahraničního výboru. Později napsal, že jeho největší politickou chybou bylo spoléhat se v roce 1947 na svobodné volby 1948. V době třetí republiky byl také redaktorem populárního týdeníku *Obzory*, který svojí otevřeností a pozitivním vnímáním demokratického Západu provokoval komunisty k nepřičetnosti.

Po únoru 1948 odešel Ivo Ducháček znovu do exilu a řadu let působil pod pseudonymem Martin Čermák jako rozhlasový komentátor Hlasu Ameriky. Jeho pravidelné reportáže nazvané *Nedělní zápisník* věnované americkým realitám z českého pohledu patřily ve své době u posluchačů za železnou oponou k nejoblíbenějším. Po listopadu 1989 jeho druhá žena Helena Ducháčková-Koldová vydala výběr z jeho rozhlasových relací pod názvem *Putování Martina Čermáka se psem Máňou po Americe* (Vyšehrad, Praha 1991). V USA působil Ivo Ducháček též jako profesor politických věd na City University of New York a publikoval řadu prací z oblasti mezinárodní politiky.

Čtenáři se k jeho válečným deníkům bohužel dostávají s velkým zpožděním. První vydání bylo připravováno již v roce 1948 v pražském katolickém nakladatelství Universum, avšak s ohledem na únorové události z něj sešlo. Kniha zachycující v deníkových záznamech počátky druhého odboje měla vyjít pod názvem *Čekali na válku* v březnu 1948, ale celý její náklad šel do stoupy. Jeden dochovaný výtisk se nachází v Ducháčkově pozůstatosti v archivu Hooverova institutu na Stanfordově univerzitě v americké Kalifornii, kam v roce 1986 autor uložil nejen písemnou pozůstatost včetně deníkových záznamů. Veřejnost se nakonec s těmito deníky poprvé setkala na stránkách Tigridova exilového časopisu *Svědectví*, kde byla v roce

Ducháčkovy smrti, tedy roku 1988, uveřejněna jejich malá část mapující jeho život v Paříži a útěk do Velké Británie. S dalšími částmi se čeští čtenáři mohli seznámit jen okrajově v rámci textů několika českých historiků, kteří měli možnost studovat v archivech v USA.

Přepolitizované ovzduší

Ivo Ducháček si deník začal psát již v roce 1936. Publikované záznamy však začínají až v březnu 1939 okupací českých zemí a zachycují počátky budování československého odboje v Paříži, vznik Národního výboru, jeho činnost, Ducháčkův útěk z Francie v létě 1940 a život ve válečném Londýně do jara 1945. Velmi působivé jsou právě pasáže popisující útěk z Francie, jako například líčení posledního zasedání československého Národního výboru, které se konalo venku pod stromy na náměstí v Bordeaux.

Autor plasticky líčí mikrosvět československého exilu v Londýně. Nevyhýbá se ani zachycení lidské malosti či různých excesů, jako například když sociální demokrat Rudolf Bechyně protestoval proti členství národního socialisty Julia Firta ve Státní radě s poukazem na to, že Firt je Žid. „[Bechyně] Použil argumentu, že se musí dát pozor na to, aby v Národní (myšleno Státní – pozn. aut.) radě nebylo příliš mnoho židů. Šrámek namítl, že Firt je katolík, a ne žid. Na to Bechyně: „No ano, ale je to přece jen žid. Už tam bude Stránský a možná jiní – nelze přece tak zatěžovat Národní radu.““ (s. 146)

Kromě postřehů z každodenního života obsahuje recenzovaná publikace také informace z řady jednání a schůzek, které se odehrávaly v nejrůznějších klubech, restauracích a na recepcích. Přepolitizované ovzduší, mnoho nejrůznějších pomluv, spekulací a drbů, to vše ovlivňovalo exilovou politickou reprezentaci a její vnímání dobové reality. Krásně je to vyjádřeno již v prvních Ducháčkových zápisech z března 1939, na nichž je vidět i špatný odhad budoucího vývoje. Dne 13. března 1939 si například poznamenal:

„Paříž je plna zpráv o napětí mezi Prahou a Bratislavou. Mluví se o tom, že se Slovensko odtrhne. Konstatujeme, že mezi mnoha pařížskými Čechy není nad tím pocítována žádná zvláštní lítost. Budeme konečně sami mezi sebou, s Němci se nějak dohodneme – a slovenského vydírání bude konečně dost.“ (s. 37) Podobně špatný odhad projevil i ministr Hubert Ripka, jenž se v prosinci 1941 s Ivo Ducháčkem vsadil o 100 liber, že do konce roku 1942 nastane mír a exil se vrátí domů (s. 262).

Deníky rovněž uvádějí řadu neotřelých názorů a zajímavých postřehů, které Ivo Ducháček získával při nejrůznějších setkáních. Například v lednu 1942 si na adresu demokracie poznamenal, že na rozdíl od autoritativních režimů je nudná a velmi často prohrává na poli propagandy, kterou demokratické režimy příliš neumějí dělat: „V příčinlivé demokracii je nuda: není kdy na zábavy, protože každý pracuje. Není peněz na zábavy, protože většina peněz jde na různé instituce, kde se debatuje a jedná, kde se zkrátka dělá demokracie. Ve feudálním režimu se však vesele hoduje, pořádají štvance, bydlí v zámcích. Lidé mají čas na to se vkusně oblékat a překypovat duchaplností. Ráno si hostitel možná propálí kulku hlavou, protože je bankrot – ale je to veselé, pohodlné a příjemné.“ (s. 270)

Ducháčkovy záznamy nám poskytují obraz nejen o době, ale i o tom, jak se utvářela tehdejší politika, provázená jistou politickou naivitou. Třeba v dubnu 1941 si poznamenal: „U nás se už začíná žít v představě, že nám prostě spadne do klína druhý 28. říjen [1918].“ (s. 205) Dále tu najdeme tematizován odchod lidí z okupovaného protektorátu do exilu, strach z Habsburků, ideu federativní Evropy, nárůst vlivu sovětské politiky, otázku druhé fronty, stejně jako pozorování anglické společnosti, úvahy o britské imperiální politice nebo názory na poválečné vypořádání se s Německem.

Když v osmdesátých letech odevzdával Ivo Ducháček své deníky do archivu, napsal, že ho samotného zpětně zaujalo, kolik pozornosti

věnoval nejrůznějším drbům a dezinformacím, které si pečlivě zaznamenával. Stejně jako to, že na jedné straně pocítoval tak jako další exulanti, ale i Angličané až nenávisť vůči Německu a „německé budoucnosti“ a na druhé straně velké nadšení ze všeho sovětského, a jak podcenil nebezpečí komunismu (bolševismu). Jak sám naznačil, šlo o víru, že Sovětský svaz se na základě zkušeností z válečného konfliktu promění „v nerevoluční subversivní velmoc“ (s. 28).

Co vypadlo

Zkušení editoři knihy Pavel Horák a Richard Vašek připravili velmi kvalitní edici s bohatým poznámkovým aparátem a dobrou úvodní studii stručně mapující život Ivo Ducháčka. To vše velmi oceňuji. Litovat lze ovšem toho, že některé pasáže z deníků nebyly uveřejněny. Například záznam o rozhovoru Ivo Ducháčka s komunistou Otto Šlingem z 27. dubna 1944 na téma poválečného vývoje by si dle mého soudu zasloužil otištění nebo alespoň nějaký odkaz. Podobně by bylo dobré zápisky konfrontovat například s deníkem Jana Stránského, který byl vedle Pavla Tigrida jedním z nejbližších Ducháčkových přátel.

V biografické studii jsou pak bohužel i některé chyby (např. na s. 24 tvrzení, že Ivo Ducháček byl zbaven poslaneckého mandátu, což neodpovídá skutečnosti, formálně poslancem zůstal až do květnových voleb 1948). Některé věci by si dle mého názoru zasloužily také podrobnější výklad, např. příčiny rozpadu manželství Ducháčkových atd. Nepříznivě rovněž působí, že např. na s. 252 nebyla dodržena chronologická linie editovaného deníku, což je bez bližšího vysvětlení některých událostí a jevů pro čtenáře poněkud diskomfortní (není třeba vysvětlen pobyt paní Ripkové v Protektorátu Čechy a Morava a její odchod do zahraničí).

To vše však nesnižuje kvalitu odvedené ediční práce a dobrého počínu, který rozšiřuje poznání politických dějin československého zahraničního odboje v době druhé světové války. □

Michal Pehr